

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

Slavistična prepletanja 4

Urednika

Gjoko Nikolovski

Natalija Ulčnik

Julij 2022

Naslov <i>Title</i>	Slavistična prepletanja 4 <i>Slavic Intertwining 4</i>
Uredika <i>Editors</i>	Gjoko Nikolovski (Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta) Natalija Ulčnik (Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta)
Recenzija <i>Review</i>	Polonca Šek (Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta) Borče Arsov (Univerza Sv. Cirila in Metoda v Skopju, Inštitut za makedonski jezik Krsteta Misirkovega v Skopju)
Lektoriranje <i>Language editing</i>	Natalija Ulčnik, Gjoko Nikolovski (slovenščina), Vanessa Walsh (angleščina)
Tehnična urednika <i>Technical editors</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba) Gjoko Nikolovski (Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta)
Oblikovanje ovitka <i>Cover designers</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba) Gjoko Nikolovski (Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta)
Grafika na ovitku <i>Cover graphics</i>	Zemljevid Slovanov avtorja Jovana Draškovića, 2021
Grafične priloge <i>Graphics material</i>	Avtorice in avtorji prispevkov, urednik in urednica, 2022
Založnik <i>Published by</i>	Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija https://press.um.si , zalozba@um.si
Izdajatelj <i>Issued by</i>	Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija https://www.ff.um.si , ff@um.si
Izdaja <i>Edition</i>	Prva izdaja
Vrsta publikacija <i>Publication type</i>	E-knjiga
Dostopno na <i>Available at</i>	https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/698
Izdano <i>Published</i>	Maribor, Slovenija, julij 2022

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba
University of Maribor, University Press

Besedilo / *Text* © avtorji in Nikolovski, Ulčnik, 2022

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna. / *This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License.*

Uporabnikom je dovoljeno tako nekomercialno kot tudi komercialno reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev in predelava avtorskega dela, pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela. / *This license allows reusers to distribute, remix, adapt, and build upon the material in any medium or format, so long as attribution is given to the creator. The license allows for commercial use.*

Vsa gradiva tretjih oseb v tej knjigi so objavljena pod licenco Creative Commons, razen če to ni navedeno drugače. Če želite ponovno uporabiti gradivo tretjih oseb, ki ni zajeto v licenci Creative Commons, boste morali pridobiti dovoljenje neposredno od imetnika avtorskih pravic. / *Any third-party material in this book is published under the book's Creative Commons licence unless indicated otherwise in the credit line to the material. If you would like to reuse any third-party material not covered by the book's Creative Commons licence, you will need to obtain permission directly from the copyright holder.*

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

811.16(0.034.2)

SLAVISTIČNA prepletanja 4 [Elektronski vir] / urednika Gjoko Nikolovski,
Natalija Ulčnik. - 1. izd. - Maribor : Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba,
2022

Način dostopa (URL): <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/698>
ISBN 978-961-286-625-9 (brezplačna)
doi: 10.18690/um.ff.7.2022
COBISS.SI-ID 114733059

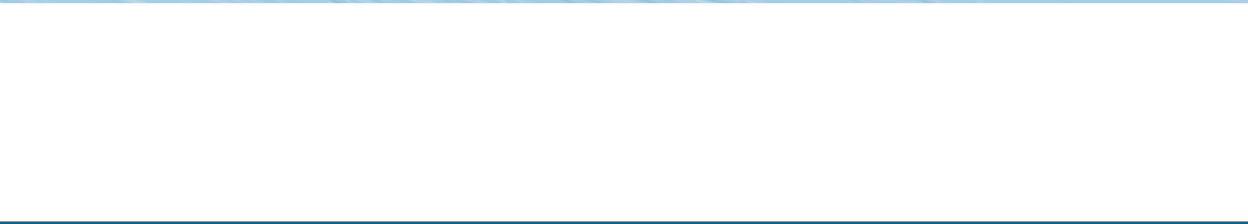
ISBN 978-961-286-625-9 (pdf)

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.7.2022>

Cena Brezplačni izvod
Price

Odgovorna oseba založnika prof. dr. Zdravko Kačič,
For publisher rektor Univerze v Mariboru

Citiranje Nikolovski, G., Ulčnik, N. (ur.). (2022). *Slavistična prepletanja 4*.
Attribution Maribor: Univerzitetna založba. doi: 10.18690/um.ff.7.2022

Kazalo

SLOVANSKI JEZIKI V DRUŽBENO-KULTURNEM KONTEKSTU	1
Predsedniški govor kot interakcijski diskurz <i>Presidential Speeches as Interactional Discourse</i> Aleksandra Bizjak Končar	3
Semiotika nacionalizma in rasizma v protiimigrantskih grafitih slovenske urbane krajine <i>The Semiotics of Nationalism and Racism in Anti-Immigration Graffiti in Slovene Urban Landscape</i> Branislava Vičar	21
»Sovrašтво je preprosto« – preplet oblike in pomena v izbranih romanih F. Backmana <i>»Hate is Simple« – The Intertwining of Forms and Meanings in Selected Novels by F. Backman</i> Mira Krajnc Ivič	39
»Ljubezen do hribov, domače hrane, športa in narodne glasbe« – pravi Slovenec versus prawdziwy Słoweniec po mnenju slovenskih in poljskih anketirancev <i>“Love of Hills, Home-Made Food, Sports and Folk Music” – True Slovene (pravi Slovenec) vs. ‘prawdziwy Słoweniec’ According to Slovene and Polish Respondents</i> Maria Waclawek, Maria Wtorkowska	57
Сфере функционисања русинског језика <i>The Functional Spheres of the Ruthenian Language</i> Михајло Фејса	77
Македонскиот и словенечкиот јазик од функционален аспект како дел од развојните процеси на 21. век <i>Macedonian and Slovenian Language from a Functional Aspect as Part of Development Processes of the 21st Century</i> Lidija Arizankovska	99

SLOVANSKI JEZIKI KOT NEPRVI JEZIKI	113
Književno prevajanje pri pouku južnoslovanskih književnosti kot književnosti v tujem jeziku	
<i>Literary Translation in Teaching South Slavic Literatures as Literatures in a Foreign Language</i>	115
Durđa Strsoglavec, Namita Subiotto	
Pouk slovenščine kot tujega jezika v južnoslovanskem jezikovnem okolju	
<i>Teaching Slovenian as a Foreign Language in the South Slavic Language Environment</i>	131
Maja Đukanović, Borko Kovačević	
Besednodružinski slovar slovenskega jezika kot tujega jezika	
<i>Word Family Dictionary of Slovene as a Foreign Language</i>	153
Boris Kern	
Poezija Milana Milišića u nastavi HIJ-a	
<i>Milan Milišić's Poetry in Teaching Croatian as a Foreign Language</i>	169
Antonio-Toni Juričić	
Od A do Š – spoznavanje cirilice v slovenskem prostoru	
<i>From A to Š – Learning about the Cyrillic Alphabet in the Slovenian Territory</i>	185
Natalija Ulčnik	
SLOVANSKE KNJIŽEVNOSTI – KULTUROLOŠKI IN DIDAKTIČNI VIDIKI	201
Kulturne študije in sodobni slovenski detektivski romani: obstoječe raziskave in možni raziskovalni pristopi	
<i>Cultural Studies and Contemporary Slovenian Detective Novels: Existing Research and Possible Research Approaches</i>	203
Primož Mlačnik	
Možnost vzpostavljanja kulturnega konteksta ob izbranih književnih delih: primeri za štiri izbirne predmete slovanskih jezikov v osnovni šoli	
<i>Possibility of Establishing a Cultural Context with Selected Literary Works: Examples for Four Elective Subjects of Slavic Languages in Primary School</i>	217
Dragica Haramija, Simona Pulko	
Slovenski pisci u lektiri i udžbenicima za hrvatski jezik	
<i>Slovenian Writers in Compulsory School Readings and Textbooks for the Croatian Language</i>	245
Valentina Majdenić	

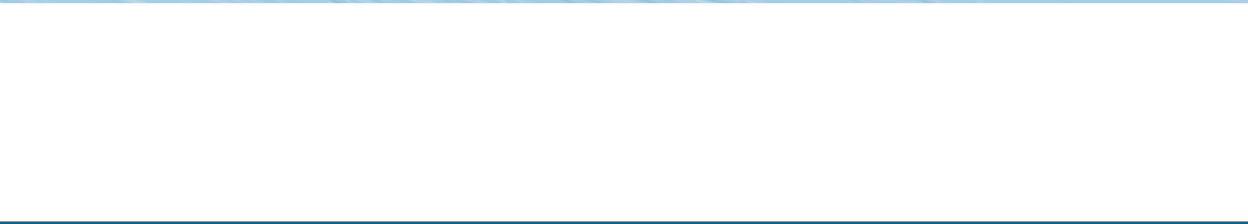

**Contemporary Conception of Family in Croatian Novels for Children
and Young Adults by Means of the Example of the Novels by Jasminka
Tihi-Stepanić**

*Suvremena obiteljska koncepcija u hrvatskom romanu za djecu i mlade na primjeru
romana Jasminke Tihi-Stepanić*

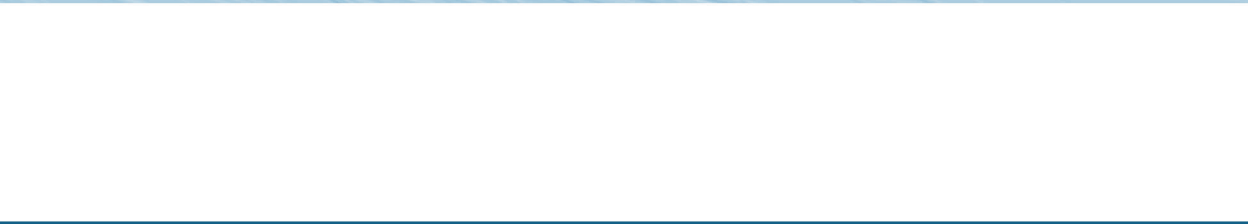
Vedrana Živković Zebec, Iva Čavar

261

**SLOVANSKI JEZIKI V
DRUŽBENO-KULTURNEM
KONTEKSTU**

PRESEDNIŠKI GOVOR KOT INTERAKCIJSKI DISKURZ

ALEKSANDRA BIZJAK KONČAR

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana, Slovenija, aleksandra.bizjak@zrc-sazu.si

Sinopsis Prispevek obravnava interakcijske značilnosti predsedniškega govora. Za prepoznavanje sporočevalne vezi med govornikom in naslovnikom se opremo na sistemsko-funkcijski teoretični model. Analiza je kombinacija Hylandovega interakcijskega modela in modela semantičnega opisa stavčne povedi C. Cloran. Razčlemba majhnega vzorca govorov slovenskih predsednikov ob dnevu državnosti je usmerjena k nadrobnemu opisu retoričnih enot, ki označujejo 1) avtorjevo in naslovnikovo besedilno navzočnost ter 2) avtorjevo vodenje naslovnika. Prvi cilj prispevka je opisati oblikoslovno-skladenjske značilnosti interakcijskih retoričnih enot, drugi je usmerjen k njihovi pomenski vlogi v političnem govoru.

Ključne besede:

interakcija,
metadiskurz,
politični govor,
retorična enota,
sistemsko-
funkcijska teorija
jezika

PRESIDENTIAL SPEECHES AS INTERACTIONAL DISCOURSE

ALEKSANDRA BIZJAK KONČAR

Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Fran Ramovš Institute
of the Slovenian Language, Ljubljana, Slovenia, aleksandra.bizjak@zrc-sazu.si

Abstract This article examines the interactive features of presidential speeches. To make explicit the relationship between the author and his audience, we use systemic functional linguistics as a theoretical framework. Our analysis combines Hyland's interactional model and Cloran's model for the semantic description of a complete (clausal) sentence. The focus of the analysis of a small sample of Slovenian presidential speeches at the celebration of Statehood Day is a detailed account of rhetorical units that signify (1) the author's and listener's textual presence and (2) the author's engagement of a listener. The first goal of the article is to describe the lexicogrammatical features of interactive rhetorical units. The second goal is to reveal their semantic functions in the political discourse.

Keywords:

interaction,
metadiscourse,
political speeches,
rhetorical units,
systemic functional
theory of language

1 Uvod

Izhodišče prispevka je predpostavka, da politični govor ni samo monolog, namenjen molčeči publiki, ampak zapleten sporočevalni pojav, v katerem govornik uporablja celo vrsto jezikovnih sredstev, s katerimi nagovarja molčečega naslovnika in ustvarja interakcijo. Pojem interakcija se navezuje na Bahtinovo teorijo dialoga, ki interpretira dialog v širšem smislu. Vsaka izjava, bodisi izmenjava v dvogovoru ali dolgem pisnem besedilu, se nanaša na predhodno izjavo in hkrati predvideva možne odzive naslovnika (Bahtin 1999: 246).

Bahtinovo široko razumevanje dialoških značilnosti sporazumevanja je omogočilo stališče, uporabno za jezikoslovno analizo interakcije v različnih besedilih. Ne samo tistih, ki gradijo na dialoški izmenjavi, kot sta na primer vsakdanji pogovor in drama, ampak tudi tistih, v katerih avtor nagovarja molčeče poslušalstvo in so po svoji zunanji formi monološka, kot so na primer znanstvena besedila, časopisni uvodniki, pridige in politični govori.

Koncept dialoškosti je predvsem v anglosaškem jezikoslovju spodbudil vrsto novih pojmov in teoretičnih modelov za opis interakcije v besedilu, ki pojasnjujejo, kako v jeziku prepoznamo interakcijo med tvorcem in naslovnikom, in ponudijo opis različnih kategorij jezikovnih sredstev, ki v besedilu opravljajo to funkcijo. Najpogosteje se za tovrstna jezikovna sredstva uporablja pojem metadiskurz. Trdnejšo podlago imata dva modela. Prvi je t. i. reflektivni model, ki obravnava jezikovna sredstva za organizacijo besedila (npr. Vande Kopple 1985; Mauranen 1993; Ädel 2006).¹ Drugi, t. i. interakcijski model, ki ga je izoblikoval Hyland (1998, 2005a, 2008) v okviru sistemsko-funkcijskega jezikoslovja (Halliday, Matthiessen 2004), pa razume pojem metadiskurz širše in poleg jezikovnih sredstev, ki organizirajo besedilo v smiselno celoto, obsega tudi jezikovna sredstva, ki izražajo avtorjev glas in vodijo naslovnika. Tako širše pojmovanje metadiskurza, ki zajame tri komponente, tj. besedilo, tvorca in naslovnika, nas opominja, da jezik ni samo vsebinsko sporočilo, ampak je vsebina predstavljena naslovniku tako, da je razumljiva in ga pritegne. Pri tem pa je pomembno opozoriti, da pojem metadiskurz začrta mejo med t. i. propozicijsko vsebino besedila in načinom, kako je vsebina izražena, čeprav te meje v besedilu ni. Vsebino namreč lahko retorično oblikujemo na različne načine.

---

¹ Jezikovna sredstva, ki se nanašajo na organizacijo besedila, so npr. izrazi *z drugimi besedami*, *če povzamemo*, in izrazi naklonskosti: *mogoče*, *moram*.

Pri tem je predmet ubesedovanja isti, a pomen se lahko zelo spremeni. Za ponazoritev trditve o funkciji interakcijskih ali metadiskurzivnih jezikovnih sredstev je naveden kratek odlomek iz izletniškega vodnika. V odlomku ne gre samo za opis poti in podajanje informacije o premikanju v prostoru, ampak se avtorica potrudi, da pri tem upošteva bralca.

1) V botanični vrt lahko vstopimo skozi dva vhoda, oba z Ižanske ceste. Skozi severnega vstopimo naravnost v najstarejši del, arboretum. V bližini prenovljene stare upravne zgradbe raste Marmontova lipa, ki jo zaradi mogočne krošnje ne moremo spregledati. Če izberemo južni vhod, vstopimo pri manjšem ribniku in skalnjaku, do lipe pa se moramo sprehoditi v levi kot vrta. Botanični vrt je prepreden z urejenimi peščenimi stezicami, ki nas križem kražem vodijo med zanimivostmi. (Cerar Drašler 2004: 42)

V odlomku 1 so podčrtane prvoosebne množinske glagolske oblike, s katerimi se avtorica in naslovnik skupaj premikata po prostoru. Tako besedilo ni samo informativno nizanje zaporednih usmeritev, ampak bralca pritegne in na tak način doseže tudi večjo razumljivost. S tem smo prišli do izhodiščne pojasnitve besedilne interakcije ali metadiskurza kot avtorjeve jezikovne in retorične navzočnosti v besedilu. Od tu dalje pa nas zanima raba interakcijskih jezikovnih sredstev v slovenskih političnih govorih.

2 Predhodne obravnave interakcijskih jezikovnih sredstev

Sodobna humanistična, družboslovna in jezikoslovna literatura že več desetletij prinaša številne študije avtorja in naslovnika v besedilu. Jezikoslovni interes za intrakcijska oz. metadiskurzivna jezikovna sredstva se je posebej razmahnil v zadnjih dveh desetletjih, ko so je raziskovanje izraziteje usmerilo k empirični preverbi teoretičnih postavk na gradivu. Precejšnje pozornosti so bili deležni ne le metadiskurzivni označevalci v znanstvenih besedilih (npr. Hyland 1998; Hyland, Tse 2004; Bamford, Bondi 2011; Hyland, Sancho-Guinda 2012), ampak tudi na področju oglaševanja in medijev (npr. Fuertes-Olivera idr. 2001; Dafouz-Milne 2008; Le 2004), v poslovnem sporazumevanju (npr. De Groot idr. 2016), parlamentarnih razpravah (npr. Ilie 2003) in pridigah (npr. Malmström 2016). Redkeje pa so obravnave metadiskurza v okviru politične besedilne analize (Van Dijk 1998), ki skuša odkriti pomembne značilnosti političnega diskurza. Največ zanimanja je pritegnil žanr predvolilnih govorov. Novejša opisna obravnava medosebnih metadiskurzivnih označevalcev v predvolilnih govoru predsednika Obama je potrdila visoko pogostnost rabe vseh podkategorij metadiskurza (Sukma 2017). Tudi analiza drugih

nastopnih govorov, npr. govor Steva Jobsa na stanfordski univerzi (Yipei, Lingling 2013), poudari metadiskurz kot ključno sestavino prepričevalnega diskurza.

V slovenskem jezikoslovju je prva celostno obravnavala problematiko metadiskurza A. Pisanski (2001). Osredotočila se je na raziskavo izbranih metadiskurzivnih označevalcev za organizacijo besedila v angleških in slovenskih znanstvenih člankih s področja matematike in arheologije (Pisanski Peterlin 2005) ter izrazov epistemske naklonskosti v prevedenih in izvornih poljudnoznanstvenih besedilih (Pisanski Peterlin 2015). K proučevanju govornega diskurza se je usmerila Verdonik (2007), Lengar Verovnik (2015) pa je preverila rabo sredstev leksikalnega kritja² v radijskih intervjujih.

Za presojo jezikovnih signalov interakcije med avtorjem in naslovnikom sem izbrala politični govor, ki s tega vidika v slovenskem jezikoslovju še ni bil obravnavan. Kako slovenski politiki nagovarjajo poslušalce in katera jezikovna sredstva uporabljajo, bomo obravnavali v četrtem razdelku. Še prej pa je treba predstaviti gradivo in metodološka izhodišča za koherentno jezikoslovno razčlenbo interakcijskih jezikovnih enot.

3 Opis gradiva in metode dela

Pri izbiri gradiva je treba upoštevati, da količina metadiskurza v posameznih besedilih ni odvisna le od stila posameznega tvorca besedila, ampak predvsem od namena besedila, torej od besedilne zvrsti ali žanra besedila. Ko je M. Zhang (2016) primerjala količino metadiskurza v pisnih žanrih besedil, je ugotovila, da akademski žanri uporabljajo mnogo več označevalcev metadiskurza, da postane besedilo bralcu prijazno, medtem ko bi preveč metadiskurzivnih sredstev v literarnih besedilih predvsem zmotilo bralčev zgodbeni svet. Tudi Hylandova (2005b) primerjava metadiskurza v znanstvenih člankih in univerzitetnih učbenikih je pokazala precej razlik v rabi posameznih podkategorij metadiskurza, saj žanr učbeniških besedil, ki skuša novincem približati še nepoznane vsebine, zahteva drugačna metadiskurzivna sredstva kot žanr znanstvenih prispevkov, ki mora naslovnika prepričati, da sprejme nove raziskovalne teze. Za opis vidnejših jezikovnih signalov interakcije med avtorjem in naslovnikom sem namenoma izbrala politični govor, saj je to besedilna

---

² Lengar Verovnik za izvorni izraz *hedging*, ki ga Pisanski Peterlin (2007) prevaja z izrazom *omejevalci diskurza*, predlaga poimenovanje *sredstva leksikalnega kritja*.

zvrst, ki se uvršča med argumentativna oz. prepričevalna besedila in je zato pričakovati pogosto rabo metadiskurzivnih sredstev.

Pri jezikoslovni razčlembi sem se osredotočila na predsedniške govore ob dnevu državnosti, ki so dosegljivi na spletnih straneh: Bivši predsedniki Republike Slovenije in Predsednik Slovenije Borut Pahor. Tako sem oblikovala majhen vzorčni korpus besedil, ki so si podobna po vsebini, namenu in retoričnem načinu, a dopuščajo razlike v osebnem stilu govorcev. Z izborom političnih govorov različnih avtorjev sem zagotovila ustrezno reprezentativnost vzorca za zajetje značilnih podkategorij interakcijskih jezikovnih sredstev ob hkratni možnosti preverbe ustreznosti samodejnih korpusnih izpisov za kvalitativno obravnavo gradiva.

Pri obravnavi retorične funkcije metadiskurza v političnem govoru sem se oprla na Hylandov interakcijski model metadiskurza (1998, 2005a, 2008). Težave pa nastopijo pri jezikovni razčlembi konkretnih besedil. Dosedanje raziskave metadiskurzivnih jezikovnih sredstev za angleški jezik so namreč pokazale, da obstajata vsaj dve metodološki težavi pri opisu. Prva težava je, da so ta jezikovna sredstva odvisna od kontekstualne interpretacije (Hyland 2005a: 27). Naj to ponazorim z besedilno rabo besede *najprej*, ki ima potencialne možnosti, da v besedilu opravlja metadiskurzivno funkcijo. Poglejmo si razliko med metadiskurzivno in nemetadiskurzivno rabo v zgledih 2 in 3, ki sta vzeta iz korpusa pridižnih besedil (Bizjak 2004: 250).

2) In kakšna je ta ljubezen? Najprej, usmerjena je k vsem. Ljubi vse /.../ Prava ljubezen pa je še druga lastnost. (Bizjak 2004: 250)

3) Najprej je v sobo stopil bogati. Dolgo ga ni bilo ven. Več kot eno uro. Nato vstopi še ubogi. (Bizjak 2004: 224)

V zgledu 2 beseda *najprej* naslovnika opozori, da gre za prvi argument, ki mu bo sledil drugi, in ga na ta način vodi po besedilu. Zgled 3 pa se nanaša na časovno zaporedje dogodkov v pripovedi in v tem kontekstu beseda *najprej* nima vpliva na razmerje med tvorcem in naslovníkom.

Sklenemo lahko, da odločitev o metadiskurzivnosti leksikalnih sredstev zahteva interpretacijo, zato je analiza velike količine besedil zelo zamudna. Korpusne izpise je vedno treba dopolniti z ročnim delom oz. interpretacijo.

Pri obravnavi metadiskurzivnih jezikovnih sredstev v konkretnih besedilih je v slovenščini še druga težava, da seznama besed, ki lahko v besedilu potencialno opravljajo metadiskurzivno funkcijo, nimamo. Za pripravo takega seznama je potrebno s pomočjo ročnih analiz gradiva v kombinaciji s korpusnimi iskalniki ob analizi različnih zvrsti besedil zgraditi širok nabor slovnično in leksikalno raznovrstnih oblik, ki imajo možnost, da v besedilu izražajo interakcijo, kakor je to storil Hyland za angleščino (Hyland 2005a; Hyland, Tse 2004).

Zaradi zgoraj navedenih metodoloških omejitev prispevek obravnava dve podkategoriji metadiskurza, ki sta dokazano najpogostejši v žanrih argumentativnih besedil (npr. Malmström 2016; Chaemsaitong 2014). To sta avtorjev glas in avtorjevo vodenje naslovnika. Gre za jezikovna sredstva, ki ustrezajo definiciji stavčne povedi v slovenskem jezikoslovju in jih v sistemsko-funkcijskem jezikoslovju lahko sistematiziramo tako, da jih pripnemo na semantične parametre.³ Sistemsko-funkcijska teorija je v zadnjih desetletjih ustvarila zapleten, delno empirično preverjen sistem semantičnih mrež za opis besedilnega pomena (Cloran 1994). Temelji na predpostavki, da se človekove predstave v besedilo vpisujejo na semantični ravnini kot entitete in dogodki. Na slovnični ravnini se entitete ubesedijo kot osebki in dogodki kot povedki. V metajeziku besedilne semantike sta osebкова entiteta in povedkov dogodek osnovna gradnika semantične ravnine. Za opis osebkov entitete uporabimo semantične parametre referencialne istovetnosti in ugotavljamo, ali je osebкова entiteta glede na besedilni kontekst udeleženec, posplošena oseba/predmet, nenavzoča oseba/predmet. Za opis povedkov dogodka opišemo semantične parametre glede na sistem časa, rednosti, pogojnosti in ocene.⁴

Z opisom kombinacije semantičnih parametrov na osi osebka in povedka lahko določimo stalne pomenske sestave, ki so poimenovani retorična enota (Cloran 1994 v Bizjak 2005: 93–104). Tu ne gre za zunanjo formo besedil niti za tradicionalno poetiko, ki s pomočjo t. i. retoričnih figur presoja predvsem zunanji slog besedil, ampak »za oblikovanost same vsebine, za notranjo formo« (Kos 1983: 98). O tem, ali je neko besedilo lirsko ali epsko ali argumentativno, odločajo prav tovrstne retorične enote, predsem njihovo nizanje v večje sklope.

---

³ O tem glej podrobneje Bizjak Končar (2017: 520).

⁴ Zaradi prostorske omejitve v prispevku ni mogoče predstaviti celotne arhitekture semantičnih parametrov, kakor so opisani v delu Cloran (1994: 175–248). V Bizjak (2005: 60–66) so predstavljeni osnovni semantični parametri za opis predstavnega pomena.

Pri razlikovanju retoričnih enot je odločilna stalna kombinacija semantičnih značilnosti na osi osebkove entitete in povedkovega dogodka. Za ponazoritev je v preglednici 1 prikazana retorična enota refleksija v govoru predsednika B. Pahorja na državni proslavi (24. junij 2019).

Preglednica 1: Opis semantičnih in slovničnih značilnosti retorične enote refleksija

S samostajno državo in prek nje se enakopravno <u>umeščamo</u> v čudovito združeno Evropo.
osebkova entiteta = [vsebina: oseba: udeleženec: 1. os. mn.]
povedkov dogodek = [čas: sedanjik][rednost][naklonskost: /]

Vir: raziskava avtorice

V preglednici 1 je semantična izbira na osi osebkove entitete udeleženec govornega dogodka (tj. govorec in poslušalci), na osi povedkovega dogodka pa je značilna izbira kombinacija sedanjika in rednosti.⁵ S temi slovničnimi izbirami govorec prikaže doživljanje in razmišljanje udeležencev govornega dogodka, zato je retorična enota poimenovana refleksija.

Za opis pomenskih parametrov je bilo treba s pomočjo oblikoslovnega označevalnika za slovenščino (Jakopin, Bizjak 1997) stavke posameznih korpusnih besedil razčleniti glede na kategorijo osebe, števila in časa, jih ročno dopolniti z opisom rednosti, možnosti, naklonskosti in pogojnosti, oblikovati preglednico oblikoslovno-skladenjskih značilnosti ter vsaki stavčni enoti v besedilu ročno pripisati ustrezno retorično oznako. Oblikoslovno-skladenjske in pomenske značilnosti, odločilne za razlikovanje retoričnih enot, bodo predstavljene ob besedilnih zgledih v razdelku 4.

4 Interakcijske stavčne enote

Analiza interakcijskih jezikovnih sredstev v političnih govorih z državnih proslav temelji na prepoznavanju slovničnih oblik, ki smo jih pridobili s korpusnim izpisom. Ob izbranih besedilnih odlomkih opišemo oblikoslovno-skladenjske značilnosti interakcijskih retoričnih enot, ki kažejo na tvorčevo oz. naslovnikovo navzočnost v besedilu ali na različne načine vodijo poslušalca.

⁵ O določanju rednosti glej Cloran (1994: 212–22) in Orešnik (1994: 149–52).

4.1 Komentar in refleksija

Za prepoznavanje avtorjeve navzočnosti v besedilu je v semantičnem smislu pomembna izbira udeleženca na osi osebkov in sedanjika na osi dogodka. Glede na oblikoskladensko izbiro smo ugotovili, da so za uvodni in sklepni del besedil značilne izbire prvoosebne edninske glagolov, kakor ponazarjajo zgledi (4–6):

4) Želim vam čim bolj ustvarjalno, mirno in prijazno življenje v obdobju, ki je pred nami. (Drnovšek, 24. junij 2005)⁶

5) Prepričan sem, da bo Slovenija zmogla in znala živeti v takšnem okolju. (Kučan, 24. junij 2002)

6) Hočem reči, da je država, zlasti za tako majhen narod, kot je naš, vrednost sama po sebi. (Pahor, 24. junij 2019)

Precej pogostejša od prvoosebne edninske je izbira prvoosebne množinske glagolske oblike, ki zaznamujejo besedilno navzočnost govornika in poslušalstva (7–10).

7) Danes smo trdno povezani v svetovno skupnost držav. Smo upoštevani, enakopravni, zanesljivi in zato zaželeni partnerji. Imamo prijatelje in zaveznike, kot smo jih imeli v drugi svetovni vojni in kot smo jih imeli v osamosvojitveni /.../ (Kučan, 24. junij 2002)

8) Tudi mi iščemo nove gospodarske poti, želimo biti še bolj uspešni. In želimo tudi socialno varnost. (Drnovšek, 24. junij 2005)

9) Hvaležni smo vsem, ki so po osamosvojitvi vodili državo na nove ravni razvoja in v nove kakovosti našega bivanja. (Türk, 22. junij 2012)

10) Končno imamo svojo državo. S samostojno državo in prek nje se enakopravno umeščamo v čudovito združeno Evropo. Skupaj ustvarjamo prihodnost miru in blaginje. (Pahor, 24. junij 2019)

S prvoosebnimi glagolskimi oblikami se govorniki približajo poslušalcem, zakrijejo različna mnenja, poudarijo enakost in spodbudijo enotnost. Tako prvoosebne glagolske edninske kot množinske oblike, ki smo jih opazovali, imajo stalne pomenske lastnosti na semantični ravni: to sta udeleženec in sedanji čas. Stavčna enota s temi pomenskimi značilnostmi je poimenovana komentar (preglednica 2). Če sedanjik označuje tudi rednost dogajanja (npr. *imamo, se umeščamo, ustvarjamo*), pa gre za refleksije (preglednica 3).

⁶ V tem zgledu in nadaljnjih so slovnične oblike, ki jih ponazarja posamezni zglede, podčrtane.

Preglednica 2: Semantične značilnosti retorične enote komentar

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK
komentar	udeleženeec	sedanjik

Vir: raziskava avtorice

Preglednica 3: Semantične značilnosti retorične enote refleksija

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK	
refleksija	udeleženeec	redno dogajanje	sedanjik

Vir: raziskava avtorice

Uporabo prvoosebni množinskih komentarjev in refleksij je potrebno razumeti kot govornikovo retorično izbiro, s katero se približa poslušalcu, tako da poudari njuno enakost. S poudarjanjem tipičnosti dogajaj pa ustvarja močno osebno povezanost in lahko govorimo o formiranju posebne entitete: govornik-in-poslušalec.

4.2 Poziv

Druga značilna stavčna enota, s katero govorec vodi naslovnika, je poziv. Prepoznavna je po slovnični izbiri velelnega naklona (11).

11) Sprejmite, prosim, moje najbolj iskrene čestitke ob dnevu državnosti. (Pahor, 24. junij 2019)

Pregled oblikoskladenjskih uresničitev retorične enote dejanje v izbranih govorih je pokazal, da je izbira drugoosebne množinske oblike velelnika (11), s katero govornik poslušalce povzdige, redkejša. Pogostejša je raba oblike velelnika za prvo osebo množine, s katero govornik poslušalce spodbuja k dejanju ali ukrepanju (12–13).

12) Sprostimo ustvarjalnost, izobražujemo se, uporabimo znanje na pravi način. Bodimo podjetni, upajmo si. (Drnovšek, 24. junij 2005)

13) Razmislimo o vsem tem, hkrati pa poskušajmo čim bolje razumeti naš današnji čas in današnje probleme. Bodimo jasni. (Türk, 22. junij 2012)

Spodbujanje k ukrepanju je v jeziku eksplicitno izraženo z velelnim naklonom. Oblikoskladenjska izbira velelnika, ki se nanaša na udeležence govornega dogodka, konstruira stalni pomenski sklop, značilen za retorično enoto poziv, kot je prikazano v preglednici 4.

Preglednica 4: Semantične značilnosti retorične enote poziv

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK	
poziv	udeleženec	velelni naklon	sedanjik

Vir: raziskava avtorice

Z izbiro velelnega naklona, ki razločuje dejanje od drugih retoričnih enot, govornik poslušalce opozarja na pomembna miselna sporočila, jih nagovarja, da sprejmejo njegov pogled, in spodbuja k dejanjem.

4.3 Domneva

Naslednja prepoznavna enota, s katero govornik vodi in spodbuja poslušalce, je poimenovana domneva (14–15).

14) Če bomo v Sloveniji to dosegli, bomo lahko mirno rekli, da smo na svojo državo res ponosni. (Drnovšek, 24. junij 2005)

15) Če želimo, da se nam vremena zjasnijo, vlagajmo v mlade. (Türk, 22. junij 2012)

Domneva je retorična enota, ki je sestavljena iz dveh ali več stavkov. Prva obvezna enota je pogojni odvisnik,⁷ druga je nadredni stavek v prihodnjem (14) ali sedanjem času (15). Za prepoznavo je odločilna izbira pogojnika na osi povedkovega dogodka, kakor je razvidno iz preglednice 5.

Preglednica 5: Semantične značilnosti retorične enote domneva

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK		
domneva	entiteta	neredno/redno dogajanje	pogojnost	prihodnjik/sedanjik

Vir: raziskava avtorice

⁷ V besedilnih zgledih označen s podčrtavo.

Oblikoskladenjska izbira pogojnosti v kombinaciji s prihodnjikom ali sedanjikom na semantični ravnini ustvari pomensko konfiguracijo, poimenovano domneva. Govornik izbere prvoosebne množinske glagole, ki označujejo govornika-in-poslušalce, in tako poudari njihovo enotnost pri razmišljanju o različnih izbirah.

4.5 Retorično vprašanje

Eden najbolj očitnih postopkov, s katerim se govornik poveže s poslušalcem in z njim v govor vnese signale interakcije, je vprašanje. Tudi v sporazumevalnih situacijah, v katerih se ne pričakuje odziv poslušalstva – taka besedilna vrsta je tudi politični govor –, je raba vprašalnih stavkov namenjena vzpostavljanju stika s publiko. S t. i. retoričnimi vprašanji govornik zavestno odpira prostor za odzivnega poslušalca, kakor nazorno kažeta odlomka (16–17).

16) Kaj se je zgodilo? Se je evropski zagon zaustavil? So cilji evropskega združevanja postali vprašljivi? (Drnovšek, 24. junij 2005)

17) Kaj si želimo? Česa smo zmožni? In kaj smo pripravljeni storiti za to, da bi se nam naše upanje uresničilo? (Türk, 22. junij 2012)

Oblikoskladenjsko odločilni je semantični parameter vprašalni naklon na osi povedka, na osi osebkpa pa so izbire poljubne (preglednica 6).

Preglednica 6: Semantične značilnosti retorične enote retorično vprašanje

VRSTA RETORIČNE ENOTE	OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK
retorično vprašanje	entiteta	vprašalni naklon

Vir: raziskava avtorice

Z retoričnimi vprašanji govornik neposredno nagovarja poslušalce in usmeri njihovo pozornost na pomembne vidike upovedovane vsebine. Retorično vprašanje je najbolj zaznamovani postopek govornikovega upoštevanja naslovnika.

4.6 Citiranje

Citiranje je posebna retorična enota, ki v monološko besedilo, za katero je značilna enoglasnost, vpelje druge glasove. Kadar govornik prvotni govorni dogodek predstavi z besedami prvotnega govorca, vsaj za kratek čas prekine svojo diskurzivno dominanco in izrecno gradi večglasnost in interakcijo.

18) Spomnimo se znamenitega verza Otona Župančiča: »Domovina je ena, nam vsem dodeljena /.../« (Türk, 22. junij 2012)

Za citiranje kot retorično enoto je značilno, da je sestavljena iz najmanj dveh stavčnih enot: spremnega stavka, ki je označen kot retorična enota poročanje (podčrtano), in dobesednega navajanja, ki je vložena enota (18). Kakor je zabeleženo v preglednici 7, poročanje uvaja navajanje, ki vpelje entiteto in dogodek drugega časa in prostora.

Preglednica 7: Semantične značilnosti retorične enote citiranje

VRSTA RETORIČNE ENOTE		OSEBKOVA ENTITETA	POVEDKOV DOGODEK	
citiranje	poročanje	nanavzoča entiteta	neredno dogajanje	sedanjik/preteklik
	navajanje	entiteta prvotnega govornega dogodka	dogodek prvotnega govornega dogodka	

Vir: raziskava avtorice

S citiranjem govornik poslušalcem posreduje informacijo o prvotnem govornem dogodku, torej informacijo o nenavzočih entitetah na osi osebkove entitete in nerednem dogajanju na osi povedkovega dogodka. Citati so lahko krajši in obsegajo dve ali več povedi (18) ali daljši, ki prinašajo obsežnejše besedilne odlomke (19).

19) Ker smo nocoj že omenjali našega ljubega pesnika Toneta Pavčka, pa še končajmo z njim.

»Sreča ni v glavi in ne v daljavi,

ne pod palcem skrit zaklad.

Sreča je, ko se delo dobro opravi.

In ko imaš nekoga rad.«

(Pahor, 24. junij 2019)

V vzorčnih besedilih smo zaenkrat odkrili predvsem sklicevanja na literarne avtoritete (18–19), nadaljnja širitev korpusa pa bo verjetno pokazala večji razpon avtoritet, na katere se sklicujejo slovenski predsedniki, da bi podkrepili svoje trditve in prepričali poslušalce.

5 Sklep

Prispevek se je osredotočil na vprašanje vloge interakcijskih jezikovnih sredstev v političnih govorih, v katerih je očitna govorceva usmerjenost k poslušalcu. Z empirično analizo in interpretacijo vseh stavčnih oblik v izbranih besedilih smo izluščili slovnične oblike in strukture, ki kažejo na govornikovo navzočnost v besedilu in vodenje poslušalstva.

V prvo skupino smo uvrstili jezikovna sredstva, s katerimi se na neposreden način v besedilo zapisujeta govornik in naslovnik: 1) prvoosebni glagoli ednine, ki izražajo govornikovo navzočnost; 2) drugoosebni glagoli množine, ki beležijo navzočnost poslušalcev; 3) prvoosebni glagoli množine, ki označujejo hkratno navzočnost govornika in poslušalca. Vse te raznovrstne slovnične oblike signalizirajo govornikovo ali/in poslušalčevo navzočnost v besedilu in pripomorejo k ustvarjanju tesne povezanosti med njima, na semantični ravnini pa ustvarjajo retorični enoti komentar in refleksija. Obe enoti zaznamuje poudarjanje tipičnosti, s katero govornik gradi močno osebno povezanost s poslušalci, tako da lahko govorimo o formiranju posebne entitete: govornik-in-poslušalci.

V drugo skupino sodijo jezikovna sredstva za vodenje naslovnika. Z izbiro velelnega naklona retorična enota poziv poslušalce spodbuja k dejavnemu življenju. Pogojniki, ki označujejo retorično enoto domneva, vodi poslušalce k pravilnim možnostim odzivanja. Retorično vprašanje uvaja besedilno tematiko in poslušalce opozarja na poudarjene vidike upovedovane vsebine. S citiranjem pa govornik prekine svojo diskurzivno dominanco in gradi interakcijo besedila z vpeljavo glasov literarnih in drugih avtoritet.

Ti dve skupini jezikovnih sredstev gradita interakcijo v političnih govorih in sta hkrati odraz žanrskih konvencij. Politični govor se namreč uvršča v argumentativni žanr, za katerega je bistveno, da so argumenti in interpretacije verodostojni in prepričljivi. S temi jezikovnimi signali interakcije, med katerimi so tudi že znane in retorično preverjene formule, kot je npr. citiranje ali retorično vprašanje, se ustvarja

močna sporočevalna vez med govornikom in poslušalci, ki v besedilo zarisuje retorično značilne vzorce naslovnikovega vodenja in prepričevanja.

Literatura

- Annelie ÄDEL, 2006: *Metadiscourse in L1 and L2 English*. Amsterdam, Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company.
- Mihail Mihajlovič BAHITIN, 1999: *Estetika in humanistične vede*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost. Prev. Helena Biffio-Zorko, Blaga Juvan, Ciril Stani, Aleksander Skaza.
- Julia BAMFORD, Marina BONDI (ur.), 2011: *Dialogue within Discourse Communities: Metadiscursive Perspectives on Academic Genres*. Berlin: de Gruyter.
- Bivši predsedniki Republike Slovenije*. Predsednik Republike Slovenije dr. Janez Drnovšek. Dostop 2. 4. 2021 na <https://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/2002-2007/jd.nsf/tiskovnosredisceweb?OpenView&RestrictToCategory=govori>
- Bivši predsedniki Republike Slovenije*. Predsednik Republike Slovenije Milan Kučan. Dostop 2. 4. 2021 na <https://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/1992-2002/mk.nsf/GOV?OpenView>
- Bivši predsedniki Republike Slovenije*. Predsednik Republike Slovenije dr. Danilo Türk. Dostop 2. 4. 2021 na <https://www.bivsi-predsednik.si/up-rs/2007-2012/turk-slo-arhiv.nsf/tiskovnosredisceweb?OpenView&RestrictToCategory=govori>
- Aleksandra BIZJAK, 2004: *Jezikoslovne osnove pridge kot žanra. Doktorsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Aleksandra BIZJAK, 2005: *Pridiga kot žanr*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Aleksandra BIZJAK KONČAR, 2017: Dialoške značilnosti pridižnega besedila – jezikoslovni vidik. *Slavistična revija* 65/3, 517–536.
- Krisda CHAEMSATHONG, 2014: Interactive patterns of the opening statement in criminal trials: A historical perspective. *Discourse Studies* 16/3, 347–364.
- Irena CERAR DRAŠLER, 2004: *Pravljine poti Slovenije: družinski izletniški vodnik*. Ljubljana: Sidarta.
- Carmel CLORAN, 1994: *Rhetorical Units and Decontextualization: An Enquiry into some Relations of Context, Meaning and Grammar*. Nottingham: Department of English Studies, University of Nottingham. (Monographs in Systemic Linguistics, 6).
- Emma DAFOUZ-MILNE, 2008: The pragmatic role of textual and interpersonal metadiscourse markers in the construction and attainment of persuasion: A cross-linguistic study of newspaper discourse. *Journal of Pragmatics* 40/1, 95–113.
- Elizabeth DE GROOT, Catherine NICKERSON, Hubert KORZILIUS, Marinel GERRITSEN, 2016: Picture this: Developing a model for the analysis of visual metadiscourse. *Journal of Business and Technical Communication* 30/2, 165–201.
- Pedro Antonio FUERTES-OLIVERA, Marisol VELASCO-SACRISTÁN, Ascensión ARRIBAS-BAÑO, Eva SAMANIEGO-FERNÁNDEZ, 2001: Persuasion and advertising English: Metadiscourse in slogans and headlines. *Journal of Pragmatics* 33/8, 1291–1307.
- Michael A. K. HALLIDAY, Christian M. I. M. MATTHIESSEN, 2004: *An Introduction to Functional Grammar*. 3. izdaja. London: Edward Arnold.
- Ken HYLAND, 1998: Persuasion and context: The pragmatics of academic metadiscourse. *Journal of Pragmatics* 30/4, 437–455.
- Ken HYLAND, 2005a: Stance and engagement: A model of interaction in academic discourse. *Discourse Studies* 7/2, 173–191.
- Ken HYLAND, 2005b: *Metadiscourse*. London: Continuum.
- Ken HYLAND, 2008: Disciplinary voices: Interactions in research writing. *English Text Construction* 1/1, 5–22.
- Ken HYLAND, Polly TSE, 2004: Metadiscourse in academic writing: A reappraisal. *Applied Linguistics* 25/2, 156–177.

- Ken HYLAND, Carmen SANCHO-GUINDA (ur.), 2012: *Stance and Voice in Written Academic Genres*. London: Palgrave Macmillan.
- Cornelia ILIE, 2003: Discourse and Metadiscourse in Parliamentary Debates. *Journal of Language and Politics* 2/1, 71–92.
- Primož JAKOPIN, Aleksandra BIZJAK, 1997: O strojno podprtem oblikoslovnem označevanju slovenskega besedila. *Slavistična revija* 45/3–4, 513–532.
- Janko KOS, 1983: *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Elisabeth LE, 2004: Active participation within written argumentation: metadiscourse and editorialist's authority. *Journal of Pragmatics* 36/4, 687–714.
- Tina LENGAR VEROVNIK, 2015: Strategije in sredstva leksikalnega kritja v radijskih intervjujih. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 10, 183–203.
- Hans MALMSTRÖM, 2016: Engaging the Congregation: The Place of Metadiscourse in Contemporary Preaching. *Applied Linguistics* 37/4, 561–582.
- Anna MAURANEN, 1993: Contrastive ESP Rhetoric: Metatext in Finnish-English Economic Texts. *English for Specific Purposes* 12/1, 3–22.
- Janez OREŠNIK, 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica. Slovene verbal aspect and Universal Grammar*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Agnes PISANSKI, 2001: Koncept metabesedilnih elementov v uporabnem jezikoslovju. *Vestnik* 35/1–2, 283–292.
- Agnes PISANSKI PETERLIN, 2005: Text-organising Metatext in Research Articles: an English Slovene Contrastive Analysis. *English for Specific Purposes* 24/3, 307–319.
- Agnes PISANSKI PETERLIN, 2007: Raziskave metabesedilnosti v uporabnem jezikoslovju: pregled področja in predstavitev raziskovalnega dela za slovenščino. *Jeziški in slovnostni študiji* 52/3–4, 7–19.
- Agnes PISANSKI PETERLIN, 2015: So prevedena poljudnoznanstvena besedila v slovenščini drugačna od izvornih? Korpusna študija na primeru izražanja epistemske naklonosti. *Slavistična revija* 63/1, 29–44.
- Predsednik Slovenije Borut Pahor. Govori*. Dostop 2. 4. 2021 na <https://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/medijsko-sredisce?OpenView&RestrictToCategory=govori>
- Bayu Permana SUKMA, 2017: Interpersonal Metadiscourse Markers as Persuasive Strategies in Barack Obama's 2012 Campaign Speeches. *Aksara* 29/2, 283–293.
- Teun VAN DIJK, 1998: What is Political Discourse Analysis? *Belgian Journal of Linguistics* 11, 11–52.
- William J. VANDE KOPPLE, 1985: Some exploratory discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication* 36, 82–93.
- Darinka VERDONIK, 2007: Upravljanje pogovora kot metadiskurzna funkcija. *Jeziški in slovnostni študiji* 52/3–4, 53–66.
- Nan YIPEI, Liu LINGLING, 2013: Investigating the interpersonal and textual meaning of Steve Jobs' Stanford speech in terms of Hyland's metadiscourse theory. *International Journal of Language and Linguistics* 1/4, 90–96.
- Man ZHANG, 2016: A multidimensional analysis of metadiscourse markers across written registers. *Discourse Studies* 18/2, 204–222.

Presidential Speeches as Interactional Discourse

This paper examines the interactional aspects of Slovenian presidential speeches. It is argued that presidential speeches are not only persuasive monologues intended for a silent audience, but also interactional discourses which aim to engage directly with their intended audiences to achieve specific rhetorical goals. To make explicit the relationship between the speaker and his audience, the framework adopted for the analysis combines Hyland's concepts of stance and engagement (2005a) and Cloran's concept of rhetorical units (1994) with tools of corpus analysis (Jakopin and Bizjak 1997). As for the data collected, interactional rhetorical units are discussed with reference to extracts from a small corpus of speeches at the celebration of Statehood Day delivered by Milan Kučan, Janez Drnovšek, Danilo Türk, and Borut Pahor, between 2002 and 2019. The lower level of lexico-grammar and the higher

levels of discourse semantics are brought together by using the metalanguage developed by Cloran. She defined rhetorical units in semantic terms, claiming that it is the configuration of central entities and events expressed through the Subject and Finite structures that construe semantic features that provide the basis on which different classes of rhetorical units can be recognized. The focus of the analysis of Slovenian presidential speeches is a detailed account of the typical interactional rhetorical units of commentary, reflection, action, conjecture, question, and citation that contribute to the success of the communication between the author and the listener. Commentary and reflection are the rhetorical units that signal the speaker's and/or recipient's presence in the text and contribute to a strong personal connection between authors and listeners. The function of the rhetorical units of action, conjecture, question, and citation is to engage the listeners for persuasive purposes. With these linguistic devices, speakers establish characteristic patterns of listener engagement and rhetorical persuasion.

SEMIOTIKA NACIONALIZMA IN RASIZMA V PROTIIMIGRANTSKIH GRAFITIH SLOVENSKE URBANE KRAJINE

BRANISLAVA VIČAR

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija, branislava.vicar@um.si

Sinopsis V prispevku s pristopom kritične diskurzivne analize preučujem protiimigrantski rasizem, kakor ga odražajo ter obenem vzdržujejo in reproducirajo grafiti v slovenski urbani krajini. Analiza razkriva, da grafiti konstituirajo odkrito izključevalen diskurz ter utrjujejo strukturno nasprotje med »našim« in »tujim« prostorom. Predpostavljajo podobo nacionalnega prostora in podobo etniziranega/rasializiranega *drugega*. Vendar pa obravnavani grafiti kljub razsežnosti diskriminacijske retorike izpričujejo tudi pojavitve alternativnih diskurzov, ki kot *tujega* ne vzpostavljajo marginalizirane družbene skupine, temveč samo pojavnost družbenega izključevanja, diskriminacije in marginalizacije. To se uresničuje z besednimi preigravanji, ki redefinirajo diskriminacijske grafite ter jih na ta način nevtralizirajo in delegitimirajo.

Ključne besede:

kritična diskurzivna
analiza,
protiimigrantski
rasizem,
drugost,
(de)legitimacija,
grafiti

THE SEMIOTICS OF NATIONALISM AND RACISM IN ANTI- IMMIGRATION GRAFFITI IN SLOVENE URBAN LANDSCAPE

BRANISLAVA VIČAR

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia, branislava.vicar@um.si

Abstract In this paper, using the approach of critical discursive analysis, I study anti-immigrant racism as it is reflected and, at the same time, maintained and reproduced by graffiti in the Slovenian urban landscape. The analysis reveals that graffiti constitutes an openly exclusive discourse and strengthens the structural opposition between "our" and "foreign" space. It assumes the image of the national space and the image of an ethnicized/racialized *other*. However, despite the discriminatory rhetoric, the analyzed graffiti also reveals the emergence of alternative discourses that do not establish a marginalized social group as *the foreign*, but the phenomenon of social exclusion, discrimination, and marginalization itself. This is accomplished through verbal replays that redefine discriminatory graffiti and thus neutralize and delegitimize it.

Keywords:

critical discourse
analysis,
anti-immigrant
racism,
otherness,
(de)legitimation,
graffiti

1 Uvod

V prispevku¹ preučujem protiimigrantski rasizem, kakor ga odražajo ter obenem vzdržujejo in reproducirajo grafiti v slovenski urbani krajini. V okviru raziskave, ki sem jo opravila, sem poleg protiimigrantskih in nacionalističnih grafitov upoštevala tudi soobstoj političnih grafitov s protirasistično vsebino, posebno pozornost pa sem namenila preoblikovanjem protiimigrantskih in nacionalističnih grafitov. Gradivni vzorec predstavljajo grafiti iz nabora, ki ga je leta 2013 v okviru projekta Dekontaminacija pričelo pripravljati Društvo za odpravljanje socialne neenakosti Appareo, trenutno pa se dopolnjuje pod okriljem Društva Parada ponosa. Raziskava je potrdila visok delež grafitov s protiimigrantsko vsebino, vendar je treba poudariti, da pri tem ne gre za značilnost slovenskega grafitarstva, ampak se protiimigrantski grafiti, kot potrjujejo raziskovalke_ci z različnih raziskovalnih polj, kot so sociologija, politologija, kulturologija, sociolingvistika idr. (npr. Haynes 2019, Velikonja 2008, 2013 idr.), vpenjajo v širši evropski javni prostor. To je mogoče pojasniti s širšo evropsko politično dinamiko, povezano z vprašanji imigracij, in procesi vzpostavljanja imigrantk_ov kot *drugih*. Evropski mediji so prežeti z diskurzi o imigraciji in begunkah_cih, vprašanje imigracije je v zadnjih letih postalo tudi sestavni del političnih agend. Zaradi simbolne moči in nadzora nad javnim diskurzom imajo mediji in politične elite »pomembno vlogo pri oblikovanju javnega mnenje glede imigracij in drugih etničnih vprašanj (Wodak in van Dijk 2000: 9). Kot ugotavljajo raziskovalke_ci imigracijskega diskurza (npr. KhosraviNik 2014, Richardson in Colombo 2014, Van Leeuwen in Wodak 1999, Wodak idr. 2013), se protiimigracijski diskurz pretežno vzpostavlja kot sestavni del populističnih konservativnih diskurzov v Evropi, ki že po definiciji težijo k poenostavljanju in dekontekstualizaciji zgodovinske perspektive družbenega in kulturnega razvoja modernih družb. Argumentacijske strategije, ki vzpostavljajo diskurz o »nas«, usmerjajo oblikovanje semantične makrostrukture protiimigrantskega diskurza z elementi razlike, deviantnosti in grožnje. Prevladujoče negativno uokvirjanje imigracij odpira prostor hegemoniskim diskurzom, ki najdejo svoje izrise tako na ulicah kot njihovih zidovih.

---

¹ Delo je nastalo v okviru raziskovalnega programa »Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave« (P6-0215), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

2 Politični grafiti in njihova apropiacija

V najširšem smislu lahko grafito opredelimo kot vidne vpise v javni prostor, tj. napisana, izrisana, naslikana, vrezana, vpraskana sporočila na javno dostopni površini (npr. Blume 1985, Klingman in Shalev 2001: 495). Na javnih mestih, kot so zidovi, mostovi, podvozi, avtobusne in železniške postaje, semaforji, prometni znaki, klopi, javna stranišča, drogovi, pločniki idr. (Velikonja 2013: 117, Waldner in Dobratz 2013: 377–378), se grafiti uveljavljajo kot »označevalec določenega zgodovinskega obdobja« (Hardt v Velikonja 2013: 117). Grafiti so zmeraj večkodni; tudi če sestojijo samo iz besed, njihovo sporočilo tvori kombinacija več semiotskih kodov, kot so jezik, tipografija in barve, del sporočila je lahko tudi podlaga oz. okolje, v katerega so grafiti umeščeni. Lahko nastanejo z enkratnim ali več zaporednimi dejanji v daljšem časovnem obdobju, lahko so del skupine ali posameznice_ka (Waldner in Dobratz 2013: 381). Ključna za razumevanje grafitov je njihova neinstitucionalna umestitev na ulico (Velikonja 2008: 27). Razmerje med grafiti in javnim prostorom je pri tem dialoško; grafiti soustvarjajo javni prostor, obenem pa javni prostor sooblikuje grafito. Velik del grafitov nastaja nezakonito, tj. predstavlja nedovoljeni del ulične vizualne ustvarjalnosti (prav tam), zato so podvrženi odstranjevanju (s strani mestnih oblasti) in posledično neobstojni. Grafiti so diskurzivno gibki in omogočajo interakcijo med posameznicami_ki oz. različnimi družbenimi skupinami. Lahko se preoblikujejo z alternativnimi sporočili in na ta način postanejo zidovi prostor družbenih bojev (Klingman in Shalev 2001, Perger in Mencin Čeplak 2017). Družbeni konflikti torej »najdejo svoje raznolike izrise ne le na ulicah, temveč tudi na njihovih stenah« (Perger 2019). Čeprav živimo v digitalni dobi, ki omogoča, da se ljudje na družbenih omrežjih izražajo svobodno, anonimno in brez omejitev, ljudje vztrajajo pri pisanju na zidove, torej grafiti kljub razvoju novih medijev še nadalje izpolnjujejo svoje specifične družbene funkcije (Debras 2019: 5).

Grafiti lahko konstituirajo eksplicitno politični diskurz, ki izziva odnose družbene moči, vpisane v različne družbene institucije in kulturne prakse. Ker so umeščeni v lokalni prostor, se uresničujejo na mikronivoju političnega delovanja in aktivizma, a diskurzivno se umeščajo nasproti dominantnim diskurzom in institucijam makronivoja. Politični grafiti imajo potencial za ostritev družbene in politične zavesti (Waldner in Dobratz 2013: 384). Navadno izpostavljajo družbene strukture in družbene hierarhije in so nujno protihegemonski (prav tam: 381). Kot oblika

neinstitucionaliziranega političnega sodelovanja izzivajo normativni družbeni red in izražajo potrebo po družbeni in politični spremembi, pogosto s kratkimi, jedrnatimi in udarnimi slogani (Perger 2019, Velikonja 2008: 32). Debras (2019) prepoznava tri temeljne funkcije, ki jih izpolnjujejo politični grafiti: upor proti zatiranju; interaktivna funkcija, tj. vzpostavljanje dialoga (z lokalnimi in nacionalnimi oblastmi); legitimacija emancipacijskega gibanja z umestitvijo gibanja v širši zgodovinski, geografski in družbeno-politični kontekst, s čimer grafiti pridobijo politično moč. Politični grafit postane sredstvo marginaliziranih družbenih skupin, ki nimajo dostopa do institucionaliziranih oblik političnega sodelovanja in »prenaša marginalizirana sporočila na širše področje javnega diskurza« (Hanauer v Debras 2019: 5). Ali kot zapiše Velikonja, »sprej je orožje tistih, ki nimajo dostopa do drugih medijev izražanja, ki so v notoričnem komunikacijskem in političnem deficitu, definitivno na oni strani dominantnih diskurzov« (Velikonja 2008: 32). Vsebina političnih grafitov kot vidno vzpostavlja to, kar je v obstoječih razmerjih družbene moči nevidno ali vzpostavljeno kot manj legitimno, celo nelegitimno (Perger 2019). Politične grafite spodbuja prepričanje, da institucionalizirane politične prakse ne bodo prinesle zelene spremembe (Waldner in Dobratz 2013: 387), in s tem povezana potreba po družbenem organiziranju, zato grafiti pogosto pozivajo k vzpostavitvi oz. krepitevi in širitvi emancipacijskih gibanj. Kot zapiše Hvala, postanejo grafiti, če jih beremo vzporedno z aktualnim političnim dogajanjem, »najbolj dostopno glasilo upor« (Hvala 2008: 158).

Velikonja (2008) in Perger (2019) opozarjata, da politične grafite pogosto apropiirajo posameznice_ki ter družbene skupine z interesi po ohranitvi obstoječega družbenega reda, vključno z njegovimi neenakostmi. Del ulic in zidov zavzemajo grafiti, ki jih ustvarjajo in podpirajo »dominantne sile v družbi« (Velikonja 2008: 31), tj. prav tiste družbene strukture, k odpravi katerih pozivajo politični grafiti. Jezik zidov tako razpira številna sporočila, ki kot nelegitimne in nezaželene vzpostavljajo marginalizirane družbene skupine (glede na spol, seksualnost, nacionalnost idr.) ali pa načrtno blatijo pripadnice_ke nasprotno politične opcije, tj. politične levece. Diskriminacijska sporočila, usmerjena proti ženskam, LGBTQ+ skupnosti, Rominjam_om, migrantkam_om idr., pogosto vključujejo pozive k nasilju. Kot poudarja Velikonja, skrajneži s temi sporočili samo eksplicitno izrazijo poteze dominantnega diskurza, ki je vgrajen v obstoječe institucionalne družbene in politične strukture, tako nacionalne kot nadnacionalne; razbiramo ga denimo iz parlamentarnih debat, časopisnih uvodnikov, zakonodaje idr. (Velikonja 2008: 30).

Po Perger (2019) povzemam opredelitev dvojne vloge političnih grafitov; grafiti na eni strani predstavljajo medij marginaliziranih družbenih skupin, ki opozarja na zatiranje ter poziva k emancipaciji in družbeni pravičnosti, na drugi strani pa medij skrajnih družbenih skupin, ki vzdržuje in krepi v družbi že prevladujoče prisoten diskurz izključevanja in diskriminacije.²

3 Nacionalizem in podoba migrantke_a

Sodobne teoretske razprave o nacionalizmu, ki jih označuje modernistična perspektiva (npr. Anderson 2007 [1983], Billig 1995, Hearn 2006, Hobsbawm 2007 [1992]), nastanek narodov in nacionalizmov povezujejo z globalnim političnim razvojem zadnjih dveh stoletij. Nacionalizem družbeno-zgodovinsko postavljajo v dobo nacionalnih držav in ga analizirajo kot sestavni del moderne teritorialne države. Anderson (2007 [1983]) opiše narode kot »zamišljene skupnosti«, tj. kot sistem reprezentacij, s katerim si ljudje predstavljajo skupno izkušnjo identifikacije z razširjeno skupnostjo, ki jo namesto osebnih vezi tvorijo čustva pripadnosti, osnovana na predstavah o skupnih prepričanjih, zgodovini, navadah itd. Kot trdi, so narodi *zamišljeni*, kajti »niti pripadniki najmanjšega naroda nikdar ne spoznajo vseh svojih sočlanic_ov, ne srečajo vseh niti ne slišijo zanje – in vendar vsak izmed njih v mislih nosi predstavo o povezanosti v skupnost« (prav tam: 22–23). Narodi so zamišljeni kot *omejeni*, kajti tudi največji med njimi imajo »končne, četudi spremenljive meje, za katerimi bivajo drugi narodi«, in kot *suvereni*, saj tvorijo suvereno državo. Vsak narod je tudi zamišljen kot *skupnost* s skupnimi interesi in značilnostmi, »ne glede na neenakost in izkoriščanje, ki nemara vladata v njem« (prav tam: 24). Tudi Hall opiše narode kot sisteme kulturnih reprezentacij, s katerimi se interpretira zamišljena skupnost: »Ljudje [...] sodelujejo v *zamisli* o narodu, kakor je predstavljen v nacionalni kulturi. Narod je simbolna skupnost« (Hall 1996: 612).

V primerjavi z analizami, ki nacionalizem povezujejo izključno z obdobji družbenih trenj in z ekstremnimi družbenimi gibanji, v katerih se kaže (npr. Giddens 1985), Billig (1995: 43–46) zaznava njegove širše razsežnosti in ugotavlja, da ni zmeraj prepoznaven pojav, ampak obstajajo tudi simbolni vzorci, s katerimi se narodi reproducirajo, a so ti vzorci neimenovani in zato neopazni. Z vidika narave procesov,

² Perger in Mencin Čepk (2017) sta denimo analizirali homo- in transfobne grafitne ter ugotovili, da se sočasno z govorom, ki izključuje in marginalizira LGBTIQ+ skupine, širi tudi emancipacijski govor, ki destabilizira hetero- in cisnormativno družbeno strukturiranost.

ki ohranjajo občutek nacionalne identitete in njeno domnevno »naravnost«, ločuje med »vročim« in »banalnim« nacionalizmom. Pozornost večinoma vzbujajo zelo neposredne oblike nacionalizma, povezane s političnimi spori in emocionalnimi diskurzi, ki se sprevržejo v skrajna, tj. separatistična ali fašistična gibanja, prezremo pa banalne opomnike nacionalne identitete, ki nacionalizem dnevno oživljajo s simboli in rituali. Nacionalni simboli nezavedno vplivajo tako na psihološke procese posameznikov (v smislu percepcije naroda) kakor na družbene procese in spodbujajo splošni občutek pripadnosti specifični skupnosti (Hummel 2017). V nacionalnih državah potekajo kontinuirane prakse opominjanja na pripadnost narodu, ki omogočajo, da ljudje sodobnega sveta ne pozabijo na »svojo« nacionalnost (prav tam: 5–6). Z opominjanjem na »našo« nacionalnost se diskurzivno konstruirajo strukturalna nasprotja med »nami, narodom« in med »njimi, tujci« (Billig 1995: 61), s tem pa se reproducirajo identitetne politike kot »politike oblikovanja razlik« (Wodak in Meyer 2009: 2). V kontekstu migracij se na ravni politike EU kot *drugi* vzpostavlja nekrščanski, neevropski in necivilizirani svet (Billig 1995: 142). Nacionalne države v dobi poznega kapitalizma ohranjajo nadzor nad imigracijo in opredelivijo državljanstva (Harris 1990). Kot poudarja Billig (1995: 142), se vprašanja imigracije dosledno vpenjajo v nacionalistične načine mišljenja; ko obravnavamo to vprašanje, se sprašujemo, kaj imigracija pomeni za »našo« državo, »našo« skupnost. Billig pri tem izpostavlja, da ta način mišljenja ni omejen na skrajno desne politike, ampak se reproducira z banalnim diskurzom meja in migracij. Ko se je Slovenija v času migracijskih premikov skozi Slovenijo leta 2015 soočila s prvo večjo skupino begunk_cev, je vladni diskurz izpostavil predvsem varnostni vidik in »zaščito nacionalnih interesov« (Kogovšek Šalamon in Bajt 2016b: 8). Kot so pokazale analize slovenske medijske reprezentacije t. i. begunske krize (Kogovšek Šalamon in Bajt 2016a), je večina medijev postala zgolj odmev diskurza politične elite in na ta način poustvarjala uokvirjanje imigracije kot nevarnosti za slovenski narod in družbo. Tovrstne prakse pa niso značilne zgolj za evropske države. Države široko po svetu, ki se soočajo s prihodi migrantk_ov in begunk_cev, zaostrujejo zakonodajo, sklicujoč se na ohranjanje lastnega (ogroženega) nacionalnega bistva (Billig 1995: 142). Posledično migrantke_e dojemamo kot *druge*, tj. entitete, ki dekonstruirajo imaginarij homogene nacionalne skupnosti (Zdravković 2016: 87). Izključevanje migrantk_ov, ki smo mu priča tudi v Sloveniji, sloni na enačenju državljanstva in nacionalnosti, ki je vpeljeno v imenu suverenosti moderne države; Zdravković zato govori o »podobi migrantke_a kot simptomu rasizma moderne nacionalne države« (Zdravković 2016: 89).

4 Analitične strategije diskurzivno-historičnega pristopa

Za analizo semiotike nacionalizma in rasizma v protiimigrantskih grafitih sem uporabila diskurzivno-historični pristop (DHP) h kritični diskurzivni analizi (Reisigl in Wodak 2001, Wodak in Meyer 2009). DHP je eden od teoretskih in metodoloških pristopov, ki se osredinja na politična vprašanja in si prizadeva za vključitev različnih diskurzivnih žanrov, ki obravnavajo določeno vprašanje, kakor tudi zgodovinskega konteksta tega vprašanja. Pristop vključuje različne nivoje družbeno-političnega in zgodovinskega konteksta, da pokaže na različne razsežnosti družbene spremembe in identitetnih politik. Doslej je bil uporabljen v številnih raziskavah, ki se osredinjajo na rasistično diskriminacijo, nacionalne identitete ter reprezentacijo »nas« in »njih« v imigracijskih diskurzih (npr. KhosraviNik 2014, Wodak 2011, Wodak idr. 2013).

Kot velja za kritično diskurzivno analizo na splošno, so tudi v DHP nepogrešljivi trije koncepti: koncept kritike, moči in ideologije. DHP izhaja iz pojmovanja družbene kritike, ki zaobjema tri medsebojno povezane vidike (Reisigl in Wodak 2001: 32–34):

- *Besedilna ali diskurzu immanentna kritika* je usmerjena na razkrivanje nekonsistentnosti, kontradikcij in paradoksov v besedilni oz. diskurzivni strukturi.
- *Družbenodiagnostična kritika* razkriva (očiten ali prikrit) prepričevalni, propagandistični, populistični ali »manipulativni« značaj diskurzivnih praks. Raziskovalec_ka si prizadeva razkriti (z vidika lastne normativno-etične perspektive) problematične družbene in politične cilje ter funkcije diskurzivnih praks. S pomočjo kontekstualiziranega znanja umesti diskurzivni dogodek v širši okvir družbenih in političnih odnosov, procesov in okoliščin. V tej perspektivi so diskurzivne prakse pojmovane kot posebna oblika družbenih praks, ki se povezujejo z drugimi oblikami družbenih dejavnosti. Kritični pogled se med drugim usmerja na kontradikcije in nasprotja med diskurzivnimi in z njimi povezanimi družbenimi praksami.
- *Prognostična kritika* je povezana z etično-praktično razsežnostjo. Prizadeva si za transformacijo in izboljšanje komunikacije v javnih institucijah.

Angažirana družbena kritika je etično motivirana, in sicer z občutkom za pravičnost in spoštovanjem človekovih pravic. Prizadeva si za odpravo družbene diskriminacije, prevlade in izključevanja ter obenem za emancipacijo, samoopredelitev in družbeno prepoznanje.

DHP razlikuje med petimi tipi diskurzivnih strategij, ki so vključene v konstrukcijo dihotomije »mi« – »oni«, tj. omogočajo pozitivno ali negativno reprezentacijo posameznice_ka ali družbene skupine. To so: referenčne ali nominacijske strategije, s katerimi konstruiramo in reprezentiramo udeleženke_ce diskurza; predikacijske strategije, ki udeleženkam_cem diskurza pripisujejo negativne ali pozitivne, stereotipne lastnosti; argumentacijske strategije, s katerimi se pozitivni ali negativni pripisi legitimirajo; zorni kot oz. diskurzivna reprezentacija, tj. diskurzivni okvir, ki odraža vidik govorce_ca, ter strategije okrepitve oz. omilitve, ki modificirajo epistemski status pozicije (Reisigl in Wodak 2001: 44–84).

Argumentacijske strategije oz. argumentacijske sheme vključujejo koncept toposa, ki je v teoriji argumentacije definiran kot 'pravilo sklepanja', ki povezuje argument oz. argumente z osrednjo trditvijo. Kot tak opravičuje prehod od argumenta oz. argumentov k sklepu (Kienpointner v Reisigl in Wodak 2001). Toposi so lahko izraženi eksplicitno, tj. kot pogojne ali vzročne parafraze, npr. »če X, potem Y« ali »Y zaradi X« (Reisigl in Wodak 2001: 69–80). V spodnji tabeli navajam izbrane topose, značilne za diskriminacijske diskurze o migraciji.

Tabela 1: Izbrani toposi diskriminacijskega diskurza o migraciji

Topos	Sklepanje
Topos prednosti in koristnosti	Če bo dejanje z določenega relevantnega vidika koristno, ga je treba izvesti.
Topos nekoristnosti	Če lahko predvidevamo, da predvidene posledice odločitve ne bodo nastopile, se mora odločitev zavrniti.
Topos grožnje ali topos nevarnosti	Če obstaja določena nevarnost ali grožnja, je treba glede tega ukrepati.
Topos bremena	Če osebo, institucijo ali državo bremenijo določeni problemi, je treba delovati tako, da ta bremena zmanjšamo.
Topos stroškov	Če je določena situacija ali dejanje predrago ali vpliva na izgubo dohodka, je treba stroške zmanjšati ali se izogniti izgubi.
Topos realnosti	Ker je realnost takšna, kakršna je, je treba izvesti določeno dejanje oz. sprejeti določeno odločitev.
Topos števil	Če številke potrjujejo določeno trditev, je treba izvesti določeno dejanje oz. se določeno dejanje ne sme izvesti.

Vir: Prirejeno po: Reisigl in Wodak 2001: 74–80

5 Analitična diskusija

Prvo skupino protiimigrantskih grafitov predstavljajo grafiti, ki so zaznamovali slovensko urbano krajino v času povečanega prihoda migrantk_ov v Evropi in posledično v Sloveniji jeseni leta 2015. T. i. begunska kriza, ki sicer časovno označuje leto 2015, a ima veliko daljšo trajektorijo, je reflektirala nezmožnost države, da bi v ospredje postavila perspektivo človekovih pravic in zagotovila zaščito za begunke_ce, zato Kogovšek Šalomon in Bajt namesto o begunski krizi govorita o »krizi odziva« (Kogovšek Šalomon in Bajt 2016b: 7). Ta seveda ni bila značilna samo za Slovenijo, ampak za Evropo kot celoto. Na zidovih slovenskih ulic so se pojavili protiimigrantski slogani, kot so STOP IMIGRACIJAM, ZAPRIMO MEJE, STOP MIGRANTOM, ki pozivajo k omejevanju imigracij in svobode gibanja migrantk_ov ter zapiranju meja.

Slika 1: Stop migracijam!

Vir: Društvo Parada ponosa

Jezikovni elementi te skupine grafitov, ki praviloma vključujejo velelni glagolski naklon (*Stop, Zaprimo*), konstituirajo odkrito izključevalen diskurz ter utrjujejo strukturno nasprotje med »našim« in »tujim« prostorom, tj. prostorom zunaj (slovenskih državnih meja). Slogani predpostavljajo podobo nacionalnega prostora oz. teritorialne države in podobo etniziranega/rasializiranega *drugega*. Ta se v sloganu LJUDSTVO LAČNO, BEGUNCI NAHRANJENI diskurzivno izgrajuje s *toposom ekonomskega bremena*, ki se usmerja na domnevno negativne družbeno-ekonomske posledice bolj odprtih politik do begunk_cev. Slogan namiguje na izdatke in zlorabo socialnega sistema in ga lahko parafraziramo tako: Begunke_i so ekonomsko breme za slovenske davkoplačevalke_ce. Begunke_ci kot rasistično poustvarjeni *drugi* so s

tem integrirani v nacionalistični diskurz in reprezentirani kot družbena grožnja domnevno homogeni etnokulturni skupnosti, ki je reprezentirana z leksemom *ljudstvo*.

Slika 2: Ljudstvo lačno, begunci nahranjeni

Vir: Društvo Parada ponosa

Sočasno s protiimigrantskimi grafiti smo lahko med t. i. begunsko krizo spremljali tudi pojavljanje grafitov, ki pozivajo k solidarnosti z begunkami_ci, denimo grafit REFUGEES WELCOME, ki se vpenja v širše transnacionalno gibanje za zaščito pravic begunk_cev.

Slika 3: Refugees welcome

Vir: Društvo Parada ponosa

Slogan REFUGEES WELCOME je slogan številnih civilnodružbenih iniciativ, transnacionalnih mrež in tudi posameznikov ter reflektira odziv na evropske politike zapiranja meja, postavljanje ograj in zavračanje prihajajočih begunk_cev, obenem pa razvija aktivistično solidarnost.

Izpostaviti velja grafita z vizualno podobo rezilne žice in napisom TEHNIČNA OVIRA? oz. CERAR = ORBAN, ki predstavljata neposreden odziv na postavitev rezilne žice na južni slovenski meji s Hrvaško l. 2015. Rezilna žica, ki je imela sprva materialni pomen fizične in omejitvene pregrade, tj. omejevanja svobode gibanja begunk_cev, je pridobila predvsem simbolni pomen vključevanja in izključevanja, konstruiranja strukturnih opozicij med »nami«, Slovenci, in *drugimi*, begunkami_ci, ki se v tej dihotomiji diskurzivno konstituirajo kot grožnja slovenski etnonacionalni identiteti in družbeni varnosti, tj. simbol jasne ločitve med »nami«, ki smo legitimno znotraj, in tistimi, ki naši skupnosti ne pripadajo in so znotraj nelegitimno. S tem je postala eden od najmočnejših simbolov protibegunskega/protiimigrantskega rasizma v Sloveniji. Medtem ko vprašalni naklon v prvem grafitu izpostavlja evfemizem v poimenovanju *tehnična ovira* za rezilno žico, ki je bil pogosto rabljen evfemizem tedanje vladne politike, drugi grafit izpostavi tedanjega predsednika vlade Mira Cerarja kot odgovornega za postavitev ograje z rezilno žico. S primerjavo njegove protibegunske politike s protibegunsko politiko madžarskega ministrskega predsednika Viktorja Orbana izrazi kritiko militariziranega in sekuritiziranega vladnega odziva na povečan prihod begunk_cev.

T. i. begunska kriza seveda ni edini družbeno-politični kontekst protiimigrantskih grafitov. Analizirano gradivo izkazuje zlasti dva okvira protiimigrantskih grafitov: protibalkanskost in beli supremacizem. Protibalkanskost se v slovenskem nacionalističnem diskurzu vpenja v kontekst konstituiranja nove slovenske identitete po formalni osamosvojitvi Slovenije l. 1991, ki se je oblikovala v odnosu do »Balkana« in jugoslovanske socialistične preteklosti (Vezovnik 2007: 477). Velikonja tako protibalkanske grafite najde že v času procesa osamosvajanja, tj. ločevanja od jugoslovanskega socialističnega politično-ekonomskega sistema in simbolno tudi od »Balkana«, torej konec osemdesetih in na začetku devetdesetih let 20. stol. (Velikonja 2013: 121). V slovenskem nacionalističnem diskurzu je namreč »Balkan« sinonim zlasti za dvoje: za nekdanjo Jugoslavijo skupaj z njenim socialističnim ekonomsko-političnim sistemom ter za nekdanje jugoslovanske, ne pa tudi druge balkanske narode (Velikonja 2011). Tranzicija k evropskosti je pomenila zavrnitev socialistične,

na »Balkan« vezane preteklosti. Protibalkanski grafiti pogosto vsebujejo sestavino *čefur/čefurski*. V primeru grafita ANTIČEFUR avtor_ica grafita konstituira svojo nacionalno identiteto kot nasprotje »balkanski« identiteti, ki jo izraža poimenovanje *čefur*. V grafitu: KVA JE DREKI ČEFURSKI? FUCK YOU ALL so pripadnice_ki nekdanjih jugoslovanskih narodov jezikovno reprezentirani s sinekdohično referenco, in sicer z delom telesa oz. telesnim izločkom, kar lahko obravnavano kot poseben tip objektivizacije. Ta v kombinaciji z angleškim imperativom (*Fuck you all*) sporoča jasno rasistično agendo, da je treba slovenski nacionalni prostor očistiti »balkanske« identitete oz. vsega, kar označuje »balkanskost«.

Slika 4: Antičefur

Vir: Društvo Parada ponosa

Kot zapiše Močnik, balkanizem ni nekaj, kar ločuje balkanske države od Evrope, ampak njihovo specifično sredstvo za integracijo v mednarodni sistem, bistvo te integracije pa je, da vzdržuje balkanske države v podrejenem položaju (Močnik v *Vezovnik* 2007: 479). Ločevanje med domnevno civilizirano Slovenijo kot delom Evrope in domnevno neciviliziranim »Balkanom« postane osnova strukturne dihotomije, kjer Slovenija kot pozitivni del te dvojice zavzema hegemonsko pozicijo (*Vezovnik* 2007: 477–478).

V enakomerni prostorski pokritosti se najpogosteje pojavlja nacionalistični grafit s sloganom SLOVENIJA SLOVENCEM, ki vprašanje nacionalnosti poveže s predpostavko o skupnem teritoriju in na tej predpostavki vzpostavlja nasprotje med »našo« (z državnimi mejami zamejeno) kulturo in kulturo »tujcev«. Slogan uokvirja zamisel o nacionalni državi, osnovani na normativnem principu kulturne in etnične homogenosti. Nacionalistična vsebina slogana deluje tako na državni kot

meddržavni ravni, saj so danes vse države, kot poudari Balibar (1989: 19), nacionalne države. Nacionalistični grafiti pogosto vključujejo nacionalistično ali celo neonacistično simboliko, kot je keltski križ. Moderna, eksplicitno rasistična različica keltskega križa deluje kot simbolna strategija, ki namiguje na oddaljeno preteklost in promovira zamisel, da je belska kultura univerzalna in normativna (Williams 2019: 230). Omenjeni slogan v povezavi s keltskim križem vpeljuje omejen, hegemonični pogled na slovenskost, ki ne dopušča prostora za tujega *drugega*, s katerim si ne deli historičnega narativa.

Drugi ideološki okvir protiimigrantskih grafitov je beli supremacizem, ki postane okvir za izključujoča stališča do medkulturnega soobstoja, kot je izraženo v grafitih **MULTIKULTI JE BELI GENOCID** in **WHITE EUROPE**. Prvi grafit vsebuje *topos kulture* v kombinaciji s *toposom grožnje*, ki ga lahko parafraziramo tako: Imigracija in večkulturnost ogrožata »tradicionalno«, »avtohtono« belsko kulturo ter spodbujata obratno diskriminacijo. Prisotnost skupine ljudi, ki je znotraj prevladujoče belske populacije zaznamovana kot vidno drugačna, je dojeta kot družbena/kulturna grožnja, tj. kot grožnja t. i. avtohtoni kulturi. Ideja, ki je v grafitu poimenovana beli genocid, tj. ideja, da bodo množične migracije uničile t. i. belo raso in jo zamenjale z drugo,³ vključuje rasializiran strah in iz njega izhaja prepričanje, vsebovano v drugem grafitu, da je t. i. belsko evropsko identiteto treba rešiti oz. zaščititi.

Grafiti so medij, ki skupinam, na katere meri, omogoča hitre odzive (Perger in Mencin Čepлак 2017: 225), in politični grafiti praviloma takoj izzovejo nasprotno reakcijo (Velikonja 2013: 118). Med pripadnicami_ki različnih družbenih skupin oz. političnih opcij tako nenehno potekajo t. i. grafitarske bitke oz. »trk[i] med sovražnimi in emancipacijskimi intervencami« (Perger 2019). Pri tem se prvotni ali predhodni grafiti bodisi fizično uničijo, npr. s prebarvanjem ali počekanjem, bodisi se njihovo sporočilo nevtralizira in preoblikuje, in sicer z dodajanjem alternativnih sporočil na ravni samostojnih grafitov ali z minimalnimi besednimi preigravanji prvotnega grafita (Perger 2019, Velikonja 2013: 125).

---

³ Ta ideja ni nova, ampak ima svoj izvor na začetku 20. stoletja, in sicer v dveh teorijah zarote: v t. i. teoriji vélike zamenjave, ki je vzniknila iz francoskega nacionalizma ok. l. 1900 in predpostavlja, da t. i. zahodno identiteto ogrožajo imigracije iz neevropskih držav. Ker je za neevropsko prebivalstvo značilna višja rodnost, bo to počasi zamenjalo evropske posameznice_ke; ta zamenjava je zrežirana in del vélikega načrta vladanja svetu. Druga teorija je t. i. belski genocid, in se je razvila v istem času, a v ZDA, na izhodiščih evgenike. Ta teorija predpostavlja, da bo zatirana skupina znotraj samega naroda začela rasno vojno proti t. i. beli rasi in posledica tega bo genocid. V zadnjih letih sta se obe teoriji zarote povezali in postali sestavni del diskurzov belega supremacizma. (Schwartzburg 2019)

Slika 5: Multikulti nije beli genocid

Vir: Društvo Parada ponosa

Tako je na primer grafit **MULTIKULTI JE BELI GENOCID** dobil popolnoma drugo sporočilo, ko je nekdo dopisal hrvaško nikalnico: **MULTIKULTI NIJE BELI GENOCID**. Novo sporočilo preoblikovanega slogana ne izraža zgolj delegitimacije ideološkega konstrukta belega supremacizma, ampak namiguje tudi na stalno spreminjajoče se narative, ki konstituirajo kolektivne kulturne diskurze. Podobno je bil grafit **STOP IMIGRACIJI** preoblikovan v **STOP LIMITACIJI** in s tem je bilo v prvem koraku delegitimirano njegovo sporočilo, v drugem pa rekonceptualizirano kot učinkovito protirasistično sporočilo z evokacijo prizadevanja za oblikovanje politične skupnosti kot skupnosti brez *drugega* (Zdravković 2016).

6 Zaključek

Današnja konfiguracija migracij sicer nujno ne proizvaja rasizma, ga pa fokusira (Balibar 2007 [2001]: 169). V Sloveniji lahko novo artikulacijo nacionalizma v povezavi z rasizmom razumemo v okviru formalnega političnega osamosvajanja in novega zamišljanja slovenske skupnosti v imenu suverenosti moderne nacionalne države, ki se ujema s predstavo etničnega državljanstva. Protiimigrantski grafiti slovenske urbane krajine predpostavljajo podobo nacionalnega prostora, iz katere izhaja podoba etniziranega/rasializiranega *drugega*, ki se vzpostavlja kot grožnja domnevno homogeni etnokulturni skupnosti. Protiimigrantski rasizem, ki ga odražajo ter obenem vzdržujejo in reproducirajo grafiti na zidovih slovenskih ulic, se vpenja v širši okvir pojava, ki ga Balibar imenuje evropski rasizem in izhaja iz

»prostora Evrope v svetovnem sistemu, skupaj z njenimi ekonomskimi neenakostmi in demografskimi tokovi« (Balibar 2007 [2001]: 170). Grafiti tako postanejo del večglasnega strukturiranja izključevalnega in diskriminacijskega diskurza o imigrantkah_ih. Vendar pa se sočasno razvija aktivistična solidarnost številnih civilnodružbenih iniciativ, transnacionalnih mrež in tudi posameznic_kov, ki se vzpostavlja kot sestavni del protirasističnega boja z etično in politično razsežnostjo ter se uresničuje tudi na mikronivoju političnega delovanja in aktivizma. Grafiti z migrantsko vsebino tako kljub razsežnosti izključevalne in diskriminacijske retorike izpričujejo tudi pojavitve alternativnih, tj. protirasističnih in protinacionalističnih diskurzov, ki kot *tujega* ne vzpostavljajo migrantk_ov, temveč samo pojavnost družbenega izključevanja, diskriminacije in marginalizacije. Besedna preigravanja, ki preoblikujejo protiimigrantske grafite, oz. grafitarske bitke razkrivajo, da je tudi izključevalni govor odprt za delegitimacijo in nevtralizacijo, to pa izpostavlja, kot zapiše Perger, njegov »ne-totalni značaj« (Perger 2019). Protirasistične skupine tako ubirajo taktiko »prilaščanja sil žaljivega jezika« (Butler 2013: 53) in na nacionalistični grafit SLOVENIJA (s podobo keltskega križa) odgovarjajo: SLOVENIJA POZDRAVLJA BEGUNKE_CE.⁴

Literatura in viri

- Benedict ANDERSON, 2007 (1983): *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Étienne BALIBAR, 1989: Racism as Universalism. *New Political Science* 8/1–2. 9–22.
- Étienne BALIBAR, 2007 (2001): *Mi, državljani Evrope? Meje, država, ljudstvo*. Ljubljana: Založba Sophia (Razgledi).
- Michael BILLIG, 1995: *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Regina BLUME, 1985: Graffiti. *Discourse and Literature*. Ur. Teun van Dijk. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 137–148.
- Judith BUTLER, 1997: *Excitable Speech*. London in New York: Routledge.
- Camille DEBRAS, 2019: Political Graffiti in May 2018 at Nanterre University. *Discourse & Society* XXX/5. 1–24.
- Anthony GIDDENS, 1985: *The Nation-State and Violence*. Cambridge: Polity Press.
- Stuart HALL, 1996: The Question of Cultural Identity. *Modernity: An Introduction to Modern Societies*. Ur. Stuart Hall idr. Malden, MA: Blackwell.
- Nigel HARRIS, 1990: *National Liberation*. London: I.B. Tauris.
- Nell HAYNES, 2019: Writing on the Walls: Discourses on Bolivian Immigrants in Chilean Meme Humor. *International Journal of Communication* 13. 3122–3142.
- Jonathan HEARN, 2006: *Rethinking Nationalism: A Critical Introduction*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

⁴ Pomenljiv je tudi podčrtaj, ki odpira prostor pluralnosti spolov in s tem slogan protiimigrantski rasizem poveže z drugimi sistemi zatiranja ter odpre prostor razumevanju večplastnosti in spremenljivosti identitet.

- Eric J. HOBSBAWM, 2007 (1992): *Nacije in nacionalizem po letu 1780: program, mit in resničnost*. Ljubljana: Založba *cf.
- Daniel J. HUMMEL, 2017: Banal Nationalism, National Anthems, and Peace. *Peace Review* 29/2. 225–230.
- Tea HVALA, 2008: "Enajsta šola" aktivizma: feministični in lezbični grafiti v Ljubljani. *Časopis za kritiko znanosti* XXXVI/231–232. 158–167.
- Majid KHOSRAVINIK, 2014: Immigration Discourses and Critical Discourse Analysis: Dynamics of World Events and Immigration Representations in the British Press. *Contemporary Critical Discourse Studies*. Ur. Christopher Hart, Piotr Cap. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury. 501–519.
- Avigdor KLINGMAN, Ronit SHALEV, 2001: Graffiti: Voices of Israeli Youth Following the Assassination of the Prime Minister. *Youth & Society* XXXII/4. 403–420.
- Neža KOGOVSŠEK ŠALAMON, Veronika BAJT (ur.), 2016a: *Razor-Wired. Reflections on Migrant Movements through Slovenia in 2015*. Ljubljana: Mirovni inštitut (Posebne izdaje).
- Neža KOGOVSŠEK ŠALAMON, Veronika BAJT, 2016b: Introduction. *Razor-Wired. Reflections on Migrant Movements through Slovenia in 2015*. Ur. Neža Kogovšek Šalomon, Veronika Bajt. Ljubljana: Mirovni inštitut (Posebne izdaje). 7–11.
- Nina PERGER, 2019: O dekontraminaciji, ali kako iz »LEZBIJKE NA KOLE« nastane »PRED LEZBIJKE NA KOLENA«. *Misliti socialne inovacije*. Dostop 2. 4. 2021 na <http://www.socialneinovacije.si/o-dekontraminaciji-ali-kako-iz-lezbijke-na-kole-nastane-pred-lezbijke-na-kolena/>.
- Nina PERGER, Metka MENCIN ČEPLAK, 2017: Govor, ki rani, in razmerja moči: primer LGBTQ+ skupine. *Časopis za kritiko znanosti* XLV/268. 217–229.
- Martin REISIGL, Ruth WODAK, 2001: *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London in New York: Routledge.
- John E. RICHARDSON, Monica COLOMBO, 2014: Race and Immigration in Far- and Extreme-Right European Political Leaflets. *Contemporary Critical Discourse Studies*. Ur. Christopher Hart, Piotr Cap. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury. 521–542.
- Rosa SCHWARTZBURG, 2019: No, There Isn't a White Genocide. *Jacobin*. Dostop 14. 5. 2021 na <https://jacobin.com/2019/09/white-genocide-great-replacement-theory>.
- Theo VAN LEEUVEN, Ruth WODAK, 1999: Legitimizing Immigration Control. A Discourse-Historical Approach. *Discourse Studies* 1/1. 83–118.
- Mitja VELIKONJA, 2008: Politika z zidov: zagate z ideologijo v grafitih in street artu. *Časopis za kritiko znanosti* XXXVI/231–232. 25–32.
- Mitja VELIKONJA, 2011: »TU JE SLO!« »JEBI GA I MI SMO TU« (Anti)balkanski grafiti in street art slovenske urbane krajine. *Medijska prežga* 40–41. Dostop 14. 5. 2021 na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/41/balkan/>.
- Mitja VELIKONJA, 2013: Nadaljevanje politike z drugimi sredstvi: Neofašistični grafiti in street art na Slovenskem. *Časopis za kritiko znanosti* XL/251. 116–126.
- Andreja VEZOVIK, 2007: Diskurzivna konstrukcija slovenske nacionalne identitete. Analiza časopisnih političnih komentarjev v obdobju vstopanja Slovenije v Evropsko unijo. *Annales* 17/2. 469–483.
- Lisa K. WALDNER, Betty A. DOBRATZ, 2013: Graffiti as a Form of Contentious Political Participation. *Sociology Compass* VII/5. 377–389.
- Maggie M. WILLIAMS, 2019: "Celtic" Crosses and the Myth of Whiteness. *Whose Middle Ages? Teachable Moments for an Ill-Used Past*. Ur. Andrew Albin idr. New York: Fordham University Press. 220–232.
- Ruth WODAK, 1996: *Disorders of Discourse*. London in New York: Longman.
- Ruth WODAK, 2011: "Us" and "Them": Inclusion/Exclusion – Discrimination via Discourse. *Migration, Identity, and Belonging*. Ur. Gerard Delanty idr. Liverpool: Liverpool University Press. 54–77.
- Ruth WODAK, Teun VAN DIJK, 2000: *Racism at the Top: Parliamentary Discourses on Ethnic Issues in Six European States*. Klagenfurt: Drava.

Ruth WODAK, Majid KHOSRAVINIK, Brigitte MRAL, 2013: *Rightwing Populism in Europe: Politics and Discourse*. London in New York: Bloomsbury.

Ruth WODAK, Michael MEYER, 2009: *Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology. Methods of Critical Discourse Analysis*. 2. izdaja. Ur. Ruth Wodak, Michael Meyer. London: Sage. 1–33.

Lana ZDRAVKOVIĆ, 2016: What Can We Learn from the Current “Migrant Crisis”? *Razor-Wired. Reflections on Migrant Movements through Slovenia in 2015*. Ur. Neža Kogovšek Šalamon, Veronika Bajt. Ljubljana: Mirovni inštitut (Posebne izdaje). 87–95.

The Semiotics of Nationalism and Racism in Anti-Immigration Graffiti in Slovene Urban Landscape

Using critical discourse analysis, I examine anti-immigrant racism as it is reflected and, at the same time, maintained and reproduced by graffiti in the Slovenian urban landscape. In the research I conducted, in addition to anti-immigrant and nationalist graffiti, I also considered the coexistence of political graffiti with anti-racist content. I paid particular attention to the transformations of anti-immigrant and nationalist graffiti.

The first group of anti-immigrant graffiti is represented by graffiti that marked the Slovenian urban landscape at the time of the increased arrival of migrants in Europe and consequently in Slovenia in the autumn of 2015. Graffiti slogans constitute an openly exclusive discourse and consolidate the structural opposition between "our" and "foreign" space, i.e., space outside (Slovenian state borders). They assume the image of the national space, i.e., territorial state, and the image of an ethnicized/racialized *other*. However, the so-called refugee crisis is not the only socio-political context of anti-immigrant graffiti. The analyzed material shows two frameworks of anti-immigrant graffiti: anti-Balkanism and white supremacism. While anti-Balkanism in Slovene nationalist discourse is embedded in constructing a new Slovene identity that was shaped in relation to the “Balkans” and the Yugoslav socialist past, white supremacism becomes a framework for exclusive views on intercultural coexistence. This graffiti often includes nationalist or neo-Nazi symbolism, such as the Celtic cross.

The predominant negative framing of immigration opens up space for hegemonic discourses, which find their outlines both on the streets and on their walls. Graffiti thus becomes part of the polyphonic structuring of the exclusionary and discriminatory discourse on immigrants. However, the transformation of anti-immigrant graffiti, i.e., graffiti battles, reveals that exclusion speech is also open to delegitimization and neutralization. Despite the dimension of exclusionary and discriminatory rhetoric, graffiti with migrant content also shows the emergence of alternative, i.e., anti-racist and anti-nationalist discourses, which do not establish immigrants as *the foreign*, but the phenomenon of social exclusion, discrimination, and marginalization itself.

»SOVRAŠTVO JE PREPROSTO« – PREPLET OBLIKE IN POMENA V IZBRANIH ROMANIH F. BACKMANA

MIRA KRAJNC IVIČ

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija, mira.krajnc@um.si

Sinopsis Prispevek z vidika pragmatične (literarne) stilistike analizira izbrane v slovenščino prevedene romane Fredrika Backmana. Zanje je značilna družbena kritičnost, vidna v »svetovih« literarnih likov in njihovih komunikacijskih vzorcih. Večja pragmatična fleksibilnost literarnega besedila med drugim omogoča manipuliranje z zornimi koti, zamegljuje razliko med zunanjimi in notranjimi udeleženci. V izbranih romanih je to zlasti opazno v esejističnih uvodnih delih v poglavja. Ti so predmet podrobne analize.

Ključne besede:

literarna
pragmatika,
stilistika,
literarno besedilo,
stil,
Fredrik Backman

»HATE IS SIMPLE« – THE INTERTWINING OF FORMS AND MEANINGS IN SELECTED NOVELS BY F. BACKMAN

MIRA KRAJNC IVIČ

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia, mira.krajnc@um.si

Abstract The paper analyses select Slovene-translated novels by Fredrik Backman from the point of view of pragmatic (literary) stylistics. They are characterized by social criticism, visible in the "worlds" of literary characters and their communication patterns. Greater pragmatic flexibility of a literary text allows, among other things, the manipulation of points of view or to blur the distinction between external and internal participants. In the selected novels, this is particularly noticeable in the essayistic introductory segments of the chapters. They are the subject of a detailed analysis.

Keywords:

literary pragmatics,
stylistics,
literary text,
style,
Fredrik Backman

1 Uvod¹

(Literarna) stilistika in jezikovna pragmatika, če kot del zadnje razumemo tudi teorijo govornih dejanj, sta kot pristopa k raziskovanju besedila oz. diskurza² neposredno medsebojno povezani (Salvador 2003: 2). Ta povezanost obstaja na ravni izreka kot osnovnega predmeta njunega raziskovanja oz. elokucije kot odkrivanja ustreznih izrazov za ubesedenje ideje. Jezikovna inovativnost in ustvarjalnost sta v določenih besedilnih skupinah izraziteje opazni in pomembni. V prvi vrsti ju pripisujemo literarnim besedilom. Dela švedskega pisatelja F. Backmana *Babica vas pozdravlja in se opravičuje*, *Tu je bila Britt-Marie*, *Mi smo Medvedi* so v tujini večkrat nagrajena. Pisana so preprosto, humorno, a spoznavno zelo informativno, zaradi česar bi težko rekli, da po tematiki ali literarnih likih (Elsa, Britt-Marie, Maya) sodijo le med mladinsko literaturo ali le med literaturo za odrasle. Pozornost pri njihovi analizi je zlasti namenjena prepletanju izrazne podobe in smisla ubesedenega predvsem v uvodnih esejiističnih delih v poglavja. Tudi ti deli zamegljujejo razliko med notranjimi in zunanjimi udeleženci.

Literarno stilistične, natančnejše pragmatično-literarnostilistične raziskave so v tujini v razcvetu, saj so 2013–2016 izšli kar 3 priročniki o stilistiki (Sorlin 2016: 286), pri nas se z literarno stilistiko v zadnjem obdobju (od 2014 dalje) ukvarja zlasti V. Mikolič.

2 Teoretična izhodišča

2.1 Stil

Pri terminu stil³ lahko opazimo postopen razvoj njegovega pomena od orodja za pisanje do piščevega značilnega načina izražanja v smislu učinkovitosti, jasnosti, lepote in vsečnosti (Verdonk 2006: 196). Stil ne pomeni nabora besed, temveč

---

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² »Mehanizmi, ki povezujejo besedila (kot posamezne prispevke) v diskurze (kot niz medsebojno relevantnih besedil, usmerjenih drugo k drugemu) opozarjajo na pomembne kriterije besedilnosti« (de Beaugrande, Dressler 1992: 23). Ohranjanje termina besedilo tako omogoča, da posamično besedilo raziskujemo z vidika meril besedilnosti (de Beaugrande, Dressler 1992: 23).

³ Izraz *stil* je na ravni vsakdanjega jezika bolj predstavljal kot termin retoričen, kar je tudi prispevalo k temu, da se je prijelo ime stilistika (Salvador 2003: 2).

»načela, kako so besede uporabljene« (Korošec 1998: 7). Leo Spitzer (Wales 2006: 215) ga razume kot razkrivanje tvorčeve duše in kot kulturni pojav. To ustvarja napetost med formalnim opisom jezikovnih prvin nekega (ne)literarnega besedila in širšimi kulturnimi, psihološkimi, zgodovinskimi ali interpretativnimi vidiki besedila (Green 2006: 262). Na to razumevanje stila se je med drugimi naslonil tudi Juvan (2003: 15). Zanj je stil dinamična, spremenljiva kvaliteta, »odvisna od medsebojnega osvetljevanja besedil« oziroma »umestitve besedila v vesolje diskurza«. Stil mu pomeni opazen profil govornega vedenja oziroma razpoznaven način rabe jezika, ki je hkrati izstopajoča in izkazuje identiteto tvorca besedila. Juvan nadaljuje, da »/s/log določa teritorij besedilnega smisla, izdaja subjektne pozicije, predstavljene v tekstu« in zaključí, da je smisel stila »identitetna navigacija.« (Juvan 2003: 16). Juvanovo razumevanje stila je povezano s spremembo razumevanja besedila in s tem vpeljavo termina diskurz, kar je spremenilo tudi vlogo naslovnika (Verdonk 2006: 202).

Povezanost stilistike in teorije govornih dejanj se kaže v vzporednicah med tradicionalnimi značilnostmi stila (pravilnost oz. čistost, jasnost, primernost in ubeseditev) in značilnostmi teorije govornih dejanj (Verdonk 2006: 206). Pri tem sta jasnost in pravilnost del lokucijskega dejanja, primernost sovpađa s pogoji posrečenosti za posamezno govorno dejanje, za trope in figure pa je kognitivno jezikoslovje potrdilo, da so kot sestavni del načina razmišljanja primerni tudi za običajno, vsakdanje ubesedenje, zato ta značilnost stila ne sodi k teoriji govornih dejanj, ampak h kognitivnemu jezikoslovju (Verdonk 2006: 206).

2.2 Stilistika

Termin stilistika je vpeljal Charles Bally, za njegovo razširitev po Evropi so pomembna še dela Lea Spitzerja (Wales 2006: 215).⁴ Termin je vezan na točno določene avtorje in njihovo razumevanje, kaj je lahko predmet stilistične analize (register oz. funkcijska jezikovna zvrst; literarno besedilo; katero koli besedilo) (Green 2006: 262). Zato je stilistika lahko razumljena kot veja besediloslovja ali veja (uporabnega) jezikoslovja oz. govorimo o jezikovni stilistiki, ki preučuje sredstva v jeziku in njihove strukturne vzorce. Lahko je literarna stilistika ali literarno jezikoslovju, ki se nanaša na odnos med obliko in pomenom literarnega besedila

---

⁴ Njegov predlog stilističnega analiziranja besedila: nenehno in senzibilno gibanje med hipotezami, jezikovno analizo dobljenih podatkov, kritično razlago in estetskim odzivom ob vseprisotni možnosti za prenovitev izhodiščne hipoteze, je še danes v veljavi (Wales 2006: 215).

oziroma gre za preučevanje rabe jezika v literaturi. Sociostilistika oziroma funkcijska stilistika daje večji poudarek jezikovnim različicam/zvrstem. Pragmatična je definirana kot aplikacija ugotovitev in metodologije teoretične pragmatike na preučevanje stila v jeziku (Wales 2006: 213–214). Če je namen stilistike vrednotenje besedila, se približuje (jezikovnemu) kriticizmu. Številne stilistične študije pa se zgledujejo po kritičnem jezikoslovju, npr. feministična stilistika (Wales 2006: 214). Ne glede na to, ali je stilistika »literarna«⁵ ali »ne-literarna«, uporabljene metode temeljijo na jezikovnih spoznanjih in terminologiji.

Stilistika izhaja iz klasične retorike, poetike, razvojno teoretsko je vezana na formalizem, sistemsko-funcijsko jezikoslovje in teorije o bralčevem odzivu (Soriln 2016: 288). Nadalje so na njen razvoj vplivale še teorije analize diskurza, jezikovne pragmatike in razumevanje vloge bralca. V žarišču analiz je besedilo v interakciji tudi s širšim družbenim kontekstom, zlasti pa z bralcem kot sooblikovalcem besedilnega smisla (Verdonk 2006: 202; Soriln 2016: 288).⁶ Če je pragmatika teorija primernosti jezikovnega izraza glede na kontekst (Leech 1991: 5), je stilistika teorija njegove učinkovitosti.

Stilistika je dobila nov zagon s pritegnitvijo pragmatičnih načel sodelovanja in vljudnosti, teorije govornih dejanj in še dodatno s pritegnitvijo medkulturnega vidika⁷ (Soriln 2016: 288). Slednje je vodilo do številnih primerjalnih stilističnih raziskav tudi prevodne literature in prenosa ugotovitev na učenje jezika kot neprvega jezika. Kot novi možnosti stilističnega raziskovanja se kažeta multimodalnost in kreativno pisanje (p. t.).

---

⁵ Pri nas je opazen neke vrste dualizem v razumevanju termina stilistika. Stilistika je po eni strani »študij načinov, po katerih je ustvarjen pomen v leposlovnih, pa tudi (podčrtala MKI) drugih vrstah besedil. /.../ pogosto /je/ razumljena kot jezikoslovni pristop k leposlovju – kar je razumljivo, saj je bila večina stilistične pozornosti do sedaj posvečena leposlovnim besedilom.« (Kalin Golob, Gantar 2015: 448). Po drugi strani pa je (praktična) stilistika še vedno razumljena kot jezikoslovna veja, ki »proučuje značilnost in primernost jezikovnih sredstev kakršnegakoli sporočila ali njega dela. Tako imenovana praktična stilistika posebej uči, katera sredstva so v določenih vrstah besedila dobra in katera slaba: prva seveda priporoča, druga pa odsvetuje« (Toporišič 1966: 81).

⁶ Dejstvo, da je za dokončno oblikovanje smisla besedila potreben naslovnik, bi lahko imelo negativne posledice za stilistiko kot disciplino, ki raziskuje jezik oziroma manifestacijo jezikovnih pojavov. Kljub temu so stilistične analize tudi literarnih besedil še vedno prisotne, le da so nekateri stilistični pristopi v prvi vrsti namenjeni pedagoškemu cilju (Green 2006: 266).

⁷ Pri nas npr. M. Smolej 2011; V. Mikolič 2014, 2016, 2018; M. Krajnc Ivič 2018.

2.3 Pragmatika oz. pragmatično jezikoslovje

Pragmatika je opredeljena v razmerju do jezikovnega znaka glede na semantiko in skladnjo. Pokriva širok nabor kontekstnih prvin, saj je razumljena kot »splošni kognitivni, socialni in kulturni pogled na jezikovne fenomene, ki je povezan z rabo teh fenomenov v oblikah védenja« (Verschueren 2000: 22), in »poudarja funkcionalno povezanost jezika z drugimi platmi človeškega življenja« (Verschueren 2000: 24). Osrednje teme pragmatike (Griceovo sodelovalno načelo s pripadajočimi maksimami in konverzacijskimi implikaturami, Leechevo vljudnostno načelo oziroma vljudnostne strategije po Brownovi in Levisonu, teorija relevantnosti po Sperberju in Wilsonovi (2004) ter izhodiščno Austinova, v nadaljevanju pa tudi Searleova teorija govornih dejanj) so opazovane z vidika ključnih pragmatičnih pojmov, ki jezikovnemu uporabniku omogočajo izbiro jezikovnih pojavov tam, kjer je izbira mogoča, to pomeni, da ni v nasprotju s slovnico nekega jezika (npr. *Peter bere* vs. *Peter bereš*, a *Peter*, (*kaj*) *bereš?*).

2.4 Literarna pragmatika in literarna stilistika

Obe poimenovanji nakazujeta prepletanje jezikoslovja in literarne teorije. Literarna pragmatika, tako Mey (2006: 255–261), je sopomenka za besediloslovje, ki se osredotoča na uporabnikovo vlogo pri družbeni produkciji in konzumpciji besedil in ki besedilo opredeli kot gigantsko makro govorno dejanje z raznovrstnimi posamičnimi govornimi dejanji. S terminom literarna pragmatika je poudarjeno, da z besedami lahko kaj naredimo, da so določeni izreki delovalni, drugi pa obvestilni. Sodelovanje med avtorjem in bralcem pa ni omejeno le na interakcijo, temveč pomeni soustvarjanje besedila, zaradi česar si niti avtor niti bralec ne moreta lastiti izključnega lastništva (literarnega) besedila.

Po drugi strani je literarna stilistika – besedna zveza naj bi bila tavitološka (Green 2006: 261) – podpomenka nadrejenemu področju literarne teorije, in sicer konkretno tistemu vidiku te teorije, ki neposredno raziskuje jezik konkretnega literarnega besedila. Green (2006: 264) nasprotja med jezikoslovjem oziroma stilistiko in literarno teorijo ponazori s primerjavo pisateljevega in jezikoslovčevega dela: pisatelj medij je jezik, kar koli naredi, naredi to z jezikom. Literarno besedilo je v osnovi jezik in jezikoslovca zanima jezik. Jezik literature lahko razumemo kot posebno obliko jezika, a je različen le do določene mere v smislu, da so v njem strnjene tiste jezikovne značilnosti, ki so tudi sicer prisotne v drugih jezikovnih

različicah, zvrsteh. V vsakem primeru je predmet raziskovanja jezik. S terminom literarna stilistika je poudarjen metodološki vidik raziskovanja literarnega besedila, in sicer je poudarek na jeziku (Green 2006: 264).

2.4.1 Pragmastilistika in pragmatična literarna stilistika

Kot omenjeno, je po Ballyju predmet stilističnega raziskovanja živ, spontan govorni jezik (Uhlík 2014: 593–594). To izhodišče je zelo blizu teoriji govornih dejanj in pragmatiki. Obe izhajata iz filozofije jezika in ne poudarjata toliko procesa ubesedenja česa v smeri od misli proti govoru, kot je to značilno za Ballyja. Izhodiščno (Austin 1990, Grice 1989) so bili v središču njunega raziskovanja hipotetični izreki oz. govorna dejanja. V razumevanju konteksta se stilistika in pragmatika razlikujeta: za prvo je kontekst to, kar naredi določen način govorenja verjetnejši, primernejši, za drugo znanje. Njune podobnosti in pomisleki, ki jih o maksimi načina izraža Leech (1991) v smislu, da sodi to načelo prej k retoriki oz. stilistiki kot med maksime sodelovalnega načela, kaže na obstoj podobnih tem, ki pa jih izključno stilistika ali pragmatika ne moreta sami pojasniti (Salvador 2003: 1), kar posledično osmišlja novo disciplino, tj. pragmastilistiko. Ta raziskuje razmerja med jezikovno obliko in pragmatično interpretacijo in pojasnjuje vidike jezika, ki jih pragmatika ali stilistika neodvisno ena od druge ne moreta dati (Salvador 2003: 1–7), npr. pojasnilo termina *žanr* v razmerju do registra: teoretični konstrukt *žanr* omogoča pojasnilo sprejemanja drže ali pravil/vlog s strani tvorca in naslovnika v jezikovnokomunikacijski interakciji in s tem tudi načina, na katerega so izbrani za posamičen kontekst ustrezen register. Podobno, a na nižji ravni, teoretični konstrukt *register* ustreza mehanizmom, ki usmerjajo izbiro najustreznejših ali najučinkovitejših leksikološko-slovničnih možnosti znotraj slogovnega repertoarja jezika (p. t.). Pragmatika tako pojasnjuje izbiro določenih diateznih zmožnosti nekega jezika za ubeseditev tvorčeve vplivajnske besedilne funkcije. To pomeni, da je pragmatična teorija zlasti z vidika analiziranja razmerij med notranjimi udeleženci še kako uporabna tudi za interpretacijo literarnega besedila. Poimenovanje pragmatična literarna stilistika tako izrecno izpostavlja metode (npr. deskriptivna, interpretativna), vidike (npr. vljudnostne strategije, govorna dejanja, poudarek na jeziku) in predmet jezikoslovnega raziskovanja, tj. literarno besedilo.

3 Literarno besedilo

Razumevanje besedila kot literarnega je vezano na kulturna pričakovanja, saj naj bi imelo to besedilo drugačno družbeno funkcijo kot neliterarno (Wales 2006: 215). Ena od teh funkcije je po Mey (2006: 257) ta, da ima avtor literarnega besedila sporočilo za bralca kot osebo, saj knjiga predstavlja osebno komunikacijo od avtorja do bralcev, pri čemer imajo bralci aktivno vlogo pri ustvarjanju fikcijskega sveta in znotraj tega tudi sebe samega, tj. bralca. Po MacMahon (2006: 234) je literarno besedilo reflektivno, družbeno povezovalno in zabavno; pojavlja se zunaj institucionalnih položajev. Po Burton in Carter (2006: 271) je literarno besedilo mogoče razumeti na dva načina, in sicer kot spoznavni in čustveni proces v bralčevem umu ter kot družbeno in kulturno posredovano znanje tudi jezika. To pomeni, da je tvorjenje in dojetje literarnega besedila zgodovinsko specifično in postavljeno v določeno družbeno situacijo, s čimer je literatura razumljena ne le kot diskurz, temveč kot diskurz, ki si z drugimi diskurzi deli značilnosti (Burton, Carter 2006: 272). Kot temeljne značilnosti literarnega besedila omenjena avtorja (2006: 272–273) navajata a) neodvisnost od medija, saj to besedilo generira svet z znotrajbesedilnim denotatom in se zanaša le na svojo lastno zmožnost projiciranja tega sveta, b) globlja vpetost interakcije med avtorjem in bralcem, c) večpomenskost, č) reregistracija kot proces, ki vsem besedam omogoča vstop v literarni kontekst, in d) znotrajdiskurzivna logična razporeditev idej, odvisna od kulture in značilnosti določenega jezika. Prototipično literarno besedilo ima večino teh značilnosti. V nasprotju z njim ima neliterarno le posamične te značilnosti ali nobene.

3.1 Govorna dejanja in literarno besedilo

Znotraj teorije govornih dejanj in z vidika interakcije med zunanjimi udeleženci (avtor, bralci) je literarno besedilo kot celota razumljeno kot reprezentativno govorno dejanje, in sicer trditev, a brez pogoja resničnosti. MacMahon (2006: 233) poleg te funkcije navaja še željo po ustvarjanju zadovoljstva, vzpostavitev skupnega razumevanja in vrednot, učenje, izpeljevanje zaključkov, kar prirazumlja, da literarna besedila pravzaprav omogočajo številne vplivajnske besedilne funkcije. Searle (1974/75: 319–331) in kasneje Fabb (2002) sledita Wittgensteinovi terminologiji, da za literarna besedila velja »družinska podobnost«. Zadnji to podobnost utemeljuje s teorijo relevantnosti po Sperberju in Wilsonovi (2004). Po Fabbu (2002: 2, 59) je namreč bralec tisti, ki prirazumlja, da je besedilo roman, sonet, vremenska napoved

itd. Searleovo stališče o pretvarjanju avtorja glede resničnosti izjave izve kritike (MacMahon 2006: 233), npr. pri van Dijku. Ta vpelje termin verjetnega sveta, ki je glede na pogoje resničnosti relativen za posameznega tvorca ali naslovnika. Pri literarnih besedilih po van Dijku (povzeto po MacMahon 2006: 233) naslovnik izbere tisti verjetni svet, ki najbolj ustreza njegovemu.

4 Metode in gradivo

Raziskovanje literarnega besedila znotraj jezikoslovja pozna zlasti dve smeri: a) kvantitativno: statistična označitev besedila glede na pojavnost določenih jezikovnih prvin, b) kvalitativno: določitev območja besedila glede na zunajjezikovni namen, npr. prepričevanje, pričkanje (Mey 2006: 255). Pragmatični pristop je v temelju dvojni: raziskave so usmerjene na širši kontekst ali pa je kot izhodišče raziskave vzeta katera od osrednjih tem pragmatike (MacMahon 2006: 232). Pri tem kontekst lahko predstavlja verjetni oz. fikcijski ali pa nefikcijski, pojavni svet, izbrana tema je aplicirana na interakcijo med zunanjimi udeleženci (avtorjem in bralcem); lahko sta upoštevana oba svetova (MacMahon 2006: 232). V prispevku so pragmatične teme v večji meri aplicirane na interakcijo med notranjimi udeleženci, med zunanjimi le na mestih, kje je ta interakcija prisotna.

Cilj prispevka je opisno, podrobno in kakovostno analizirati manjši besedilni korpus, ki ga sestavljajo izbrani romani F. Backmana: *Babica vas pozdravlja in se opravičuje* (v nadaljevanju *Babica*), *Tu je bila Britt-Marie* (v nadaljevanju *Britt-Marie*) in *Mi smo Medvedi!* (v nadaljevanju *Medvedi*). Za te romane je značilna eksplicitna in implicitna družbena kritičnost, vidna skozi (mentalni, družbeni in fizični) »svet« notranjih udeležencev. Pozornost je namenjena sedemletni Elsi, petnajstletni Mayi in trinšestdesetletni Britt-Marie – vse so upodobljene na naslovnica (slika 1) – v raznovrstnih odnosih, ki polarizirajo skupnost na mi in vi, dobro in slabo, civilizirano in necivilizirano, glede na spol ali družbeno moč.⁸ Omenjene predstavljajo posameznice in njihovo mesto v skupnosti (ali zunaj nje) ob življenjskih dogodkih, ki jih zaznamujejo vsako na svoj način. Elso zaznamuje babičina prezgodnja smrt zaradi bolezni in prebolevanje te izgube ob iskanju njenih pisem. Mayi se svet podre po posilstvo in ob dejstvu, da jo po tem skupnost označi za odgovorno še za neuspeh hokejske ekipe. Britt-Marie se ob nehvaležnem možu nikakor ne more

---

⁸ Zaradi navedenega bi prispevek lahko umestili med prispevke feministične stilistike.

samorealizirati, zaradi česar pretirava v skrbi za ohranjanje čistoče, reda in vsega, kar se spodobi. Navedeno prikazujejo naslovnice romanov (slika 1).

Slika 1: Naslovnice izbranih romanov F. Backmana

Vir: fotografije avtorice

5 Rezultati

Za literarno besedilo je značilna večja pragmatična fleksibilnost, npr. v tovrstnih besedilih je mogoče manipulirati s pripovedovalčevim zornim kotom, zamegliti razliko med pripovedovalcem in avtorjem ter tako problematizirati pojem identitete na način, ki v neliterarnih besedilih ne bi bil mogoč (MacMahon 2006: 234–235). Z različno obsežnimi esejističnimi uvodnimi deli v posamezna poglavja, z rabo diskurznihi usmerjevalcev⁹ (*»Skratka, ostanimo pri stvari: reševanje življenj in spravljanje ljudi ob živce je torej babičina supermoč.«* /Backman 2016: 9/) ali z deiktično leksiko (*»Pravzaprav se vse začne ravno ta večer.«* /Backman 2017: 96/) se soustvarjanje romana kot sodelovanja zunanjih udeležencev kaže kot srečanje dveh subjektov oz. zavestnih bitij (Mey 2006: 258). Ti besedilni segmenti nakazujejo razvoj dogodkov in so hkrati primeri manipulacije s pripovedovalčevim zornim kotom. Sploh raba deiktične leksike (*»vse, ta večer«*) daje občutek, kot da bi bralec, ki je v romaneskno dogajanje že aktivno vključen, moral vedeti, na kaj se ubesedeno nanaša. Ta primer je mogoče analizirati tudi kot tipično pripovedno strategijo, ko pripovedovalec z

⁹ Diskurzni usmerjevalci imajo semantično in pragmatično funkcijo. Z zadnjo nakazujejo preskok z Elsinega miselnega oziroma pripovednega toka na pripovedni tok tretjeosebne pripovedovalca. V obeh pa so rabljeni kot usmerjevalci po pripovedovalčevem pripovedovanju v pomenu povzemanja in napovedovanja ubesedenega.

napovedjo razpleta dogodka skuša pri naslovniku dvigniti interes za pripovedovanje. Če primerjamo omenjene načine soustvarjanja literarnega besedila v izbranih romanih, ugotovimo, da je vsebina zlasti esejističnih uvodnih delov hkrati specifično za konkretno poglavje znotraj analiziranega romana in splošno veljavno, s čimer bralca do določene mere pušča v nevednosti vse do konca romana, ko se postopoma razkrijejo medsebojne povezave med liki in dokončno oblikujejo njihove karakterne značilnosti.

Imeti babico je tako, kot da bi imel vojsko.

To je za vnuka največji privilegij – vedeti, da imaš nekoga, ki se vedno postavi na tvojo stran, ne glede na to, kaj se zgodi. Celo takrat, ko se motiš. Pravzaprav še posebej takrat. Babica je meč in ščit v enem; to je posebna vrsta ljubezni, ki je pametnjakovič ne razumejo. Kadar v šoli govorijo, da je Elsa drugačna, kot da je to nekaj slabega, ali kadar pride domov s črnim očesom, ravnatelj pa reče, da se mora prilagoditi in da izživa druge otroke, takrat babica potegne z njo. Ne dovoli ji, da bi se opravičila. Ne dovoli ji, da bi krivdo prevzela nase. Babica ji nikoli ne reče, naj si žaljivke ne žene k srcu, češ da se bodo otroci potem naveličali in jo nehalo dražiti, ali da naj se jim izogiba. Babica je pametnejša. Babica je človek, ki ga vzameš s sabo v boj.

Babica je vedno v Elsinih ekipi. (Backman 2016: 60)

Odlomek s primerjavo, v ozadju katere je metafora 'babica je vojska', prikaže odnos med babico in Elso. Bralec si lahko iz izkušenj ustvari precej jasno podobo njunega medsebojnega odnosa, čeprav pomena rabljene metafore ne more natančno, enoznačno določiti. Predvideva lahko, da je mišljen pomen 'Elsina oborožena sila', a lahko tudi 'velika množica', ki prirazumlja številčnost. Tudi ta pomen je – kot je razvidno iz odlomka – za Elso in njeno samopodobo ključen. Odnos med babico in Elso temelji na brezpogojni ljubezni. Bralec tu spoznava razumevanje babičine ljubezni do vnukinje, kakršna ta že je, z zornega kota vnukinje. Prikazano babičino brezkompromisno zavzemanje za vnukinjo lahko vzame nekoliko z zadržkom, saj se zdi, da pisatelj oziroma tretjeosebni pripovedovalec pretirava in s tem zavajajoče nakazuje prihodnje dogodke: *babica je meč in ščit v enem, priti domov s črnim očesom*. Navedeno lahko vodi do sklepa, da je Elsa problematična, pretepaška, nasilna, svoje glava sedemletnica, ki ji babica s svojo potuho pravzaprav škoduje, Elsa pa ji napačno, saj še nima dobro izoblikovanega družbenomoralnega kompasa, pripisuje modrost (*babica je pametnejša od pametnjakovičev*) oziroma je nad tovrstnimi babičinimi dejanji navdušena (*babica je disfunkcionalna, kar pomeni, »da nekaj sicer deluje, ampak ne tako dobro, kot bi moralo. To je ena Elsinih najljubših stvari pri babici«* /Backman 2016: 10/). Rabljeni metafori *babica je vojska*; *babica je meč in ščit v enem*, karakterno označita

babico, kot jo vidi Elsa. Način pripovedovanja, romaneskna zgodba je namreč na trenutke pripovedovana na način, kot bi jo pripovedovala sedemletna oseba,¹⁰ pa označi tudi Elso. Ker bralec iz že prebranega ve, da je Elsa »zelo zrela za svoja leta« (Backman 2016: 7), vedoželjna, zelo prepričana o svojem znanju in komunikacijsko spretna; slednje potrjujeta tudi rabljeni metafori.

Vse zakonske zveze imajo slabe plati, ker imajo vsi ljudje svoje šibkosti. V sakdo, ki s kom živi, se jih nauči obvladovati na različne načine. Nanje lahko na primer gledamo podobno kot na neznanško težko pohištvo: kratkomalo se naučimo, da čistimo le okoli njega. Da obranjamo utvaro. Seveda vemo, da se pod površino nabira umazanija, vendar se to naučimo zadrževati zase, če je le ne morejo videti gostje. Nekega lepega dne pa nekdo tisti kos pohištva brez vprašanja prestavi in tedaj vse pride na dan. Umazanija in razje. Neizbrisane sledi v parketu. A takrat je že prepozno.

Britt-Marie stoji v kopalnici rekreacijskega centra in vidi v zrcalu vse svoje najslabše plati. Strah jo je. Povsem prepričana je, da je to njena največja slabost. Najraje bi se odpeljala domov. Likat Kentove srajce in sedet na lastnem balkonu. Najbolj od vsega si želi, da bi bilo vse tako kot ponavadi. (Backman 2017: 148)

Tudi v romanu *Britt-Marie*¹¹ se pojavljajo esejistični uvodi v poglavja. Zanje je značilna raba sedanjika, ki nakazuje na splošno, neomejeno veljavnost navedenih trditev (*vse zakonske zveze imajo slabe plati; ljudje imajo svoje šibkosti*). Trditev je ponazorjena s primerjavo: šibkosti so kot neznanško težko pohištvo. Čiščenje le okoli njega simbolizira postopanje zakonca ob šibkosti drugega, tj. te se spregledajo. Polno razumevanje zapisanega bralcu postane znano šele z nadaljnjim branjem, saj prvoosebni vsevedni pripovedovalec njihovo zgodovino razkriva postopoma in asociativno: Kentov prihod v Borg sovpade z razmišljanji Britt-Marie o zakonskih zvezah oziroma ljubezenskih odnosih. Iz nadaljevanja tako izvemo, da je dobila klic Kentove ljubice, ko je bil ta zaradi težav s srcem hospitaliziran. Ta klic simbolizira nepričakovano, nenapovedano premikanje pohištva. Dejanje, ki bi ga Britt-Marie lahko pričakovala, saj je vedela, da ji Kent ni zvest in da je tudi sama bila »druga ženska« (Backman 2017: 194). Toda »prevzela /je/ njegove sanje za svoje. Njegovo življenje

¹⁰ Za dodatno ponazoritev sloga pripovedovanja navajam primer: »Zato je (babica, dodala MKI) zdaj večinoma doma in Britt-Marie ter mamó spravlja ob živce. Britt-Marie je babičina sosedica, mama pa je Elsinina mami. Pravzaprav je Britt-Marie sosedica Elsinine mame, saj je Elsinina mama sosedica z babico. In Elsa je seveda tudi sosedica z babico, saj živi z mamó. Razen vsake druge konec tedna, ko živi pri očetu in Lisette. In George je seveda tudi babičin sosed, saj je mamin partner. Malce zmedeno je vse skupaj.« (Backman 2016: 9). Poleg tega na slog pripovedovanja, značilen za sedemletnega otroka, kažejo še poimenovanja oseb (*Posat, V alje srce, ženska v črnem krilu*), živali (volkonj) krajev (kraljestvo Mimovas, deželja Skorajdabuden).

¹¹ Iz naslova *Tu je bila Britt-Marie* lahko bralec romana *Babica vas pozdravlja in se opravičuje* sklepa, da gre za njegovo nadaljevanje, a je v središče prvega postavljena Britt-Marie. Ob njej se v njem razen njenega moža drugi liki iz romana *Babica* ne pojavljajo.

za svoje.« (Backman 2017: 236) in še vedno si želi nazaj staro življenje, ker ljudje menda nismo živali, ampak civilizirane osebe, ki se znajo držati reda, tudi če gre za zaporedje zlaganja pribora v kuhinjskem predalu (»*Vilice. Nožji. Žlice.*« /Backman 2017: 7/).¹²

Kratkemu esejističnemu uvodu sledi takojšnja predstavitev v aktualno dogajanje, nakazana s sedanjikom (*Britt-Marie stoji*). Čeprav ta prehod deluje ostro, bralec težko loči, ali so ti deli razmišljanja vsevednega prvoosebnega množičnega pripovedovalca o zakonskih zvezah in odnosih med partnerji ali Britt-Mariejina spoznanja in razmišljanja, kaj se je zgodilo, da zdaj v Borgu v tako rekoč zapuščenem rekreacijskem središču skrbi za čistost dresov nastajajoče mlajše nogometne mladinske ekipe. Z manjšimi prekinitvami (»*Toda Britt-Marie je, kot smo povedali, prekipela od navdušenja, in videli smo že, da jo je takrat težko zaustaviti.*« /Backman 2017: 135/) pripovedni tok v romanu sledi miselnemu toku osrednjega lika, npr. »*Kakor da bi se morala Britt-Marie po njegovem (po mnenju njenega nekdanjega moža Kenta, dodala MKI) zavedati, da bo naslednji dan, ko bo krožnik stal v omari pomit in osušen, k temu zaprmej prispeval tudi on svojim odmerjenim deležem dela (postavitevijo umazanega krožnika na pult, dodala MKI) (Backman 2017: 121). Kletvica zaprmej lahko izraža njene ali pripovedovalčeve misli ob Britt-Mariejinem spominu, komaj kaj na zunaj izraženi jezi ob izkazanem Kentovem odnosu ali zgražanje nad njegovim odnosom do Britt-Marie. Vidno je, da zunanje dogajanje asociativno spodbuja Britt-Mariejino razmišljanje o preteklosti, kar bralec omogoča postopno oblikovanje predstave o Britt-Marie in razumevanje njene življenjske zgodbe.*

Sovrašтво lahko včasih pride zelo prav. Če vse razdeliš na prijatelje in sovražnike, na nas in druge, na dobro in zlo, postane svet veliko razumljivejši in manj zastrašujoč. Ni ljubezen tista, ki najhitreje poveže ljudi, saj je težka, zabavna. Sovrašтво je preprosto. Zato si v sporu najprej izberemo stran, ker je ta lažje kot razmišljati v različnih smereh. V drugem koraku nato poiščemo dejstva, ki potrjujejo tisto, kar bi radi verjeli, tolažilna dejstva, ob katerih lahko življenje normalno teče naprej. In v tretjem koraku razčlovečimo sovražnika. To lahko naredimo na veliko načinov – najlažje tako, da mu odzamemo ime.

Ko se torej spusti noč in se razširijo resnice, nihče v Björnstadu na mobilnik ali računalnik ne zapíše »Maya«, napišejo »M«. Ali »tista punca«. Ali »tista čipa«. Nihče ne govori o posilstvu, vsi govorijo o »obtožbi«. Začne se z »nič se ni zgodilo«, nadaljuje z »in če se je že kaj zgodilo, je bilo prostovoljno«, potem pa stopnjuje v »in če ni bilo prostovoljno, si je

¹² Za Britt-Marie na osnovi njene predstavitve v romanu izvemo, da ima obsesivno-kompulzivno motnjo. To motnjo ima tudi *Pošast* iz romana *Babica*.

sama kriva, kaj pa je mislila, da se bo zgodilo, če se je napila in šla v sobo z njim?«. Začne se s »hotela je« in konča z »zaslužila si je«.
Tako hitro ljudje drug drugega prepričajo, da človeka ne baje gledati kot človeka. In če je dovolj ljudi dovolj tiho, lahko peščica glasov vzbudi vtis, da vsi kričijo. (Backman 2018: 320)

Zadnji primer esejističnega vpeljevanja poglavja je odlomek iz romana *Medvedi*. Premišljena raba druge osebe ednine hkrati v pomenu splošnega vršilca dejanja in posrednega pozivanja bralca, da naj vsaj v mislih *vse razdeli na prijatelje in sovražnike, na nas in druge*, deluje zavezniško – preprosta tehnika, ki je hkrati tudi vsebina pripovedovanja. Da je sovraštvo preprosto in ljubezen težka, potrjujeta skladenjski strukturi obeh povedi. Prva poved je enostavčna z realiziranim osebkom in povedkom. Druga poved o ljubezni je tristavčna z zapleteno S-skladenjsko strukturo: glavnemu stavku sledi prilastkov odvisnik (*ni ljubezen tista, ki najhitreje poveže ljudi*); na celotno podredje se nanaša pojasnjevalno priredje (*saj je težka*), ki mu sledi še dostavek (*zabtevna*). Strukturo dodatno zapleta še negacija (*ljubezen ni*). Splošnega vršilca dejanja, izraženega z 2. os. ednine, v drugem odstavku nadomestijo glagolske oblike v prvi osebi množine. Ta je značilna za opisovanje postopka. Esejistični uvodni del je v tem delu opis postopka, kako razčlovečiti sovražnika. Koraki so nakazani z diskurznimi usmerjevalci (*najprej, v drugem koraku nato; v tretjem koraku*). S sporočilnega vidika je zanimiv drugi korak. Jasno predstavi sporno ravnanje, a je to predstavljeno tako, da ne deluje očitajoče (*poiščemo dejstva, ki potrjujejo tisto, kar bi radi verjeli*), saj dejanja oziroma dejstva predstavi kot tolažilna, torej taka, ki vzbujajo pomiritev pri ljudeh in bralcu, saj jim/mu omogočajo normalno življenje. Spoznanje, da raje izberemo laž kot resnico, če ta povzroči spremembe vsakdanjega načina življenja, je skrito in implicitno ubesedeno. Čeprav v tretjem koraku postopek predvideva razčlovečenje druge osebe, ostane to ob dejstvu, da bi sicer bil ogrožen posameznikov način življenja, spregledano oziroma postane sredstvo doseganja cilja. V tretjem odstavku vsebino potrjujejo kohezivna sredstva, tj. izrazi, s katerimi notranji udeleženci romana razčlovečijo *Mayo*. Ti izrazi so prva črka imena *M*, razširjena koreferenca *tista punca, tista cipa*, ali morfemsko vezanje *sama kriva, je mislila, je napila, šla, je hotela, si je zaslužila*. Koreferenci *obtožba, nič* olepševalno poimenujeta posilstvo. V četrtem odstavku sledi zadnje dejanje postopka razčlovečenja posameznika: molk tistih, ki se ne želijo izpostavljati, vpletati, izraziti svoje podpore, čeprav so številčnejši (in imajo prav).

5 Diskusija

Za pragmatično-literarnostilistično analizo izbrani romani F. Backmana (*Babica*, *Britt-Marie*, *Medvedi*) obravnavajo tematiko, ki je v trenutni družbeni situaciji aktualna za skupnost kot celoto in posameznika, posameznico. Analiza je pokazala, da oblika povedi/izreka na ključnih mestih izrazito podpira njeno/njegovo sporočilo (*Ni ljubezen tista, ki najhitreje poveže ljudi, saj je težka, zahtevna. Sovraštvo je preprosto.*). S tem se potrjuje razumevanje besedila kot sestavljenega znaka, saj sprememba oblike ali izrazne podobe (na skladenjskih, leksikalni, vizualni ravni) spremeni besedilno sporočilo, npr. v romanu *Medvedi* se kot refren ponavlja stavek *Ko si star petnajst let ...*, s katerim pripovedovalec vrednoti, poudarja težo položaja, v katerem se je znašla zlasti Maya, a tudi drugi njeni vrstniki (Amat, Kevin), ki naj bi na svojih ramenih nosili odgovornost za boljšo prihodnost celotne skupnosti. Stil pripovedovanja je lahkoten, ponekod humoren, zaradi dramatičnega sedanjika, brezvezja ipd. napet ter sledi miselnemu toku notranjega lika, npr. »*Plošček vodi desno, levo, desno in čaka, da se bo vratar pomaknil na eno stran, čaka, čaka, čaka, in ko končno vidi, da so se vratarjeve drsalke nagnile za vsega nekaj milimetrov, med drsanjem ustrelj v drugi kot. Mreža se zamaje, plošček pristane v vratih.*« Literarni lik je tako dodatno označen. To pa omogočajo tudi njihovi komunikacijski vzorci, ki odražajo vpljudnost v večji (*Pribor imate pa imenitno urejen /Backman 2017: 173/*) ali manjši meri, npr. poniževalnost in agresivno nastopaštvo do tistih z manj družbeno dane moči (npr. z besedami *Kako vam lahko pomagam, dragica?* /Backman 2018: 91/ se Kevin odzove na učiteljčin poziv k sodelovanju pri pouku). Naklonjenost in nenaklonjenost med liki sta izraženi še z disfemizmi (*bunka, opica, odjebi, klinc jih gleda*) in norčevanjem, npr. »*obrvi se ji stisnejo v kosmatega črva /.../ Britt-Marie in črv jo še vedno grdo gledata*«, zato je na bralcu in tudi literarnem liku, da sam presoja, ali je ubesedeno izražalo naklonjenost.

Analiza je pokazala tudi, da je korpus izbranih romanov F. Backmana gradivno preobsežen, da bi analiza lahko bila podrobna in kakovostna, zato se je bilo treba omejiti le na nekaj medsebojno povezanih prvin avtorjevega stila: esejistične uvodne dele v poglavja, pri katerih je mestoma težko ločiti, ali ubesedujejo življenjska spoznanja, misli literarnega lika, oboje ali le napovedujejo vsebino poglavja. Interpretirali bi jih lahko še kot uvode v pripoved, ko pripovedovalce za pritegnitev naslovnika poda razrešitev zapleta ali ovrednoti nauk.

Viri

- Fredrik BACKMAN, 2016: *Babica vas pozdravlja in se opravičuje*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Prevedla Danni Stražar. (= *Babica*).
- Fredrik BACKMAN, 2017: *Tu je bila Britt-Marie*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Prevedla Nada Grošelj. (= *Britt-Marie*).
- Fredrik BACKMAN, 2018: *Mi smo Medvedi! Kaj šteje več: posameznik ali skupnost?* Ljubljana: Mladinska knjiga. Prevedla Katarina Jerin. (= *Medvedi*).

Literatura

- John L. AUSTIN, 1990: *Kako napravimo kaj z besedami*. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Robert Alain de BEAUGRANDE, Wolfgang Ulrich DRESSLER, 1992: *Uvod v besediloslouje*. Ljubljana: Park.
- Ben BURTON, Ronald CARTER, 2006: Literature and the Language of Literature. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Second edition. Amsterdam [etc.]: Elsevier. 267–273.
- Nigel FABB, 2002: *Language and Literary Structure: the linguistic analysis of form in verse and narrative*. Cambridge [itd.]: Cambridge University Press.
- Keith GREEN, 2006: Literary Theory and Stylistics. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Second edition. Amsterdam [etc.]: Elsevier. 261–267.
- Paul GRICE, 1989: Logic and Conversation. *Studies in the Way of Words*. Cambridge: Harvard University Press. 22–40.
- Marko JUVAN, 2003: Stil in identiteta. *Jezik in slovnstvo* 48/5, 3–18.
- Monika KALIN GOLOB, Polona GANTAR, 2015: Stilistika in enojezični slovar: označevanje jezikovne variantnosti. *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*. Ur. Vojko Gorjanc. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 446–465.
- Tomo KOROŠEC, 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Mira KRAJNC IVIČ, 2009: Razgovor kot vrsta komunikacijskega stika. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 63).
- Mira KRAJNC IVIČ, 2018: Cankarjeva Nina kot primer neizražene ljubezni – jezikovnostilistični pogled. *Ivan Cankar v medkulturnem prostoru: ob stoti obletnici Cankarjeve smrti*. Ur. Jožica Čeh Steger, Simona Pulko, Melita Zemljak Jontes. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 126). 342–352.
- Geoffrey LEECH, 1991¹¹: *Principles of pragmatics*. London in New York: Longman.
- Barbara MACMAHON, 2006: Stylistics: Pragmatic Approaches. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Second edition. Amsterdam [etc.]: Elsevier. 232–236.
- Jacob L. MEY, 2005: Literary Pragmatics. *The Handbook of Discourse Analysis*. Ur. Deborah Schiffrin, Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton. Oxford: Blackwell Publishers. 787–797. Dostop 1. 5. 2022 na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470753460.ch41>
- Jacob L. MEY, 2006: Literary Pragmatics. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Second edition. Amsterdam [etc.]: Elsevier. 255–261.
- Vesna MIKOLIČ, 2014: Literarna perspektiva Šalamunovega pesniškega diskurza skozi slovensko in tujejezično leksiko. *Recepcija slovenske književnosti*. Ur. Alenka Žbogar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Obdobja, 33). 279–287. Dostop 26. 4. 2022 na: <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/33-Mikolic.pdf>
- Vesna MIKOLIČ, 2016: Medkulturno poučevanje jezika in književnosti po modelu TILKA. *Slovenščina v šoli* 19/3–4, 2–17, 139.
- Vesna MIKOLIČ, 2018: Naklonskost v Cankarjevem romanu Martin Kačur in njegovem italijanskem prevodu. *Ivan Cankar v medkulturnem prostoru: ob stoti obletnici Cankarjeve smrti*. Ur. Jožica Čeh Steger,

- Simona Pulko, Melita Zemljak Jontes. Maribor: Univerzitetna založba Univerze. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 126). 160–171.
- Vincent SALVADOR, 2003: Pragmatics and stylistics. *Noves SL. Revista de Sociolingüística*. Dostop 21. 4. 2022 na: http://www.gencat.cat/lengua/noves/noves/hm03hivern/a_salvador1_2.htm
- John SEARLE, 1974/75: The logical status of fictional discourse. *New Literary History* 6/2, 319–332.
- Mojca SMOLEJ, 2011: Jezikovna stilistika ali zakaj brati obliko besedila. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ur. Simona Kranjc. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Obdobja, 30). 413–417.
- Sandrine SORLIN, 2016: Three major handbooks in three years: Stylistics as a mature discipline. *Language and Literature* 25/3, 286–301.
- Jože TOPORIŠIČ, 1966: Praktična stilistika. *Jezik in slovnstvo* 11/4, 81–91. Dostop 13. 6. 2022 na: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-X5PUC9TO/9e5bc136-e032-4645-ad21-4c24557cccb0/PDF>
- Jože TOPORIŠIČ, 2000⁴: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- Mladen UHLIK, 2014: Dva poskusa pojmovanja stilistike: Charles Bally in Grigorij Vinokur. *Slavistična revija* 62/4, 591–604.
- Peter VERDONK, 2006: Style. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Second edition. Amsterdam [etc.]: Elsevier. 196–210.
- Jef VERSCHUEREN, 2000: *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba *cf.
- Katie WALES, 2006: Stylistics. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Second edition. Amsterdam [etc.]: Elsevier. 213–217.
- Deirdre WILSON, Dan SPERBER, 2004: Relevance Theory. *The Handbook of Pragmatics*. Ur. Laurance R. Horn, Gregory Ward. Oxford: Blackwell Publishing. 607–632.

»Hate is Simple« – The Intertwining of Forms and Meanings in Selected Novels by F. Backman

Style reveals the personality of the author; or, it is an indicator of their identity and directs the addressee towards a probable meaning of a text. At the same time, it is a cultural phenomenon that creates a form of tension between formal description of linguistic features of a (non)literary text and broader cultural, psychological, historical or interpretative aspects of the text. The study of style is stylistics, and its definition is related to specific writers and schools, but stylistics is a descriptive and interpretive method of studying linguistic phenomena in a text in terms of their effectiveness. Style is strongly linked to discovering appropriate expression to express the intent (*elocutio*) of what indicates a close connection with pragmatics. One of the key concepts of pragmatics is the possibility of choices at any linguistic level during a text creation or interpretation. The very fact that the addressee can also choose, means that they co-create the text, which changes the understanding of a literary text. This means that the text is no longer strictly under the ownership of the author, but also the reader. Hence, a literary text is a cognitive and emotional process in the minds of readers, and a socially and culturally mediated personal message from the author to the reader. The term pragmatic literary stylistics explicitly puts methods, aspects and subjects of linguistic research of literary texts in the foreground. The paper analyses select Slovene-translated novels by Fredrik Backman (*My grandmother asked me to tell you she's sorry*, *Britt-Marie was here*, *Bear town*), which were published by Mladinska knjiga between the years 2016 and 2018, from the point of view of pragmatic (literary) stylistics. These novels are characteristically often explicitly and implicitly critical of society. Attention is given to the themes, which are still relevant in today's societal situations, both on the level of society as a whole and the individual. The themes are represented by the events in the lives of certain literary characters (Elsa, Britt-Marie, Maya) and in the way they influence their lives. By looking for her grandmother's letters (treasure hunt), Elsa gets to know her better, mourns her early death and simultaneously connects the characters from her childhood fairy tales to their real-life counterparts (the woman in the black skirt is the sea angel). Britt-Marie cannot self-actualize due to her ungrateful husband, so she leaves him and her town to become a football coach to the youth team of the tiny town Borg. After being raped by

the star of the hockey team, Kevin, Maya becomes hated by the town and is seen as the leading cause for the team's failure in the semi-finals.

Analysis made from the point view of pragmatic literary stylistics shows that a (literary) text is a complex (linguistic) sign, because a change of form (on a syntactic, lexical or visual level) changes its meaning.

»LJUBEZEN DO HRIBOV, DOMAČE HRANE, ŠPORTA IN NARODNE GLASBE« – PRAVI SLOVENEK VERSUS PRAWDZIWY SŁOWENIEC PO MNENJU SLOVENSKIH IN POLJSKIH ANKETIRANCEV

MARIA WACLAWEK,¹ MARIA WTORKOWSKA²

¹ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Humanistyczny, Katowice, Polska,
wacławek.maria@gmail.com, maria.wacławek@us.edu.pl

² Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana, Slovenija,
mariazofia.wtorkowska@ff.uni-lj.si

Sinopsis Stereotipi kot »slike v mislih« vplivajo na razmišljanje, ravnanje in vedénje ljudi. Zanima nas, kako se dojemamo, predvsem pa, kako nas vidijo drugi. Cilj avtoric je odkriti in izdelati podobo »pravega« Slovenca na podlagi jezikovnih podatkov, zbranih pri izvedbi anketne raziskave med slovenskimi in poljskimi anketiranci, ki imajo stike s predstavniki obeh narodov. Modifikator »pravi« vključuje tako tipičnega kot vzorčnega predstavnika. Primerjava avto- in heterostereotipnega (tj. poljskega) dojemanja je omogočila izdelavo popolnejše jezikovne in kulturne podobe »pravega« Slovenca. To podobo tvorijo tako psihični, družbeni, psihosocialni, intelektualni kot tudi etični, bivanjski in kulturni vidiki oz. značilnosti, na katere so pri raziskavah pozorni etnolingvisti.

Ključne besede:
stereotip,
Slovenec,
jezikovna podoba
sveta,
anketa,
analiza

“LOVE OF HILLS, HOME-MADE FOOD, SPORTS AND FOLK MUSIC” – TRUE SLOVENE (‘PRAVI SLOVENEČ’) VS. ‘PRAWDZIWY SŁOWENIEC’ ACCORDING TO SLOVENE AND POLISH RESPONDENTS

MARIA WACŁAWEK,¹ MARIA WTORKOWSKA²

¹ University of Silesia in Katowice, Faculty of Humanities, Katowice, Poland,
wacławek.maria@gmail.com; maria.wacławek@us.edu.pl

² University of Ljubljana, Faculty of Arts, Ljubljana, Slovenia,
mariazofia.wtorkowska@ff.uni-lj.si

Abstract Stereotypes as “images in the mind” influence people's way of thinking, acting and behaving. We are interested in how we perceive ourselves and, above all, how others see us. The aim of the authors is to reconstruct the image of a “true” Slovene on the basis of linguistic data collected in the survey among Slovene and Polish respondents who have had contacts with representatives of both nations. The modifier “true” includes both a typical and a pattern representative. The comparison of auto- and heterostereotypical (i.e., Polish) perception enabled the reconstruction of a fuller linguistic and cultural portrait of a “true” Slovene. This image is made of the psychological, social, psychosocial, intellectual, and existential and cultural aspects/characteristics that ethnolinguists pay attention to in their research.

Keywords:
stereotype,
Slovene,
linguistic world-
image,
survey,
analysis

1 Uvod¹

Kognitivno usmerjene raziskave prepoznajo jezik kot orodje za spoznavanje in interpretacijo sveta, obravnavajo ga v kontekstu »izkustvenega okvira«, ki združuje »to, kar zaznavamo s čutili, s tem, kar sugerira kulturni spomin« (Niebrzegowska-Bartmińska 2017: 14; lasten prevod). Naš članek predstavlja prispevek k entolingvističnim raziskavam slovenske (in poljske) narodne identitete. Po Jerzju Bartmińskem in Wojciechu Chlebdki *kolektivno identiteto* razumemo kot miselni konstrukt, ki abstrahiran iz identitete posameznih članov dane skupnosti predstavlja skupni del njihove samoidentifikacije (Bartmiński, Chlebda 2008: 12).

Tematiki etnolingvističnih raziskav je skupna usmerjenost k opisu podobe izbranega segmenta zunajjezikovne resničnosti, ki deluje v kolektivni zavesti (povprečnega) uporabnika določenega jezika – v našem primeru Slovenca in Poljaka. Zaradi pomanjkanja v kulturi zakoreninjenih konceptualizacij tipičnih predstavnikov obeh narodov v kolektivni zavesti Slovencev in Poljakov je raziskava omejena na poskus izdelave takšne slike na temelju izkušenj predstavnikov obeh narodov, ki so medsebojni stik izkusili in si splošno mnenje oblikovali na njegovi podlagi. *Jezikovno-kulturni stereotip* razumemo kot »koncept« (predstavo), neko semantično korelacijo med poimenovanjem in predmetnostjo, ki jo tvorijo spoznavne, čustvene in pragmatične vsebine na podlagi individualnih in kolektivnih izkušenj (Bartmiński, Chlebda 2013: 70). Za namene našega prispevka stereotipni model ustvarjamo iz podatkov, pridobljenih z anketnim vprašalnikom – ti podatki so obravnavani kot »priklican« besedilni vir. Raziskave avtostereotipov, tj. kako predstavniki dane skupine (tu Slovenci) vidijo in ocenjujejo sebe (A), in heterostereotipov, tj. kako jih dojemajo drugi (poljski anketiranci, ki tvorijo vzorec) (H), so pomembne – primerjava obeh pogledov je ob upoštevanju podobnosti in razhajanj v količinski in kvalitativni porazdelitvi analiziranega gradiva omogočila izdelavo popolnejše slike. Zbrali smo dvesto anketirancev – po sto iz vsake narodnosti. Vključili smo predstavnike različnih starostnih in družbenih skupin, kar je bilo po našem mnenju koristno, saj smo s tem pridobili širšo perspektivo, ki je omogočila globlji pogled na raziskovalni problem.²

¹ Prispevek je prevedel Domen Krвина.

² Zaradi omejitve obsega v članku navajamo le najpomembnejše podatke o anketirancih. Podrobnejše obravnave bodo deležni v monografiji, ki nastaja kot povzetek najinih večletnih raziskav o poljsko-slovenskih jezikovno-

Anketiranci so vprašalnik izpolnjevali v maternem jeziku. Raziskava je bila anonimna, izvedena je bila po spletu; izvajalki nista bili prisotni, kar je pri odgovarjanju zagotovilo večjo sproščenost.

Analiza temelji na podatkih iz odgovorov na vprašanje *Kakšni so po vašem mnenju pravi Slovenci (pravi Slovenec/prava Slovenka)?* Vprašanje glede bistva pravega X-a našo analizo neposredno vpenja v metodologijo poljske etnolingvistične šole, ki je izdelala (in proučuje) koncept EUROJOS (evropska jezikovna podoba sveta). Kot poudarjajo avtorji EUROJOS-a, naj bi uporabljeni modifikator (»pravi«) usmerjal odziv v reprezentativnost, pa tudi v sfero domišljije – k intersubjektivnemu dojetanju in konceptualizaciji danega predmeta (gl. mdr. Bartmiński 2007: 73).³ Iz pridobljenega jezikovnega gradiva je bilo izbranih skupaj 961 primerov. Ta vsota je sestavljena iz 372 primerkov na podlagi avtostereotipov in 589 na podlagi heterostereotipov – celota predstavlja tudi osnovo za izračun posameznih deležev. Primerjava rezultatov raziskave dveh neodvisnih skupin (avto- in heterostereotip) je pokazala dovolj veliko konvergenco, da lahko rečemo, da sta bila velikost vzorca in način izvedbe raziskave zadostna, kakovost njene izvedbe pa zadovoljiva. Pri kvalitativni in kvantitativni analizi smo upoštevali vse izbrane izseke – tudi tiste z eno samo potrditvijo, saj so se nam zdeli dragoceni. Ker je dolžina prispevka omejena, smo se odločili, da bomo omenjeno vzorčno gradivo omejili na minimum – na nekaj primerov, ki predstavljajo najpogosteje izpostavljene značilnosti pravega Slovenca.

---

kulturnih stereotipih (gl. tudi seznam literature). Večina anketirancev je bila odraslih, starih večinoma od 18 do 50 let, navadno z visokošolsko izobrazbo; prevladovala so ženske. Anketiranci so navedli bodisi splošne podatke o poklicni dejavnosti oz. poklicu bodisi kraj zaposlitve. Približno četrtnina tako poljskih kot tudi slovenskih anketirancev je bila učencev – predvsem študentov, ki so drugo državo in njene predstavnike spoznali med študentskimi izmenjavami. Druga velika skupina so bili še učitelji (običajno visokošolski) in tudi – še posebej med slovenskimi anketiranci – prevajalci. Preostali poklici so vključevali mdr.: *knjižničar, računalničar, državna uprava, zaposlena v zdravstvu, obслугa klienta, artista, grafik komputerowy/fotograf, logistyk, prawnik*. Nekateri anketiranci so navajali, da niso delovno aktivni – večinoma zato, ker da so že upokojeni.

³ Najpogosteje se uporabljajo modifikatorji »idealnik«, »tipičnik«, »pravi« – zadnji velja v EUROJOS-u kot temeljni (Bartmiński, Chlebda 2013: 80–81). Naj omenimo, da se tako različnim raziskovalcem kot tudi anketirancem glede rabe modifikatorja »pravi« pri tem vprašanju porajajo dvomi (Bartmiński, ur., 2006: 27, 191). Komentarji, ki to dokazujejo, so se pojavljali tudi pri naši raziskavi: *lažje bi bilo odgovoriti poprečen, mnogo je namreč lastnosti, ki bi jih uvrstila pod „tipični“, večno teb pa ne bi uvrstila pod „pravi“*.

Uvodna analiza gradiva je omogočila določitev tematskih kategorij, po katerih je bilo mogoče izseke združevati v skupine: 'pozitivno in nevtrarno vrednotenje', 'ambivalentno vrednotenje' in 'negativno vrednotenje'. Določiti je bilo mogoče tudi 'nanašanje na spol' in 'drugo'. Meje naštetih kategorij niso ostre. Tabela 1 deleže, pridobljene z analizo gradiva, prikazuje celostno.

Tabela 1: Kakšni so po vašem mnenju pravi Slovenci (pravi Slovenec/prava Slovenka)?

Stereotip	Lastnosti in značilnosti					Skupaj %
	Pozitivne in nevtralne	Ambivalentne	Negativne	Nanašajoče se na spol	Drugo	
A	44	15	31	2	8	100
H	73	10	8	7	2	100

Legenda: A – avtostereotip, H – heterostereotip

Vir: raziskava avtoric

2 Pozitivno in nevtrarno vrednotenje

Že uvodna analiza kaže, da po kulturi zunanji prejemniki, kot so anketirani Poljaki (H – 73 %), Slovence dojemajo zelo pozitivno ali nevtrarno. Podobno opredeljujejo sebe tudi Slovenci sami (najvišji odstotek izsekov, zbranih v tej skupini, se prav tako nanaša na pozitivno ali nevtrarno vrednotenje), čeprav so vendarle nekoliko bolj kritični (delež takih odgovorov je »le« 44 %).

Izseke, zbrane v kategoriji 'pozitivno in/ali nevtrarno vrednotenje', smo zvedli na skupni imenovalec posplošujočih opisnih značilnosti, t. i. deskriptorjev. Ta razred se je izkazal za zelo velikega – skupaj je bilo mogoče določiti kar 14 deskriptorjev, kar je posledica kvalitativne raznolikosti analiziranega gradiva. Tabela 2 prikazuje tako pridobljene rezultate v odstotkih. Zaradi omenjenega pomenkega razpona, ki prispeva k pestrosti izbranih deskriptorjev, se zdijo podatki v odstotkih majhni, a dejansko skrivajo precejšnje številčne vrednosti.

Tabela 2: Kategorija: 'pozitivno in/ali nevtravno vrednotenje' – po deležih deskriptorjev (%)

	Deskriptor	A	H
1.	ponosen (domoljuben)	9	9
2.	prijazen	7	6
3.	družaben	2	3
4.	šaljiv	0	3
5.	deloven	6	5
6.	organiziran in z lastnostmi, kot jih lahko pripišemo tudi Avstrijcu	0	9
7.	varčen	2	2
8.	odprt	2	7
9.	miren	0	6
10.	pacifističen, nenasilen	0	2
11.	proekološki; živi zdravo	2	3
12.	telesno aktiven, športne postave	6	6
13.	z določenimi zanimanji	3,5	6
14.	drugo (razno)	4,5	6
Skupaj		44	73

Vir: raziskava avtoric

Tako slovenski kot poljski anketiranci so jasno poudarili, da je pravi Slovenec ponosen na svoj izvor, kar je pri anketiranih vzbujalo pozitivne asociacije (A in H – po 9 %). Primeri izsekov, na podlagi katerih je bil ta deskriptor ugotovljen, so predstavljeni v tabeli 3.

Model Slovenca kot osebe, ponosne na domovino, tvorijo 3 deli: najprej izseki, ki slovenski ponos in z njim povezano domoljubje izražajo neposredno; v naslednjem so zbrani izseki, ki prikazujejo rojaka Petra Prevca kot narodno zavedno osebo z znanjem o zgodovini, kulturi, tradiciji in (avtostereotipno) ki skrbi predvsem za kulturo jezika, ker se po mnenju anketirancev slovenskost najbolj izraža prav na ta način; tretji del – to le v poljskih izsekih – pa prikazuje Slovenca, ki čuti ljubezen in navezanost ne toliko v odnosu do celotne države, kolikor v odnosu do pokrajine, iz katere izhaja.

Anketiranci iz obeh držav so pogosto izpostavljali tudi prijaznost pravega Slovenca v odnosu do drugih; dojemajo ga kot prijaznega (A – 7 %, H – 6 %). Vzorčni izseki so zbrani v tabeli 4.

Tabela 3: Ponos kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
ponosen	<p>1) da je Slovenec, je domoljub:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>ponosni; pravi Slovenec je ponosen na to, da je Slovenec, ker smo ostali Slovenci in ohranili slovenščino, kljub temu da smo bili tisočletja pod tujim jarmom (lastna država – tisočletni sen – šele 1991); za Slovenca je značilno tudi, da je domoljub,</i> – <i>Slovenci so dumni, Slovenci so dumni za svojega kraja: naravo, infrastrukturo, stanje dróg, gospodarstvo, dumni in pevni svojih korzenj, Slovenci so zelo dumni narodom, ne wstydú sié swego pochodzenia, a wręcz sa dumni za swego jezyka i z tego, że taki mały kraj radzi sobie tak dobrze; patriotyczni, bardzo kochaja swój mały kraj,</i> <p>2) je narodno zaveden, ima znanje o zgodovini, kulturi, tradiciji, predvsem pa skrbi za kulturo jezika:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>pravi Slovenec je zelo narodnozaveden; nekdo, ki dobro pozna slovensko zgodovino, kulturo in jezik; kot studentka jezikov bi mogla vseeno kot pomemben kriterij »slovenskosti« izpostavila znanje jezika – od »pravil« Slovenec bi pričakovala, da tekoče govori slovensko; določje nas jezik; pravi Slovenec pazi na to, kako piše, predvsem se izogiba rabi srbokroatizmov; pišejo in govorijo slovensko;</i> – <i>szanujacy własny kraj – jego kultury, historii, dazący do rozpowszechniania kultury słoweńskiej;</i> <p>3) je lokalni domoljub (lokalpatriot):</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>sa raczej patriotami lokalnymi w swoich małych ojczyznach; duma przejawia się nie tyle w miłości do kraju, co do regionu czy nawet miasta, do miejsca urodzenia, zamieszkania, pochodzenia, „mała ojczyzna” wydaje się być ważniejsza niż jednoś narodowa czy państwowa; obywatele Słowenii odznaczają się silną tożsamością lokalną; każdy bardziej czuje się np. mieszkańcem Styrii, Przemurza czy Prekurnia, nie zaś całej Słowenii – sami mieszkańcy tego kraju mi o tym mówili; patrioci, choć nie tyle w odniesieniu do całego państwa, co raczej w stosunku do swoich „małych ojczyzn”</i>

Vir: raziskava avtoric

Tabela 4: Prijaznost kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
prijazen	<ul style="list-style-type: none"> – <i>prijeten; drugo: przyjni; smo przyjni; sicer przyjni; Slovenci – przyjni; wljudni; zelo wljudni; przyjateljski;</i> – <i>Slovenci so miłi; spotkalam bardzo miłych Słoweńców; drugo: uprzejmi; sympatyczni; prawdziwi Słowenci są według mnie bardzo przyjni; uważam Słoweńców za bardzo życzliwych ludzi; kulturalni; taktowni; grzeczni;</i> – <i>przyjni do tujoce; dokaj przyjni do tujoce; przyjni in wljudni do neznancev;</i> – <i>miłe nastawieni do obokrajowców, a w moim przypadku do studentów; są życzliwi dla obokrajowców</i>

Vir: raziskava avtoric

Posebej v izjavah poljskih anketirancev se za izpostavljeni pridevnik *miły* (»prijazen«) pojavlja več sinonimov – pravi Slovenec naj bi bil zelo vljuden, simpatičen, prijateljski, naklonjen do drugih, dostojen, takten in kulturen. Anketiranci iz obeh držav znajo ceniti (in tudi pohvaliti) slovensko prijaznost do neznancev, tudi do tujecev.

Med redkejšimi izseki o drugih pozitivnih lastnostih značaja, vedènja in drže pravega Slovenca je bila zgoraj opisani simpatičnosti blizu družabnost (A – 2 %, H – 3 %), ki se povezuje s tem, da je Slovenec rad z družino in/ali znanci in da je gostoljuben (še posebej, če je poznanstvo tesnejše). Samo pri heterostereotipu se je v tem sklopu pojavila še šaljivost (H – 3 %) – šlo naj bi za poseben smisel za humor.

Kot razmeroma pogost deskriptor se je v opisu pravega Slovenca pojavljala delavnost (A – 6 %, H – 5 %). Vzorčne izseke prikazuje tabela 5.

Tabela 5: Delavnost kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
delaven	<ul style="list-style-type: none"> – <i>delaven; za Slovenca je značilno tudi, da je delaven; delovni; Slovenci so delovni; povprečno delovni ljudje; obstaja še stereotip, da so Slovenci delavni in pridni kot čebelice; drugo: pridni; marljivi; garaž;</i> – <i>pracovit; są narodem pracovitym; uważają się za pracowitych (bardziej niż inni, choć nie musi to mieć przełożenia w realu); są pracowici, ale nie aż tak bardzo, jak sami o sobie myślą; drugo: aktywni (większość moich znajomych jednocześnie studiuje, pracuje oraz włącza się w działalność jakichś organizacji)</i>

Vir: raziskava avtoric

Domači jezikovni uporabniki so se primerjali s čebelami, pri čemer so poudarjali svojo ustrežljivost in delavnost – celo nad vsako mero. V poljski perspektivi je bila poleg pohvale slovenske delavnosti prisotna kritika – s poljskega vidika se ima brat z juga za bolj pridnega, kot je dejansko. Kljub temu se zdi, da delavnost je značilnost pravega Slovenca – po tem je v temelju prepoznaven. Ta atribut je povezan tudi s predstavnikom germanske kulture, med drugim z Avstrijcem, za katere Slovenci stereotipno želijo pokazati, da so jim po vrednotah blizu. Za pravega Slovenca naj bi bile tako značilne še druge pozitivne lastnosti, ki jih lahko pripišemo tudi Avstrijcu, in sicer: vestnost (natančnost, točnost), organiziranost (urejenost), varčnost, podjetnost, pragmatičnost in racionalnost. Tako dojemanje je bilo jasno izkazano le v poljskih izjavah, in to glede na druge ugotovljene značilnosti z visokim deležem (H – 9 %). Po mnenju anketiranih Poljakov prav te lastnosti pogojujejo naslednji pogled na Slovence: *nie do końca bałkańscy; wydaje mi się, że różnią się od innych mieszkańców krajów byłej Jugostawii; są najbardziej pracowici wśród Jugostawian; słowiańscy Austriacy; widać u nich wpływ kultury austriackiej z ich umiłowaniami ładu i porządku oraz kontrolowaniem swojego zachowania; [na zunaj Slovenec] jest poukładanym, [...] nymałym człowiekiem (niemiecki ordnung nymikający z uwarunkowań historycznych).*

Slovinci se imajo in na splošno stereotipno veljajo ne le za delavne, ampak tudi za varčne – čeprav se je ta značilnost v našem modelu pojavljala razmeroma redko (A – 2 %, H – 2 %). Iz avtokarakteristike je mogoče dodatno sklepati, da težnja po finančni vzdržnosti ni povezana le s tem, da Slovenec za razkošje nerad troši, temveč tudi z realnimi okoliščinami, ki prebivalce Slovenije k takemu odnosu prisilijo.

Načeloma je bilo samo na podlagi pogostosti pojavljanja v poljskih izsekih mogoče ugotoviti še eno značilnost pravega Slovenca – mirnost, umirjenost (H – 6 %). Rezultati so predstavljeni v tabeli 6.

Tabela 6: Mirnost kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
miren	<p>1) miren:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>spokojni, są zdecydowanie [...] spokojniejsi [kot drugi prebivalci bivše Jugoslavije]; Słowency są bardzo spokojni, jest spokojnym [...] człowiekiem, cenia spokój, wola spokój;</i> <p>2) zadržan, rezerviran:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>zdystansowani, Słowency (mimo, że mieszkają znacznie bardziej na południe od nas) wydają się być dość zdystansowani, zdystansowani, znacznie mniej emocjonalni niż pozostali Słowianie, na początku wydają się nieco zimni i zdystansowani, ale to mija po czasie,</i> <p>3) sproščen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>sprośceni;</i> – <i>zrelaksowani, wyluzowani, cenia czas na odpoczynek, szanujący swój czas wolny; Słowency nie gonia tak za pracą i nie żyją tak szybko</i>

Vir: raziskava avtoric

Lastnost 'mirnost, umirjenost' je v zbranem gradivu razumljena zelo široko – in sicer tako kot nepodleganje pretirani čustvenosti (čeprav bi s poljskega stališča glede na bolj južno lego Slovenije prav lahko pričakovali drugače) kot tudi zadržanost v odnosu do sebe in sveta ter sposobnost počitka in spoštovanja prostega časa.⁴ Poleg tega je bilo iz poljskih izsekov mogoče sklepati na še eno značilnost pravega Slovenca – pacifizem, nenasilnost (H – 2 %), vključno z željo po izogibanju neposrednim konfliktom (popustljivost).

⁴ Te konceptualizacije razkrivajo tudi poljsko perspektivo – v izjavah je imanentno prisotno mnenje, ki kaže, da se Poljaki (v primerjavi s Slovenci) dojemajo kot bolj zaposlene, čustvene in da ne znajo najti ali si vzeti časa za počitek.

Posebej je bila v heterostereotipnem dojemanju poudarjena široko razumljena odprtost pravega Slovenca – ki se mdr. kaže v strpnosti do predstavnikov drugih narodov, veroizpovedi, ideologij itd. ter v liberalnosti, naprednosti in radovednosti v odnosu do sveta (A – 2 %, H – 7 %). Primeri izsekov, ki prispevajo k tej podobi, so predstavljeni v tabeli 7.

Tabela 7: Odprtost kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
odprt	<p>1) odprt:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>odprti novim spoznavstvom; Slovenci so odprti do drugih; kulturno odprti; svetoljani;</i> – <i>otvarci; otvarci przi bližšym poznanju; otvarci na innyeh; Sloveńcy, żarónno kobiety, jak i meżczyźni, są otwarci; otwarcu na świat i nowości; drugo: nie popadają w ksenofobię, dbają o to, by w ich kraju każdy czuł się dobrze; raczej ufają obcym; światowi; ciekawi świata;</i> <p>2) strpen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>strpni;</i> – <i>tolerancyjni; uważam, że Słoweńcy również są bardzo tolerancyjni, bardziej tolerancyjni niż Polacy; tolerujący ideologię gender;</i> <p>3) liberalen: <i>liberalni; sądzą, że są raczej liberalni; drugo: nowoczesni i postępowi jeśli chodzi o poglądy; wyzwoleni; wydają się również mieć znacznie bardziej swobodny styl życia</i></p>

Vir: raziskava avtoric

Slovenska odprtost, kot jo razumejo Poljaki, prav gotovo kaže na poljsko perspektivo – predpostavlja, da intervjuvanim severnim Slovanom lastnih rojakov tako ni treba dojemati.

Manjši del tako avto- kot heterostereotipnih izjav o Slovencih prispeva tudi k pomembnemu deskriptorju, ki opisuje ekološko držo, skrb za okolje in poudarjanje pomena zdravega načina življenja pravega Slovenca (A – 2 %, H – 3 %). Soglasno in sorazmerno pogosto so poljski in slovenski anketiranci izpostavili s skrbjo za zdravje povezano telesno aktivnost in športno postavo kot tipični značilnosti pravega Slovenca (A in H – po 6 %). Vzorčni citati so predstavljeni v tabeli 8.

Anketiranci so poudarili pomen ukvarjanja s športom, ki ga dojemajo kot značilnost Slovencev – tako na splošno kot glede čisto konkretnih športnih dejavnosti, ki se jim pravi Slovenec rad posveča. Gre predvsem za smučarske skoke, tekmovanja v teku, vmes pa še skok na kolo ali v gore. Slovensko navušenje nad športom je povezano tudi z navijači, ponosnimi na uspehe svojih športnikov. Kar se tiče avtostereotipnega dojemanja, bi lahko pri poudarjanju ljubezni do športa govorili celo o pretiravanju.

Tabela 8: Telesna aktivnost, športna postava kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
telesno aktiven, športne postave	<p>1) telesno aktiven:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>aktiven, aktivni, fizično aktivni;</i> – <i>aktivni fizičniki, dbajo o forme fizične, lubia aktivnie spędzając czas;</i> <p>2) športne postave, ima rad šport:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>športni, športniki; se redno ukvarjajo s športom; se ukvarjajo s športnimi aktivnostmi; športni navdušenec; v športu združeni; pravi Slovenec je obseden tudi s takšnim ali drugačnim športom; v zadnjem času veliko športnih fanatikov;</i> – <i>wysportowani; wyglądają na wysportowanych; człowiek wysportowany lub przynajmniej uprawiający sport bobhystyczny; uprawiają sport; uprawiają dużo sportu; uprawiają różne sporty; musi lubić sport i go uprawiać;</i> – <i>se ukvarja z različnimi športnimi dejavnostmi: tek, kolesarjenje, plezanje, hribolazjenje, dobre skakajo na nartach; prawdziwy Słowieniec musi skakać, musi uprawiać [...] szeroko pojęte narciarstwo; szczególnie lubią się w bieganiu w maratonach; najczęściej [uprawiają (se ukvarjajo z/s)] bieganie, jazdę na nartach; [...] biegając po parku i jeżdżąc na rowerach;</i> – <i>ima rad šport kot navijač: tudi Slovenci so zagreti in ponosni navijači; je strasten navijač; Słowienicy lubią sport w czynie i jako kibice</i>

Vir: raziskava avtoric

Med drugimi – redkeje navedenimi – značilnostmi pravega Slovenca so bile mdr. lastnosti, ki se v sledih pojavljajo v prejšnjih opisih. Po našem modelu so za Slovence značilna določena zanimanja (A – 3,5 %, H – 6 %). Predvsem radi preživljajo čas zunaj, kar je povezano s športno aktivnostjo, ljubeznijo do hribov, izletov, sprehajanja psov, preživljanja časa v naravi, na podeželju ali ob hrvaškem morju – pa tudi z dejstvom, da se radi družijo v mestu, preživljajo čas s prijatelji ali družino na vrtovih restavracij. Izjave samih Slovencev močno poudarjajo njihovo ljubezen do hribov, ki mora odlikovati pravega Slovenca – osvojitve Triglava je npr. obvezna. Po še redkejših konceptualizacijah ima pravi Slovenec tudi druga značilna zanimanja. Kar se tiče avtostereotipnega dojetanja, mora najprej imeti rad domačo kuhinjo, slovske jedi (vključno z govejo juho ob nedeljah) in s strastjo poslušati narodno glasbo. Heterostereotip pa mdr. vključuje ljubezen do petja in nekako kar prirojene glasbene predispozicije, vključno s talentom za igranje inštrumenta.

Določeno skupino podatkov predstavljajo izseki, zbrani v podkategoriji 'drugo (razno)', ki združujejo posamično opažene značilnosti, ki jih anketiranci pripisujejo pravemu Slovencu (A – 4,5 %, H – 6 %). Med povsem posamičnimi je bila med drugim pripravljenost pomagati, poštenost ali poznavanje številnih jezikov, zlasti angleščine, ki ga za Slovence navajajo Poljaki (od tod predpostavka, da med Poljaki navedena sposobnost verjetno ni prisotna v velikem obsegu). Le majhen odstotek

odgovorov se je dotikal dojemanja slovenskega videza – v heterostereotipnih izsekih je bila nakazana slovanska podobnost: *mają coś wspólnego z nami Polakami, m.in. trochę z urody (wielu z nich ma słowiański typ urody)*.

3 Ambivalentno vrednotenje

Posebno skupino značilnosti tvorijo tiste, ki po vrednotenju niso enoznačne – njihov delež v odstotkih prikazuje tabela 9.

Tabela 9: Kategorija: 'ambivalentno vrednotenje' – po deležih deskriptorjev (%)

Deskriptor	A	H
zaprt, zadržan, nečustven	6	5
rad pije	4	1
(ne)veren	2	1
s slovenskim državljanstvom in bivališčem v Sloveniji	1	0
germanski/slovanski	0,5	1
drugo	1,5	2
Skupaj	15	10

Vir: raziskava avtoric

Glede na jezikovno-kulturno podobo, ki izhajajo iz zgornjih podatkov, je pravi Slovenec dojeman kot zaprt, zadržan in nezgovoren (A – 6 %, H – 5 %). Primere si lahko ogledamo v tabeli 10.

Nekateri anketiranci so izpostavljali manjšo odprtost, večjo zadržanost Slovencev v primerjavi z drugimi balkanskimi narodi: *bardziej zamknięci od reszty Balkanów, nie są aż tak nylewni i otwarci jak przedstawiciele innych państw bałkańskich*.

Bolj pri avto- kot pri heterostereotipu se je izrisala podoba, da Slovenec rad pije (A – 4 %, H – 1 %). Anketiranci so navajali, da imajo Slovenci radi alkohol in z njim povezano praznovanje, obenem pa poudarili, da znajo biti pri pitju vendarle zmerni.⁵ Le malo odgovorov se je dotikalo verskega prepričanja Slovencev. Poljski anketiranci vidijo Slovence kot ne pretirano verne (A – 2 %, H – 1 %). To velja tudi za nekaj slovenskih anketirancev, ki so se opredelili za neverne in ateiste, posebej to velja za

⁵ V izjavah slovenskih anketirancev lahko najdemo tudi nekaj takih, ki kažejo na prekomerno uživanje alkohola, kar se dojemata kot problematično: *alkoholiki; v vsaki slovenski družini je kakšen alkoholik; posebej v nekaterih delih države, kjer ženske – po mnenju slovenskih anketirancev – tolerirajo moško pijanost: velika prisotnost alkohola, sploh v pokrajinah, kot so Štajerska, Dolenjska in Bela Krajina, kjer ženske tolerirajo pijačo v družini*. Ta delček iz našega modela zaznamuje izrazito negativno vrednotenje.

prebivalce mest. Le slovenski anketiranci so bili mnenja, da mora pravi Slovenec izpolnjevati tudi formalne pogoje, torej biti slovenski državljan in prebivati v Sloveniji (A – 1 %). Kar se tiče neenoznačnega vrednotenja pod kategorijo drugo (A – 1,5 %, H – 2 %), gre za odgovore, ki so se pojavili le po enkrat – npr. da so Slovenci staromodni, pa tudi, da se znajo pohvaliti in prilagoditi danim pogojem. Odgovori poljskih anketirancev so izpostavljali bolj kot ne vaški izvor Slovencev, pa njihove prehranske preference – konkretno npr., da *Słoweńcy wolą kawę niż czarna herbata albo wybierają herbaty ziołowe*; tudi njihove druge značilnosti: *uparci; wrażliwi; nostalgiczni; pokorni; nie wychylają się i wykonują tylko to, co do nich należy*.

Tabela 10: Zaprtost kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
zaprt, zadržan, nečustven	<p>1) zaprt:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>zaprti vase, Slovenci so zaprti, so bolj zaprti vase, pravi Slovenci? mogąc zaprti, introvertirani, introvertycy; zamknięci, zamknięci w sobie; bywają zamknięci i niedostępni, zamknięci przy pierwszym kontakcie; raczej zamknięci na nowe znajomości i funkcjonują w grupach, które dobrze znają od lat, zlasti tisti s severa: sever je źe w osnowi bolj zaprt vase;</i> <p>2) sorazmerno neodprt:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>ne razmišljajo preveč odprto;</i> – <i>nie są aż tak otwarci jak przedstawiciele innych państw bałkańskich; gdybym miała przyrównać ich do owoców, byłby to melon – trzeba wiedzieć, gdzie i kiedy „zapukać”, by dotrzeć do ich wnętrza i nawiązać głębszą relację; niekoniecznie przy pierwszym kontakcie [odprti]; niezupełnie otwarci;</i> <p>3) zadržan:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>zadržani, Slovenec je zadržan, na prvi vtis zelo zadržani;</i> – <i>nico dystansowani do cudzoziemców, niekoniecznie szybko i łatwo można z nimi nawiązać kontakt; trzymający obco krajowców na dystans; niełatwo nawiązać z nimi głębszą znajomość;</i> <p>4) nečustven:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>teżko izżnijó čustwa, zase zadržijo, kar zares mislijo;</i> – <i>nie są aż tak wylewni; ogólnie jednak nie są zbyt wylewni;</i> <p>5) nezgovoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>małomówny, w środku jest impulsywny, porywczy, często mający swoje zdanie, którego z różnych względów nie chce lub nie może wypowiedzieć w codziennym życiu;</i> <p>6) nezaupljiv, previden, boječ:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>niezaupliw, previden;</i> – <i>wycofani</i>

Vir: raziskava avtoric

4 Negativno vrednotenje

Pri avtostereotipnem dojemljanju pravega Slovenca 31 % vseh odgovorov predstavlja negativno vrednotenje. Poljskih odgovorov s kritiko je medtem le 8 %. Tudi tu smo izseke iz odgovorov zvedli na stopnjo posplošujočih značilnosti – deskriptorjev. Ta razred se je izkazal kot precej manj številčen – skupaj 4 deskriptorji z vsebino, ki

tvori protimodel že predstavljenim izbranim pozitivnim ali nevtralnimi značilnostim. Rezultate v odstotkih prikazuje tabela 11.

Tabela 11: Kategorija: 'negativno vrednotenje' – po deležih deskriptorjev (%)

	Deskriptor	A	H
1.	zavisten, nevoščljiv	9	2
2.	nesamozavesten, zakompleksan	10	0
3.	boji se sebe in drugih	4	0
4.	drugo (razno)	8	6
Skupaj		31	8

Vir: raziskava avtoric

Slovenski anketiranci so se pri opazovanju samih sebe izkazali kot izjemno kritični. Pri avtokarakterizaciji – ki se v primerjavi s tujo perspektivo običajno (stereotipno) dojema kot bolj pozitivna (Bartmiński 2007: 99) – so bile najpogosteje izpostavljene negativne lastnosti, kot so zavist, nevoščljivost, sebičnost, tekmovalnost (predvsem v odnosih s sosedi in prijatelji) in prepirljivost – nesposobnost reševanja sporov, obtoževanje drugih, iskanje pravice po sodni poti (A – 9 %, H – 2 %). Vzorčne izseke, ki tvorijo opisano podobo, prikazuje tabela 12.

Tabela 12: Zavist, nevoščljivost kot deskriptor pravega Slovencea

Pravi Slovenec je:	Primeri
zavisten, nevoščljiv	<p>1) zavisten:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Slovenec je zavisten, zavistni, zavistni do lastništva ostalih, včasih nevoščljivi in zavistni, neprivoščljivi – v smislu »če gre meni slabo, naj gre še tebi«</i>, – <i>podobno są wobec siebie zawiśni</i>; <p>2) nevoščljiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>ljubosumni, zavidajoči, pravi Slovenec je zaviden, zavidni, zavidnost, nevoščljivi, ne privoščijo uspeha in takoj najde temno plat, zakaj je nekdo uspešen</i>, – <i>potrafia być bardzo zazdrośni; zazdrośni wobec siebie, są zazdrośni jak Polacy</i>; <p>3) sebičen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>egoisti, Slovenci pa so posebno plemo: njihova folklorja je Egoizem; če si ti bolan, kar bodi, samo da jaz nisem, želja po bitju v središču pozornosti</i>, – <i>wychowani egoistyczne, stawiają swoje dobro na pierwszym miejscu</i>; <p>4) tekmovalen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>pravi Slovenec je tekmovalen s sosedi ali prijatelji pri pridobivanju dobrin (avto, hiša, ipd.); če ugotovi, da imaš ti nov avto, bi on imel isti avto plus še Kolo itd.</i>; – <i>musi mieć auto lepsze od sąsiada; porównują się z sąsiadem/znajomym – chcą mieć wszystko lepsze niż on</i>; <p>5) prepirljiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>ne znajo dobro reševati sporov in lastnih problemov, radi krivijo druge, radi se tožijo</i>

Vir: raziskava avtoric

Kritičen pogled se izkazuje v opisih značilnosti, kot sta nesamozavest in pretirana skromnost. V skladu s to podobo naj bi se Slovenec cenil premalo in čutil nelagodje zaradi sorazmerne majhnosti svoje države – od tod naj bi izviral njegovi kompleksi: da je negativno nastrojen in pogosto pritožujoč se pesimist (A – 10 %). Vzorčne izseke prikazuje tabela 13.

Tabela 13: Pritoževanje, kompleks manjvrednosti kot deskriptor pravega Slovenca

Pravi Slovenec je:	Primeri
nesamozavesten, preveč skromen, zakompleksan	<p>1) nesamozavesten, preveč skromen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>nesamozavesten; nesamozavestni; skromni (ne znajo se postaviti zase, izpostaviti svojih kompetenc); se ne cenijo prav dovolj; se pač premalo cenijo; ne vidijo, koliko talentov imajo in kako zelo delavni in ustvarjalni znajo biti; včasih premalo ponosni in borbeni;</i> – <i>to bardzo niepewny siebie naród, który nie potrafi podejmować decyzji. Zawsze czeka, aż zrobi to ktoś inny, nie zawsze doceniają siebie;</i> <p>2) zakompleksan:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>s kompleksom nacionalne manjvrednosti; obremenjeni z majhnostjo države; imajo neke vrste kompleks majhnega naroda, ki mu manjka močna hrbenica, da bi se kdaj že mogel postaviti zase in kaj za to tvegati;</i> – <i>pełni kompleksów; z kompleksami;</i> <p>3) črnogled, negativno nastrojen:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>vendar velikokrat negativni; pravi Slovenec vidi samo negativno; znajo biti črnogledi; precej zagrenjeni; pasivni;</i> – <i>pesymistyczny;</i> <p>4) se kar naprej pritožuje (sjamračo)</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>se veliko pritožujejo; se pritožujejo; pravi Slovenec se rad pritožuje;</i> – <i>często narzekają</i>

Vir: raziskava avtoric

Značilnost, ki je močno prevladovala v avtostereotipni podobi Slovenca, medtem ko je poljski anketiranci niso zaznali, je strah pred drugimi, neznanci, posebej tujci – predvsem pa pred samim sabo (A – 4 %): *bojijo se drugih/ tujih, predvsem pa sami sebe*. Ta strah se včasih skuša utemeljevati s skrbjo za slovensko kulturo in jezik, kar da povzroča zaprtost do tujcev: *lahko so tudi zaprti do priseljevanja tujcev in se bojijo, kaj se bo zgodilo s slovensko kulturo in jezikom*.

V model negativnih značilnosti pravega Slovenca v očeh anketirancev se vklaplajo še nekatere druge – Slovenec naj bi bil vzvišen in se imel za boljšega (A – 1 % od 8 %, H – 3 % od 6 %), posebej od drugih prebivalcev bivše Jugoslavije, tudi drugih Slovanov: *chyba uważają się za trochę lepszych (od pozostałych Słowian, nie tylko południowych); mdr. Poljakov: poznałem wielu Słowianów, którzy mieszkają i pracują w Polsce. [...] często w rozmowach z rodakami Słowiancy pokazują swój negatywny stosunek do Polski,*

uważają się za lepszych. Kljub prej omenjenemu dojemanju Slovenca kot odprtega lahko v zbranem gradivu najdemo razmeroma veliko mnenj za nasprotni model – da je prebivalec države s prestolnico Ljubljana nestrpen in nacionalističen (A – 5 % od 8 %, H – 1 % od 6 %), odljuden, omejen, nedružaben, celo neprijazen, hlapčevski oz. pretirano uslužen do avtoritet, poleg tega ne ceni svoje kulturne dediščine (A – 2 % od 8 %, H – 2 % od 6 %).

5 Opis po spolu

Gradivo je omogočilo le simboličen oris izbranih lastnosti, ki so jih anketiranci pripisali slovenskim predstavnikom posameznega spola, večinoma pri heterostereotipu (A – 2 %, H – 7 %). Poljski anketiranci so izpostavili, da je po njihovem mnenju Slovenka (A – 1,5 %, H – 4 %) praktična (kar je videti zlasti po njenih udobnih oblačilih), naravna (ni pretirano naličena in nima izstopajoče frizure) in zna poskrbeti zase. Slovenski anketiranci so menili, da čeprav je slovenska ženska lahko glava družine, dela v službi in hkrati kot gospodinja doma, pri tem ne izžareva kakšne prevlade – strah jo je, kako jo vidijo drugi in kaj bi si lahko mislili o njenem pretirano pogumnem ali izstopajočem vedênju. Malo (in še to pretežno pri heterostereotipu) je bilo tudi mnenj z opisi značilnosti slovenskega moškega (A – 0,5 %, H – 3 %). Pri napakah so Poljaki izpostavili, da slovenski moški niso uglajeni. Prav tako se je jasno izrisala podoba od matere odvisnega sina. So se pa posamično pojavljale tudi pohvalne lastnosti, npr. skrbnost in pogum. Kar se tiče videza, poljski anketiranci menijo, da je Slovenec visok, lep in (celo pretirano) urejen, postave pa je vitke in atletske.

6 Drugo

Dela odgovorov glede vrednotenja ni bilo mogoče uvrstiti v nobenega od opisanih modelov, zato je bila zanje oblikovana dodatna podkategorija 'drugo' (A – 8 %, H – 2 %), ki je prikazana v tabeli 14.

Tabela 14: Drugo – po deležih deskriptorjev (%)

Deskriptor	A	H
ne vem/odvisno od ...	4	0
različno/podobno	2	1
težko rečem	2	1
Skupaj	8	2

Vir: raziskava avtoric

Maloštevilni izključno slovenski anketiranci so izjavili, da o značilnostih pravega Slovenca ne vedo nič (A – 2 %) ali da so odvisne od posameznika, njegovih življenjskih izkušenj, čustvene zrelosti, razgledanosti, prijaznosti (A – 2 %). Tako slovenski kot tudi poljski anketiranci so v podobni neznatni meri opredelili Slovence kot različne (A – 1 %, H – 0,5 %) ali podobne (A – 1 %, H – 0,5 %) glede na druge, zlasti Poljake: *precej podobni Poljakom; mają coś wspólnego z nami Polakami*; ali Slovane nasploh: *velike rozliki pa po mojem ni dosti, ker smo Slovani*. Ni bilo sicer primera, da na vprašanje *Jacy według Pani/Pana są prawdziwi Słowenicy (prawdziwy Słoweniec/prawdziwa Słowenka) / Kakešni so po vašem mnenju pravi Slovenci (pravi Slovenec/prava Slovenka)?* sploh ne bi dobili odgovora – so pa anketiranci opozarjali, da težko rečejo točno (A – 2 %, H – 1 %): *izjemno težko vprašanje, nikoli mi ni bilo jasno, kako naj bi odgovorila na tako zastavljeno vprašanje; težko odgovorim na to vprašanje; odpowiedź nie jest łatwa; trudno to określić; trudno powiedzieć, czy wszyscy prawdziwi Słowenicy są tacy*; opozarjali so na težave pri posploševanju ali pa stereotipizaciji celo kar naravnost nasprotovali. Že to, da so anketiranci podajali dodatne – dragocene – pripombe in komentarje, mdr. o zgradbi ankete, sami raziskavi, pa o pričakovanih rezultatih, na svoj način priča o tem, da so vprašanje dojeli kot pomembno.

7 Sklep

Vprašanja, povezana z nacionalnimi jezikovno-kulturnimi stereotipi, zanimanje raziskovalcev različnih disciplin pritegujejo že dolgo.⁶ Kljub temu pa je bilo del, ki bi obravnavala stereotipne podobe o Slovencih in način njihovega nastanka, do sedaj le malo (Bednarska 2013, 2014; Skowronek, ur., 2009; Waclawek, Wtorkowska mdr. 2017a, 2017b, 2017c, 2018a, 2018b, 2019). Mehanizem stereotipizacije temelji na poenostavitvi spoznavnega procesa – s selekcijo zaznanega v predmetnosti nakazuje,

⁶ O tem se lahko prepričamo že s preletom bibliografije v nekaj ključnih poljskih monografijah (npr. Anusiewicz, Bartmiński 1998; Bartmiński 2007, 2009; Wyzkiewicz-Maksimow 2012).

katere od informacij iz okolja je treba upoštevati, katerih pa ne. Zaznamuje ga tudi antropocentrizem, splošna (zdravorazumska) in na določen način vrednotena podoba sveta: gre za (subjektivni) zorni kot in (določeno) perspektivo (Bartmiński 2007, 2009). Regina Wyżkiewicz-Maksimow pravi takole: »Stereotipizacija je bistven del jezikovnega koda, pomemben element komunikacijske prakse in obenem sestavni del tako podedovanih kot tudi trenutno nastajajočih miselnih shem, izraženih v določenem kulturnem kodu. Vsebuje mnenja, poglede, ocene in sodbe o tipičnih predstavnikih posameznih narodov, celo o narodih kot celoti« (Wyżkiewicz-Maksimow 2012: 76; lasten prevod).

Kljub opozarjanju na težavnost stereotipizacije so se tako poljski kot tudi slovenski anketiranci izkazali kot pronicljivi opazovalci in podrobni opisovalci splošnih in posamičnih (posebnih) lastnosti pravega Slovenca/prave Slovenke. Naj opozorimo, da pri heterostereotipu mnenja pogosto povedo veliko (včasih celo več) o anketirancih (v našem primeru o Poljakih), kot pa o tistih, o katerih govorijo (Slovencih).

Raziskava je odkrila cel spekter lastnosti, povezanih z videzom, značajem, vedênjem, stališči, vrednotami ipd. pravega Slovenca. Te se v modelu, nastalem v raziskavi, nanašajo na psihične, družbene, psihosocialne, intelektualne, etične, bivanjske in kulturne vidike, ki jih upošteva etnolingvistika. Poenostavljeno lahko rečemo, da nastalo podobo sestavljajo trije modeli: prvi s pozitivnim in/ali nevtralnimi vrednotenjem, drugi (dodatni) z ambivalentnim in pa tretji z izrazito negativnim vrednotenjem.

Dojemanje pravega Slovenca je načeloma pozitivno ali nevtralnno – zlasti pri kulturno zunanem prejemniku, kot so Poljaki. Slovenec je tako ponosen na svojo državo (in/ali pa je zanj značilen lokalpatriotizem), poleg tega je prijazen, zna biti družaben in se pošaliti. Močno se poudarja delavnost pravega Slovenca; poleg te naj bi imel še več drugih lastnosti, ki jih je stereotipno mogoče pripisati tudi Avstrijcu, npr. vestnost in organiziranost. Poleg tega je prebivalec države ob Savi, Dravi, Muri in Soči varčen, umirjen (tudi zadržan in tak, da zna ceniti svoj čas), odprt (tudi strpen), pacifist in proekološki, živi zdravo. Je telesno dejaven in rad preživlja čas zunaj, v naravi (npr. v hribih), zanj so značilna tudi druga zanimanja, mdr. ima rad domačo hrano in narodno glasbo.

Kljub jasno izrisani odprtosti Slovenca je bilo mogoče iz anketnih odgovorov ustvariti tudi nasprotni model, ki pravega Slovenca prikazuje kot zaprtega in z drugimi lastnostmi, ki po vrednotenju niso enoznačne – zadržanost, nečustvenost, zmerna slabost do pijače (bolj da se alkohola ne brani, kot da ga zlorablja) in določena vseenost v odnosu do verskih zadev.

Posebej za avtostereotip je značilen močan kritičen poudarek – Slovenec naj bi bil zavisten, nevoščljiv, sebičen, tekmovalen v odnosu do sosedov in prijateljev in nezmožen reševati spore. Izraz prej omenjene zaprtosti se kaže v potencialni samooceni, da se Slovenec boji drugih – neznancev, zlasti tujcev (čuti se ogrožen predvsem zaradi majhnosti svoje države in majhnega števila rojakov). Slovenci znajo sami sebe (Poljaki jih tako dojemajo frekvenčno redkeje) dojemati tudi kot odljudne, nedružabne, celo neprijazne, lahko s tendenco do nestrpnosti in nacionalizma. Predvsem v samooceni se lahko pojavlja nagnjenost k pritoževanju (»jamranje«) in tudi kompleks ponižnosti, ki se kaže v pretirani skromnosti, nesamozavesti, hlapčevstvu. V heterostereotipnem dojetju se medtem srečujemo z nasprotno oceno o vzvišenosti – da se ima Slovenec za boljšega od drugih prebivalcev bivše Jugoslavije, tudi od drugih Slovanov (mdr. Poljakov).

Treba se je zavedati, da je družbeno (mentalno, kulturno) delovanje stereotipov kot svojskih miselnih konstruktov povezano z določeno ambivalenco – so splošno znani, vendar pa ni nujno, da so tudi splošno sprejeti, in najpogosteje niso (Habrajska 2000: 14). Model, ki smo ga izdelali med raziskavo in je tu predstavljen, je seveda raziskovalno zanimiv, pa vendarle nujno fragmentaren – podvržen omejitvam danega časa, obsega in tipa raziskovane skupine, pa tudi oblike same raziskave. Kljub pomenu raziskav t. i. *narodnega značaja* – po katerem je določena kulturna skupnost prepoznavna, z njim pa so povezane tudi stereotipne predstave – je smiselno do raziskovalnih rezultatov ostati zadržan: v njih je lahko precej neupravičenih posplošitev in etnocentričnega pogleda tako na lasten kot na drug narod (prim. Wyzkiewicz-Maksimow 2012: 16).

Stereotipe, tudi etničnega tipa, je treba poznati, da se lahko zavedamo njihove emocionalne vrednosti, kar omogoča boljše razumevanje sebe in drugih – tako lahko izkoristimo pozitivne poglede, presežemo negativne miselne sheme in postavljamo mostove namesto ovir.

Literatura

- Janusz ANUSIEWICZ, Jerzy BARTMIŃSKI (ur.), 1998: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki: teoria, metodologia, analizy empiryczne*. Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej.
- Jerzy BARTMIŃSKI, 2007: *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Jerzy BARTMIŃSKI, 2009: *Językowe podstany obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Jerzy BARTMIŃSKI (ur.), 2006: *Język – wartości – polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Jerzy BARTMIŃSKI, Wojciech CHLEBDA, 2008: Jak badać językowo-kulturowy obraz świata Słowian i ich sąsiadów? *Etnolingwistyka* 20, 11–27.
- Jerzy BARTMIŃSKI, Wojciech CHLEBDA, 2013: Problem konceptu bazowego i jego profilowania – na przykładzie polskiego stereotypu Europy. *Etnolingwistyka* 25, 69–95.
- Katarzyna BEDNARSKA, 2013: Kdo naj delo, kdo pa skrbi za otroke? Spolni stereotipi v slovarjih. *Obdobja* 32. *Družbena funkcijskost jezika*. Ur. Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 35–42.
- Katarzyna BEDNARSKA, 2014: Kto powinien gotować, a kto zarabiać? Stereotypowe postrzeżenie ról przez podręczniki do nauczania języka polskiego i języka słoweńskiego jako obcego. *Die Welt der Slaven* 53. Polyslav XVII. Monachium. 7–13.
- Grażyna HABRAJSKA, 2000: Metody ankietowe i analiza tekstów w badaniach językowego obrazu świata. *Język a Kultura* 13: *Językowy obraz świata i kultura*. Ur. Anna Dąbrowska, Janusz Anusiewicz. Wrocław: Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego. 73–84.
- Stanisława NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, 2017: Jakie dane są relewantne etnolingwistycznie? *Etnolingwistyka* 29, 11–29.
- Małgorzata SKOWRONEK (ur.), 2009: *Stereotypy a Słowiańszczyzna. Materiały z Międzynarodowej Naukowej Konferencji Studenckiej*. Łódź: Wydawnictwo „Piktor”.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2017a: „Słowiański góral spod Alp” – z badań nad auto- i heterostereotypem Słowienca. *Jazyk v kultúre, kultúra v jazyku III. Jazyk w kulturze, kultura w języku III*. Ur. Marta Vojteková. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 176–188.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2017b: „Słowiański Austriak” – o charakterze Słowienców słów kilka. *Językosłowni zapiski* 23/1, 193–210.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2017c: Słowienców spędzanie wolnego czasu – w kręgu badań językowo-kulturowych stereotypów. *Słowiańszczyzna dawniej i dziś – język, literatura, kultura. Monografia ze studiów slawistycznych III*. Ur. Agnieszka Kołodziej, Tomasz Piasecki. Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart. 277–290.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2018a: „Jak ich widzą, tak ich piszą” – rzecz o wyglądzie Słowienców. *Polonistyka na początku XXI wieku. Diagnozy. Koncepcje. Perspektywy. T. 4. Pogranicza, mniejszości, regiony. Etnolingwistyka*. Ur. Jolanta Tambor. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 271–289.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2018b: Powiedz mi, co jesz, a powiem ci, kim jesteś – o kulinariach w Słowenii. *Acta Universitatis Lodzianis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców* 25. Ur. Beata Grochala, Iwona Dembowska-Wosik. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 55–68.
- Maria WACŁAWEK, Maria WTORKOWSKA, 2019: Słowieniec jako wieczny student i nie tylko – wycinek z polsko-słoweńskich badań ankietowych. *Postscriptum Polonistyczne* 2/22: *Migracje i ich konsekwencje*. Ur. Wioletta Hajduk-Gawron, Magdalena Ochwat. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 289–306.
- Regina WYŹKIEWICZ-MAKSIMOW, 2012: *Językowy obraz człowieka – charakter i osobowość w paremiologii polskiej, serbskiej i chorwackiej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

“Love of Hills, Home-Made Food, Sports and Folk Music” – True Slovene (‘pravi Slovenec’) vs. ‘prawnziwy Słoweniec’ According to Slovene and Polish Respondents

Stereotypes such as “images in the minds” influence people's thinking, behaviour, and the way they handle different situations. Our research interest lies in discovering the way we perceive ourselves, but most of all, the way others see us. The aim of the authors is to reconstruct the image of a “true” Slovenian on the basis of survey data collected among Polish and Slovenian respondents who have had contact with representatives of both nations. The material base is made up of data on answers to one open question: “What are, in your opinion, true Slovenes (men/women) like”? Such a structure of the question directly fits into our analysis, as it uses the methodology of the Polish ethnolinguistic school, which has created and examined the concept of EUROJOS (the European linguistic image of the world). The modifier “true” includes both the typical and the pattern representative elements. The subject of ethnolinguistic research often shares a common element – the orientation towards the description of X's image functioning in the collective consciousness of the (average) user of a given language – in our case, a Pole and a Slovene.

The measurement was carried out on a group selected on the basis of availability. The comparison of the auto- and heterostereotypical (that is, Polish) approaches made it possible to reconstruct a fuller linguistic and cultural portrait of a “true” Slovene. The similarity shown was convincing enough to consider the sample size and research method as sufficient and its quality as satisfactory. The stereotypes are stable and changeable at the same time. The data obtained from the questionnaires allowed for the ranking of the traits attributed to a “true” Slovene. The features that were indicated only once were not ignored – as both the variability of culturally dependent stereotypes and the distance towards the research method used and the results obtained had been assumed by the authors. Despite the fact that the respondents sometimes declared having difficulties with stereotyping, they turned out to be keen observers, linguistically specifying the general and specific features of a “true” Slovenian. His/her image includes – distinguished by ethnolinguists – mental, social, psychosocial, intellectual as well as ethical, existential, cultural aspects/characteristics. The fact that the questionnaire was completed by all respondents (apart from that, valuable remarks and comments were often provided) proves that they considered the question and study important.

СФЕРЕ ФУНКЦИОНИСАЊА РУСИНСКОГ ЈЕЗИКА

МИХАЈЛО ФЕЈСА

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад, Србија,
fejsam@gmail.com

Сажетак Иако русински језик користи веома мала популација, он је према професору Александру Д. Дуличенку заступљен у свим издвојеним сферама функционисања (уметничка литература, администрација, наука, властите културне институције и организације, црква, позоришна друштва, радио, телевизија, топографски натписи и други натписи, лична преписка), што га чини најразвијенијим словенским острвским микројезиком.

Кључне речи:

микројезици,
русински језик,
сфере
функционисања,
Русини у Србији,
мањинска права,
социолингвистика

THE FUNCTIONAL SPHERES OF THE RUTHENIAN LANGUAGE

MIHAJLO FEJSA

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Novi Sad, Serbia, fejsam@gmail.com

Keywords:
microlanguages,
Ruthenian
language,
functional spheres,
Ruthenians in
Serbia,
minority rights,
sociolinguistics

Abstract Although the Ruthenian language is used by a very small population, according to Professor Alexander D. Duličenko, it is represented in all distinguished functional spheres (fiction, administration, science, own cultural institutions and organizations, churches, theater societies, radio, television, topographic inscriptions and other inscriptions, personal correspondence), which makes it the most developed Slavic island microlanguage.

1 Увод¹

Русини на просторима Бачке, Срема и Славоније живе скоро три века. Средином 18. века уред Угарске их је у те крајеве довео као колонисте, заједно са Словацима и, нешто касније, Немцима. Немци су долазили из Немачког царства, а Русини и Словаци су се само премештали унутар Угарске (Gavrilović 1977: 153).

Први Русини су се организовано доселили у Крстур 1751. и у Куцуру 1763. из североисточних угарских жупанија; већина тих жупанија су данас у источној Словачкој, а остале у Мађарској, Украјини и Румунији (Fejsa 2000: 272; Фејса 2010: 12–13). Место у једној држави, као што је био случај у време присељења у Бачку, стицајем околности Русини се данас налазе у неколико држава Карпатског ареала – највише у Словачкој, Украјини, Пољској, Мађарској, Румунији, Чешкој, Молдавији, Босни и Херцеговини, Хрватској и Србији.

У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (1919) Русинима је дозвољено формирати националне, културне институције на основу колективних права свих националних мањина, што није био случај у њиховој постојбини. То је био догађај од значаја највишег степена који је трасирао пут њиховог националног и културног развоја (Хорњак 2006: 26).

Што се тиче Русина Карпатског ареала, они су у другој половини 20. века избрисани са мапе народа средње Европе (Magosci 1996: 33). Концепт непризнавања Русина, који је карактерисао СССР, нестало је распадом СССР-а. До данас се одржао само у Украјини.

Иако је етнокултурни развој бачко-сремских Русина прекинут средином 1990-их година ратом у бившој Југославији, признање русинске националне заједнице никада није доведено у питање. Прихваћени су и међународни стандарди у вези са националним правима мањина. Два су веома значајна међународна документа потписана – Европска повеља за регионалне и мањинске језике, коју је потписала Државна Заједница Србије и Црне Горе

---

¹ Рад је настао као резултат пројеката Језици и културе у времену и простору (који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије) и Истраживање, опис и анализа акредитоване литературе Одсека за русинистику и њена дигитализација (који финансира Покрајински секретаријат за високо образовање и научноистраживачку делатност).

2005. године, и Оквирна конвенција за заштиту националних мањина, коју је потписала Савезна Република Југославија 2001. године. Суштина ових докумената је инкорпорирана у Устав Републике Србије из 2006. године (Фејса 2010: 26, 55).

2 Теорије о пореклу Русина и русинског језика

Русински језик је као језик у славистику увео Александар Д. Дуличенко (1981: 134, 1995, 1998). На основу изучавања микројезика Дуличенко је русински језик прво назвао *острвски југословенско-русински микројезик* (Дуличенко 2009: 15). Атрибут *југословенски* је одговарао у времену док је постојала држава која је укључивала у себе именуцу Југославија у којој су се налазили и Бачка и Срем и Славонија, али како су формиране Република Хрватска и Република Србија, тј. како су се Русини нашли у две државе за русински књижевни језик одговарајући атрибут је *јужнорусински*; атрибути *бачко-сремски* и *војвођански* такође одговарају, али имају уже значење јер сугеришу да се русински језик користи само у Србији. Сумирајући значај Дуличенкове научне делатности, Јулијан Рамач закључује да је Дуличенко, између осталог, „теоријски аргументовао јужнорусинску микрофилологију као научну дисциплину” (Рамач 2011: 26).

У зависности од теорије о пореклу Русина и русинског језика, русински језик је у литератури третиран као дијалекат руског, дијалекат украјинског, дијалекат словачког или као аутохтони словенски језик (Густавсон 1983: 27–28). Свака од четири теорије о пореклу Русина и русинског језика директно утиче и на статус књижевности и на статус културе Русина у Србији. Свен Густавсон је однос етничке припадности, статуса језика и језичке припадности представио на следећи начин:

Табела 1: Схватање украјинофила

етничка припадност	статус језика	језичка припадност
У Украјинци	украјински	украјински
Р Украјинци	русински	украјински
С Словаци	словачки	словачки

Извор: истраживање аутора

Табела 2: Схватање русинофила

етничка припадност	статус језика	језичка припадност
У Украјинци	украјински	украјински
Р Русини	русински	русински
С Словаци	словачки	словачки

Извор: истраживање аутора

Табела 3: Схватање москвофила

етничка припадност	статус језика	језичка припадност
У/Р (укључ. Русе, Белорусе, Украјинце, Русине)	руски (укључ. варијанте као што је утроруска)	руски
С Словаци	словачки	словачки

Извор: истраживање аутора

Табела 4а: Схватање словакофила

етничка припадност	статус језика	језичка припадност
У Украјинци	украјински	украјински
Р Словаци	русински	словачки
С Словаци	словачки	словачки

Извор: истраживање аутора

Табела 4б: Схватање словакофила

етничка припадност	статус језика	језичка припадност
У Украјинци	украјински	украјински
Р Украјинци	русински	словачки
С Словаци	словачки	словачки

Извор: истраживање аутора

Присталице тих теорија језичку припадност углавном формирају на основу етничког схватања па су Русини, по украјинофилима, Украјинци а њихов језик украјински, по схватању русинофила *Руснаци* (како се сами бачко-сремски Русини називају) су Русини а њихов језик русински, по схватању москвофила/русофила Русини су Руси а њихов језик је *руски* (како га и сами бачко-сремски Русини називају) и, по схватању словакофила, Русини су Словаци (или Украјинци) а њихов језик је словачки.

Аутори прве две русинске граматике, о. др Хавријил Костељник (Костељник 1923) и Микола М. Кочиш (1977), сматрали су да је русински језик дијалекат украјинског језика. Може се рећи да су на истим позицијама и сви лингвисти који су се русинским језиком бавили у СССР-у, пошто је Коминтерна на

конгресу 1924. године у Москви заузела управо такво становиште (Гамаш 1988: 341), нпр. Јосип Дзендзељивски (Дзендзелівський 1969, 1996), Васиљ Лата (Латга 1991), Љубомир Белеј (Белей 1993, 2017), Борис Небесниј (2005), Олекса Мишанић (Мишанич 2013), Павло Чучка (1973, 2013), Виктор Мојсијенко (Мойсиенко 2018) и други. То становиште се чврсто држи само у Украјини, односно код украјиниста, и заснива се на формулацијама типа: „војвођански Русини су потомци украјинских досељеника“ (Мойсиенко 2018: 287; иако сви документи из средине 18. века пишу о досељеницима који су Русини гркокатолици); „бачко-сремски русински је настао на основу структуре украјинског језика“ (исто; и поред тога што је украјински језик базиран на говору/говорима средњег Наддњипровља и околних области, а бачко-сремски русински језик је базиран на говору/говорима Карпатског ареала); „русински је анахрона и ретрогардна појава“ (Кочиш 1978: 22; иако је русински жива појава у Србији, у Хрватској, Словачкој, Пољској, Мађарској, па и у Украјини). То што Влада Украјине и Национална академија наука Украјине не желе признати русински језик ни у једној од четири (а могуће и пет) варијанти то није оправдање за често коришћени исказ по коме је русински језик „фикција“ (Мойсиенко 2018: 287), а не реалија.

Другу групу лингвиста, чине нпр. чешки Франтишек Пастрнек, Јозеф Пата, словачки Јозеф Шкултети, руски А. И. Соболевски, норвешки О. Брок (Дуличенко 2002: 15–16), Чарлс Бидвел (Bidwell 1966), Свен Густавсон (Густавсон: 1983), Штефан Швагровски (Швагровски 1996–1997), Хорас Лант (Lunt 1998), Сергеј Скорвид (2009, 2015), који сматрају да је русински језик дијалекат словачког, одн. да представља идиом источнословачког типа, базиран на говорима Земплина и Шариша. Међу њима, што треба посебно истаћи, не налазе се само лингвисти са словачког говорног подручја, већ и велики број реномираних лингвиста са англосаксонског говорног подручја. И Чарлс Бидвел, аутор првог научног рада написаног на енглеском језику, је на овим позицијама када закључује: “Говор бачких Русина се јасно класификује као источнословачки дијалекат“ (Bidwell 1966: 36). Пошто је његов закључак базиран искључиво на лингвистичким чињеницама, он се може третирати као објективан научни закључак, за разлику од закључака који су изведени углавном на основу нелингвистичких разлога. Анализирајући тријаду говор – дијалекат – језик, Михајло Фејса уочава две методолошке грешке које се праве када се лингвистички закључци изводе без праве лингвистичке анализе: 1. узима се синхрони друштвени (државни) критеријум који се уноси у

дефинисање синхроно-дијахроног ентитета (лингвистичке појаве); 2. узима се дијахрони културни моменат, тј. културна источнословенска традиција, који се идентификује са властитим синхроним националним идентитетом и као такав уноси се у дефинисање природе русинског језика (Фејса 1992–1993: 99).

Руска теорија је била најутицајнија за време Руске Империје (1721–1917), углавном у другој половини 19. века и првих деценија 20. века. Такви су нпр. М. А. Врабељ, Е. Сабов, А. Петров (Дуличенко 2002: 14) и Г. Геровски, који је по Полу Р. Магочију најбоље описао русофилску позицију (Магочи 1984: 11). Геровски је сматрао да постоји један руски језик, који се састоји од три дијалекта које је класификовао као североисточни или великоруски, јужни или малоруски и западни или белоруски. Пошто Руска академија наука признаје русински језик, можемо закључити да русофилска теорија у 21. веку није релевантна.

Догађај од посебне важности који се значајно одразио на савремени статус русинског језика представља објављивање монографије *Русински језик* уредника Пола Р. Магочија (Magosci 2004) у реномираној кодификационој едицији Универзитета у Ополу, као четрнасте по реду, посвећене најмлађем словенском језику. У монографији су заступљене четири варијанте русинског језика – бачко-сремска (у Србији и Хрватској), прешовска (у Словачкој), лемковска (у Пољској) и закарпатска (у Украјини, Румунији и Мађарској, иако мађарски русинисти настоје да за Русине у Мађарској кодификују и пету варијанту). Тиме је русинистичка теорија добила веома јаку основу. Варијантама русинског језика у славистици све већу пажњу посвећују не само лингвисти којима је нека од варијанти русинског језика истовремено и матерњи језик, него и лингвисти-слависти којима ниједна од варијанти није матерњи језик (нпр. Kushko 2007; Тир 2010; Vartie 2011).

Бачко-сремску варијанту русинског језика користи веома мала популација, али је она према Дуличенку заступљена у свим издвојеним сферама функционисања (уметничка литература, администрација, наука, властите културне институције и организације, црква, позоришна друштва, радио, телевизија, топографски натписи и други натписи, лична преписка), што је чини најразвијенијим словенским острвским микројезиком. У односу на све остале микројезике, русински микројезик има најшири функционални спектар, а најближи ширини функционалног спектра русинског микројезика

су градишћанско-хрватски, кашупски и карпаторусински (Дуличенко 2009: 38). Иако је у русинистичној литератури присутна и класификација сфера функционисања Ане Плишкове за прешовску варијанту русинског језика, у којој је ауторка издвојила седам практичних сфера функционисања русинског језика у Словачкој (сфера свакодневног контакта – породична, сфера службеног контакта, позоришна, медијска, књижевна, професионална, образовна; Плишкова 2008), ми ћемо се у раду држати Дуличенкове класификације, имајући у виду и чињеницу да је она и настала на основу сагледавања функционисања бачко-сремске варијанте русинског језика.

3 Сфере функционисања бачко-сремске варијанте русинског језика

3.1 Уметничка литература

Уметничка литература на јужнорусинском језика започета је на почетку 20. века, тачније 1904. године објављивањем *Идилског венца Из мог села* о. др Хавријила Костељника (Дуличенко 1972: 44). Међу најзначајнијим књигама које је објавило Русинско народно просветно друштво налазе се *Јефтајева ћерка* Хавријила Костељника – први русински позоришни комад неједночинка (1924) и *Булка* Јанка Фејсе – први русински зборник песама за децу (1929). Посебно је значајно што је Русинско народно просветно друштво основало и прву русинску штампарију 1936. године у Руском Крстуру (Рамач 2002: 554).

Изузетно значајан моменат за издаваштво на русинском језику представља оснивање Новинско-издавачке установе Руске слово, која је објављивала: *Руске слово* (*Русинска реч*), од 1945; *Руски календар* (*Русински календар*), од 1946; *Захрадка* (*Баштица*), од 1947; *Шветлосц* (*Светлост*) од 1952. године. Новинско-издавачка установа Руске слово данас објављује недељне новине *Руске слово* (тираж 2.400 примерака), дечији месечни часопис *Захрадка* (тираж 1.200 примерака), часопис за књижевност, културу и уметност *Шветлосц* (објављује се квартално, тираж 400 примерака), *Руски календар* (тираж 1.300 примерака) и неколико књига годишње, међу којима су преко половине белетристичке (Јким и др. 2009: 62).

Други веома значајан издавач је Завод за издавање уџбеника из Београда – Одељење у Новом Саду. Русинска редакција, која је основана 1965. године, објавила је око 1.000 наслова до сада (Сабо 2008: 323). Завод углавном штампа уџбенике за основну и средњу школу, али и белетристику-лектиру.

Као издавачи појављују се и: Епархија св. Николаја (Апостолски егзархат за гркокатолике у Србији и Црној Гори до 2020. године) из Руског Крстура која од 1994. године објављује месечник *Дзвони (Звона)* и књиге духовне тематике; Друштво за русински језик, књижевност и културу које од 1988. године објављује годишњак *Studia Ruthenica*, који се од 1975. године звао *Творчосц (Стваралаштво)*; Матица русинска која од 2004. године објављује четворомесечник *Руснак (Руснак/Русин)*; Културно-просветно друштво ДОК које од 1996. године објављује годишњак *Ерато над Куцурам/Коцурам* (Фејса 2010: 41-42). Веома значајан издавач је и Завод за културу војвођанских Русина (в. и 3.4).

3.2 Администрација

Аутономна покрајина Војводина је стекла увећана самоуправна права према Уставу из 1974. године, који је Војводину дефинисао као један од субјеката југословенске федерације. Пет народа Војводине стекло је статус официјелних народности – Срби, Мађари, Румуни, Словаци и Русини. Русински језик је постао један од пет службених језика Аутономне Покрајине Војводине. Први пут постало је могуће користити русински језик у суду, у канцеларијама, на јавних натписима итд. Преводиоцима за русински језик обезбеђен је посао у општинама где је значајан број чланова русинске националне мањине.

У органима Аутономне покрајине Војводине, поред српског језика и ћириличног писма, у равноправној службеној употреби су и мађарски, словачки, хрватски, румунски и русински језик и њихова писма (члан 24 Статута АПВ; Skupština APV). Случај русинског језика који је у службеној употреби неколико деценија, како у покрајинским органима тако и на територији шест општина (Бачка Топола, Кула, Нови Сад, Шид, Врбас, Жабал) у којима Русини живе у значајном броју, у сваком случају је пример за истицање пред многим развијеним европским друштвима и државама. Законодавна, извршна и судска тела делују у свим областима у којима су језичка и културна права за русинску мањину изузетно важна (образовање, култура, медији и локална власт).

Припадницима русинске мањине је омогућено да користе свој језик у службеној употреби у општини или насељу у којима чине 15% локалног становништва. Закон обезбеђује и службену употребу русинског језика у судским поступцима, баш као и у изборним материјалима. Русинској мањини је дато право да на свом језику исписује називе улица или других топографских показатеља. У областима у којима русинска мањина чини до 15% локалног становништва законски прописи се објављују на русинском језику.

Устав Републике Србије из 2006. године гарантује у члану 75. колективна мањинска права на основу којих припадници националних мањина, непосредно или преко својих представника учествују у одлучивању или сами одлучују о појединачним питањима везаним за своју културу, образовање, информисање и службену употребу језика и писма, у складу са законом.

3.3 Наука

Одсек за русинистику Филозофског факултета у Новом Саду представља највиши ниво образовања на русинском. Нови курикулум Одсека за русинистику, базиран на Болоњској декларацији, акредитован је 2008. године. Поред Фонетике русинског, Морфологије, Синтаксе, Историјске граматике, Русинске књижевности, Историје Русина и Фолклористике Русина, неколико нових курсева је уведено: Правопис русинског језика, Енглеско-русинска контрастивна граматика и Карпаторусински језик (курсеви професора Михајла Фејсе) и Русинска дечија поезија, Роман и Драма (курсеви професора Јулијана Тамаша).

Пошто је русинска популација у Војводини / Србији прилично мала, Одсек за русинистику је специфичан због релативно малог броја студената. Двадесетак студената студира на Одсеку. У просеку има троје студената уписаних по школској години.

Курсеви русинског језика могу се похађати и на Одсеку за медије где постоји могућност да се на буџет упише двоје студената. Студенти са неколико одсека Филозофског факултета могу студирати русински језик као изборни.

Шездесет и двоје студената је досад дипломирало на Одсеку за русинистику. Од њих се очекује да буду лидери културно-образовног живота Русина у Србији у првој половини 21. века.

3.4 Властите културне институције и организације

Оснивање Русинског народног просветног друштва, названог Просвета, био је први корак којим су Русини манифестовали своју тежњу према независном националном и културном животу. На оснивачкој седници, 2. јула 1919. године у Новом Саду, русинска национална заједница решила је да издигне свој народни језик (не руски или украјински, који су такође били предлагани) на ниво књижевног језика. Прва културно-просветна организација донела је одлуку да се њен свакодневни говор користи у образовању, културним животу и штампи. Ова одлука била је базирана на чињеници да су књиге религиозног и књижевног карактера већ биле објављиване на том језику (Medješi 1993: 146). Прва русинска културна организација је објавила неколико књига од великог значаја. Најутицајнија књига тог времена била је прва русинска граматика (*Грамматика бачванско-русинског говора*, 1923) Хавријила Костељника. Русинско народно просветно друштво објављивало је календаре (1921-1941), часописе (*Русинске новине*, 1924-1941; *Наша баиштица*, 1937-1941) и друге публикације (нпр. *Буквар* и бројни уџбеници).

Друга културно-просветна организација, Културно-просветни савез југословенских Русина, названа Зрак, основана је 3. септембра 1933. године у Врбасу. Чланови КПСРЈ нису били задовољни украјинофилским тенденцијама РНПД. Они су промовисали идеју да су војвођански Русини, као и сви Русини, огранак руске националности (Magosci 2002: 510). Организација је објављивала календаре (1935-1941), новине и друге публикације.

После Другог светског рата, 1945. године, основана је прва гимназија на русинском језику у Руском Крстуру, формирана је нова организација за све Русине у бившој Југославији – Матица русинска и Новинско-издавачка установа Руске слово (в. 3.1).

Друштво за русински језик, књижевност и културу основано је 1970. године и данас представља најстарију русинску организацију. Друштво за русински језик и књижевност почело је објављивати свој гласник *Творчосц / Стваралаштво* (1975), касније *Studia Ruthenica* (1988).

Данас се најшира културна активност русинске националне заједнице остварује у оквиру двадесетак неполитичких, културно-просветних-уметничких организација и институција. Национално гледано, најзначајније су: у Руском Крстуру (Дом културе Руски Крстур, Русинско народно позориште Петро Ризнич Ђаћа, Матица русинска, Раст Ruthenorum), у Новом Саду (Друштво за русински језик, књижевност и културу, Русинско културно-просветно друштво, Матица – Друштво Русина Новог Сада – Војводине, НВО Русински форум ГЕА, Културно-просветно друштво ДОК – Нови Сад, Форум младих Матице русинске), Куцури (КУД Жетва, Етно клуб Отето од заборава, КУМ), Ђурђеву (КУД Тарас Шевченко, Хор Розанов), Врбасу (КПД Карпати, Уметничка колонија Њаради), Руском Крстуру (НВО младих Русина Раст Ruthenorum), Шиду (КПД Ђура Киш), Новом Орахову (КУД Петро Кузмјак), Кули (РКУД Др Хавријил Костељник), Суботици (Друштво Русина у Суботици) и у Сремској Митровици (Друштво Русина у Сремској Митровици). Њихов заједнички именитељ је борба за очувањем и унапређењем постојања и културног живота Русина у Војводини / Србији.

Демократске промене у Србији 2000. године, између осталог, резултирале су новим приступом владе Републике Србије према националним мањинама. Нови законски статус омогућио је русинској заједници да оснује две веома важне институције – Национални савет русинске националне мањине и Завод за културу војвођанских Русина. Док је Завод за културу војвођанских Русина основан за културу у најширем смислу, Национални савет русинске националне мањине је основан за четири области у којима русинска заједница има загарантована права – за културу, за образовање, за информисање и за службену употребу језика и писма. Оснивањем Националног савета русинске националне мањине русинска мањина има могућност, с једне стране, да очува и развије елементе свог идентитета, т.ј. да очува и унапреди своје културне, језичке, верске и друге специфичности, и, с друге стране, да учествује у друштвеном животу и да дели политичку управну власт. Русини су први пут у својој историји стекли могућност да креирају властиту судбину буџетским

средствима које обезбеђује држава (Јким и др. 2009: 18). Ове две институције представљају иновације.

Има око двадесет пет традиционалних културних фестивала/манифестација: Фестивал русинске културе Црвена ружа, Фестивал позоришних представа за децу и одрасле Драмски меморијал Петра Ризнића Ђађе, Културна манифестација Костељникова јесен, Мултимедијална манифестација Дњовка, Фестивал Водова фест, Међународни волонтерски камп (у Руском Крстуру), Фестивал изворног стваралаштва Русина Куцурска жетва, Ликовно-литерарна колонија Ерато над Куцуром, Међународни фестивал хумора и сатире Куцурски клип, Уметничка колонија Из наше прошлости у нашу будућност, Божићни концерт, Ускрс у Куцури, Сусрети дечије драме (у Куцури), Фестивал нове русинске песме у народном духу Ружин врт, Фестивал монодраме и дуодраме, Дани Миколе М. Кочиша, Меморијал професора Хавријила Х. Нађа, Фестивал дечијег стваралаштва Веселинка, Поетске нити Меланије Павловић, Сусрет русинских основних и средњих школа (у Новом Саду), Фестивал изворног певања Да се не заборави (у Ђурђеву), Фестивал народних оркестара Мелодије Русинског двора (у Шиду), Културна манифестација Пролеће др Мафтеја Винаја, Концерт озбиљне музике (у Суботици), Књижевно-драмски сусрет Годишњица рођења баснописца Штефана Чакана, Манифестација 13. мај (у Новом Орахову), Сусрет хорова, Уметничка колонија Њаради (у Врбасу), Уметничка колонија Сусрет код Боднарова (у Госпођинцима), Сусрет рецитатора (у Кули) и други.

Посебну пажњу завређује образовна вертикала на русинском језику. Почети школског образовања на русинском језику могу да се прате од средине 18. века – од 1753. године у Руском Крстуру и од 1765. године у Куцури, а почети предшколског образовања на русинском језику могу да се прате од почетка 20. века – од 1903. године у Руском Крстуру и од 1905. у Куцури.

Према Закону русинској деци која похађају основне школе у оним војвођанским општинама и местима где живи значајан проценат Русина (до 15%) омогућена су три часа недељно на њиховом матерњем језику. Поред редовне наставе (сви предмети) на русинском језику од 1. до 8. разреда у Руском Крстуру, Куцури и Ђурђеву, у другим русинским срединама где због малог броја ученика нема могућности организовања редовне наставе на русинском језику, организује се изучавање русинског језика са елементима националне

културе). Предмет је изборни и заступљен је са два часа недељно. Он је заступљен у Бачкој Тополи, Госпођинцима, Куцури, Кули, Новом Саду, Новом Орахову, Петроварадину, Савином Селу, Сремској Каменици, Сремској Митровици, Суботици, Ветернику, Врбасу и у Шиду са посебним одељењима у Бачинцима, Беркасову и Бикич Долу. Укупан број места долази до 16 а више од 330 ученика је обухваћено њиме (Јким и др. 2009: 27). Општи тренд је да се број ученика у школама са редовном наставом смањује а број ученика у школама са неговањем увећава.

Гимназија Петро Кузмјак у Руском Крстуру обезбеђује потпуно образовање на средњошколском нивоу на русинском језику од 1970. године. То је једина средња школа на русинском у свету.

Одсек за русинистику представља највиши ниво образовања на русинском (в. 3.3).

3.5 Црква

Када се хришћанска црква поделила, после 1054. године, Русини су остали у источној, православној сфери, номинално под јурисдикцијом екуменског патријарха у Константинопољу. Од стварања Унијатске цркве, то јест од стварања Источне хришћанске цркве у унији са Римом, између 1596. и 1646. године, унијатима је допуштено да задрже источни обред и традиције, али су морали признати папу у Риму, а не екуменског патријарха у Константинопољу, као врховног поглавара њихове цркве. Због тога, од седемнастог века, Карпатски Русини су били или православни или унијати. Године 1772. унијати су преименовани у гркокатолике.

Русини су основали парохије убрзо по досељењу у Бачку. Цркве су изградиле само неколико година после насељавања Крстура и Куцуре. Русокрстурска и куцурска парохија биле су укључене у Крижевску епархију за гркокатолике 1777. године. Апостолски егзархат за гркокатолике у Србији и Црној Гори је основан 2003. године, а 2020. је основана Епархија св. Николаја. Епархија св. Николаја се састоји од следећих парохија: Бачинци, Београд, Беркасово, Бикич До, Врбас 1, Врбас 2, Госпођинци, Ђурђево, Инђија, Кула, Куцура, Марковац, Нови Сад, Ново Орахово, Руски Крстур, Сремска Митровица, Суботица, Шид, а формирају се парохије у Бачкој Тополи и Вршцу (Јким и

др. 2009: 67). Има око 22.000 верника у Епархија св. Николаја, а, поред Украјинаца и Румуна, који су такође гркокатолици, скоро сви Русини (око 16.000) су гркокатолици. Ходочасничко место Епархије св. Николаја је Водица. Неспорно је да Епархија св. Николаја доприноси очувању не само гркокатоличких вредности, него и очувању русинског језика и традиције. Апостолски егзархат објављује месечни часопис *Дзвони / Звона* и неколико књига годишње.

3.6 Позоришна друштва

Први писани документ о постојању позоришне делатности код бачко-сремских Русина потиче из 1913. године. Он указује на приказивање две једночинке (*Не проклињи* и *Врачара*) у Куцури (Фејса и др. 2013: 7). У Куцури је 1925. године изведена и прва представа (*Јефатајева ћерка*) (исто: 9).

Оснивањем полупрофесионалног Русинског народног позоришта Петро Ризнић Ђаћа позоришна активност се одвија углавном у Руском Крстуру. Спорадично и у Новом Саду, Куцури, Ђурђеву, Шиду и другим местима у којима постоје културно-уметничка или културно-просветна друштва.

Три позоришне манифестације се истичу: Драмски меморијал Петра Ризнића Ђаће у Руском Крстуру, Фестивал монодраме и дуодраме у Новом Саду и Сусрети дечије драме у Куцури.

3.7 Радио

Прве радио емисије на русинском су емитоване 1948. године. Данас редакција на русинском језику делује у оквиру Радио-телевизије Војводина из Новог Сада. Радио редакција годишње емитује 2.472 сата радио програма. Слушаоци дневно могу слушати 4 сата програма разговора и музичког формата, који се током сваке године допуњавају са неколико посебних програма, када се покривају значајнији културни догађаји и преносе литургије за важније празнике.

Радио емисије на русинском језику се могу чути и на локалним станицама у информативно-пропагандним центрима Кула, Врбас, Бачка Топола и Шид.

3.8 Телевизија

Телевизија Нови Сад је почела са емитовањем програма 1975. године. Редакција на русинском језику данас делује у оквиру Радио-телевизије Војводина. ТВ редакција емитује око 744 сата ТВ програма на русинском језику годишње. Пет пута недељно емитују се десетоминутне вести на русинском језику. Најпопуларније емисије су *Добри вечар Војводино* (РТВ 2, четвртак, 20 ч.) и *ТВ магазин* (РТВ 2, недеља, 20 ч.). Постоји и неколико других специјалних програма који се емитују током целе године.

Интернет је изузетно значајан извор информација како за војвођанске Русине тако и за карпатске Русине уопште. Постоји и неколико сајтова који су посвећени војвођанским Русинима. Е-адреса Националног савета русинске националне мањине је www.rusini.rs, е-адреса Завода за културу војвођанских Русина – www.zavod.rs, е-адреса Матице русинске – www.ruskamatka.org, е-адреса Друштва за русински језик, књижевност и културу – www.druzтво.org, адреса Културно-просветно друштва ДОК – www.kpddokns.org и други.

3.9 Топографски натписи и други натписи

У општини или насељу у којој чине 15% локалног становништва припадницима русинске националне мањине је дато право да на свом језику исписују и називе улица или других топографских показатеља. Закон обезбеђује и службену употребу русинског језика у судским поступцима, баш као и у изборним материјалима.

3.10 Лична преписка

Русински језик се у значајној мери користи у личној преписци. Иако је стандард ћирилично писмо, корисници русинског језика често пишу латиницом, посебно на друштвеним мрежама.

4 Закључак

Русински језик се данас развија у четири варијанте – бачко-сремској (у Србији и Хрватској), прешовској (у Словачкој), лемковској (у Пољској) и закарпатској (у Украјини, Румунији и Мађарској). Бачко-сремску варијанту русинског језика користи веома мала популација, али је она према Александру Д. Дуличенку заступљена у свим издвојеним сферама функционисања – уметничкој литератури, администрацији, науци, властитим културним институцијама и организацијама, цркви, позоришним друштвима, радију, телевизији, топографским натписима и другим натписима и личној преписци. Русински језик Русина у Србији и Хрватској има најшири функционални спектар; најближи ширини функционалног спектра русинског микројезика су градишћанско-хрватски, кашупски и карпаторусински.

Случај русинског језика у АПВ, који је у службеној употреби неколико деценија, како у покрајинским органима тако и на територији шест општина у којима Русини живе у значајном броју, је у сваком случају пример за истицање пред многим развијеним европским друштвима и државама. Пошто је призната административно, русинска мањина ужива велики степен самоуправе. Законодавна, извршна и судска тела делују у свим областима у којима су језичка и културна права за русинску мањину изузетно важна. То се посебно примењује на образовање, културу, медије и локалну власт. У последње две деценије Република Србија је предузела и неколико корака који несумњиво откривају велики напор да се унапреди статус русинске мањине па су основане и две потпуно нове институције – Национални савет русинске националне мањине и Завод за културу војвођанских Русина. Обе ове изузетно значајне институције делују у смеру очувања и развијања свих сфера употребе русинског језика.

Литература

- Gavin BARTIE, 2011: *Issues in Rusyn Language Standardisation*. Приступљено 20. 7. 2019 на theses.gla.ac.uk/2781/1/2011BartieMPhil-1.pdf
- Любомир БЕЛЕЙ, 1993: Про статус літературної мови русинів Югославії. *Українски Карпати*. Ужгород: Видавництво Карпати. 69–75.
- Charles BIDWELL, 1966: The Language of the Bačka Ruthenians in Yugoslavia. *Slavic and East European Journal* 10, 32–45.
- Slavko GAVRILOVIĆ, 1977: Rusini u Bačkoj i Sremu od sredine XVIII do sredine XIX veka. *Godišnjak Društva istoričara Vojvodine*. Novi Sad: Društvo istoričara Vojvodine. 153–278.

- Свен ГУСТАВСОН, 1983: Руски јазик у Југославији – дияхрония и синхрония. *Творчосц* 9, 20–30.
- Михајло ХОРЊАК, 2006: Бачко-сремски Русини. *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745–2005) I*. Ред. Михајло Фейса. Нови Сад: ИК Прометеј, Филозофски факултет – Одсек за русинистику, КПД ДОК. 23–73.
- Йосип О. ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ, 1996: Мова бачванців як засіб датування явищ лемківського діалекту. *Руснаци / Русини 1745-1995*. Ред. Юлиан Тамаш, Славко Сабо. Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства. 7–19.
- Александр Д. ДУЛИЧЕНКО, 1972: Становление и развитие русинского языка в Югославии. *Славянское славяноведение* 3, 38–50.
- Александр Д. ДУЛИЧЕНКО, 1981: Русинский язык. *Введение в славянскую филологию*. Ред. А. Е. Супрун, А. М. Калюта. Минск: Вышэйшая школа. 132–134.
- Александр Д. ДУЛИЧЕНКО, 1995: *Jugoslavo Ruthenica I, Работи з рускеј филологиј*. Нови Сад: Руске слово.
- Александр Д. ДУЛИЧЕНКО, 1998: Язык русин Сербии и Хорватии (Югославо-русинский язык. *Основы балканского языкознания. Языки балканского региона. Часть 2*, 247–272.
- Александр Д. ДУЛИЧЕНКО, 2002: *Књижка о руском језику*. Нови Сад: НВУ Руске слово, Дружтво за руски јазик, литературу и културу.
- Александр Д. ДУЛИЧЕНКО, 2009: *Jugoslavo Ruthenica II, Работи з рускеј филологиј и историј*. Нови Сад: Филозофски факултет – Одделене за русинистику, НВУ Руске слово.
- Гавријл КОСТЕЛЬНИК, 1923: *Грамматика бачвансько-рускеј бешеди*. Сримски Карловци: РНПД.
- Микола М. КОЧИШ, 1971: *Грaммaтикa рускoгo језикa*. Нови Сад: Покрајински завод за издаван учебнїкох.
- Микола М. КОЧИШ, 1977: *Грaммaтикa рускoгo језикa: Фонетикa – мoрфoлoгикa – лексикa I*. Нови Сад: Покрајински завод за издаван учебнїкох.
- Микола М. КОЧИШ, 1978: *Лингвистични работи*. Нови Сад: Руске слово.
- Natasha KUSHKO, 2007: Literary Standards of the Rusyn Language: The Historical Context and Contemporary Situation. *The Slavic and East European Journal* 51/1, 111–132.
- Василь ЛАТТА, 1991: *Атлас українських говорів Східної Словаччини*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі – Відділ української літератури.
- Horace G. LUNT, 1998: Notes on the Rusin Language of Yugoslavia and Its East Slovak Origins. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* XLII, 43–84. Приступљено 15. 6. 2021. на http://ilonas.net/valal/pdf/Lunt1998_Rusin_language_of_east_slovak_origins.pdf
- Павле Роберт МАЋОЧИ, 1984: Питане језика меџи Подкарпатскимa Русинaми. *Творчосц* 10, 6–22.
- Paul R. MAGOCSI, 1996: The Rusyn Language Question Revisited. *A New Slavic Language Is Born*. Ed. Paul R. Magocsi. New York: Columbia University Press. 19–47.
- Paul R. MAGOCSI, Ivan POP, 2002: *Encyclopedia of Rusyn History and Culture*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.
- Paul R. MAGOCSI (ed.), 2004: *Русинський јазик*. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej.
- Ljubomir MEDJEŠI 1993: The Problem of Cultural Borders In the History of Ethnic Groups: The Yugoslav Rusyns. *The Persistence of Regional Cultures: Rusyns and Ukrainians in Their Carpathian Homeland and Abroad*. Ed. Paul R. Magocsi. New York: Carpatho-Rusyn Research Center. 139–162.
- Олекса МИШАНИЧ: *Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського регіонального сепаратизму*. Приступљено 21. 9. 2020. на <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6767-1/978-966-02-6767-1.pdf> (25.03.2018)
- Віктор МОЙСИЄНКО, 2018: Микрофілологія чи діалектологія? Славянська микрофілологія, ред. Александр Д. Дуличенко, Мотоки Номати. *Славистика* XXII/2, 283–288.
- Борис НЕБЕСНИЈ, 2005: *Украјинци у Србији*. Приступљено 15. 05. 2021 са <https://www.rastko.rs/rastko/delo/11868>
- Anna Plišková, 2008: Practical Spheres of the Rusyn Language in Slovakia / Практичні сфери вживання русинського језика на Словачії. *Studia Slavica* 53/1, 95–115. <http://www.rusynacademy.sk/english/language.htm>
- Юлиан РАМАЧ, 2002: *Грaммaтикa рускoгo језикa*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Юлиан РАМАЧ, 2011: Проблеми стандардизациј. *Русиньскый язык меджі двома конгресами*. Ред. Анна Плішкова. Припів: Світовый конгрес Русинів, Інститут русиньского языка і културы Припівской універзیتی. 92–95.
- Таня ЯКИМ, 2009: *Руснаци у Србїї – Інформатор*. Руски Керестур: Национални совет рускей националней заедніци, Завод за културу войводянских Руснацох, НВУ Руске слово.
- Славко САБО, 2008: Завод за издаванє учебнікох од нованя по нєшка. *Русини / Руснаци / Ruthenians (1745-2005) II*. Ред. Михайло Фејса. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за русинистику, ИК Прометеј, КПД ДОК – Куцура. 319–324.
- Сергей С. СКОРВИД, 2009: Язык(и) русин в онлайн-режиме. *Труды и материалы. Славянские языки и культуры в современном мире*. Ред. Сергей С. Скорвид. Москва: Московский государственный университет. 317–318.
- Юлиан ТАМАШ, 1988: Володимир М. Гнаток и идентитет Русинох Угорскей. *Етнографични материали зоз Угорскей Руси V*. Ред. Юлиан Тамаш, Славко Сабо. Нови Сад: Руске слово. 297–358.
- Михайло ФЕЈСА, 1992-1993: Руски – бешеда, диялект чи язык. *Studia Ruthenica* 3, 83–105.
- Mihajlo FEJSA, 2000: Югославянски Русини (Руснаци) / Ruthènes de Yougoslavie / Yugoslav Rusyns (Ruthenians). *Multilingual European Guide of Cultural Communities and of Maisons de Pays of Europe*. Ed. Marcel Meaufroid. Le Cannet: European Federation of the Maisons de Pays. 267–278.
- Михајло ФЕЈСА, 2010: *Нова Србија и њена русинска мањина / Нова Србија и ња руска менишина / The New Serbia And Its Ruthenian Minority*. Нови Сад: ИК Прометеј, КПД ДОК.
- Михајло ФЕЈСА, Лранка МЕЂЕШИ, Ђура МАКАЈИ, 2013: *Талија у Куцури*. Нови Сад: Руске слово.
- Штефан ШВАГРОВСКИ, 1996-1997: Ѓу питању генези и нонституованя языка јужославянских Русинох (Руснацох). *Studia Ruthenica* 5, 88–102.

The Functional Spheres of the Ruthenian Language

The use of the Ruthenian language as a microlanguage has been analyzed according to the functional spheres distinguished by Alexander D. Duličenko – fiction, administration, science, authorities, own cultural institutions and organizations, churches, theatre companies, radio, television, topographic inscriptions and other inscriptions, as well as personal correspondence. The case of the Ruthenian language, which has been in official use for several decades, both in provincial organs and on the territory of six municipalities (Bačka Topola, Kula, Novi Sad, Šid, Vrbas, Žabalj), in which the Ruthenians live in a significant number (14,246 in Serbia according to the 2011 census), is by all means a prominent example for many developed societies and states. Legislative, executive and judicial bodies exercise power in all areas, in which the language and cultural rights of the Ruthenian minority are especially important. This applies particularly to education, culture, media and local authorities.

Apart from regular teaching (all subjects) in the Ruthenian language from the 1st to the 8th grade in Ruski Krstur, Kucura and Đurđevo, in other Ruthenian places where, because of a small number of pupils, there is no possibility of organizing regular teaching in the Ruthenian language, Ruthenian language teaching with elements of national culture is organized. The subject is optional and delivered on a two-classes a week basis. It takes place in Bačka Topola, Gospođinci, Kucura, Kula, Novi Sad, Novo Orahovo, Petrovaradin, Savino Selo, Sremska Kamenica, Sremska Mitrovica, Subotica, Veternik, Vrbas, and in Šid, where there are separate departments in Bačinci, Berkasovo and Bikič Do. The general trend is that the number of pupils in schools with regular teaching is getting lower and the number of pupils in schools with fostering is getting higher.

The Petro Kuzmjak High School (Gymnasium) in Ruski Krstur has been providing a complete secondary education in the Ruthenian language since 1970. It is the only high school in Ruthenian in the world. The Department of the Ruthenian Studies presents the highest level of education in Ruthenian.

МАКЕДОНСКИОТ И СЛОВЕНЕЧКИОТ ЈАЗИК ОД ФУНКЦИОНАЛЕН АСПЕКТ КАКО ДЕЛ ОД РАЗВОЈНИТЕ ПРОЦЕСИ НА 21. ВЕК

ЛИДИЈА АРИЗАНКОВСКА

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Филолошки факултет „Блаже
Конески“, Скопје, РС Македонија, larizankovska@yahoo.com

Апстракт Јазикот е дел од развојните процеси на општествен план кои носат промени на јазичен и културен план, наметнати од потребата за брза комуникација и опстанок во глобалниот прагматички свет. Низ илустрацијата на дел од материјалот што се однесува на македонскиот и на словенечкиот јазик на посочената тема, а како дел од тенденциите на 21. век, се поставува прашањето за грижата за јазикот и одржувањето на јазичниот стандард, која станува сè поотежната зашто токму интернет-комуникацијата е онаа која допушта целосна слобода во изборот на дадена лексика и начинот на нејзина презентација.

Клучни зборови:

македонски јазик,
словенечки јазик,
функционални
стиливи,
интернет
комуникација,
споредбена
анализа

MACEDONIAN AND SLOVENIAN LANGUAGE FROM A FUNCTIONAL ASPECT AS PART OF DEVELOPMENT PROCESSES OF THE 21ST CENTURY

LIDIJA ARIZANKOVSKA

St. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of Philology "Blaze Koneski",
Skopje, N. Macedonia, larizankovska@yahoo.com

Abstract Language is a part of the developmental processes on a social level, which bring about changes on a linguistic and cultural level, imposed by the need for fast communication and survival in the global pragmatic world. The illustration of a part of the material that refers to the Macedonian and Slovenian languages on the mentioned topic, and as a part of tendencies of the 21st century, is the question of the care for the language and the maintenance of the language standard for the state standard, which becomes more difficult because Internet communication is something that allows complete freedom in the choice of a given vocabulary and the way of its presentation.

Keywords:
Macedonian
language,
Slovenian
language,
functional styles,
internet
communication,
comparative
analysis

1 Вовед

Темата е комплексна и интердисциплинарна и наметнува низа прашања. Промените во јазикот од функционален и од нормативен аспект се особено видливи, при што се поставува прашањето за нивно прифаќање и евентуално нормирање, т.е. прилагодување на јазичниот систем или едноставно само нивно евидентирање. Но во која насока одат промените? Дали тоа значи создавање на нови функционални стилови или подривање на стандарднојазичната норма, и покрај обидите за најзино зачувување преку законски норми. Највидливи се промените кај публицистичкиот стил, особено новинарскиот потстил, кој е надвор од јазичната норма, како и очекуваното ниво на именуваниот функционален стил, како и кај разговорниот стил. Кои се причините за тоа?

Дали зголемената потреба од нови речници значи ново нормирање на јазиците? Како што се на пример бројните речници во словенечкиот јазик, како на пример *Slovar novejšega slovenskega besedja* (2014) и други, кои ги следат тековните промени, особено со развојот на информатичката технологија и појавата на т.н. интернет комуникација, односно интернет-јазикот како средство за комуникација. Прашањето е и социолингвистичко (в. Минова-Ѓуркова 2019: 141–147)

Во предговорот на *Речникот на поновата словенечка лексика (Slovar novejšega besedja slovenskega jezika, SNBSJ)* од 2012, Марко Сној ќе напише:

„Nove besede, besedne zveze in pomeni, ki jih prinaša slovar, odsevajo novosti v življenjskem okolju, slogu in usmeritvah, ki sta jih prinesli zadnje desetletje preteklega in prvo desetletje novega tisočletja. Ker so bile nekatere novosti kratkega diha, so tudi njihova poimenovanja medtem že zastarela, in ker si nekatere novosti šele utirajo pot v našo zavest, je tudi raba njihovih poimenovanj še negotova in posledično nedorečena. Velika večina stvarnih in miselnih novosti pa je vendarle nastopila za daljši čas, zato bodo tudi njihova poimenovanja zelo verjetno vztrajala še daleč v prihodnost.“ (Сној в SNBSJ 2012)

Инес Ворпчич, пак, во својата докторска дисертација *Sistemka in nesistemka leksikalna tvorba v novejšem besedju slovenskega jezika* (2013: 10) забележува:

„Rezultati poudarjajo internacionalizacijo slovenske leksike, ki dviguje oz. niža frekvenčnost določenih tvorbenih sredstev in omogoča tvorbeno hibridizacijo. Danes je tvorba besed pogosto tudi orodje za kreativno oblikovanje ekspresivno učinkujočih leksemov, vzporednih že obstoječim. Nove besede ne nastajajo zgolj s težnjo po zapolnjevanju designativnih potreb, temveč tudi kot rezultat besedne ekspresije in so odraz tvorbene pestrosti slovenskega jezika ... Slovenski jezik kljub intenzivnim globalizacijskim vplivom pogosto uspeva ohranjati tvorbeno vitalnost in je sposoben leksikalno inovativnost črpati iz globalno neodvisnih in sebi lastnih elementov. Na osnovi gradivnega korpusa novejše slovenščine se v slovensko lingvistiko tako uvajajo nova spoznanja o zakonitostih in ohranjanju besedotvorne konvencionalnosti na eni strani in nova dognanja o rušenju besedotvorne norme z aktivizacijo novih (para)tvorbenih sredstev na drugi strani.” (Voršič 2013: 10)

Самиот труд има за цел не само да ја прикаже моменталната состојба во однос на употребата на стандардниот јазик, во случајов македонскиот и словенечкиот, туку воедно и да укаже на развојните процеси, кои во 21. век, особено со развојот на технологијата, во начинот на пренесувањето на пораките, односно во остварувањето на комуникациската функција на јазикот отстапуваат од стандарднојазичната норма и ако претходно пропишаната стандардојазична норма го обликуваше јазикот, мислејќи на неговата писмена и говорна варијанта, сега токму говорниот јазик, воедно пренесен и преку пишаната форма, нешто што не е допустливо со самата норма, почнува да ја преобликува нормата.

Низ текстови од медиумите, со акцент на новинарскиот поттип и разговорниот стил преточен низ пишана форма присутна во комуникацијата по социјалните мрежи сакаме да ги прикажеме таквите промени (в. примери подолу).

Која е главната мотивација за ваквиот облик на текстови? Пред сè слободата на изразување, поддржана од желбата за брзо и ефектно пренесување на пораката, а сето тоа како дел од потребата за економија во јазикот и ефектот кој ќе го постигне истата. Потоа потребата регионалниот говор да го добие своето заслужено место (најчесто се смета дека е во подредена позиција во однос на јазичниот стандард) и која во ваков случај ја избегнува таквата

критика, под изговор дека на социјалните мрежи сè е допуштено, за што сведочат и примерите, наведени во прилогот.

2 Кон употребата на одделни функционални стилови

Функционалните стилови ја пренесуваат информацијата за тоа колку се тие сработени (и средени) во духот на стандарднојазичната норма. А основата на сите стилови е стандардниот јазик – тие се формираат врз база на важечките норми. Сепак, во процесот на структурирање на исказот доаѓа до непридржување до нормата, кое може да биде свесно или несвесно. (в. Тошовиќ 2002: 86)

Што се однесува до публицистичкиот стил, тој има особено важно место во функционалната стилистика, особено затоа што се користи како моќно средство за агитација и пропаганда, со што влијае на оформувањето на јавното мислење, погледот на свет, активноста на општествените организации, институции и поединци. Неговата специфичност ја потенцираат: а. писмена и усна форма на реализација, б. жанровска разновидност, в. информациска разнородност, г. испреплетеност на семантички, стилистички, стандарднојазични, стилски, социјални и територијални информации, д. знакова сложеност, е. кодна комбинаторика, е. порозност на границите, ж. екстралингвистичка заснованост, з. функционална издиференцираност, с. парадигматска и синтагматска структурираност, и. авторска обоеност и ј. комуникациска поливалентност. (в. Тошовиќ 2002: 241–242)

Разговорниот стил, пак, е функционален стил кој се одликува со неофицијален, ненаметнат, спонтан, претежно устен и дијалогски начин на комуникација.

Притоа е важно да се прави разлика меѓу термините разговорен стил и разговорен јазик (устен говор): првиот го означува начинот на изразување кој има неофицијален, неподготвен и ненаметлив карактер, а другиот опфаќа која било форма на усно изразување и ги покрива говорните форми и на останатите функционални стилови (на пр. радиодрама, научна дискусија, јавно предавање деловни преговори и сл.). Штом доаѓа до официјална употреба разговорниот функционален стил преоѓа во усна форма на некој од

функционалните стилови. Разговорниот функционален стил може да се реализира и во писмена форма, но пред сè во приватна преписка. (в. Тошовиќ 2002: 309–310)

Во овој контекст се поставува прашањето за начинот на комуникација преку социјалните мрежи на најразлични нивоа на комуникација, што на некој начин го отвора прашањето за менувањето на сликата за функционалните стилови под влијание на глобализацијата, а како резултат на брзиот технолошки развој и непочитувањето на поставените јазични стандарди, па дури и кога се работи за различните нивоа на комуникација, а сето тоа преку употребата на интернет-јазикот со нагласка пред сè на комуникациската функција на јазикот. Строгата диференцираност на функционалните стилови во овој контекст се губи, а прашањето за нови функционални стилови останува отворено за дискусија. (в. Аризанковска 2020: 279–292)

3   **Анализа**

3.1   **Низ примери во македонскиот јазик**

(1) **Трчи-лажи, по урнек на лидерот¹ ...**

watch_later 25. јануари 2021. @ 10:28 *timelapse* 4 мин.

Мислевте дека сме го достигнале дното? **Јок**, може и подолу и подолу и подолу... Со ... и ..., тонењето е бесплатно и загарантирано, **башка** докажано. **МОЖАТ**, ама дефинитивно. Да не се лажеме, со ваква армија лажтовци, **лажи-лебу** **неспособњаковиќи**, **трчи-лажи пропагандисти** и исполнувачи на туѓи желби, дното нема граница.

Ви текнува кога ... им посака на нашите питомци од Академијата „Небото да ви биде граница“?! Е, со такви **НАЈдијали** си имаме работа. Да, сега небото е границата на нашите пилоти, па затоа истото ни го бранат ... А дното, е него по се' изгледа ќе ни го чуваат ... Читај, одредат...

По Нова година, лошо претчувство ме зафати кога сменија еден член на комисијата... И случајно, беше еден од најгласните против какво и да е прифаќање на ... **идиотштини**. Ок, не е за **најпрошка**, ама порано бил и **прокомуњарски** расположен, но некој разо **Шарани** си имаат „**касно палење**“, па подобро некогаш отколку никогаш. Ко ..., на пример...

---

¹ Колумната не е во целост претставена, туку само делови од неа. Истата во целост може да се најде на <https://kurir.mk/kolumni/trchi-lazi-po-urnek-na-liderot-zoki/pristapeno-na-25.01.2021>.

И замисли, само што го сменија членот, случајно и **апансас** го сменија и јазикот на кој требаше и мораше да бидат потпишувани записниците на и онака парадоксалната и непотребна Мешовита комисија ... **Ајт бе, гитла таму**, исто толку случајно ко што ... побара итни реформи кога ... зазнаа дека мора да ја смениме историјата во учебниците. Веројатно, мислат дека целиот народ е на ниво со **IQ-то** на оние „ДА, ШЕФЕ“ подлизурковци што „**ОКОМ-СКОКОМ**“ распаметени за тендерче скокаат околу нив...

(2) **Неможам** никаде да добијам одговор кога **ке за почне** вакцинирање на хронично болните... ни матичните **незнаат**. (www.facebook.com, пристапено на 14.4.2021)

(3) Без оглед на ситуацијата во која се наоѓавме и **сеуште** се наоѓавме, останавме доследни на Традицијата и најголемиот христијански празник Велигден! (<http://www.paleta7.com>, пристапено на 16.4.2021)

(4) Среќна среда! **Ке** подариме три **бодиња** специјално дизајнирани за најмалите навивачи на нашата Фудбалска репрезентација. Извлекувањето е на **20,4...** (www.personalnipodaroci.com, пристапено на 14.4.2021)

(5) Тоа е **најжалосниот** ден за христијаните, бидејќи Исус Христос бил осуден на распнат крст. (www.olabavi.me, пристапено на 13.4.2021)

(6) Со помош на уредите од Нептун, вие може секој ден да се храните **поздраво**, да го направите вашиот дом **попријатен, поздрав** и **почист**, да го заштитите вашето здравје со **смарт технологија** и уреди за заштита, да спортувате и да се рекреирате полесно и да ги мерите вашите резултати, да ја следите вашата здравствена состојба со **најнапредна смарт технологија** и уште многу уреди за **поздрав** живот. (<https://www.nertun.mk>, пристапено на 13.4.2021)

(7) Потоа се вработив на друго место, **сеа кај** што сум, и сум задоволен од платата, но за моја несреќа јас сум **жирант** на човек **кој што** не го плаќа долгот, односно тоа се мои братучеди **кој** ме убедија дека ќе го плаќаат долгот. И ја кажав и ситуацијата дека децата се гладни, но и монте роднини останаа неми на **мојте** зборови. Секое сабајле децата плачат за јадење, **незнам** што да правам. Јас нова облека немам купено на децата, носиме **кој што** ќе ни даде. (www.facebook.com, пристапено на 14.4.2021)

(8) Сите живееме во време за една ноќ, но тоа не значи дека не треба да биде **шмеќар** и таа една ноќ се некои од коментарите... (<https://balkan.mk>, пристапено на 14.4.2021)

(9) Пази да не... Само **апашлук** тука функционира. (www.facebook.com, пристапено на 14.4.2021)

(10) Каква фризура, каков **аутфит**: Л. неприпознатлива се потсети на првите водителски обиди. (<http://www.zenskimagazin.mk>, пристапено на 14.4.2021)

- (11) Вака една од **најнаградуваните** средношколки од Битола, М. И. која годинава е матурантка. М. И. е дел од **најбрилијантните** средношколки во земјава. (<http://www.fakulteti.mk>, пристапено на 15.4.2021)
- (12) Науката е главно на универзитетите и во институциите. Овие се одамна претворени во националистички бастиони, кои се многу опасни. (www.facebook.com, пристапено на 15.4.2021)
- (13) Претседателот Х. М. на **брифинг** со новинарите ја отвори **аферата**. (www.republika.mk, пристапено на 15.4.2021)
- (14) Се разбира, со текот на времето, шансите за **реинфекција** ќе се зголемуваат. Затоа, заради тој ризик се препорачува вакцинирање само со една доза на вакцина после околу 5-8 месеци, која би имала улога на **бустер** (поттикнувач). (<https://nmd.mk>, пристапено на 15.4.2021)
- (15) Имено, **папараци** ја забележале за време на снимањето на филмот. (<http://www.ubavinaizdravje.mk>, пристапено на 15.4.2021)
- (16) Уште еден припадник на МВР, жртва на **мобиинг** ја напушти државата. (<https://rabotnik.com.mk>, пристапено на 15.4.2021)
- (17) Книгата е достапна во сите наши книжарници, може да се нарача **онлајн** на следниот **линк**... (<http://www.literatura.mk>, пристапено на 15.4.2021)
- (18) Ј. А. негираше дека испратил неофицијален документ до Брисел, т.н. „**нон- пејпер**“... (<http://www.vocentar.com>, пристапено на 15.4.2021)
- (19) **Хајката** ќе продолжи и денес, и утре, и задутре... ќе трае и нема да престане. (<http://dijalektika.com>, пристапено на 15.4.2021)
- (20) Главниот акцент ќе биде ставен на изгледите за постигнување поголема **кредибилност** и остварливост на европската перспектива... (<http://24vesti.mk>, пристапено на 16.4.2021)
- (21) Фантазија **wow**, преубави, декоративни за нашите најмили. (www.facebook.com, пристапено на 16.4.2021)
- (22) Низ сите **рунди** на натпреварот се обидов да бидам подобра и подобра. Најмногу се плашев од коментарите на **жирито**. Драги луѓе, поради **сторито** кое го објавив пред неколку дена на барање на Ј. К., **продукцијата** донесе одлука да бидам дисквалификувана затоа што наводно сум ја навредила во тоа **стори**. Јас во музичкото **шоу** дојдов да пеам, да се дружам и да се натпреварувам. (www.najsreknastranica.mk, пристапено на 16.4.2021)
- (23) Долгогодишната водителка на „Брза кујна“ А. И. поради раѓањето на своето дете мораше да го напушти **кулинарското шоу** и не беше дел од последната сезона. (<http://skopje24.mk>, пристапено на 16.4.2021)

(24) Постои име за „мех“ чувството кое го чувствуваш: Се вика **сакалма**.² (<https://www.radiomof.mk>, пристапено на 23.4.2021)

„Сакалма“ не е превод за „мех“, туку за „мех – чувството“ или „чувството што се објаснува со мех“ (не велам дека е најсреќна употребата на „мех“ во македонскиот, де). Од друга страна „чмаење“ исто толку му припаѓа на разговорниот јазик колку што му припаѓа и „сакалма“ и е исто толку именка (а, не извик) колку што е и „сакалма“. Едноставната разлика е што „сакалма“ е турцизам.

Меѓусебната комуникација како одраз на равојот на технологијата и промените кои ги носи 21. век е изразена преку пишана форма, најчесто изразена во комуникацијата преку социјалните мрежи, која од друга страна ја отсликува потребата од економија во јазикот, слободата на изразување, односно преточување на говорот од усниот јазичен израз, што значи употреба на дијалект или сленг, во писмена форма или со други зборови „пишувам онака како што говорам“, на пример: ... наоѓаш **асален** архитект, **праиш** од корен **ко** **шо** ти е **мерак**, **праиш** **чуда** **бесои**; **нема** **ljuge**, **samo** **kučiči**; вклучувајќи притоа и лексика од туѓо потекло, најмногу од англиско: мајка ми **баш** сега од **штекер** го угаси **нетот**; **da probam** **sega** **da vnesam** **userot**, **sekaј**; **рестарт** или **уподејт** на апликации, и на **вифи** за тв; иди на **google play i update** на сите направи...

3.2 Низ примери во словенечкиот јазик

Ќе се обидеме низ примери од словенечкиот јазик да ја претставиме состојбата во јазикот преку комуникацијата на социјалните мрежи. На пример: *To morš kozlat od šuba; tep bi tole genau pasal na tt prazn a jmpor; tko bi men mogl dat; kam boma te sle; sem glib vaji misla označit; js pa nikoli; sem ti rek da si šov mal prehitro domo; ti si get, neki ti moram povedat; direkt cote za tebej...; do primeru za reklamu: Najlubsa lubenica v Lublan; Lačen si ful drugačen...*

² Самата употреба на зборот предизвикува реакција и недоразбирање кај македонските говорители (в. <https://www.radiomof.mk>, пристапено на 23.4.2021), поради што следат низа коментари. (в. www.facebook.com, пристапено на 23.4.2021)

Од приложените примери е видливо дека состојбата во словенечкиот јазик не се разликува многу во однос на македонската, настаната како резултат на погоре споменатите околности, а е последица од потребата да се биде дел од глобалниот свет.

3.3 Интерпретација

Од приложениот материјал, како и од дефинициите на веќе дефинираните функционални стилови се забележуваат отстапувања кои се движат од правописни отстапувања, било ненамерни или намерни (*незнам, неможам, несакаш, мојте, сеуште, sea* на македонска страна; *sej, povedat, ker, Lublan* на словенечка), мешање на писмото, особено кај македонскиот јазик (кирилица, односно латиница), до граматички отстапувања од типот степенување на придавки кои не се степенуваат (*најжалосниот, најпосетениот, најбрилијантните*) на македонска страна или конструкции од типот: *kam boma te sle* на словенечка страна и сл. Во однос на лексиката ваквите отстапувања се највидливи. Било поради недостаток на соодветен еквивалент било поради потребата од изразување, односно нагласување на социјален статус, ефектност во пренесување на пораката, потребата да се биде различен од поставените и веќе прифатени правила како одраз на слободата на живеењето, а со тоа и на слободата на изразувањето (*апаилук, аутфит, шмекеф* на македонска страна и *glib, kjut, frej* на словенечка). Притоа, интересен е заклучокот дека кажаното не се однесува само на еден јазик, туку ваквите тенденции во развојот на современите европски јазици стихийно стануваат јазични универзалии.

Потврда за тоа е и прилогот на словенечката колумнистка Ирена Јенко, под наслов *Instantna slovenščina*.³ Јенко во овој текст го изразува субјективниот став во однос на (не)употребата на словенечкиот јазик во комуникацијата и воведувањето на овој тип комуникација и во јавното општење:

³ Dostop 23.04.202 на <https://siol.net/siol-plus/kolumne/instantna-slovenscina-271438>

»/.../се tudi sama vztrajno in vedno znova jezim na uporabo (ne)slovenščine v javnem prostoru. A bolj kot v avtorskih besedilih, kot so kolumne, ali v leposlovnih delih (Če furji raus! so odličен пример) vidim težavo v drugih besedilih, ki nagovarjajo javnost. V promocijskih tekstih, v katerih se v iskanju samopomembnosti in v gonji po izstopanju bohотijo vse tujke, znane in neznane. V slengu, ki ga v komercialne namene uporabljamo na plakatih, da bi imitacija govornice najstnikov prodala kakšen izdelek več. "Simpl kidz". "Job" je boj za Itak "ven", ki te odpelje v tvoj Itak "plejs" po "foun"... Nimamo več dobrodelnih dogodkov, ampak benefite/.../«

Ваквиот став на Јенко ја потврдува тезата дека јазикот е дел од развојните процеси на општествен план кои носат промени на јазичен и културен план, наметнати од потребата за брза комуникација и опстанок во глобалниот прагматички свет, а од нив не е изземен ниту словенечкиот јазик.

4   Заклучок

Низ илустрацијата на само дел од обемниот материјал на посочената тема, се поставува прашањето за грижата за јазикот и одржувањето на јазичниот стандард, која станува сè поотежната зашто токму интернет-комуникацијата е онаа која допушта целосна слобода во изборот на дадена лексика и начинот на нејзина презентација. Можноста која таа ја допушта во процесот на комуникацијата воедно придонесува за целосна слобода во изборот и во начинот на создавањето нови форми, како и нивната употреба, кои се дел од живиот израз на јазикот во насока на надоградба на основниот лексичкиот фонд на јазикот, но со опасност истиот да претрпи промени, менувајќи го неговиот јазичен лик и одразувајќи се притоа на неговиот јазичен и културен идентитет.

Забележителен е фактот дека ваквите промени не се однесуваат само на еден јазик, односно јазикот кој е во употреба од гледна точка на негов прв говорител, туку се дел од промените кои го опфаќаат светот во целост, со цел негово доближување, но за сметка на негово обезличување. Останува отворено прашањето за механизмите во справувањето со нив.

Литература

- Лидија АРИЗАНКОВСКА, 2020: Појавата на нови функционални стилски во македонскиот јазик во процесот на глобализацијата. *XLVI меѓународна научна конференција на 111 летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 23-24.8.2019), Лингвистичка секција*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. 279–292.
- Ines VORŠIČ, 2013: *Sistemska in nesistemska leksikalna tvorba v novejšem besedju slovenskega jezika*. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta. Пристап на 10.5.2021 на <https://core.ac.uk>.
- Irena JENKO, 2013. *Instantna slovenščina*. Пристап на 23.4.2021 на <https://siol.net/siol-plus/kolumne/instantna-slovenscina-271438>
- Лидјана МИНОВА-ЃУРКОВА, 2019: *Лингвистички студии за македонскиот јазик. II. Социолонгвистички теми: Јазикот и нормата*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Branko TOŠOVIĆ, 2002: *Funkcionalni stilovi (Funktionale Stile)*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität.
- Slovar novejšega slovenskega besedja*. Пристап на 10.5.2021 на www.fran.si

Електронски извори

- <https://kurir.mk/kolumni/trchi-lazi-po-urnek-na-liderot-zoki/>
- <https://www.radiomof.mk>
- <https://siol.net/siol-plus/kolumne>
- www.republika.mk
- <http://dijalektika.com>
- <http://www.literatura.mk>
- <http://www.vocentar.com>
- <http://www.ubavinaizdravje.mk>
- <https://nmd.mk>
- <http://www.zenskimagazin.mk>
- <https://balkan.mk>
- www.personalnipodaroci
- www.olabavi.me
- <http://www.fakulteti.mk>
- www.najsreknastranica.mk
- <http://www.paleta7.com>
- https://fran.si/131/snb-slovar-novejsega-besedja/datoteke/SNB_Predgovor.pdf

Macedonian and Slovenian Language from a Functional Aspect as Part of Development Processes of the 21st Century

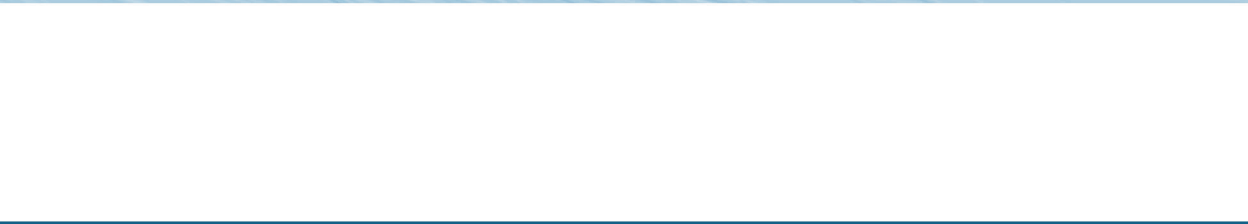
Language is a part of the social development processes that bring about changes in the linguistic and cultural plan, imposed by the need for fast communication and survival in the global pragmatic world. Through an illustration on only one part of the extensive material on the aforementioned topic, in the

Macedonian and Slovenian language, the question of caring for the language and maintaining the language standard is raised, which becomes more and more difficult because internet communication is something that allows complete freedom in choosing a given lexicon and the manner of its presentation. The changes in language from a functional and normative aspect are especially visible, which raises the question of their acceptance and eventual standardization, customizing the language system or simply just recording them. It is noteworthy that such changes do not apply only to one language, the language that is in use from the point of view of its first speaker, but is part of the changes that cover the world as a whole, in order to bring it closer – but at the expense of its depersonalization. The question of the mechanisms in dealing with these changes remains open.

**SLOVANSKI JEZIKI KOT
NEPRVI JEZIKI**

KNJIŽEVNO PREVAJANJE PRI POUKU JUŽNOSLOVANSKIH KNJIŽEVNOSTI KOT KNJIŽEVNOSTI V TUJEM JEZIKU

ĐURĐA STRSOGLAVEC, NAMITA SUBIOTTO

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana, Slovenija,
durda.strsoaglavec@ff.uni-lj.si, namita.subiotto@ff.uni-lj.si

Sinopsis Visokošolski pouk književnosti kot književnosti v tujem jeziku ima svoje specifikke in odpira številna vprašanja o tem, kako, glede na omejeni čas, ki je za to predviden, optimalno dozirati sestavine pouka (tujejezične) književnosti: postaviti literarnozgodovinsko ogrodje, izbrati ustrezna besedila iz nacionalnih literarnih kanonov, poskrbeti za njihovo dekodiranje in ustrezno recepcijo, sprožiti odziv nanje, ki bo vključeval literarnovedno znanje in izrazje itd. Ob tem se postavlja še vprašanje o rabi jezika: ali brati literarna in literarnovedna besedila v izvorniku ali prevodu in v katerem jeziku o njih razpravljati? Ali in kako v pouk tujejezične književnosti vključiti književno prevajanje? V prispevku skušava pokazati, da lahko z osmišljenim in skrbno načrtovanim vključevanjem književnega prevajanja v pouk južnoslovanskih književnosti, ki zajema tudi literarnovedno in/ali lingvostilistično analizo smotrno izbranih besedil, dosežemo cilje in kompetence, ki smo si jih zadali v učnih načrtih, hkrati pa pri študentih uzavestimo specifikke književnega prevajanja in z objavo prevodov obogatimo sezname študijske literature za bodoče rodove in druge zainteresirane bralce.

Ključne besede:

književni prevod,
književna
didaktika,
tujejezična
književnost,
didaktika
tujejezične
književnosti,
južnoslovanske
književnosti

LITERARY TRANSLATION IN TEACHING SOUTH SLAVIC LITERATURES AS LITERATURES IN A FOREIGN LANGUAGE

DURĐA STRSOGLAVEC, NAMITA SUBIOTTO

University of Ljubljana, Faculty of Arts, Ljubljana, Slovenia,
durda.strsoglavec@ff.uni-lj.si, namita.subiotto@ff.uni-lj.si

Abstract Literary studies as literature in foreign languages at the university level have their own specifics and open numerous questions on how, with respect to the limited time anticipated for it, to optimally dose lectures' components of (foreign language) literature: building literally historical construction, choosing adequate texts from national literary canons, providing their decoding and a suitable reception, activating a response to them that would include knowledge of literary science, terminology, etc. There is also a question on the use of language: to read literary and literary science texts in the original language or in a translation and in which language to discuss them. Should we include literary translation in foreign languages literature studies and, if so, how? In this paper we try to show that, with considered and carefully planned inclusion of literary translation into the studies of South Slavic literatures, that also include literary scientific and/or linguo-stylistic analysis of systematically chosen texts, we can achieve goals and competences that we have set in educational plans, and at the same time, we can make students aware of the specifics of literary translating, enriching lists of study literature for future generations and other interested readers by publishing those translations.

Keywords:

literary translation,
literary didactics,
literature in foreign
language,
didactics of
literature in foreign
languages,
South Slavic
literatures

1 Uvod

Visokošolski pouk književnosti kot književnosti v tujem jeziku ima svoje specifične in odpira številna vprašanja o tem, kako, glede na omejeni čas, ki je za to predviden, optimalno dozirati sestavine pouka (tujejezične) književnosti: postaviti literarnozgodovinsko ogrodje, izbrati ustrezna besedila iz nacionalnih literarnih kanonov, poskrbeti za njihovo dekodiranje in ustrezno recepcijo, sprožiti odziv nanje, ki bo vključeval literarnovedno znanje in izrazje itd. Ob tem se postavlja tudi vprašanje o rabi jezika: ali brati literarna in literarnovedna besedila v izvorniku ali prevodu in v katerem jeziku o njih razpravljati?

Neva Šlibar je v razpravi *Sedmero tujosti literature – ali: o nelagodju v/ ob literaturi. Literatura kot tujost, drugost in drugačnost* opozorila na izginjanje literarnih besedil iz učbenikov za učenje tujih jezikov (predvsem nemškega), kar vodi v nazadovanje literarnih in kulturnih kompetenc pri tujejezičnem pouku in je negativen rezultat pozitivnega interaktivnega pristopa, osredotočenega na vsakdanjo prakso (Šlibar 2008: 17), nato pa je, izhajajoč »iz zahteve po literarni didaktiki, ki je znanstveno utemeljena, teoretično dosledna in atraktivna ter osredinjena na privzganje, na razvijanje literarnih kompetenc« (Šlibar 2008: 19), zasnovala sistem *sedmerih tujosti literature*, s katerim lahko (pri pouku književnosti) bralno nelagodje spremenimo v užitek. Gre za naslednje tipe tujosti (poudarjeni so tisti, ki so še posebej izpostavljeni pri pouku tujega jezika): *diskurzivna tujost*, *kulturna tujost*, *sistemska tujost*, *funkcijska tujost*, *strukturna tujost*, *receptivna tujost* in *situacijska tujost* (Šlibar 2008: 21).

Tudi Irena Samide je razmišljala o vlogi literarne didaktike pri pouku tujega jezika in v prispevku *Kdo se boji literature? Književna didaktika pri študiju tujega jezika* ponudila nekaj modelov, s katerimi lahko na univerzitetni ravni učinkovito razvijamo ustrezne kompetence študentov, ki bodo postali učitelji (tujejezične) književnosti, da se bodo na svoji profesionalni poti izognili nelagodju in negotovosti pri obravnavanju tujejezičnih književnih besedil. I. Samide izhaja iz prepričanja, »da so literarna besedila integralni del pouka (drugega) tujega jezika, pri čemer so v ospredju estetski vidiki in obravnavanje književnosti kot književnosti, in ne reduciranje književnih besedil zgolj na njihove jezikovne, slovnične ali vsebinske komponente« (Samide 2008: 325), s čimer se popolnoma strinja. Za kakovosten univerzitetni pouk tujejezične književnosti pa I. Samide (2008: 330) meni, da je treba:

»s konkretnimi modeli posredovanja književnosti pri študentih vzbuditi občutek, da je pouk književnosti resnično lahko živo, dinamično in vznemirljivo doživetje, in [...] uzavestiti drugačnost in specifičnost literature kot literature. Ob različnih metodah odprtega učenja, ob kreativnem pisanju, dopolnjevanju in spreminjanju obstoječih literarnih besedil bi se na mestu učitelja tako na primer morali vedno znova vprašati: kaj je namen, kaj je funkcija tovrstnega ravnanja [...] Vse, kar počnemo v razredu, moramo vpeti v didaktični koncept, ki bo metodam dodelil njihovo funkcijo in jim podelil vrednost. Kdor hoče ustvariti odgovoren pouk, mora vedeti, ne le kako, temveč tudi – in to nikakor ne nazadnje – zakaj in čemu to počne.«

Primer dobre didaktične prakse, ki je pri študentih makedonske književnosti (sicer kot književnosti v materinščini oz. nacionalne književnosti) vzpodbudil vznemirljivo doživetje, o kakršnem govori I. Samide, je pokazala Vesna Mojsova Čepiševska v prispevku *Eno besedilo – več ciljev ali o izkušnjah z našega potovanja zaradi potovanja Mitka Madžunkova*, kjer je poročala, kako so se študentje na obravnavano kratko zgodbo Madžunkova odzivali v obliki kreativnega pisanja in s svojimi odzivi izkazali poglobljeno razumevanje tega literarnega besedila (Mojsova Čepiševska 2008). V. Mojsova Čepiševska je podobne didaktične izkušnje pozneje umestila v zadnji razdelek monografije *Igra in simulacije (Игра и симулации, 2011)*, ki ga lahko beremo kot odlični didaktični priročnik za pouk književnosti, tudi kot književnosti v tujem jeziku, saj vključuje njeno izkušnjo predavateljice na izpopolnjevalnem lektoratu na 40. seminarju makedonskega jezika, literature in kulture, ki je potekal avgusta 2007 na Ohridu. Na tem lektoratu s(m)o udeleženci (študentje in predavatelji makedonskega jezika in/ali književnosti ter književni prevajalci) podrobno analizirali pesem Ganeta Todorovskega *Лубовна* (zven in ritem vsakdanjega pogovornega jezika, stroga oblika osmerca z rimo, semantična analiza, odkrivanje mediteranskega pejsaža) in jo nato prevajali v svoje prve jezike. Prevajanje makedonskih literarnih besedil v druge jezike je V. Mojsova Čepiševska vključila v svoj lektorat še v naslednjih letih, prevodi pa so bili nato objavljeni v zbornikih predavanj *Предавања на Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура* (od 49. naprej).¹

Na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani vključujemo književno prevajanje v nekatere predmete na prvi in/ali drugi stopnji študija. V zadnjih petnajstih letih je nastalo kar nekaj študentskih prevodov literarnih besedil iz skoraj vseh slovanskih jezikov, ki jih raziskujemo in poučujemo: češčine, slovaščine, poljščine, ruščine, hrvaščine, srbsčine, bolgarščine in makedonščine.

¹ Zborniki so dostopni na povezavi: http://www.ukim.edu.mk/mk_content.php?meni=96&glavno=34

Prevodi, ki so bili nato tudi objavljeni, so nastajali v okviru posebej organiziranih seminarjev (npr. prevajalske delavnice leposlovja v organizaciji Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti; Seminar hrvaškega jezika, literature in kulture; Seminar makedonskega jezika, literature in kulture), seminarjev pri pouku književnosti ali v obliki občudijskih dejavnosti. Knjižne objave študentskih prevodov iz južnoslovenskih književnostih so predstavljene v prispevku *Književno prevajanje pri pouku makedonske književnosti kot književnosti v tujem jeziku* (Subiotto 2020), tu pa bodo predstavljeni prevajalski projekti, ki so nastali v okviru dvopredmetnega študijskega programa 2. stopnje *Južnoslovenski študiji*, pri čemer bova na podlagi anket in lastnih izkušenj orisali, v kolikšni meri so prispevali k doseganju ciljev in kompetenc ter predvidenih študijskih rezultatov, zastavljenih pri dveh predmetih, in sicer *Sodobne južnoslovenske književnosti* in *Prevajanje umetnostnih besedil*.

2 Prevajanje iz hrvaščine in srbščine

V nasprotju s prevajalskimi projekti, vpetimi v seminarski del predmeta *Sodobne južnoslovenske književnosti*, smo se s prevajanjem iz hrvaščine in srbščine pri predmetu *Prevajanje umetnostnih besedil* »projektno« ukvarjali v obdobju 2014–2017, in sicer v sodelovanju z Društvom slovenskih pisateljev, ki je takrat na Pisateljskem odru Slovenskega knjižnega sejma² vsako leto gostilo literate iz Hrvaške, Srbije in Črne gore (v okviru bilateralne izmenjave in programa *Iz sveta* med Društvom slovenskih pisateljev in Hrvaškim društvom pisateljev, Srbskim književnim društvom ter Združenjem založnikov in knjigotržcev Črne gore).

Študentje so pod mentorstvom Đ. Strsoglavac, ki vodi predmet *Prevajanje umetnostnih besedil* in je tudi povezovala večino pogovorov z gostujočimi avtorji in avtoricami, za obiskovalce Pisateljskega odra prevedli besedila, ki so jih izbrali avtorji in avtorice, in dodali bio-bibliografske podatke. Knjižice je uredilo in natisnilo Društvo slovenskih pisateljev, na voljo so bile na vsakokratnem pogovoru.

Leta 2014 so na Pisateljskem odru gostovali Karmela Špoljarić (1967) in Ksenija Kušec (1965) iz Hrvaške ter Nenad Milošević (1962) in Vule Žurić (1969) iz Srbije, leta 2015 Radomir Uljarević (1954) in Andrija Radulović (1970) iz Črne gore, Zvonko Karanović (1959) in Mileta Prodanović (1959) iz Srbije ter Asja Bakić

² Več v spletnem arhivu Slovenskega knjižnega sejma (<https://www.knjiznisejem.si/index.php/sl/arhiv>) in na spletnih straneh Društva slovenskih pisateljev (<https://drustvo-dsp.si/>).

(1982), Franjo Janeš (1982) in Dubravko Jelačić Bužimski (1948) iz Hrvaške, leta 2016 Aida Bagić (1965) in Marko Dejanović (1982) iz Hrvaške ter leta 2017 Darija Žilić (1972) in Neva Lukić (1982) iz Hrvaške. Študentje so vsako leto intenzivno prevajali od druge polovice oktobra do začetka Slovenskega knjižnega sejma (po navadi tretji teden novembra), tako prozo kakor poezijo. Četudi je bilo delo naporno in tempo zaradi kratkega roka izredno intenziven, poleg tega so delali tako skupinsko kakor posamezno ter tako vodeno kakor samostojno, so bili veseli priložnosti, da so se v prevajanju umetnostnih besedil urili z zaokroženimi besedili, o katerih so imeli možnost razpravljati z njihovimi avtorji – med prevajanjem po e-pošti in pozneje v živo, ko so literati gostovali na Pisateljskem odru.³

Pomembnost in koristnost tovrstne konkretne prevajalske prakse v pedagoškem procesu potrjuje tudi projekt, pri katerem so sodelovale študentke predbolonjske študijske smeri *Hrvaški, srbski in makedonski jezik s književnostmi* in nekatere med njimi pozneje tudi dejavne prevajalke Anja Bračić, Rosana Crvelin, Lara Mihovilović in Ana Šetina, ki so se septembra 2011 udeležile prevajalske delavnice na 40. Zagrebški slavistični šoli (Seminar hrvaškega jezika, literature in kulture) v Dubrovniku, ki je ob ustaljenem seminarskem programu za študente kroatistike na tujih univerzah nekaj let organizirala tudi prevajalske delavnice (npr. poljsko, madžarsko, francosko, bolgarsko), namenjene bodisi uveljavljenim književnim prevajalcem bodisi študentom, ki so se prevajanja šele lotevali. Slovensko delavnico⁴ je osmislila in vodila Đ. Strsoglavac; izbrala je osem literarnih besedil, ki so bila vsako po svoje dobro prevajalsko vadišče za soočanje s prevajalskimi trdimi orehi. Glede na specifikko hrvaščine in slovenščine kot sorodnih (južnoslovanskih) jezikov gre najprej za trdovratne lažne prijatelje, nato pa npr. za problematiko prevajanja besednih iger, jezikovne mimetičnosti, izrazov za sorodstvena razmerja, kulturnospecifičnega besedja, za prenašanje izhodiščne krajevne in časovne zaznamovanosti besedil v ciljni jezik (in kulturo), za prepoznavanje posebnih upovedovalnih načinov in pripovednih strategij, torej za teren, kjer (nekompetentnemu) prevajalcu zlahka zmanjka tal pod nogami. Študentke so imele v Dubrovniku poleg klasičnih

³ Da tovrstni konkretni in »živi« projekti izredno učinkovito in koristno dopolnjujejo pouk, povedno strne izjava ene od študentk: »V spomin so se mi še posebej vtisnili prevajalski projekti, kjer smo se lahko preizkusili v prevajanju in dobili konkretne povratne informacije glede prevodov. Razmišljali smo o možnih prevodih, se učili na napakah in se trudili za kakovostne prevode, ki smo jih z vašo pomočjo in znanjem tudi uresničili. Takrat sem resnično ugotovila, da seznam stvari, na katere moraš biti pozoren pri prevajanju, če želiš upoštevati različne dejavnike, le ni tako kratek, kot je mogoče videti na prvi pogled.«

⁴ Več na spletni strani Zagrebške slavistične šole: <https://hrvatskiplus.org/article.php?id=1494&naslov=slovenska-prevoditeljska-radionica>

prevajalskih orodij in klasičnih prevajalskih okolij na voljo tudi strokovnjake, jezikoslovce, literarne zgodovinarje, kulturologe, naravne govorce knjižne, pogovorne in narečne hrvaščine. Prevodi (ob izvornikih), opremljeni z aparatom prevajalskega priročnika, so leta 2012 izšli v monografiji *Sosedovi trdi orebi* in so študijska literatura pri prevajalskih predmetih in predmetu *Sodobne južnoslovenske književnosti* na študijski smeri *Južnoslovenski študiji* ter pri izbirnem predmetu *Južnoslovenske književnosti*, ki poteka v slovenščini. Po prevajalskem priročniku poleg tega posegajo tudi drugi zainteresirani bralci, saj izbrana hrvaška besedila (z izjemo ene zgodbe) dotlej še niso bila prevedena v slovenščino.⁵

Ker je pouk književnosti v tujem jeziku svojevrstno medkulturno posredovanje, možnosti razumevanja literarnih besedil s perspektive medkulturnega položaja »niso zanimive samo s stališča recepcije posameznih besedil v tujih kulturah, marveč tudi zato ker osvetljujejo širše procese medkulturnega razumevanja na temelju literarnih besedil in odpirajo vpoglede v posameznikovo sprejemanje besedil iz drugih kultur«, kot pravi Meta Grosman (2004: 37), zato je nujno razvijanje medkulturne zavesti – tudi z intenzivnim vključevanjem študentov v projekte, ki presegajo okvirje študijskih vsebin.

3 Prevajanje iz makedonščine

Jeseni leta 2017 je Radio Študent v oddaji *Tu pa tam* predvajal tri oddaje s podnaslovom *Sodobna makedonska kratka proza*, v katerih so bili predstavljeni prevodi študentov prvostopenjskega in drugostopenjskega programa *Južnoslovenski študiji* (Lara Gea Vurnik Navinšek, Ajla Kovačević, Sandra Jović in Miroslav Mrković so v okviru seminarjev pri predmetih *Sodobne južnoslovenske književnosti* in *Makedonska književnost* prevedli izbrana prozna besedila Ivana Šopova, Rumene Bužarovske, Irene Cvetković Alene in Aleksa Bukarskega). V študijskem letu 2018/19 smo se s študenti drugostopenjskega dvopredmetnega (bolonjskega) študijskega programa *Južnoslovenski študiji* (prevajalska smer) pri predmetu *Sodobne južnoslovenske književnosti* lotili projekta, ki je prav tako vključeval književno prevajanje v pouk makedonske književnosti kot književnosti v tujem jeziku, cilj pa je bil objava prevodov v knjižni obliki. Ta projekt je že v zasnovi predvidel svojevrstno sodelovanje več institucij, in sicer Oddelka za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Makedonskega

⁵ Kot navaja tudi rubrika *V branje vam priporočamo* številka 3–4/2012 revije *Jezik in slovstvo*: <https://www.jezikinslovstvo.com/pdf.php?part=2012|3-4|189>

kulturnega društva Makedonija iz Ljubljane, Makedonskega kulturnega društva Sv. Ciril in Metod iz Kranja, Trubarjeve hiše literature ter LUD Literature na slovenski strani in Oddelka za makedonski jezik in južnoslovanske jezike Filološke fakultete Blažeta Koneskega Univerze Sv. Cirila in Metoda iz Skopja ter uredništva revije *Современост* na makedonski strani. Projekt je potekal v več fazah. Glavni urednik najstarejše makedonske literarne revije *Современост* Stefan Markovski je pripravil izbor pesmi štirih pesnic in pesnikov, rojenih med letoma 1980 in 1990, ki krojijo sodobno makedonsko pesniško sceno (Snežana Stojčevska, Josip Kocev, Marijana Jančeska, Katerina Gogova), literarni zgodovinar in urednik Vasil Tocinovski pa je izboru dodal še pesmi Stefana Markovskega. Markovski je spisal tudi spremno besedo (*Meta*)*fi*zika običajnega in nostalgija kot vzorec doživljanja najmlajše generacije makedonskih pesnikov in pripovednikov, v kateri je orisal poetike izbranih avtorjev. Literarna kritičarka, urednica, voditeljica literarnih prireditev in pesnica Petra Koršič pa je pripravila izbor pesmi štirih slovenskih pesnic in pesnikov (Alenka Jovanovski, Kaja Teržan, Denis Škofič, David Bandelj) ter dodala še izbor svojih pesmi. Eden izmed ciljev projekta je bil, da izbrano poezijo makedonskih avtorjev v izvirnikih in prevodih v obliki dvojezične knjižice (*Ne*)*par* objavi Makedonsko kulturno društvo Makedonija iz Ljubljane,⁶ izbor slovenske poezije pa naj bi izšel v reviji *Современост* (4. številka leta 2019), oboje se je tudi zgodilo. Oba izbora vključujeta bio- in bibliografske zapise o avtorjih. Študentke drugostopenjskega dvopredmetnega študijskega programa *Južnoslovanski študiji* (prevajalska smer) na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani so pod mentorstvom N. Subiotto in s sodelovanjem diplomantke študijskega programa *Hrvaški, srbski in makedonski jezik s književnostmi* Lare Mihovilović⁷ izbrane pesmi prevedle v slovenščino, dve študentki, rojeni govorki makedonskega jezika, pa sta prevedli pesmi Alenke Jovanovski in Petre Koršič v makedonščino. Ostale pesmi so v makedonščino prevedle študentke slovenistike pod mentorstvom profesorice slovenskega jezika na Filološki fakulteti Blažeta Koneskega v Skopju Lidije Arizankovske.⁸

⁶ Društvo MKD Makedonija je ta del projekta prijavilo in realiziralo v okviru javnega razpisa Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti za izbor kulturnih projektov na področju različnih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v RS Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

⁷ V vlogi prevajalke z že objavljenimi prevodi makedonske poezije v literarnih revijah *Sodobnost*, *Poetikon*, *Lirikon*.

⁸ Pod mentorstvom L. Arizankovske so nastali tudi študentski prevodi izbrane sodobne slovenske poezije (23 pesmi) in proze (13 besedil), ki so leta 2011 izšli v dvojezični monografiji *Избор од современата словенечка литература во превод на мakedонски јазик* pri založbi Filološke fakultete Blažeta Koneskega Univerze Sv. Cirila in Metoda v Skopju. Ista založba je leta 2008, tokrat pod mentorstvom Jasne Koteske, profesorice slovenske književnosti na tej fakulteti, objavila še en študentski prevod slovenske književnosti v makedonščino, in sicer Linhartovo dramo *Веселиот ден или Матичек се жени*. Prevod, ki je nastal na predlog študentov, saj se jim je branje tega dela v izvirniku zdelo zelo težavno, je opremljen s spremno študijo Jasne Koteske *Линхарт и неговото време* in je vključen v študijsko literaturo.

Prevajanje izbranih literarnih besedil smo vključili v seminar pri predmetu *Sodobne južnoslovanske književnosti*, in sicer v obliki uvodne prevajalske delavnice, na kateri je L. Mihovilović predstavila svoje izkušnje pri prevajanju makedonske poezije, nato so študentke izbrale avtorja/avtorico, čigar/katere dela so samostojno prevedle in prevode predstavile na zaključnem seminarju. Ob branju prevodov so predstavile svoje prevajalske strategije in argumentacije pri trenju trših prevajalskih orehov. Predstavitve se je udeležila tudi pesnica Petra Koršič, s katero je prevajalka njene poezije v makedonščino skušala razrešiti nekatere težje dele. Razvila se je živahna diskusija o poglobljenem branju in razumevanju izvirnika, o večpomenskosti literarnega besedila, o iskanju prevajalskih rešitev, o možnosti komunikacije z avtorji itn. Študentke so svoje prevode zelo dobro interpretirale tudi na poznejših predstavitev objavljenih publikacij. Makedonsko kulturno društvo Sv. Ciril in Metod iz Kranja je namreč decembra 2019 gostilo Stefana Markovskega na tradicionalni prireditvi *Prešernovo oro*, na kateri sta bili predstavljeni obe publikaciji, in sicer 6. 12. 2019 na Filozofski fakulteti v Ljubljani ter 7. 12. 2019 v Galeriji Ceneta Avgušтина v Kranju. Posebno predstavitev pa je 6. 12. 2019 organizirala P. Koršič v Trubarjevi hiši literature. Naslovila jo je *Slovensko-makedonska naveza*, na njej pa smo se o objavljenih publikacijah ter makedonsko-slovenskih literarnih stikih z njo pogovarjali L. Mihovilović, S. Markovski, študentje *Južnoslovanskih študijev* in N. Subiotto. Sledil je še dogodek *Ad hoc* (likovna in glasbena improvizacija interpretirata poezijo), na kateri sta svoje pesmi interpretirala Stefan Markovski in Alenka Jovanovski ob improvizatorskem slikanju Svetlane Jakimovski Rodić ter muziciranju Vaska Atanasovskega, prevode njune poezije pa so interpretirale naše študentke.

V študijskem letu 2019/20 smo izpeljali še en prevajalski projekt, katerega rezultat je bil objava ilustriranega dvojezičnega izbora makedonske poezije z ohridskimi motivi *Dojdu vo Oxpud/Pridi na Obrid*.⁹ Nastal je na podlagi antologije *Pridi na Obrid: Antologija pesmi o Obridu (Dojdu vo Oxpud: Antologija na pesnu za Oxpud*, 2016), ki sta jo pripravila Dimitar Pandev in Slave Ćorgo Dimoski. Iz obsežne antologije smo izbrali dvajset pesmi z motivi mesta Ohrid (tradicionalna ohridska hiša, freske in kipi, cerkve in samostani, Samuelova trdnjava, mestni utrip) in Ohridskega jezera (čarobnost pejsaža), ki so jih ustvarili priznani makedonski pesniki in pesnice različnih generacij: Konstantin Miladinov (1830/31–1862), Liljana Čalovska (1920–1997), Blaže Koneski (1921–1993), Srbo Ivanovski (1928–2014), Mateja Matevski

⁹ Tudi ta projekt je podprl Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

(1929–2018), Gane Todorovski (1929–2010), Petre M. Andreevski (1934–2006), Vlada Urošević (1934), Radovan Pavlovski (1937), Petko Dabeski (1939), Bogomil Ćuzel (1939), Trajan Petrovski (1939), Mihail Rendžov (1939), Gordana Mihailova Bošnjakoska (1940), Svetlana Hristova Jocić (1941–2012), Petre Bakevski (1947–2012), Risto Lazarov (1949), Katica Ćulavkova (1951), Naume Radičeski (1953–2014) in Mirjana Stojanovska (1971). Študentje magistrskega študija *Južnoslovanski študiji* (prevajalska smer) na Oddelku za slavistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani so pod mentorstvom N. Subiotto izbrane pesmi samostojno prevedli v slovenščino in prevode predstavili na seminarju, člani likovne sekcije MKD Makedonija pa so jih prenesli v podobo. Predstavitev publikacije je zaradi epidemioloških razmer potekala na daljavo 14. 12. 2021.

4 Izkušnje študentov

Poglejmo, kako so doseganje pričakovanih ciljev in kompetenc pri teh projektih v okviru predmetov *Sodobne južnoslovanske književnosti* in *Prevajanje umetnostnih besedil* ocenili študentje v anketah. Pri prevajanju iz hrvaščine in srbsščine je sodelovalo osemnajst študentov in študentk, pri prevajanju iz makedonščine pa dvanajst. Na anketo je odgovorilo trinajst študentov. Anketno vprašanje in navodilo je bilo: »V kolikšni meri ste s sodelovanjem pri prevajalskih projektih pridobili predvidene kompetence in dosegli predvidene študijske rezultate? Oštevilčite pri vsaki alineji z: 1 (nič) 2 (malo) 3 (srednje) 4 (veliko) 5 (zelo veliko).«

Spodaj so prikazani rezultati anket, od najvišje ocenjenih kompetenc proti najnižjim. Na prvem mestu je povprečje ocen pri prevajanju iz hrvaščine in srbsščine, sledi povprečje ocen pri prevajanju iz makedonščine.

Sodobne južnoslovanske književnosti

Cilji in kompetence

- kompetence za prepoznavanje specifik sodobnih južnoslovanskih književnosti: 4,4 (prevajanje iz hrvaščine in srbsščine); 4,3 (prevajanje iz makedonščine);
- razumevanje sodobnih literarnih besedil: 4,2; 4,4;

- poznavanje kanoniziranih avtorjev in literarnega korpusa obravnavanih literarnih praks: 4; 4,3;
- visoke besedilne kompetence za južnoslovenske književnosti: 3,8; 4,4;
- kompetence za iskanje literarnih virov: 4,2; 4;
- praktična uporaba temeljnega literarnozgodovinskega in literarnoteorijskega izrazja: 3,6; 4;
- kompleksnejše literarne metajezikovne kompetence: 3,8; 3,8;
- visoke kompetence pri podajanju in teoretični analizi literarnozgodovinskih in literarnoteorijskih značilnosti literarnih besedil: 3,2; 4,3;
- komparativno poznavanje značilnosti literarnih obdobj: 3,6; 3,9.

Predvideni študijski rezultati

- razumevanje obravnavanih literarnozgodovinskih procesov v južnoslovenskih književnostih: 4; 4,4;
- splošnoteorijska znanja, ki omogočajo široko reflektirano razumevanje raznovrstnih plasti kulturne resničnosti: 4,2; 4,1;
- disciplinarno specifičnejša znanja, praviloma povezana s preučevanjem različnih konkretnjših kulturnih pojavov in procesov v južnoslovenskem prostoru: 4; 3,9;
- poznavanje temeljnih literarnozgodovinskih in literarnoteorijskih značilnosti obravnavanih južnoslovenskih književnosti: 3,6; 4,1.

Prevajanje umetnostih besedil

Cilji in kompetence

- kompetence za prevajanje in razumevanje hrvaških in srbskih ter makedonskih umetnostnih besedil: 3,8 (prevajanje iz hrvaščine in srbsčine); 4,4 (prevajanje iz makedonščine);
- sposobnosti popolnoma samostojnega in odgovornega dela ter korektnega vedenja, v skladu s profesionalno prevajalsko prakso: 3,8; 4,4;
- visoke literarne in jezikovne kompetence za hrvaščino, srbsčino, makedonščino in slovenščino: 4; 3,8;

- usvajanje metodoloških temeljev za reševanje prevajalskih problemov: 3,2; 4,5;
- kompetence za prepoznavanje, redakcijo in tvorjenje umetnostnih besedil v skladu s specifikami hrvaške, srbske, makedonske in slovenske literature in jezika: 3,6; 3,9;
- metaliterarne in metakulturne reference: 3,6; 3,9;
- kompetence iz rabe sodobnih jezikovnih tehnologij: 3,2; 3,5.

Predvideni študijski rezultati

- razumevanje temeljnih prevajalskih postopkov, zlasti tistih, ki so značilni za prevajanje umetnostnih besedil: 4; 4,8;
- razumevanje temeljnih literarnih postopkov: 4,2; 4,3;
- znanja o prevajalskih strategijah pri prevajanju umetnostnih besedil, oblikovanju dokumentacije, sekundarni literaturi in samonadzorovanju ter samolektoriranju: 3,6; 4.

Ankete kažejo na razmeroma visoke ocene (povprečna ocena je 4,0) za doseganje predvidenih kompetenc, ciljev in rezultatov. Nekateri študentje so dopisali še druge pozitivne ali negativne izkušnje iz sodelovanja pri prevajalskih projektih:

- V spomin so se mi še posebej vtisnili prevajalski projekti, kjer smo se lahko konkretno preizkusili v prevajanju in dobili konkretne povratne informacije glede prevodov. Razmišljali smo o možnih prevodih, se učili na napakah in se trudili za kakovostne prevode, ki smo jih z vašo pomočjo in znanjem tudi uresničili. Takrat sem resnično ugotovila, da seznam stvari, na katere moraš biti pozoren pri prevajanju, če želiš upoštevati različne dejavnike, le ni tako kratek, kot je mogoče videti na prvi pogled.
- Sodelovanje z avtorji med prevajanjem in pogovor v živo na sejmu.
- Sodelovanju v projektu *Ајду во Опшћу / Pridi na Obriđ* je bilo zame velik izziv, saj sem prevajal iz enega tujega jezika v drugi. Naučil sem se veliko novega.
- Sodelovanje pri prevajalskih projektih ocenjujem kot izjemno koristno, ker omogočajo prenos pridobljenih znanj in kompetenc v prakso, pri čemer mislim na zelo oprijemljive, ne zgolj inscenirane potencialne rezultate. Obenem težko natančno opredelim, katere splošnejše literarnovedne

kompetence sem pridobila prav v okviru omenjenih dveh predmetov, ker so povezani z globalnim strokovnim razvojem med študijem, vsekakor pa so prevajalski projekti dodana vrednost pouka in nadgradnja klasičnih dejavnosti.

- V celoti je bilo sodelovanje v obeh projektih zelo dobra izkušnja, ne le zaradi dinamičnosti, ki sta jo prinesla študijskemu procesu, ampak tudi zaradi prvega praktičnega soočanja z prevajalskimi problemi v varnem okolju. Predvsem bi izpostavila poglobljen občutek za izraz v določeni literarni zvrsti določenega obdobja in pridobljene kompetence, ki se tičejo samega procesa literarnega prevajanja: načini iskanja najboljših rešitev, sposobnost njihove utemeljitve in prenašanje pomena izrazov za kulturno specifične pojave, ki nimajo neposrednih ustreznic.
- Sodelovanje pri konkretnih prevajalskih projektih se mi zdi izredno dobrodošla dopolnitev pedagoškega procesa. Miselni sistem je povsem drugače naravnán kot pri siceršnjih vajah, kar ima za posledico veliko večjo motivacijo, osvojene kompetence pa se veliko trdneje usidrajo. Poleg tega so na tej stopnji študija na ta način pridobljene reference več kot dobrodošle.
- S sodelovanjem pri prevajalskem projektu in pri prevajanju umetniških besedil sem se naučila veliko novih prevajalskih tehnik, kako rešiti prevajalske probleme in kako se čimbolj približati izvorniku. Poleg tega sem pridobila tudi veliko jezikovnih kompetenc pri južnoslovanskih jezikih in izkušenj pri prevajanju umetniških besedil, ki so in mi še bodo v veliko pomoč pri prevajalstvu. Prevajalski projekt mi je približal delo prevajalca v praksi in zagotovo je to pozitivna izkušnja za vse nas, ki si želimo kariere v prevajalstvu.

5 Sklep

Pri visokošolskem pouku južnoslovanskih književnosti kot književnosti v tujem jeziku si prizadevamo literarna besedila brati v izvorniku in se posvečati predvsem njihovem estetskemu vidiku, kar pa zna pri študentih večkrat sprožiti nelagodje; predvsem pri besedilih v makedonščini, saj zaradi razmeroma majhnega števila ur, ki so v programu namenjene učenju makedonskega jezika, tovrstna besedila težje dekodirajo, se vanje poglobijo in se nanje dovolj suvereno odzivajo. Toda če upoštevamo misel, da so prevajalci najbolj strastni, temeljiti in natančni bralci

(Novak 2011: 34), potem lahko z osmišljenim in skrbno načrtovanim vključevanjem književnega prevajanja v pouk tujejezične književnosti, ki zajema tudi literarnovedno in/ali lingvostilistično analizo smotrno izbranih besedil, gotovo dosežemo tudi cilje in kompetence, ki smo si jih zadali v učnih načrtih, kar so pokazale tudi ankete in lastne izkušnje, obenem pa pri študentih uzavestimo specifične književnega prevajanja in z objavo prevodov obogatimo sezname študijske literature za bodoče rodove in druge zainteresirane bralce ter študente že med študijem dejavno vključujemo v slovenski prevodni literarni sistem. V prihodnje bi veljalo tovrstne projekte bolj sistematično vključevati v kurikulum kot praktično, strokovno, raziskovalno, razvojno in umetniško delo, povezano tako s študijskim programom kot z vpetostjo študija drugih, nenacionalnih jezikov, literatur in kultur v slovenski družbeni prostor. Načrtovanje in izvedba prevajalskih projektov zagotovo pomeni veliko dodatnega dela tako za učitelje kot za študente in predvideva posebno učiteljevo zavzetost. Toda ali ni prav to naše poslanstvo?

Literatura

- Meta GROSMAN, 2004: *Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Josip KOCEV, Marijana JANČESKA, Snežana STOJČEVSKA, Katerina GOGOVA, Stefan MARKOVSKI, 2019: *(Ne)par = (Ne)par : dvojezični izbor svežje makedonske literature*. Ljubljana: MKD Makedonija.
- Vesna MOJSOVA ČEPIŠEVSKA, 2008: Eno besedilo – več ciljev ali o izkušnjah z našega potovanja zaradi potovanja Mitka Madžunkova. *Obdobja 25: Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 245–249. Dostop 1. 9. 2020 na <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/25-MojsovaCepisevska.pdf>
- Весна МОЈСОВА ЧЕПИШЕВСКА, 2011: *Игра и симулации*. Скопје: Галкиа.
- Boris A. NOVAK, 2011: *Salto immortale. Študije o prevajanju poezije*. Prva knjiga. Ljubljana: Založba ZRC, 2011.
- Димитар ПАНДЕВ, Славе Ѓорѓо ДИМОСКИ (ur.), 2016: *Дојди во Охрид: Антологија на песни за Охрид*. Охрид: Општина Охрид.
- Đurđa STRSOGLAVEC, 2012: Kaj so sosedovi trdi orehi. *Sosedovi trdi orehi: prevajalski priručnik*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 7–8.
- Irena SAMIDE, 2008: Kdo se boji literature? Književna didaktika pri študiju tujega jezika. *Obdobja 25: Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 325–333. Dostop 1. 9. 2020 na <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/25-Samide.pdf>
- Namita SUBIOTTO, 2008: Težave in triki pri poučevanju makedonske književnosti (kot književnosti v tujem jeziku). *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 319–323. Dostop 1. 9. 2020 na <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/25-Subiotto.pdf>
- Namita SUBIOTTO, 2020: Književno prevajanje pri pouku makedonske književnosti kot književnosti v tujem jeziku. *B'lgarija – Severna Makedonija – Slovenija: literarnijat prevod v priemaštata kultura i v*

obrazovaniето = Bugarija – Severna Makedonija – Slovenija: literarni prevod vo celnata kultura vo obrazovaniето = Bolgarija – Severna Makedonija – Slovenija: literarni prevod v ciljni kulturi in izobraževanju. Ur. Namita Subiotto in Ljudmil Dimitrov. Sofija: Nacionalno izdatelstvo za obrazovanie i nauka "Az-buki". 209–218.

Namita SUBIOTTO (ur.), 2020a: *Dojdi vo Ohrid = Pridi na Ohrid: dvojezični ilustrirani izbor makedonske poezije z obridskimi motivi.* Ljubljana: MKD Makedonija.

Neva ŠLIBAR, 2008: Sedmero tujosti literature – ali: o nelagodju v/ob literaturi. Literatura kot tujost, drugost in drugačnost. *Obdobja 25: Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode.* Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 15–36. Dostop 1. 9. 2020 na <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/25-Slibar.pdf>

Literary Translation in Teaching South Slavic Literatures as Literatures in a Foreign Language

During our South Slavic literature studies at university level and during our literature in foreign languages studies at the Department of Slavistics at the Faculty of Arts of the University of Ljubljana, we endeavour to read literary texts in their original language and to dedicate these readings predominantly to their aesthetic aspect; but this can often arouse uneasiness in students because, due to the relatively small amount of lessons in the programme that are dedicated to learning South Slavic languages, such texts are harder for students to decode, to immerse themselves into them and to sovereignly respond to them. We thought that we could reduce such an uneasiness or even change it to happiness if we offered students, in the framework of lectures and consultations, the means of trying to immerse themselves in literary translation. We have moved forward, namely, considering the idea that translators are the most profound readers and with considered and carefully planned inclusion of literary translation into studies of literature in foreign language(s), which also includes literary scientific and/or linguo-stylistic analysis of systematically chosen texts. Implementing these ideas, we could achieve goals and competences set in the curriculums.

Translation projects (translating from Croatian and Serbian and translating from Macedonian) that we performed in the period 2014–2020 in the framework of double-major studies of South Slavic studies at the second level, where, based on the surveys and our own experience, we outlined to which extent they contributed to achieving goals and competences and estimated study results, set at two subjects, namely at Contemporary South Slavic Literatures and Literary Translation, are presented in the paper. Eighteen students took part in translating from Croatian and Serbian (translating literary texts of visiting authors for visitors of the Writers' Scene at the Slovenian book fair; printing of booklets with translations and bio-bibliographies of authors for visitors of the fair) and twelve students took part in translating from Macedonian (translating of contemporary Macedonian short prose and poetry and publication of translations on the radio and in two book publications). Thirteen students took part in the survey. The survey question and instruction was: "In which extent have you gained estimated competences and achieved estimated study results by taking part in translation projects? Chose the number at every paragraph: 1 (zero) 2 (a small amount) 3 (a moderate amount) 4 (a large amount) 5 (a very large amount)." The survey showed relatively high assessments (the average assessment was 4.0) for achieving estimated competences, goals and results (e.g., competences for translating and understanding Croatian and Serbian and Macedonian literary texts; abilities of completely independent and responsible work and correct attitudes in accordance with professional translating practice; high literary and language competences for Croatian, Serbian, Macedonian and Slovenian). Some students also added other positive experience from contribution in translating projects.

Our presumption was correct: inclusion of literary translation into studies of South Slavic literature definitely contributed to achieving estimated goals and competences, and at the same time, we made students aware of the specifics of literary translating and, as early as during our studies, we actively integrated them in Slovenian literary translation systems, while, by publishing translations, we enriched lists of study literature for future generations and other interested readers. In the future, it would be

worth it to more systematically include such projects into the curriculum as practical, professional, researching, developmental and artistic work, connected as well as this study programme as with integration of the study of other, non-national languages, literatures and cultures into Slovenian social space.

POUK SLOVENŠČINE KOT TUJEGA JEZIKA V JUŽNOSLOVANSKEM JEZIKOVNEM OKOLJU

MAJA ĐUKANOVIĆ, BORKO KOVAČEVIĆ

Univerza v Beogradu, Filološka fakulteta, Beograd, Srbija,
maja.djukanovic@fil.bg.ac.rs, borko.kovacevic@fil.bg.ac.rs

Sinopsis V prispevku so predstavljene posebnosti pouka slovenščine kot sorodnega južnoslovanskega jezika na različnih ravneh učenja. V prvem delu prispevka je obravnavan status slovenščine v južnoslovanskih državah; na podlagi zbranih podatkov je predstavljena razlika v pogojih za učenje in ohranjanje slovenskega jezika, književnosti in kulture. Drugi del prispevka je namenjen predstavitvi posebnosti pri poučevanju sorodnih jezikov, in sicer s stališča poučevanja slovenščine v drugih južnoslovanskih jezikovnih okoljih. V tretjem delu so povzete najpogostejše napake govorcev različnih južnoslovanskih jezikov pri učenju slovenščine, in sicer s področja glasoslovja, oblikoslovja in skladnje. Poseben poudarek je na medjezikovnih homonimih, ki povzročajo številne težave ne samo za učence, ampak tudi v komunikaciji med govorci južnoslovanskih jezikov nasploh.

Ključne besede:

pouk slovenščine
kot tujega jezika,
južnoslovanski
jeziki,
sorodni jeziki,
pouk slovenščine
po svetu,
pouk sorodnih
jezikov

TEACHING SLOVENIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN THE SOUTH SLAVIC LANGUAGE ENVIRONMENT

MAJA ĐUKANOVIĆ, BORKO KOVAČEVIĆ

University of Belgrade, Faculty of Philology, Belgrade, Serbia,
maja.djukanovic@fil.bg.ac.rs, borko.kovacevic@fil.bg.ac.rs

Abstract This paper presents peculiarities of teaching Slovenian as a genetically related and similar language at different levels. The first part discusses the status of Slovenian in the South Slavic states, and focuses on the difference in the learning conditions and difference in preserving the Slovenian language, literature and culture. In the second part of the paper, the characteristics of teaching similar languages in general and in particular the teaching of Slovenian in the South Slavic context are presented. And in the third part, the common mistakes made by the speakers of one of the South Slavic languages who learn Slovenian are given. These mistakes include those from phonology, morphology, and syntax. Special attention is paid to the so called false friends in the South Slavic languages, which not only cause problems in communication for learners of a South Slavic language, but also for the speakers of South Slavic languages in general.

Keywords:

Slovenian as a
foreign language,
South Slavic
languages,
similar languages,
language textbooks
and resources,
comparative
linguistics

1 Uvod

Načini poučevanja tujih jezikov temeljijo na različnih osnovah in terjajo različne pristope, kar velja tudi za slovenščino kot tuji in/ali drugi jezik. Med drugim je treba upoštevati, v kolikšni meri so tuji/drugi jeziki, njihova književnost in kultura, učencem in študentom znani. Zato pouk slovenskega jezika, književnosti in kulture v južnoslovanskem okolju zahteva deloma drugačen pristop kot v drugih jezikovnih okoljih, saj gre v tem primeru za pouk sorodnega jezika, ki je učencem oziroma študentom do določene mere razumljiv, katerega kulturo in književnost vsaj deloma poznajo in s katerim tudi delijo del zgodovine.

V prispevku so predstavljene posebnosti pouka slovenščine kot sorodnega jezika na različnih ravneh učenja v državah, ki sodijo v južnoslovansko jezikovno okolje: Srbiji, Severni Makedoniji, Bosni in Hercegovini, Črni gori, Bolgariji in na Hrvaškem. Predstavljen je pouk na univerzitetni ravni in dopolnilni pouk slovenščine v društvih Slovencev ter drugih slovenskih združenjih in skupnostih v teh deželah.

V prispevku je predstavljen status slovenščine v deželah, ki sodijo v južnoslovansko jezikovno okolje, med njimi pa edino Bolgarija nikoli ni bila v isti državni skupnosti s Slovenijo, ostale pa s Slovenijo, slovenskim jezikom, književnostjo in kulturo ter umetnostjo povezuje dobrih sedem desetletij sobivanja v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev ter potem v Jugoslaviji. Tesni stiki med posamezniki in inštitucijami v isti državi ter dejstvo, da jeziki izhajajo iz skupnega izvora in sodijo v isto, južnoslovansko skupino, so v veliki meri vplivali na to, da so slovenščina, slovenska književnost, kultura, umetnost in znanost govorcem drugih južnoslovanskih jezikov v večji ali manjši meri znani. S stališča poučevanja slovenščine kot drugega ali tujega jezika v južnoslovanskem jezikovnem okolju je to spodbudno, a tudi moteče.

2 Status slovenščine v južnoslovanskih državah

V prispevku se pojem južnoslovanske države uporabi za države, v katerih je uradni jezik eden od južnoslovanskih jezikov; gre za države, ki so nastale po razpadu nekdanje skupne države Jugoslavije,¹ torej Srbijo, Severno Makedonijo, Hrvaško, Črno goro ter Bosno in Hercegovino; dodana je tudi Bolgarija, ki ni bila del Jugoslavije.

---

¹ V nadaljevanju tudi SFRJ.

Priča smo dejstvu, da imajo jeziki, katerim je bila v nekdanji SFRJ z ustavo zagotovljena enakopravnost v rabi na področju skupne države, v novoustanovljenih državah status manjšinskih oziroma tujih jezikov (Kužnik, Kovačević 2019: 148); kot je razvidno iz pregleda, ki sledi, je status slovenskega jezika v njih različen. Že na samem začetku 21. stoletja se s postopnim odpiranjem in razvojem ekonomskega, kulturnega in akademskega sodelovanja med Republiko Slovenijo in drugimi južnoslovanskimi državami zanimanje za učenje slovenščine kot manjšinskega jezika poveča tudi med pripadniki nemanjšinskih skupnosti (Kužnik, Kovačević 2019: 149).

2.1 Status slovenščine v Srbiji

2.1.1 Pouk na univerzitetni ravni

V Srbiji se slovenistika poučuje na dveh univerzah, in sicer na beograjski Filološki fakulteti in novosadski Filozofski fakulteti. Obe srbski univerzi, na katerih se poučujejo slovenski jezik, književnost in kultura, imata razvito dolgoletno sodelovanje s slovenisti in južnimi slavisti z matičnih univerz in inštitutov ter s slovenisti in južnimi slavisti po svetu (več v Đukanović 2014).

2.1.1.1 Pouk slovenščine na Univerzi v Beogradu

V zvezi s poukom slovenščine na univerzitetni ravni v Srbiji velja omeniti, da ima daljšo tradicijo kot pouk na ravni osnovnih in srednjih šol (renako velja tudi za pouk srbsčine v Sloveniji). Pred več kot stoletjem (še pred ustanovitvijo skupne države Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev), v letih 1905 in 1907 je beograjski profesor Pavle Popović organiziral dva tečaja za študente, ki so se imeli namen ukvarjati s prevajanjem slovenske književnosti (Đukanović 2015: 77; Đukanović 2019: 138), za katero je pri srbskih bralcih, tako kot za slovensko gledališče, film in glasbo, ves ta čas obstajalo in še obstaja precejšnje zanimanje.

Na Filološki fakulteti v Beogradu ima slovenistika status vzporednega diplomskega študija, pouk pa se izvaja v okviru izbirnih predmetov, za katere se v velikem številu odločajo tudi študentje drugih smeri (Fekonja Fontayn, Đukanović 2019: 131). Predavanja s področja slovenistike obstajajo tudi na podiplomskem (magistrskem) in doktorskem študiju.

2.1.1.2 Pouk slovenščine na Univerzi v Novem Sadu

Na Filozofski fakulteti v Novem Sadu se pouk slovenščine izvaja v okviru izbirnega predmeta za študente Skupine za srbski jezik in književnost (Marković 2019: 134), temelji pa na bogati zgodovini pouka slovenskega jezika in književnosti na tej univerzi (Marković 1999: 95–96). Od leta 1958 je bil predmet Slovenski jezik in književnost obvezen za vse študente študijskih smeri Južnoslovanski jeziki in jugoslovanska književnost ter Jugoslovanska književnost in južnoslovanski jeziki, z manjšimi spremembami v številu predavanj in vaj na različnih smereh študija. Od leta 1993, ko so bili na Filozofski fakulteti sprejeti novi študijski programi, imata slovenski jezik in slovenska književnost status izbirnih premetov (Marković 1999: 95), kar velja tudi danes, ko se pouk izvaja v skladu z zahtevami bolonjske reforme.

2.1.2 Pouk slovenščine na drugih ravneh v Srbiji

2.1.2.1 Dopolnili pouk slovenščine v Srbiji

Dopolnili pouk slovenščine se v Srbiji udejanja v Beogradu, Nišu, Smederevu, Kostolcu, Subotici, Novem Sadu, Rumi, Vršcu, Gudurici, Zrenjaninu, Pančevu, Kovinu, Irigu, Sremski Mitrovici, Leskovcu, Zaječarju in Boru. Vodita ga dve učiteljici, napoteni iz Slovenije, in štirje učitelji iz Srbije, in sicer po učnih načrtih v sodelovanju s slovenskim Zavodom za šolstvo in pristojnim ministrstvom. Učenci na pobudo učiteljev in z njihovo veliko podporo sodelujejo na številnih kulturnih dogodkih in na ta način aktivno ohranjajo ter promovirajo slovenski jezik in kulturo v svoji državi bivališča.²

V sodelovanju z Nacionalnim svetom slovenske narodne manjšine v Srbiji je v učnih načrtih za osnovno šolo zastopana tudi slovenščina, ki je kot izbirni predmet namenjen pripadnikom slovenske narodne manjšine. Pouk je šele na začetku razvoja, a se gradi na trdnih temeljih.³

---

² Prim. <https://www.zrss.si/mednarodno-sodelovanje/slovinci-izven-meja/slovinci-po-svetu-sticisce/> (dostop 30. 10. 2021).

³ Prim. https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/060717-pravilnik_o_dopuni_pravilnika_o_nastavnem_planu_i_programu_za_prvi_i_drugi_razred_osnovnog_obrazovanja_i_vaspitanja.html (dostop 15. 8. 2021).

2.1.2.2 Pomen Nacionalnega sveta slovenske manjšine v Srbiji

V Srbiji so Slovenci priznani kot narodna manjšina in v skladu s tem imajo določene pravice, predvsem na področju kulture in izobraževanja. Aktivnih je šestnajst društev Slovencev (<http://slovenci.rs/organizacije/slovenska-kulturna-zdruzenja-v-srbiji/>); od leta 2011 pa v Srbiji deluje tudi krovna organizacija Nacionalni svet slovenske narodne manjšine s sedežem v Beogradu.⁴ Za slovenska združenja v Srbiji je značilno, da je osnovni cilj njihovega delovanja ohranjanje slovenskega jezika in kulture med pripadniki slovenske narodne manjšine in promocija slovenskega jezika in kulture nasploh.

Kot posebnost je treba poudariti, da v založbi Nacionalnega sveta slovenske manjšine v Srbiji v sodelovanju s Filološko fakulteto Univerze v Beogradu izhaja *Slovenika – časopis za kulturo, znanost in izobraževanje*, v oblikovanju te znanstvene publikacije pa sodelujejo slovenisti iz več univerzitetnih centrov.⁵ Gre za redki primer, ko narodna manjšina izdaja svoj znanstveni časopis, ki je indeksiran in priznan v mednarodni znanstveni skupnosti.

Na podlagi navedenega in na osnovi analiziranih podatkov lahko sklepamo, da ima slovenščina v Srbiji veliko priložnosti za promocijo, učenje in razvoj znanstvenih raziskav.

2.2 Status slovenščine na Hrvaškem

2.2.1 Pouk na univerzitetni ravni

Na univerzitetni ravni se slovenščina poučuje na treh hrvaških univerzah: v Zagrebu, Zadru in na Reki.

2.2.2 Pouk slovenščine na Univerzi v Zagrebu

Zgodovina pouka slovenščine na univerzitetni ravni v Zagrebu sega v 19. stoletje, v leto 1880, ko so bila izvedena prva predavanja iz zgodovine slovenske književnosti. Študij Južnoslovanskih jezikov in književnosti je bil možen že leta 1874, in sicer v kombinaciji s t. i. študijem za učitelje hrvaškega jezika in književnosti (Gotal 2019:

⁴ Prim. <http://slovenci.rs/> (dostop 30. 10. 2021).

⁵ Prim. <http://slovenci.rs/slovenika/> (dostop 30. 10. 2021).

55); v skupni državi se je pouk redno udejanjal, poučevali pa so uveljavljeni slovenisti v okviru Oddelka za jugoslovanske jezike in književnosti vse do leta 1992 (Gotal 2019: 55).

Sedaj se diplomski študij slovenščine udejanja kot glavni/prvi študij in/ali v povezavi s še enim južnoslovenskim jezikom na Oddelku za južnoslovenske jezike in književnosti ter s še eno študijsko smerjo na Filozofski fakulteti in kot enoletni izbirni predmet za študente Filozofske fakultete.⁶ Po zaključenem triletnem dodiplomskem študiju lahko študenti nadaljujejo študij na magistrskem in doktorskem študiju, v okviru vseh nivojev študija pa so nastale številne naloge, ki prikazujejo širok razpon tem in interesov študentov, prav tako pa tudi njihovo visoko kompetenco v jezikoslovnih, primerjalnoslovenskih, prevajalskih in književnoteoretičnih vprašanjih (Gotal 2019 : 56).

Znanstveno sodelovanje zagrebških slovenistov s Slovenijo je živahno in bogato, kar je razvidno iz številnih publikacij in projektov (Gotal 2019: 56–57).

2.2.3 Pouk slovenščine na Univerzi v Zadru

Na Filozofski fakulteti Univerze v Zadru lektorat slovenskega jezika deluje od leta 1957 in ima že razvito tradicijo (Lah, Murn 2019: 53) Slovenščina je obvezni izbirni predmet za študente hrvaškega jezika in književnosti ter južnoslovenskih filologij, zanj pa se lahko odločijo tudi študenti drugih študijskih smeri Univerze v Zadru. Študentom sta na voljo tudi dva predmeta s področja slovenske književnosti.⁷

2.2.4 Pouk slovenščine na Univerzi na Reki

Najmlajši lektorat slovenskega jezika na Hrvaškem deluje na Univerzi na Reki, in sicer od leta 2018; za njegovo ustanovitev so si prizadevali tudi pripadniki slovenske skupnosti iz teh krajev (Lah 2019: 52). Slovenščina je obvezni izbirni predmet za študente hrvaškega jezika in književnosti ter južnoslovenskih filologij ter izbirni tečaj za študente drugih študijskih smeri Univerze na Reki.⁸

⁶ Prim. <https://centerslo.si/na-tujih-univerzah/> (dostop 28. 10. 2021).

⁷ Prim. <https://centerslo.si/na-tujih-univerzah/> (dostop 28. 10. 2021).

⁸ Prim. <https://centerslo.si/na-tujih-univerzah/> (dostop 28. 10. 2021).

2.2.5 Dopolnili pouk slovenščine na Hrvaškem

Za status slovenščine na Hrvaškem je značilno, da je obenem obravnavana kot zamejski jezik in jezik, ki sodi v dopolnilni pouk slovenščine po svetu.⁹ Tako kot drugod se dopolnilni pouk slovenščine udejanja v okviru slovenskih društev, ki jih je na Hrvaškem šestnajst in so povezana v krovno organizacijo, tj. Zvezo slovenskih društev na Hrvaškem. Člani sodelujejo na različnih kulturnih dogodkih in izdajajo svoja glasila v slovenščini.

Dopolnilni pouk slovenščine se na Hrvaškem udejanja v Zagrebu, Splitu, Osijeku, Prezidu, Čabru, Tršću, Pulju, na Reki, v Umagu in Buzetu; izvajajo ga učiteljice, napotene iz Slovenije, in učiteljice s Hrvaške. Kot izbirni predmet se slovenščina poučuje v osnovnih šolah v Pomurju in na gimnaziji v Čakovcu.¹⁰

2.3 Status slovenščine v Severni Makedoniji

2.3.1 Pouk slovenščine na Univerzi v Skopju

Pouk slovenistike na univerzitetni ravni na Filološki fakulteti v Skopju deluje v okviru Oddelka za makedonski jezik in južnoslovanske jezike od študijskega leta 1959/1960; prvi stiki s slovenskim jezikom, literaturo in kulturo na Univerzi v Skopju pa so se zgodili že leta 1946. Od leta 1976 je slovenščina postala obvezni predmet v študijskem programu makedonski jezik in južnoslovanski jeziki, od leta 2003/2004 obstaja triletni samostojni študijski program slovenskega jezika in od leta 2007/2008 tudi štiriletni študijski program Slovenski jezik in književnost. Že dobro desetletje se po bolonjskem modelu slovenščino da študirati na štirih ravneh: kot glavni študijski program, kot drugi študijski program, kot tuji jezik in kot južnoslovanski jezik na programih (Arizankovska 2019: 125).

Na Univerzi v Skopju so bili prvi stiki s slovenščino predvsem na področju književnosti (leta 1946), poučevanje slovenskega jezika pa se je začelo v študijskem letu 1959/1960. Od leta 1976 je slovenščina postala obvezni predmet v študijskem programu Južnoslovanski jeziki, potem pa se je leta 1990 odprla možnost enoletnega

⁹ Prim. <https://www.gov.si teme/slovensci-na-hrvaskem/> (dostop 23. 8. 2021).

¹⁰ Prim. <https://www.zrss.si/mednarodno-sodelovanje/slovensci-izven-meja/slovensci-po-svetu-sticis-ce/> (dostop 30. 10. 2021).

in/ali dvoletnega učenja slovenščine kot tujega jezika, kar je bila novost (Arizankovska 2014: 186). Od študijskega leta 2003/2004 je slovenščino možno študirati po triletnem samostojnem študijskem programu, od leta 2007/2008 pa po štiriletnem študijskem programu Slovenski jezik in književnost. S študijskim letom 2009/2010 je na Oddelku za makedonski jezik in južnoslovanske jezike na Filološki fakulteti Blaže Koneski v Skopju študij slovenščine prilagojen evropsko primerljivim programom, in sicer na štirih ravneh (glavni ali drugi študijski program, tuji jezik in južnoslovanski jezik) ter v okviru magistrskega in doktorskega študija (Arizankovska 2014: 186).

2.3.2 Dopolnili pouk slovenščine v Severni Makedoniji

V Severni Makedoniji delujejo tri slovenska društva – dve v Skopju in eno v Bitoli. V obeh krajih poteka tudi dopolnili pouk slovenščine, namenjen učencem slovenskega rodu.¹¹

2.4 Status slovenščine v Bosni in Hercegovini

2.4.1 Pouk slovenščine na univerzitetni ravni

Na področju Bosne in Hercegovine se pouk slovenščine na univerzitetni ravni udejanja na Filozofski fakulteti v Sarajevu in na Univerzi v Banjaluki.

2.4.1.1 Pouk slovenščine na Univerzi v Sarajevu

Na Univerzi v Sarajevu se je pouk predmetov s področja slovenistike začel leta 1974, po letu 1992 pa je bil pouk zaradi vojne prekinjen več kot dve desetletji oziroma do leta 2015, ko je spet vzpostavljen »ob tradicionalno močnem gospodarskem in zunanjepolitičnem sodelovanju med državama« (Ocepek 2019a: 38). Lektorat sodeluje z veliko slovensko skupnostjo v Sarajevu in na ta način povezuje študente slovenistike z izvirnimi govorniki slovenščine ter prispeva k promociji Slovenije, slovenskega jezika in kulture v Bosni in Hercegovini.

---

¹¹ Prim. <https://www.gov.si/teme/slovinci-v-evropi/> (dostop 30. 10. 2021).

2.4.1.2 Pouk slovenščine na Univerzi v Banjaluki

Na podlagi intenzivnih pobud Društva Slovencev iz Republike Srbske je na Univerzi v Banjaluki na Oddelku za srbski in ruski jezik Filološke fakultete ustanovljen pouk slovenščine, ki ima status dodatnega lektorata. Pouk se izvaja kot izbirni predmet v okviru dodiplomskega študija katerekoli smeri na omenjeni fakulteti in tudi kot fakultativni predmet za vse zainteresirane študente vseh dodiplomskih ali podiplomskih programov članic Univerze v Banjaluki, kar je povsem v skladu z načeli bolonjske reforme in je hvalevredna izjema (Ocepek 2019b: 41).

2.4.2 Dopolnilni pouk slovenščine v Bosni in Hercegovini

Tako kot drugod se tudi v Bosni in Hercegovini dopolnilni pouk slovenščine izvaja v okviru društev Slovencev (teh je osem); med njimi s svojimi bogatimi dejavnostmi izstopa Društvo Slovencev Republike Srbske Triglav (Ocepek 2019a: 41). Od leta 2010 obstaja tudi Zveza slovenskih društev »Evropa zdaj«, v katero so vključena vsa slovenska društva, delujoča v Bosni in Hercegovini, z izjemo Slovenske skupnosti Sarajevo; zveza je zasnovana tako, da ima predvsem vlogo svojevrstnega foruma za nadaljnji razvoj medsebojnega sodelovanja slovenskih društev v tej državi.¹²

2.5 Status slovenščine v Črni gori

Na ozemlju Črne gore pouka slovenščine na univerzitetni ravni ni. Leta 2010 so Slovenci, živeči v tej državi, ustanovili Društvo Slovencev »Vida Matjan«.¹³ Dopolnilni pouk slovenščine se izvaja v Podgorici, večjih dejavnosti na področju promocije in ohranjanja slovenske kulture pa ni.

2.6 Status slovenščine v Bolgariji

V Bolgariji, ki med obravnavanimi državami z današnjo Slovenijo edina ni bila v skupni državi, se pouk slovenščine udejanja samo na univerzitetni ravni, društev Slovencev pa ni. Na Fakulteti za slovanske filologije Univerze v Sofiji se slovenščina poučuje od leta 1975, kjer je do konca osemdesetih let prejšnjega stoletja bila obvezni predmet za študente srbohrvatistike, najprej tri semestre, potem dva. Po nekaj

¹² Prim. <https://www.gov.si/teme/slovinci-v-evropi/> (dostop 25. 10. 2021).

¹³ Prim. <https://www.gov.si/teme/slovinci-v-evropi/> (dostop 25. 10. 2021).

spremembah v statusu je slovenščina po letu 2017 postala obvezni izbirni jezikovni tečaj za slaviste in jezikovno-prevajalska delavnica ter izbirni jezikovni tečaj z možnostjo pridobitve certifikata za vse zainteresirane (Šprager 2019: 36).

2.8 Motivacija za učenje slovenščine

Tako na univerzitetni ravni kot tudi na drugih ravneh učenja je za pouk slovenščine kot tujega in/ali drugega jezika izjemno pomembno upoštevati motivacijo in pouk prilagoditi potrebam zainteresiranih. V članku, posvečenem motivaciji za učenje slovenščine kot maternega in manjšinskega jezika pri pripadnikih manjšinske in nemanjšinske skupnosti v Srbiji, Irena Kužnik (2014: 76) kot najpomembnejši dejavnik navaja večjo konkurenčnost na trgu dela. Na podlagi opravljenih raziskav poudarja, da je nujno sodelovanje učiteljev slovenščine, vodstev društev, pristojnih izobraževalnih institucij ter vladnih organov obeh držav in da so štipendije za različne poletne šole slovenščine v Sloveniji, različni tečaji ali možnosti strokovne prakse, študentskih izmenjav in podobno najboljši način za učenje in ohranjanje ter razvoj slovenskega jezika in kulture v tujini.

Čeprav so pred razpadom skupne države Slovenijo in slovenščino mladi dojemali kot nekaj tujega, se potomci slovenskih izseljencev počasi zavedajo pomena učenja slovenščine in poznavanja slovenske kulture, saj poznavanje jezika razumejo kot sredstvo za povečevanje osebne konkurenčnosti na trgu dela (Kužnik 2014: 73), motivacija za učenje slovenskega jezika in v zvezi z jezikom tudi kulture pa, kot ugotavlja Kužnik (2014: 76), narašča. Poznavanje slovenske kulture bodisi kot kulture naroda, s katerim si južnoslovanske države delijo del zgodovine, bodisi kot kulture svojih prednikov je pri izseljencih, zdomcih in zamejcih zelo različno. Zamejcem in zdomcem, ki so v stiku z matico, je slovenska kultura bolj znana, pri izseljencih pa je ta stik zelo različen in niha od intenzivnega do skoraj nikakršnega, predvsem če gre za tretjo ali četrto generacijo. Zato je dopolnili pouk slovenščine treba prilagoditi, kar je bilo že izpostavljeno (Bukvič 2016: 25; Đukanović 2014; Kužnik 2014).

V raziskavi, posvečeni dopolnilnemu pouku slovenščine v Srbiji, Tatjana Bukvič ugotavlja:

»Kot najpomembnejši razlog za obisk dopolnilnega pouka učenci navajajo željo, da se dobro naučijo slovensko (71 % otrok), 13 % jih prihaja, ker jim je pri pouku lepo, 9 % otrok hodi k pouku, ker to želijo njihovi starši, in 7 % jih prihaja, ker imajo tam prijatelje. /.../ Mnogim anketiranim otrokom, kar 62 %, je najbolj pomemben motiv za učenje slovenščine ta, da bodo morda v Sloveniji nadaljevali šolanje ali se tam zaposlili. 43 % otrok je ta razlog postavilo na drugo mesto. Željo, da bi tako bolje spoznali kulturo, običaje, geografijo in druge karakteristike Slovenije, je na prvo mesto postavilo 21 % in drugo mesto 36 % otrok. Namero, da bi se lahko lažje pogovarjali s starši, sorodniki in znanci, je na prvo in drugo mesto skupaj postavilo 59 % otrok. Analiza anketnih vprašalnikov je pokazala, da imajo vsi učenci zelo pozitiven odnos do slovenščine, do učenja in pouka slovenskega jezika. Prav tako jih skoraj polovica želi v prihodnosti aktivno sodelovati s slovensko skupnostjo, bodisi v Srbiji bodisi v Sloveniji.« (Bukvič 2016: 28)

Z vidika staršev pa anketa navaja:

»Glede pomena pouka slovenščine in pričakovanj glede le-tega je največ staršev zapisalo, da se jim zdi bistveno, da otroci pridobijo oziroma izpopolnijo znanje slovenskega jezika. Izpostavili so učenje pisanja in govorjenja ter bogatenje besednega zaklada. Menijo, da je to za njihove otroke potrebno, če se bodo odločili in nadaljevali šolanje ali iskali zaposlitev v Sloveniji. Z znanjem slovenščine bodo lažje komunicirali s slovenskimi sorodniki in prijatelji, ko bodo pri njih na obisku. Staršem se zdi zelo pomembno, da njihovi otroci pri pouku slovenščine ohranjajo jezik svojih prednikov in slovenstvo nasploh, da spoznajo slovenske običaje, kulturo, zgodovino, geografijo ter druge značilnosti Slovenije. Ob navedbi tega razloga je čutili njihovo navezanost na domovino, spomine na otroštvo, preživeto v Sloveniji, ali željo po obuditvi nekaterih običajev, ki so jih sami pozabili. Nekaj staršev je zapisalo, da vidijo pomen pouka slovenščine v povezovanju s slovenskimi otroki v slovenskem okolju ter tkanju prijateljskih vezi med otroki s slovenskimi koreninami v Srbiji.« (Bukvič 2016: 30)

Te ugotovitve bi lahko posplošili na dopolnili pouk v vseh južnoslovanskih državah, veliko navedenega pa velja tudi za motivacijo pri pouku na univerzitetnem nivoju. Dejstvo, da gre za jezike bližnjih kultur, kultur z bogato skupno zgodovino, pozitivno vpliva na zanimanje za pouk slovenščine v južnoslovanskih državah, predvsem pa v državah, ustanovljenih na podlagi nekdanjih jugoslovanskih republik.

2.9 Vloga Slovenije pri razvoju pouka slovenščine v južnoslovanskih državah

Kot je razvidno iz navedenega, je med južnoslovanskimi državami slovenistika najbolj razvita v Srbiji in na Hrvaškem, sledita Bosna in Hercegovina ter Severna Makedonija, najmanj pa se poučuje v Črni gori in Bolgariji.

Republika Slovenija na več ravneh skrbi za promocijo slovenščine in slovenske kulture v tujini. Za visoko raven pouka slovenščine in slovenistike na univerzitetni ravni v tujini je v veliki meri zaslužen Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki skrbi za okoli šestdeset lektoratov po svetu in ki »podpira delovanje učiteljev slovenščine in slovenistik na tujih univerzah, jih povezuje v različne skupne projekte, skrbi za sodelovanje s tujimi univerzami, strokovna srečanja učiteljev, njihovo stalno strokovno izpopolnjevanje in učna gradiva« (Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik).¹⁴ Lektorati pogosto sodelujejo z društvi Slovencev v tujini, v katerih se dopolnilni pouk slovenščine izvaja po učnih načrtih Zavoda za šolstvo Republike Slovenije,¹⁵ na vseh ravneh poučevanja pa se uporabljajo učbeniki in priročniki, ki so jih ustvarili in jih ustvarjajo uveljavljeni slovenisti. Številne znanstvene konference, strokovna srečanja, mednarodni projekti in objave s področja slovenistike nasploh v veliki meri prispevajo k uspešnemu razvoju slovenistike v južnoslovanskih državah.

3 Posebnosti pri poučevanju slovenščine kot drugega/tujega sorodnega jezika

V tem poglavju so predstavljene posebnosti pri poučevanju sorodnih jezikov, in sicer s stališča poučevanja slovenščine kot sorodnega jezika v drugih južnoslovanskih jezikovnih okoljih.

---

¹⁴ Prim. <https://centerslo.si/na-tujih-univerzah/> (dostop 31. 10. 2021).

¹⁵ Prim. <https://www.zrss.si/mednarodno-sodelovanje/slovensci-izven-meja/slovensci-po-svetu-sticis-ce/> (dostop 30. 10. 2021).

3.1 Vpliv interference

V procesu učenja tujega jezika, predvsem pa sorodnega tujega jezika, se ne moremo izogniti interferenci oziroma prenosu elementov enega jezikovnega sistema v drugi, kar je izraženo predvsem na začetnih ravneh učenja. Po eni strani je tak jezikovni prenos pozitiven, saj omogoča sporazumevanje na samem začetku procesa učenja jezika, po drugi strani pa je negativen, saj pri prenosu elementov iz prvega jezika v tuji pride do napak. Take napake se v nadaljnjem procesu usvajanja jezika težko odpravijo in, kot je potrjeno v več raziskavah, pogosto ostanejo trajne, če se nanje ne osredotočimo (Balažic Bulc 2004: 77–78).

Na podlagi lastnih izkušenj iz prakse ter rezultatov raziskav, opravljenih v okviru kontrastivnih projektov hrvaškega jezika in drugih tujih jezikov Zavoda za jezikoslovje s Filozofske fakultete v Zagrebu in Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete v Ljubljani, Vesna Požgaj Hadži ugotavlja, da je napake, ki izhajajo iz interference prvega jezika, lažje ugotoviti, toda težje popraviti. V primeru, ki ga Požgaj Hadži navaja, gre za kontakt dveh sorodnih južnoslovanskih jezikov, in sicer slovenščine ter hrvaščine. Tatjana Balažic Bulc piše, da je učenje sorodnih jezikov lažje v začetnih fazah, saj sorodnost omogoča tako rekoč takojšnjo komunikacijo, toda v poznejših fazah je težko popraviti interferenčne napake, do katerih pride zaradi razlik v sistemih jezikov v stiku. To velja predvsem za napake na glasoslovni ravni, ki v določenih primerih ostanejo trajne (Balažic-Bulc, Požgaj Hadži 2010: 272). Ugotovljeno je, da sorodnost dveh jezikov pogojuje kontrastivni pristop v procesu učenja/poučevanja, saj je to edini način, ki omogoča zavestno popravljanje interferenčnih napak na vseh jezikovnih ravneh (Balažic-Bulc, Požgaj Hadži 2010: 279).

V procesu poučevanja tujih jezikov, predvsem sorodnih, je zanimivo spremljati, kako hitro in s kolikšno uspešnostjo učenci usvajajo novo besedišče. Ob izbiri ustreznih besed in izrazov v tujem jeziku se, kot ugotavlja Julijana Vučo, uporabijo tako kriteriji jezikovnega kot nejezikovnega izvora (Vučo 1998: 25–40). Jezikovni kriteriji so lahko statistično merljivi, izhajajo iz izkušenj, so utemeljeni na semantičnih značilnostih ali pedagoških postavkah, nejezikovni kriteriji pa se nanašajo na potrebe učencev, cilje učenja tujega jezika ter na starost in profil ciljne skupine. Glede na to, da je med južnoslovanskimi jeziki veliko skupne oziroma podobne leksike, se učencem zdi, da sorodni tuji jezik razumejo v veliko večji meri, kot je to res. Učence

to zavaja in v procesu učenja ter jezikovne prakse nasploh prepogosto pride do napačnih sklepanj in številnih anekdotskih situacij, saj so v razumevanju pogosto največja ovira medjezikovni homonimi, zaradi katerih pride do nerazumevanja.

Poleg medjezikovne homonimije, ki je lahko popolna ali delna (Đukanović, Kovačević 2011: 37), na ravni besedišča težave povzročajo tudi neprevedljive besede, izrazi, besedne igre in podobno. Pri neprevedljivih besedah oziroma realijah ali lokalizmih so v »prednosti« pred študenti učenci, ki obiskujejo dopolnilni pouk slovenščine, saj običajno iz domačega okolja poznajo določene elemente kulture, s katerimi je tovrstno besedje povezano; v slabšem položaju so torej tisti, ki jim je slovenščina popolnoma tuj jezik.

3.2 Učbeniki in priročniki

Za pouk sorodnih jezikov (in tudi pouk tujih jezikov nasploh) je spodbudno, če obstajajo učbeniki, namenjeni določeni jezikovni kombinaciji, kar pa ni tako pogosto, predvsem ne za jezike s sorazmerno majhnim številom potencialnih učencev, kot to velja za južnoslovenske jezike. Za pouk slovenščine kot tujega in/ali drugega jezika v južnoslovenskem jezikovnem okolju so takšni priročniki obstajali in obstajajo, a jih je še vedno premalo, predvsem za višje ravni učenja.

Leta 1965 je Janko Jurančič na podlagi dolgoletnih izkušenj s poučevanjem slovenščine v južnoslovenskih jezikovnih okoljih objavil priročnik za učenje slovenščine »za Srbe i Hrvate«, kot ga je sam naslovil. V priročniku se poleg lekcij nahajajo poglavja iz slovenske slovnice, v katerih so poudarjene razlike in podobnosti med slovenščino in hrvaščino/srbščino. Jurančič je tudi avtor zajetnega slovensko-srbohrvaškega in srbohrvaško-slovenskega slovarja, tiskanega tik pred razpadom skupne države, dragoceni pa so tudi njegov strokovni članki, v katerih obravnava vprašanja iz primerjalne slovensko-srbske/hrvaške slovnice.

Naslednji tovrstni priročnik je napisala Katjuša Zakrajšek, lektorica za slovenski jezik na Filološki fakulteti Univerze v Beogradu. Leta 1989 je objavila učbenik, namenjen govorcem srbohrvaškega oz. srbskega jezika, ki so ga govorniki južnoslovenskih jezikov, ki so se učili slovensko, uporabljali naslednji dve desetletji in tudi dlje. Učbenik je nastal na podlagi avtoričinega dela s študenti ter rezultatov raziskav, ki jih je opravila na področju leksikologije, predvsem neprevedljivih besed.

V novejšem času sta izšla dva učbenika slovenščine kot tujega jezika, namenjena govorcem južnoslovanskih jezikov. Gre za učbenik Milice Poletanović *Slovenščina brez meja* (2014) in učbenik Rade Lečić *Slovenščina od A do Ž/Slovenački od A do Ž* (2017), ki sta nastala na podlagi večletne prakse avtoric. Navedena priročnika sta namenjena predvsem učencem, ki se slovenščino učijo na komercialnih tečajih, nastala pa sta na podlagi bogatih izkušenj obeh avtoric. Za pouk na univerzitetni ravni in za dopolnilni pouk, namenjen izseljencem, pa posebnih učbenikov za govorce južnoslovanskih jezikov ni.

3.3 Najpogostejše napake v procesu učenja slovenščine kot sorodnega južnoslovanskega jezika

V strokovni literaturi s področja poučevanja slovenščine kot sorodnega tujega jezika se vedno večja pozornost namenja analizi napak, ki so tipične za govorce, katerih prvi jezik je eden izmed južnoslovanskih jezikov. Napake lahko razdelimo na tiste, ki se pojavljajo na ravni glasoslovja, oblikoslovja, skladnje in besedišča.

3.3.1 Napake na ravni glasoslovja

Napake govorcev južnoslovanskih jezikov so še posebej opazne na ravni glasoslovja. V eksperimentalni raziskavi hrvaškega in slovenskega jezika Požgaj Hadži sklepa, da se v primerjavi z drugimi jeziki Slovenci lažje in hitreje naučijo hrvaščine, toda pravilen izgovor jim dela težave, kar velja tudi za obratno smer. Kot moteče navaja vpliv fonetike prvega jezika, podobnost dveh jezikov in dejstvo, da se pisna oblika besede usvoji prej kot izgovorjena (Požgaj Hadži 2002: 81). Enako velja tudi za vse ostale južnoslovanske jezike.

Na ravni pravilne izgovorjave so najbolj moteči popolni medjezikovni homonimi, pri katerih imajo učenci največ težav z določanjem pravilnega naglasa. Opazne so tudi napake v izgovoru glasov *o, e, l, v, lj, nj, saj* ima, kot ugotavlja Požgaj Hadži, vsak jezik drugačen sistem izgovora in drugačno strukturo, učenci pa glasove tujega jezika uvrstijo v kategorije, ki jih prepoznajo v prvem jeziku (Požgaj Hadži 2002: 104).

3.3.2 Napake na ravni oblikoslovja in skladnje

Največ napak, kot piše Nataša Pirih Svetina, se pri govorcih južnoslovanskih jezikov v procesu učenja slovenščine pojavi na ravni oblikoslovja, in sicer pod vplivom interference (Pirih Svetina 2003: 23). To v raziskavah potrjuje tudi Milica Poletanović, ki med oblikoslovnimi napakami poudari rabo tožilnika namesto zanikanega roditelja, napačno rabo dajalnika in mestnika pri samostalnikih moškega spola v ednini, napačno obliko 3. osebe množine sedanjika, napačno rabo glagolov *morati* in *moći* ter napačno obliko prihodnjika glagola *biti* (Poletanović 2020: 50). S področja skladnje med pogoste napake govorcev južnoslovanskih jezikov v slovenščini sodi tudi besedni red ter raba naslonskih oblik.

3.3.3 Medjezikovni homonimi

Poseben poudarek je na medjezikovnih homonimih, ki povzročajo številne težave ne samo učencem, ampak tudi v komunikaciji med govorcji južnoslovanskih jezikov nasploh. Medjezikovni homonimi so delni ali popolni, v učbenikih in slovarjih pa niso naglašeni (Đukanović, Kovačević 2011: 36). Izjema sta srbsko-slovenski in slovensko-srbski slovar iz leta 2005 (V. Đukanović, M. Đukanović 2005) ter učbenik *Slovenščina brez meja* (Poletanović 2014). V obeh publikacijah so medjezikovni homonimi oziroma t. i. lažni prijatelji poudarjeni, v navedenem slovarju podčrtani, v učbeniku pa se jim posveča posebna pozornost.

Napake na ravni medjezikovne homonimije (tako kot tudi napake s področja rabe frazemov, izrazov ipd.) so sogovorcem pogosto simpatične, so pa tudi vzrok večjih nerazumevanj in zmed. Medjezikovni homonimi so (poleg popolnih in delnih) tudi tiste besede, ki imajo v dveh jezikih enako osnovo in različne afikse, besede, ki imajo le v določenih oblikah enako podobo, ali besede, ki povzročajo zmedo samo v določenem kontekstu. Vera Majstorović (2019: 83) v svojem prispevku poudarja, da bi učenci nujno potrebovali slovar medjezikovnih homonimov oz. lažnih prijateljev in tudi navaja gesla za tovrstni slovensko-srbski slovar.

4 Zaključek

Pouk slovenščine v južnoslovanskem jezikovnem okolju se v več točkah razlikuje od pouka slovenščine kot tujega jezika drugje po svetu. Dejstvo, da so bile Srbija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Severna Makedonija in Črna gora s Slovenijo v skupni državi od leta 1918 do leta 1991, ima pozitiven vpliv tako na današnji status slovenščine na teh področjih kot tudi na samo zanimanje ter pogoje za učenje slovenščine. V Bolgariji, ki s Slovenijo ni bila v skupni državi, je status slovenščine opazno slabši kot v nekdanjih jugoslovanskih republikah.

Slovenščina se v južnoslovanskih državah kot tuji jezik najpogosteje poučuje na univerzitetni ravni, kjer ima tudi najdaljšo tradicijo. Kot dopolnilni pouk, namenjen otrokom slovenskega rodu, je slovenščina uvedena v novejšem času z ustanovitvijo društev Slovencev. Pri obeh, torej na univerzitetni ravni in v društvih Slovencev, na zanimanje za slovenščino vpliva predvsem želja po boljših zaposlitvenih možnostih in tudi potencialne selitve v Slovenijo.

Iz kratkega pregleda posebnosti pri pouku slovenščine kot sorodnega južnoslovanskega jezika in dostopnih priročnikov ter učbenikov jasno izhaja, da je potrebna sodobna didaktična literatura, prilagojena govorcem južnoslovanskih jezikov, predvsem za dopolnilni pouk slovenščine, namenjen otrokom slovenskih izseljencev.

Literatura

Lidija ARIZANKOVSKA, 2014: Slovenistika na Univerzi v Skopju – aktualno stanje in pričakovanja v prihodnosti. *Prihodnost slovenščine in slovenistik po svetu. Zbornik 50. SSJLK*. Ur. Hotimir Tivadar. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 185–190.

Lidija ARIZANKOVSKA, 2019: Slovenistika na Univerzi Sv. Ciril in Metod v Skopju. *Slovenščina in slovenistike na univerzah po svetu. Svetovni dnevi slovenske znanosti in umetnosti – ob 100-letnici Univerze v Ljubljani*. Ur. Mojca Nidorfer Šiškovič, Simona Kranjc, Mateja Lutar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 125–127.

Tatjana BALAŽIC BULC, 2004: Jezikovni prenos pri učenju sorodnih jezikov. *Jezik in slovstvo* 49/3–4, 77–89.

Tatjana BUKVIČ, 2016: Dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture v Republiki Srbiji: raziskava med učenci, starši in učiteljicami. *Slovenika: časopis za kulturo, nauku i obrazovanje. Časopis za kulturo, znanost in izobraževanje* 2, 21–34. Dostop 31. 10. 2021 na: <http://slovinci.rs/slovenika-ii-2016/>

Vlado ĐUKANOVIĆ, Maja ĐUKANOVIĆ, 2005: *Slovensko-srbski in srbsko-slovenski slovar*. Ljubljana: Pasadena.

- Maja ĐUKANOVIĆ, Borko KOVAČEVIĆ, 2011: Problemi prevodenja sa srodnih jezika: međujezička homonimija (na primeru srpskog i slovenačkog jezika). *Balkanite: nie, sævedite, drugite*. Ur. A. Alipieva, A. Velkova-Gaidaržieva, S. Dimitrova. Varna: Universitetsko izdatelstvo »Episkop Konstantin Preslavski«. 33–42.
- Maja ĐUKANOVIĆ, Borko KOVAČEVIĆ, 2013: Srpski i slovenački jezik u kontaktu: pregled kontrastivnih proučavanja. *Kulture u dijalogu – filologija i interkulturalnost, knjiga 1*. Ur. A. Vraneš, Lj. Marković. Beograd: Filološki fakultet. 89–100.
- Maja ĐUKANOVIĆ, 2014: Slovenščina v Srbiji: preteklost, sedanjost in prihodnost. *Pribodnost slovenščine in slovenistik po svetu. Zbornik 50. SSJLK*. Ur. Hotimir Tivadar. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 177–184.
- Maja ĐUKANOVIĆ, 2015: *Poglavlja iz slovenačke kulture*. Beograd: Filološki fakultet.
- Laura FEKONJA FONTAYN, Maja ĐUKANOVIĆ, 2019: Slovenistika na Univerzi v Beogradu. *Slovenščina in slovenistike na univerzah po svetu. Svetovni dnevi slovenske znanosti in umetnosti – ob 100-letnici Univerze v Ljubljani*. Ur. Mojca Nidorfer Šišković, Simona Kranjc, Mateja Lutar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 131–133.
- Simona GOTAL, 2019: Slovenistika na Univerzi v Zagrebu. *Slovenščina in slovenistike na univerzah po svetu. Svetovni dnevi slovenske znanosti in umetnosti – ob 100-letnici Univerze v Ljubljani*. Ur. Mojca Nidorfer Šišković, Simona Kranjc, Mateja Lutar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 55–57.
- Janko JURANČIĆ, 1965: *Slovenački jezik: Gramatika slovenačkog jezika za Hrvate i Srbe*. Ljubljana: DZS.
- Irena KUŽNIK, 2014: Motivacija za učenje slovenščine kot maternega in manjšinskega jezika pri pripadnikih manjšinske in nemanjšinske skupnosti v Srbiji. *Mednarodno znanstveno srečanje doktorskih študentov slovenistike: zbornik*. Ur. Nina Ditmajer. Maribor: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 71–76.
- Irena KUŽNIK, Borko KOVAČEVIĆ, 2019: Relevantnost koncepta revitalizacije jezika iz perspektive savremenih obrazovnih politika. *Analiz Filološkog fakulteta* 31/1, 139–153.
- Klemen LAH, 2019: Slovenistika na Univerzi na Reki. *Slovenščina in slovenistike na univerzah po svetu. Svetovni dnevi slovenske znanosti in umetnosti – ob 100-letnici Univerze v Ljubljani*. Ur. Mojca Nidorfer Šišković, Simona Kranjc, Mateja Lutar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 52.
- Klemen LAH, Ante MURN, 2019: Slovenistika na Univerzi v Zadru. *Slovenščina in slovenistike na univerzah po svetu. Svetovni dnevi slovenske znanosti in umetnosti – ob 100-letnici Univerze v Ljubljani*. Ur. Mojca Nidorfer Šišković, Simona Kranjc, Mateja Lutar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 53–54.
- Rada LEČIĆ, 2017: *Slovenščina od A do Ž/ Slovenački od A do Ž*. Cerkno: Založba Gaya.
- Vera MAJSTOROVIĆ, 2019: Ka rečniku srpsko-slovenačkih „lažnih prijatelja”. *Slovenika: časopis za kulturu, nauku i obrazovanje. Časopis za kulturo, znanost in izobraževanje* 5, 77–85.
- Željko MARKOVIĆ, 1999: *Slovenščina na Univerzi v Novem Sadu*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 95–96.
- Željko MARKOVIĆ, 2019: Slovenistika na Univerzi v Novem Sadu. *Slovenščina in slovenistike na univerzah po svetu. Svetovni dnevi slovenske znanosti in umetnosti – ob 100-letnici Univerze v Ljubljani*. Ur. Mojca Nidorfer Šišković, Simona Kranjc, Mateja Lutar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 134–135.
- Pavel OCEPEK, 2019a: Slovenistika na Univerzi v Sarajevu. *Slovenščina in slovenistike na univerzah po svetu. Svetovni dnevi slovenske znanosti in umetnosti – ob 100-letnici Univerze v Ljubljani*. Ur. Mojca Nidorfer Šišković, Simona Kranjc, Mateja Lutar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 38–40.
- Pavel OCEPEK, 2019b: Slovenistika na Univerzi v Banjaluki. *Slovenščina in slovenistike na univerzah po svetu. Svetovni dnevi slovenske znanosti in umetnosti – ob 100-letnici Univerze v Ljubljani*. Ur. Mojca Nidorfer Šišković, Simona Kranjc, Mateja Lutar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 41.
- Nataša PIRIH SVETINA, 2003: *Napaka v ogledalu procesa učenja tujega jezika*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Milica POLETANOVIĆ, 2014: *Slovenščina brez meja*. Beograd: Intranet.
- Milica POLETANOVIĆ, 2020: Analiza najčešćih grešaka u slovenačkom jeziku kao stranom. *Primenjena lingvistika* 21, 45–49.
- Vesna POŽGAJ HADŽI, 2000: Komunikacijsko-kontrastivni sustav učenja srodnih jezika. *Makedonsko-slovenački naučen sobir: jazjinite literaturnite i kulturnite relaciji megu Makedonija i Slovenija*.

- Ur. Aleksandar Spasov, Nada Petkovska. Skopje: Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij« – Filološki fakultet »Blaže Koneski«. 155–170.
- Vesna POŽGAJ HADŽI, 2002: *Hrvaščina in slovenščina v stiku – Hrvatski i slovenski u kontaktu*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Eva ŠPARGER, 2019: Slovenistika na Univerzi svetega Klimenta Ohridskega v Sofiji. *Slovenščina in slovenistika na univerzah po svetu. Svetovni dnevi slovenske znanosti in umetnosti – ob 100-letnici Univerze v Ljubljani*. Ur. Mojca Nidorfer Šiškovič, Simona Kranjc, Mateja Lutar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 36–37.
- Julijana VUČO, 1998: *Leksika udžbenika stranog jezika*. Univerzitet Crne Gore.
- Katjuša ZAKRAJŠEK, 1989: *Govorimo slovenački*. Beograd: Naučna knjiga.

Viri

- <https://www.zrss.si/mednarodno-sodelovanje/slovinci-izven-meja/slovinci-po-svetu-sticisce/> Dostop 25. 9. 2021.
- https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/060717-pravilnik_o_dopuni_pravilnika_o_nastavnom_planu_i_programu_za_prvi_i_drugi_razred_osnovnog_obrazovanja_i_vaspitanja.html Dostop 15. 8. 2021.
- <http://slovinci.rs/> Dostop 30. 10. 2021.
- <http://slovinci.rs/slovenika/> Dostop 30. 10. 2021.
- <https://centerslo.si/na-tujih-univerzah/> Dostop 28. 10. 2021.
- <https://www.gov.si teme/slovinci-na-hrvaskem/> Dostop 23. 8. 2021.
- <https://www.zrss.si/mednarodno-sodelovanje/slovinci-izven-meja/slovinci-po-svetu-sticisce/>. Dostop 30. 10. 2021.
- <https://www.gov.si teme/slovinci-v-evropi/> Dostop 30. 10. 2021.
- <https://centerslo.si/na-tujih-univerzah/> Dostop 31. 10. 2021.
- <https://www.zrss.si/mednarodno-sodelovanje/slovinci-izven-meja/slovinci-po-svetu-sticisce/> Dostop 30. 10. 2021.

Teaching Slovenian as a Foreign Language in the South Slavic Language Environment

Slovenian is taught as a foreign/second language in numerous states in the world. This is mostly the case at university level; then, it is taught in classes for Slovenian descendants, and in commercial courses in private language schools. In general, the methods of teaching a foreign language are dependent on different factors. One of the factors is the background of the students and their prior knowledge of the language which they learn. Because of the fact that Slovenian is one of the South Slavic languages, the teaching of Slovenian in the South Slavic context demands a different approach than in other language contexts. The reason for this is that students from the South Slavic context partially understand Slovenian, and they know the basics of the Slovenian culture and literature.

This paper discusses peculiarities of teaching Slovenian as a foreign language at different levels in Serbia, North Macedonia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Bulgaria, and Croatia. The focus in the first part is on the difference in the learning conditions and in preserving the Slovenian language, literature and culture in the states formed after the breakdown of former Yugoslavia, on the one hand, and in Bulgaria, as a state with which Slovenia has never been in a confederation, on the other hand. In the second part of the paper the Slovenian textbooks are presented, as well as vocabulary and other teaching recourses that have been used in the past and in modern times. In the third part, the common mistakes made by the speakers of one of the South Slavic languages who learn Slovenian are given. These mistakes include those from phonology, morphology, and syntax. Special attention is paid to the so called false friends in the South Slavic languages.

The concluding part of this work emphasizes a need for new textbooks and other teaching resources, and provides some possible paths towards the future development of teaching Slovenian as a foreign language in the South Slavic context.

BESEDNODRUŽINSKI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA KOT TUJEGA JEZIKA

BORIS KERN

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana, Slovenija, boris.kern@zrc-sazu.si

Sinopsis V prispevku je predstavljen koncept *Besednodružinskega slovarja slovenščine kot tujega jezika*, ki nastaja na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Predstavljeni bodo namen, vsebina, zgradba in predviden obseg slovarja. Slovar bo v prvi vrsti namenjen govorkam_cem slovenščine kot tujega jezika na različnih ravneh znanja (od A1 do C2), posebna različica (modul) pa bo namenjen učenkam_cem s slovenščino kot prvim jezikom. Slovar je izhodiščno zasnovan kot spletni slovar, pri čemer bo spletni prostor omogočil ustrezen in pregleden prikaz tvorjenk po posameznih ravneh znanja.

Ključne besede:

besedotvorje,
stopenjsko
besedotvorje,
besednodružinski
slovar,
slovenščina kot
drugi in tuji jezik,
leksikografija

WORD FAMILY DICTIONARY OF SLOVENE AS A FOREIGN LANGUAGE

BORIS KERN

Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language, Ljubljana, Slovenia, boris.kern@zrc-sazu.si

Abstract This paper presents the concept of the Word Family Dictionary of Slovene as a Foreign Language, which is being developed at the Fran Ramovš Institute of the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts. The purpose, content, structure and planned scope of the dictionary are presented. The dictionary will be primarily intended for speakers of Slovene as a foreign language at various language levels (from A1 up to C2), while a special module is being developed for primary and secondary school students. The dictionary is initially designed as an online dictionary, and the online space will allow appropriate and transparent presentation of the derivatives according to various language levels.

Keywords:

word-formation,
multistage
word-formation,
word-formation
dictionary,
Slovene as a
second and foreign
language,
lexicography

1 Uvod¹

Besedotvorna dela in raziskave, ki se osredinjajo na večje nabore besed, ki jih povezuje skupni koren, so se v slovanskem prostoru začeli pojavljati v 60. letih 20. stoletja. To vejo besedotvorja imenujemo *stopenjsko besedotvorje*, saj je osnovno merilo razvrščanja neposrednih in posrednih tvorjenk njihova besedotvorna stopnja. (Kern 2010, 2014, 2017)

Za začetek stopenjskega besedotvorja lahko štejemo leto 1963 (Skražyński 1999: 155), ko je začel nastajati stopenjski slovar ruskega jezika A. N. Tihonova. Približno v istem času so začeli stopenjski slovar sodobnega ruskega jezika pripravljati tudi v moskovski skupini na osnovi aplikativne slovnice S. K. Šaumjana, vendar pa skupina stopenjskega slovarja ni izdala. To je uspelo šele Tihonovi skupini leta 1978, ko je izšel *Школьный словообразовательный словарь русского языка. Пособие для учащихся*. Ta šolski besedotvorni slovar ruskega jezika je obsegal okoli 3300 gesel in je imel funkcijo poskusnega zvezka stopenjskega slovarja. Leta 1985 je Tihonov izdal *Словообразовательный словарь русского языка* s 144.808 besedami, umeščenimi v 18.118 besedotvornih sestavov.

Metodologija stopenjskega besedotvorja se je v slovanskem svetu najbolj razvila na Poljskem. Prvi koncept stopenjskega slovarja poljskega jezika je nastal leta 1977, in sicer na pobudo J. Puzinine na Inštitutu za poljski jezik na Univerzi v Varšavi. Enajst let kasneje je izšel *Zeszyt próbny »Słownika gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego«* s 143 besedotvornimi sestavi, ki je nastal pod vodstvom H. Jadacke. (več v Olejniczak 2003: 12–28). Izredno obširen in natančen poljski stopenjski slovar je razdeljen glede na besedno vrsto izhodišč besedotvornih sestavov: leta 2001 sta tako izšla prvi in drugi del: Gniazda odprzymiotnikowe (Pridevniški besedotvorni sestavi) in Gniazda odrzeczownikowe (Samostalniški besedotvorni sestavi), tretji del v dveh tomih (Gniazda odczasownikowe (Glagolski besedotvorni sestavi) in četrti del (Gniazda motywowane przez liczebniki, przysłówki, zaimki, przyimki, modulanty, onomatopeje, wykrzykniki (Besedotvorni sestavi z izhodiščem v števniku, prislovu, zaimku, predlogu, povedkovniku, onomatopeji in medmetu)) pa leta 2004. Že leta 1981 pa je bil izdan tudi poskusni zvezek stopenjskega slovarja *Tworzenie wyrazów w języku polskim* (sln. Tvorba besed v poljščini), ki je zajemal gesla

---

¹ Prispevek je nastal v okviru projekta *Kombinatorika besedotvornih obrazil v slovenščini (J6-3134)*, ki ga financira ARRS in ga vodi doc. dr. Boris Kern.

od A do D in je bil namenjen poučevanju oz. učenju poljskega jezika kot drugega in tujega jezika. Enako pa tudi leta 1989 izdani *Mały słownik słotwórczy języka polskiego dla cudzoziemców* (sln. Mali besedotvorni slovar poljskega jezika za tujce). Zaradi glotodidaktične narave obeh del le-ti ne podajata celostnega vpogleda v poljsko besedje (slovar je obsegal približno 10.000 tvorjenk), izhodiščna gesla so bila namreč izbrana glede na pogostost samih besed v sodobnem jeziku. Ni naključje, da sta bila tako za ruščino kot poljščino prva stopenjska slovarja namenjena šolski rabi, zlasti poljski tudi učecim se poljščine kot tujega jezika.

V slovenskem prostoru o stopenjskem slovarju kot rezultatu stopenjskega besedotvorja ne moremo govoriti pred letom 2001, ko so se začela dela za *Besednodružinski slovar slovenskega jezika (Poskusni zvezek za iztočnice na B)* I. Stramljič Breznik (poskusni zvezek je bil izdan leta 2004). Avtorica je v uvodnem delu poskusnega zvezka predstavila teoretična izhodišča in namen slovarja, njegovo zgradbo, uporabnost, splošna načela hierarhizacije tvorjenk znotraj besednih družin ter podala kratek pregled slovenskega besedotvorja. Slovarki del obsega 666 besednih družin, v katerih je razvrščenih 11.136 besed, pri čemer pa avtorica tako pri izhodiščnih netvorjenih besedah kot tudi njenih tvorjenkah ni upoštevala pomenskega vidika, s čimer je predstavljen izredno formalistični vidik tvorbe besed (npr. v besedni družini *brati* najdemo na enem mestu tako tvorjenke iz glagola *brati* v pomenu 'razpoznavati znake za glasove in jih vezati v besede' kot v pomenu 'nabirati, trgati').² Poleg tega je bila metodologija stopenjskega besedotvorja z vključitvijo pomenotvornega vidka v slovenskem prostoru podrobneje predstavljena leta 2010, leta 2017 pa v monografiji *Stopenjsko besedotvorje (Na primeru glagolov čutnega zaznavanja)* B. Kerna, izhajajoč predvsem iz poljskih metodoloških zgledov.

² Elemente stopenjskega besedotvorja sicer najdemo tudi že v nekaterih drugih delih, npr. (1) v doktorski disertaciji A. Vidovič Muha *Zloženke v slovenskem knjižnem jeziku* (iz leta 1983) in (2) njeni nadgradnji *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženke* iz leta 1988. Avtorica v omenjenih delih predstavi izpeljanke iz zloženke s priponskimi obrazili, številčni eksponent nad njimi pa označuje stopnjo tvorjenosti: *avantgarada*, *-is²*, *-ičen³*, *-ost⁴* (Vidovič Muha 1983: 419). A. Vidovič Muha v svojih delih presega obravnavo binarnega razmerja med podstavo in tvorjenko, predvsem na mestih, kjer govori o predvidljivosti tvorbe (Vidovič Muha 1988, 2011: 104), enako tudi v *Slovenskem leksikalnem pomenosloju* (2000: 44–45), ko govori o predvidljivosti razvrščanja obrazil *-ski*, *-ni*, *-ji* in *-ost*. Poleg tega tudi (3) *Slovenska slovnica* (2000: 116–118) podaja grafični prikaz besednih družin *miza* in *debel*. (več v Kern 2017: 39–48)

Obstajajo seveda stopenjski slovarji tudi za druge slovanske jezike ter tudi za neslovanske jezike (več v Kern 2017: 48–51): *Dictionnaire synchronique des familles dérivationnelles de mots français (DISFA)*³ C. Gruaza iz leta 2008 obsega 544 besedotvornih sestavov oz. 30.000 besed; obstaja več stopenjskih slovarjev za nemščino: *A German Word Family Dictionary: Together With English Equivalents*⁴ H. H. Kellerja iz leta 1978; *Wortfamilienwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*⁵ G. Augsta idr. iz leta 1998, ki obsega približno 60.000 besed; slovarček za osnovne šole *Der Grundwortschatz plus: Das Wortfamilien-Wörterbuch für die Grundschule*⁶ H. Balhorna idr. iz leta 2007 z 2.000 besednimi družinami oz. 10.000 besedami. Leta 2009 je izšel izredno obširen in podroben slovar *Deutsches Wortfamilienwörterbuch* J. Spletta s približno 80.000 gesli, ki podaja tudi pomene posameznih stopenjskih tvorjenk in besedotvorne vrste. Za angleščino je bil izdan bolj nabor besednih družin (približno 700) kot besednodružinski oz. stopenjski slovar, namenjen tujcem, in sicer kot del slovarja *Cambridge Advanced Learner's Dictionary* (2003: 1522–1533). Poleg že omenjenih slovarjev obstaja tudi stopenjski slovar esperanta E. D. Krausa iz leta 1975.⁷

2 Besedotvorni, stopenjski ali besednodružinski slovar?

I. Stramljič Breznik v članku *Struktura besednodružinskega slovarja slovenskega jezika za črko B* (2004: 72) vpeljuje delitev morfoloških slovarjev na: (a) kombinirane (oblikoslovno-besedotvorne) in na (b) specialne (oz. besedotvorne), slednje pa v nadaljevanju na (b1) slovarje besedotvornih morfemov in na (b2) besednodružinske slovarje.⁸ V svojih predhodnih delih za tip slovarjev, v katerem so neposredne in posredne tvorjenke s skupnim korenem razvrščene glede na stopnjo tvorjenosti, uporabljam termin *stopenjski slovar*, zlasti če ti upoštevajo tudi pomenski vidik tvorbe

³ *Sinbroni stopenjski slovar francoskega jezika* (prev. B. Kern) – *Dictionnaire synchronique des familles dérivationnelles de mots français (DISFA)*. Ur. Claude Gruaz. Limoges: Lambert-Lucas, 2008.

⁴ *Nemški slovar besednih družin: Skupaj z nemškimi ustrežnicami* (prev. B. Kern) – Howard H. Keller: *A German Word Family Dictionary: Together With English Equivalents*. Berkeley: University of California Press, 1978.

⁵ *Besednodružinski slovar sodobnega nemškega jezika* (prev. B. Kern) – Gerhard Augsta idr.: *Wortfamilienwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer, 1998.

⁶ *Osnovni besedni zaklad plus: Besednodružinski slovar za osnovne šole* (prev. B. Kern) – Heiko Balhorn idr.: *Der Grundwortschatz plus: Das Wortfamilien-Wörterbuch für die Grundschule*. Hamburg: Verlag Für Pädagogische Medien, 2007.

⁷ E. D. Krause: *Taschenwörterbuch Esperanto-Deutsch*. Leipzig: Enzyklopadie.

⁸ Zgled za oblikoslovno-besedotvorni slovar avtorica navaja slovaški morfološki slovar Sokolove idr., za slovar besedotvornih morfemov slovar besedotvornih elementov nemškega jezika Stepanove, za besednodružinske slovarje pa slovarje Tihonova, Penčeva za bolgarščino in Augusta za nemščino.

(Kern 2010, 2014, 2017).⁹ Ta namreč narekuje potrebo po razlikovanju od besednodružinskega vidika, ki ga razumem v kontekstu diahronnega jezikoslovja.¹⁰

Glede na to, da je pričujoči slovar prvenstveno namenjen govorkam_cem slovenščine kot tujega jezika, njegova prirejena različica pa učenkam_cem v osnovnih in srednjih šolah s slovenskim učnim programom, je kljub teoretski utemeljenosti termina *stopenjski slovar* smiselneje govoriti o *besednodružinskem slovarju*, saj je termin *besedna družina* splošno razumljen v različnih jezikovnih okoljih in je za to ciljno publiko povednejši (najdemo ga tako v učnih načrtih kot učbeniškem gradivu za osnovne in srednje šole). Poleg tega razvrščenost tvorjenk glede na tvorbene stopenjske za to publiko ni relevantna. Poudariti gre, da pri rabi termina *besednodružinski slovar* ne gre za nedoslednost ali ovrženje termina *stopenjski slovar*, ampak za prilagoditev glede na ciljno publiko in glede na značilnosti slovarja, ki jih ta ciljna publika zahteva.

3 Besedotvorje pri pouku slovenščine

3.1 Slovenščina kot drugi in tuji jezik

Kljub temu da je pozavanje besedotvornih mehanizmov zelo pomembno pri usvajanju tujega jezika (Balterio 2011, Tahaineš 2012), je bilo v več raziskavah za več različnih jezikov ugotovljeno, da so besedotvorne teme v procesu poučevanja jezika kot tujega jezika pogosto marginalizirane ali celo popolnoma spregledane (Gaze 2013). Za slovenščino je – tako kot tudi za druge slovanske jezike – značilna izredno bogata morfemska zgradba besed, ki je posledica večstopenjske tvorbe. Slednja v določenem obsegu omogoča prikaz tvorbe, ki je primeren tudi za učeče se jezika kot drugega in tujega jezika. Zato bi se tem vsebinam v prihodnje veljajo podrobneje posvetiti, med drugim tudi z izdelavo specializiranih jezikovnih priročnikov, najemnjem govorkam_cem slovenščine kot drugega in tujega jezika, ki jih za slovenščino še ni.

⁹ Ne le v smislu, da mora biti med motivirajočo in motivirano besedo pomenska povezava v sodobnem jeziku, ampak tudi v smislu razumevanja tvorjenk ne kot besed, ki nastanejo iz določenega leksema, ampak kot besed, ki so tvorjene iz konkretnega pomena določenega leksema.

¹⁰ Tudi v nemškem jezikoslovju se znotraj proučevanja besed s skupnim korenem uporablja termin *Wortfamilie* v zvezi z diahronim pogledom na tvorbo, pri sinhronem pa se uporabljata termina *Ableitungsgruppe* 'tvorbena skupina' ali *Fächerung* 'lestvica' (August 1993: 183).

Iz raziskave iz leta 2014, v kateri so bile analizirane besedotvorne vsebine v izbranih učbenikih za učenje slovenščine in poljščine kot drugih in tujih jezikov¹¹ (Kern 2014), tako z vidika načina, pogostosti predstavitve teh vsebin kot njihovega obsega, izhaja, da besedotvorne teme pogosteje nastopajo v učbenikih za višje ravni znanja jezika (B2–C1, C2).¹²

Pri tem je treba poudariti, da besedotvorne teme nikakor ne smejo biti spregledane v učbenikih za nižje ravni znanj, saj se z besedotvorjem dejansko srečamo že na prvi uri (slovenščine), ko pri predstavljanju naštevamo različne poklice, ki jih udeležence_c_i tečajev oz. lektoratov opravljajo. V učbenikih za slovenščino na ravneh A1 in A2 besedotvorje vsebine najdemo predvsem v kontekstu moških in ženskih poimenovanj za poklice ter prebivalce in prebivalke posameznih narodov. Posamezna priponska obrazila, s pomočjo katerih tvorimo moška in ženska poimenovanja, so navedena le učbeniku *Slovenska beseda v živo* 2.¹³ V učbenikih na

---

¹¹ V raziskavo so bili zajeti učbeniki, ki so se v tistem času najpogosteje uporabljali na tečajih ali lektoratih slovenščine oz. poljščine. Od gradiv za slovenščino sta bila iz obravnave torej izvzeta le dva učbenika, ki sta bila izdana kasneje, in sicer *Naprej in v slovenščini* (B1) ter *Slovenščina Ekspres 1* (A1), kar pomeni, da je raziskava še zmeraj aktualna, tudi zaradi tega, ker nobeden od navedenih učbenikov ne ovirše sklepov raziskave. O besedotvornih temah pri poučevanju slovenščine kot drugega in tujega jezika je pisala tudi I. Stramljčič Breznik (2020: 132–141).

¹² Med slovenskimi učbeniki na ravni B2 in C1 so besedotvorne teme najpogosteje vključene v učbeniku *Slovenska beseda v živo* 3a. Med drugim v njem najdemo pravila za tvorbo vrstnih pridevnikov na *-ni, -ski, -ški, -nji, -ov/-ev, -ji*, poleg tega pa najdemo še primere tvorbe pridevnikov iz zemljepisnih imen. V učbenik so vključeni tudi primeri tvorbe deležnikov na *-n* in *-l*, posebna pozornost pa je namenjena tudi glasovnim spremembam, do katerih pride pri tvorbi. Učbenik zajema tudi tvorbo deležnika na *-č* ter deležij na *-č, -e* in *-je*, pri čemer pa manjka opozorilo, da so nekatere tovrstne oblike v jeziku zelo redke. Tudi učbenik *Jezikovod* precejšnje pozornost posveča besedotvorju, z njim se srečamo skoraj v vsaki enoti. V učbeniku najdemo tabelarne naloge, pri katerih je treba vpisati manjkajoče glagole pridevnike ali samostalnike. Učbenik obsega tudi tabelo z imeni držav, imeni prebivalcev in prebivalk, pridevniki ter nalogo, pri kateri je treba tvoriti imena prebivalcev slovenskih mest in pokrajin. Na več mestih najdemo naloge, pri katerih je treba napisati kar največ besed iz posamezne besedne družine. Učbenik zajema tudi naloge, pri katerih je treba parafrazirati določene besedne zveze in pri tem uporabiti tvorjeni samostalnik ali pridevnik iz določenega glagola. V učbeniku *Slovenska beseda v živo* 3b najdemo tudi nalogo, pri kateri pri posameznih glagolih treba dopisati predpomska obrazila in dodati pomen tvorjenih glagolov (Kern 2014: 217).

¹³ V seriji učbenikov *Slovenska beseda v živo* je na koncu vsake enote del s predstavitvijo besedišča, zajetega v enoti. V takih tabelah najdemo moška in ženska poimenovanja za osebe, ne glede na to, katera od njih se pojavi v enoti. V učbeniku *Slovenska beseda v živo* 3a sicer najdemo nekaj izjem – ženskih poimenovanj ne najdemo v primerih, ko ta v jeziku ne obstajajo, kar je značilno predvsem za nekatere zgodovinske funkcije, poklice ipd. Vendarle pa bi ženske oblike v omenjenem učbeniku morale biti navedene poleg *esejista, razumnika, utemeljitelja, predsednika države, predsednika vlade/premiera*. V enakih tabelah so v seriji učbenikov *Slovenska beseda v živo* v vsaki enoti prikazani tudi vidski pari glagolov. V učbeniku *Slovenska beseda v živo* 2 na koncu enot najdemo besedotvorne nize (npr. *poročiti se, pomka, (biti) poročen*), posebna pozornost je namenjena tudi tvorbi manjšalnic, pri čemer je poudarek na pomenskih spremembah, do katerih pride ob dodajanju manjšalniških obrazil (*okence, metuljček*). (Kern 2014: 215)

V učbeniku *Slovenska beseda v živo* 2 najdemo tudi t. i. besedotvorne namige (str. 129) za tvorbo: moških oseb, ženskih oseb, samostalnikov iz glagola, pomanjševalnic, ljubkovalnih imen, abstraktnih samostalnikov na *-ost* iz pridevnika, skupnih imen, samostalnikov, ki poimenujejo prostor, svojilne pridevnike iz samostalnika, vrstnih pridevnikov iz geografskega imena (Kern 2014: 216–217).

vseh ravneh pa torej umanjka poskus sistematičnejšega vpogleda v besedotvorne mehanizme.¹⁴

3.2 Slovenščina kot prvi jezik

Analiza tako učnih načrtov za slovenščino v osnovni šoli in v gimnaziji kot učbeniških gradiv je pokazala (Kern 2020b, Stramljič Breznik 2020), da besedotvorne vsebine pri pouku slovenščine v osnovnih in srednjih šolah za razliko od gradiv za slovenščino kot drugi in tuji jezik nikakor nimajo obstranske vloge. So dobro zastopane, izjema je le gimnazijski učni načrt, kjer so te vsebine navedene zelo neprecizno. V gradivu pogosto umanjka predvsem osmislitev preučevanja besedotvorja, in sicer v kontekstu pomembne funkcije, ki jo ima besedotvorje pri poimenovanju novih pojavnosti v okviru lastnega jezika, ter v kontekstu pomena razvijanja lastnih besedotvornih kompetenc.¹⁵

V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju osnovnih šol je predvideno poznavanje tvorbe: (a) manjšalnic oziroma ljubkovalnic; (b) moških in ženskih samostalniških parov; (c) samostalniških izpeljank iz glagolov (z besedotvornimi pomeni »živega in neživega« vršilca dejanja, dejanja in prostora dejanja) ter (č) pridevniških izpeljank iz samostalnikov (z besedotvornimi pomeni svojine, snovnosti). Sicer pa so besedotvorne vsebine po učnem načrtu za slovenščino v osnovni šoli pri pouku slovenščine predvidene zlasti od drugega vzgojno-izobraževalnega obdobja naprej. Učbeniško gradivo za drugo in tretje vzgojno-izobraževalno obdobje predvideva:

- tvorjenje izsamostalniških pridevnikov (z besedotvornim pomenom vrstnosti, snovnosti in namembnosti), svojilnih pridevnikov in pridevnikov na *-ski/-ški* iz zemljepisnih lastnih imen, izsamostalniških samostalnikov (z

¹⁴ Res je, da se da besedotvorje (v nasprotju z oblikoslovjem ali skladnjo) le redko da opisati s pomočjo zelo enostavnih pravil (prim. Gaze 2013), vendar popolna odsotnost sistematičnejšega prikaza besedotvornih vsebin nikakor ni opravičena. Že na začetni ravni se da oblikovati enostavne napotke, kot so: Če je poimenovaje za moško osebo tvorjeno z obrazilom *-a*, bo to v primeru ženskega poimenovanja zamenjana z *-ka*. Podobne napotke se da oblikovati tudi pri obrazlih *-ist, -log, -telj*.

¹⁵ Prva osmislitev preučevanja besedotvorja je navedena le v učbenikih *Na pragu besedila 2* in *Na pragu besedila 2 – izdaja s plusom* (za srednje šole), pri čemer je omenjena zgolj kot alternativa »nepotrebnega« prevzemanja. Dokaj posredno pa je o pomenu besedotvorja govora tudi v učbeniku *Barve jezika 4*. Pri pouku pa je vsekakor pomembno, da učenke_cí oz. dijakinje_e seznanimo s tem, da sta tako prevzemanje iz tujih jezikov kot iskanje poimenovalnih možnosti v okviru lastnega jezika legitimni, da pa je predvsem besedotvorje pokazatelj vitalnosti (slovenskega) jezika, ki je ključnega pomembna tudi za njegov nadaljnji razvoj. Na drugo osmislitev, tj. na pomen razvijanja lastnih besedotvornih kompetenc, pa je opozorjeno v učbeniku *Na pragu besedila 2 – izdaja s plusom* (str. 20). (več v Kern 2020b)

- besedotvornim pomenom sredstva oziroma orodja ter mesta dejanja), poimenovanj moških in ženskih parov, samcev, samic in mladičev;
- tvorjenje in »pomensko razvezavo« zloženek (npr. *bledoličen, človekoljuben*);
  - ugotavljanje skladijske podstave tvorjenke in iskanje tvorjenk na podlagi skladijske podstave;
  - prepoznavanje glasovnih premen pri tvorjenkah;
  - poznavanje tvorbe besed glede na različno besednovrstno pripadnost (zlasti v obliki dopolnjevanja tabel z besedami iz iste besedne družine);
  - razlikovanje med *tvorjenkami* in *netvorjenkami*;
  - prepoznavanje besednovrstno pripadnost motivirajoče in motivirane besede;
  - določanje besedotvorne pomene dejanja/vršilca/prostora dejanja/orodja za dejanje;
  - poznavanje tvorjenk, pri katerih je aktualen zapis skupaj, narazen oz. z vezajem. (več v Kern 2020b: 190–191)

Na srednješolski stopnji pa se besedotvorne kompetence v učnih načrtih za gimnazije nanašajo na:

- prepoznavanje in navajanje besed iz istih besednih družin;
- pretvorbo skladijske podstave v tvorjenko in obratno;
- sistematično usvajanje temeljnih tvorbnih značilnosti besede (v 2. letniku);
- poznavanje pravil o pisanju skupaj, narazen ali z vezajem (v 1., 2. in 3. letniku).

Kljub temu da so besedotvorne vsebine v učnem načrtu za gimnazije bolj skopo in manj natančno prikazane, so v učbeniškem gradivu za srednje šole obravnavane v zadovoljivem obsegu. (Kern 2020b: 192–194; prim. Stramljič Breznik 2020: 121–123)¹⁶

4 Besednodružinski slovar slovenskega jezika kot tujega jezika

Besednodružinski slovar slovenskega jezika kot tujega jezika (v nadaljevanju BSSJ) je zasnovan kot spletni rastoči slovar, kar pomeni, da bodo nove besedne družine dodajane vsako leto sproti. Namen slovarja je prikazati besedje slovenskega jezika z vidika besednih družin in posledično tudi besedotvorni mehanizem slovenskega

---

¹⁶ I. Stramljič Breznik v svoji monografiji *Besedotvorje: teoretično, praktično in didaktično* navaja tudi nekaj dragocenih didaktičnih napotkov za obravnavo besedotvornih vsebin pri pouku slovenščine (Stramljič Breznik 2020: 123–132).

jezika. Slovar bo služil kot primoček za samoučenje, imel pa bo tudi uporabno vrednost na organiziranih tečajih in lektoratih slovenščine; zlasti v smislu širjenja besedišča in usvajanja značilnosti slovenskega besedotvornega mehanizma, in sicer na vseh zahtevnostnih ravneh (od A1 do C2).

4.1 Gradivska osnova in obseg slovarja

Slovarski projekt je trenutno v fazi oblikovanja poskusnih gesel, in sicer je v izdelavi 50 besednih družin, ki imajo v izhodišču najpogostejše netvorjene polnopomenske besede v slovenščini. V nadaljevanju je predvideno, da bodo pri izbiri netvorjenk in tvorjenk v BSSJ poleg frekvenčnih list iz aktualnih korpusnih virov uporabljene tudi frekvenčne liste iz Korpusa slovenščine kot tujega jezika KOST in korpusa besedil iz učbenikov za slovenščino kot drugi in tuji jezik, pri čemer bi bila upoštevana tudi besednovrstna raznolikost netvorjenih besed.¹⁷

Cilj prve faze izdelave slovarja je prikaz 2000 tvorjenk, v naslednji fazi pa je cilj 10.000 tvorjenk, kar predstavlja zadostno količino besedja za doseg ravnici C1.¹⁸ Po nekaterih raziskavah (npr. Carrol, Davies in Fichman 1971; po: Nation 2001) naj bi poznavanje 5.000 besed v angleščini omogočilo 89,4-% razumevanje besedil, 12.448 pa kar 95-%.

Vse netvorjene in tvorjene besede v BSSJ-ju bodo razdeljene v tri nivoje:

- 1. nivo: (osnovno) besedje, ki se pogosto pojavlja v besedilih na ravni B1,
- 2. nivo: besedje, ki se pogosto pojavlja v besedilih na ravni B2,
- 3. nivo: besedje, ki se pogosto pojavlja v besedilih na ravneh C1–C2.

Prvotno je bilo predvideno, da bi bilo količinsko razmerje besed med posameznimi nivoji vsaj v prvi fazi 50 % : 30 % : 20 %, vendar pa je že izdelava poskusnih besednih družin pokazala, da tovrstno razmerje ni uresničljivo. Pogosto se namreč zgodi, da netvorjena beseda, ki sodi med najosnovnejše besedje, že na prvi stopnji tvori besede, ki so značilne za besedila na višjih ravneh.¹⁹

¹⁷ Pri izboru besedja bi bilo treba izhajati tudi iz naborov najpogostejših relevantnih netvorjenih glagolov, najpogostejših relevantnih netvorjenih samostalnikov, najpogostejših netvorjenih pridevnikov itn.

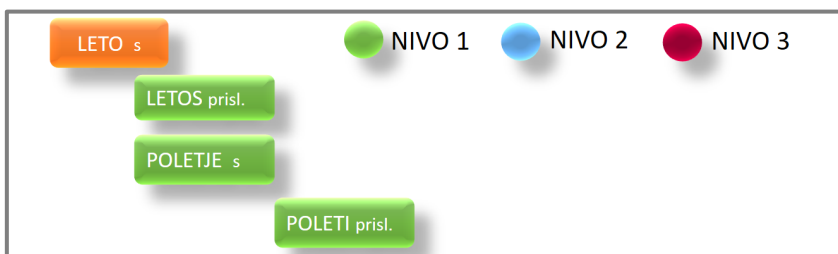
¹⁸ Upoštevano je le občnoimensko besedje.

¹⁹ Tak primer je npr. eden najpogostejših glagolov *imeti* s tvorjenkami *imetje¹*, *dobroimetje¹*, *imetnik¹*, *imetnikov²*, *imetišk²*, *neimetnik²*, *imetical¹*, *imetičn²*, *neimetnica²* (z eksponenti je označena tvorbeni stopnja).

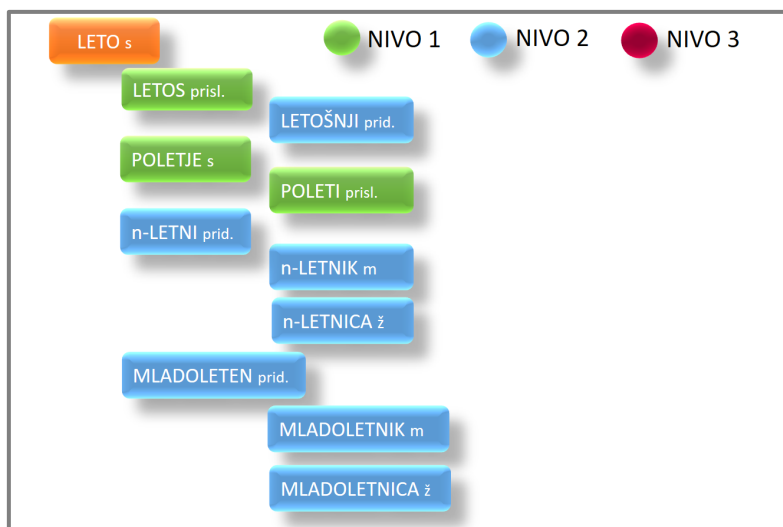
4.2 Zgradba slovarja

Na začetku vsake besedne družine se nahaja netvorjena beseda, ki ji sledi podatek o besednovrstni pripadnosti, v primeru samostalnika ta podatek izkazuje slovnični spol, pri glagolu pa glagolski vid. Nadaljnje tvorjenke so nato razvrščene v prvi vrsti glede na 3 nivoje, nato glede na besedotvorno vrsto (najprej izpeljanke, nato sestavljenke in na koncu zloženke), kar si lahko ogledamo na primeru besedne družine *leto*; s klikom na posamezen nivo se povečuje/zmanjšuje število prikazanih tvorjenk:

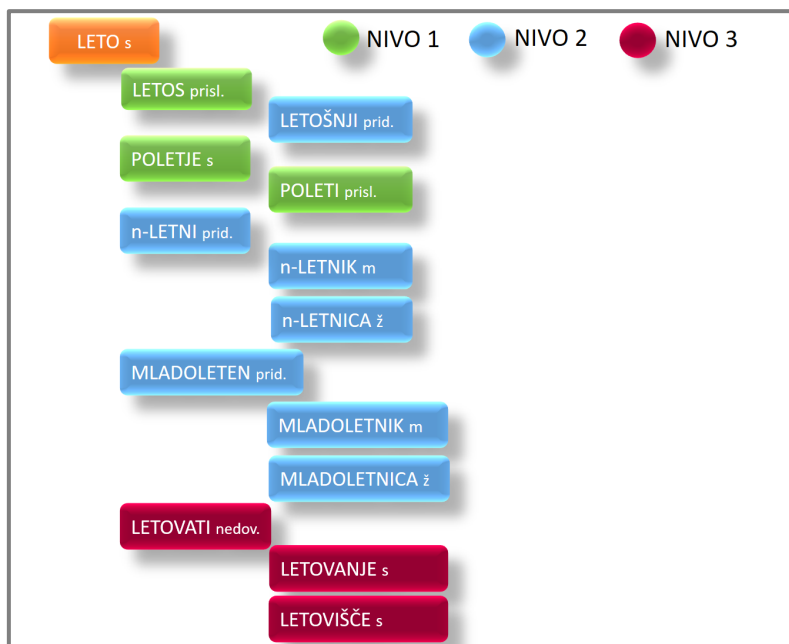
Slika 1: Nivo 1 besedne družine *leto*.

Vir: lasten vir

Slika 2: Nivo 1 in izsek nivoja 2 besedne družine *leto*.

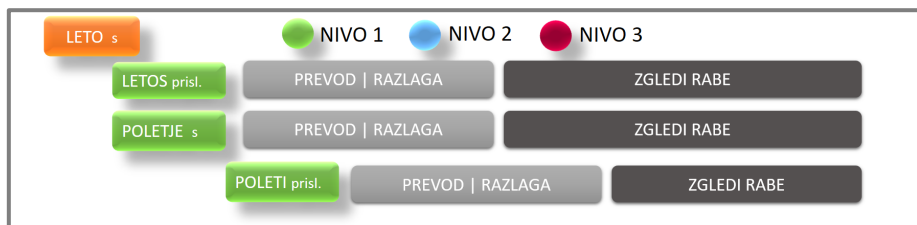
Vir: lasten vir

Slika 3: Nivo 1 in izseka nivojev 2 in 3 besedne družine *leto*.

Vir: lasten vir

V primeru zelo razvejanih besednih družin se uporabi stopenjski prikaz: prikaži več / prikaži manj. Ob kliku na posamezno netvorjenko ali tvorjenko se izpišeta razlaga, prilagojena za govorke_ce slovenščine kot tujega jezika, ki ima v nadaljevanju možnost prikaza še tipičnih zgljedov rabe, ali ustreznica v tujem jeziku (v angleščini, hrvaščini, makedonščini, ukrajinščini, ruščini, poljščini, španščini, italijanščini, dveh različicah romščine, francoščini, arabščini, kitajščini ali japonsščini, pri čemer si jezik prevodov uporabnica_k izbere na začetku; možna pa bi bila tudi povezljivost s Slovarjem slovenskega znakovnega jezika).

Slika 4: Tipiski prikaz nivoja 1 besedne družine *leto* s prevodom, razlago in zgledi rabe.

Vir: lasten vir

Iskanje je sicer omogočeno po katerikoli netvorjenki ali tvorjenki, enako tudi po ustreznici v tujih jezikih. Vsaka tvorjenka ima označene tudi besedotvorne morfeme, po katerih je tudi omogočeno iskanje (npr. tvorjenke na *-išče*, tvorjenke s predponskimi obrazili *na-*, *pred-*, *po-* ipd.). Ob tovrstnem iskanju bodo uporabnicam_kom na voljo tudi podatki o funkciji posameznih obrazil, npr. *-ica* je obrazilo za tvorbo poimenovanj oseb ženskega spola ali za tvorbo manjšalnic ali prostora (*učilnica*, *zbornica*), in sicer s ponazoritvenimi primeri za posamezen pomen. Kjer bo možno, bodo dodani tudi podatki o družljivosti/zamenljivosti besedotvornih obrazil (npr. *-telj* je družljiv z *-ica*, *-ec* je pri tvorbi poimenovanj oseb ženskega spola zamenljiv z *-ka*) in pa tipična obrazila po posameznih besedotvornih pomenih (npr. za prostor *-išče*, *-ica*).

Dodana vrednost – in pa krati tudi nujen dodatek tega slovarja – bodo vaje z rešitvami, namenjene uporabi tako pri pouku slovenščine kot drugega in tujega jezika na različnih ravneh znanja jezika kot pri samoučenju.

BSSJ bo tako imel funkcijo: (a) besednodružinskega (in s tem besedotvornega) slovarja, (b) slovarja za govorke_ce slovenščine kot tujega jezika, (c) dvo-/večjezičnega slovarja, (č) jezikovnega priročnika s podatki o besedotvornem mehanizmu v slovenščini in (d) didaktičnega priročnika z vajami za (samostojno) izpopolnjevanje znanja slovenščine.

4.3 Modul za slovenščino kot prvi jezik

BSSJ bo glede na vsebine osnovnošolskih in srednješolskih učnih načrtov za slovenščino, opisanih v poglavju 3.2, vsekakor primeren tudi za uporabo pri pouku slovenščine kot prvega jezika, in sicer z nekaterimi prilagoditvami: v modulu za slovenščino kot prvi jezik tvorjenke ne bodo razvrščene glede na nivoje znanja jezika. Možnost prevodov v tuje jezike bo ostala, saj ta možnost predstavlja precejšnjo uporabno vrednost pri učenju tujih jezikov; bo pa ta možnost izbirna.

5 Zaključek

Kljub temu da je poznavanje besedotvornih mehanizmov zelo pomembno pri usvajanju tujega jezika, je bilo v več raziskavah za več različnih jezikov ugotovljeno, da so besedotvorne teme v procesu poučevanja jezika kot tujega jezika pogosto marginalizirane ali celo popolnoma spregledane. Poznavanje zakonitosti

besedotvornih mehanizmov je zlasti pomembno za jezike, kot je slovenščina, saj je zanj – kot za druge slovanske jezike – značilna izredno bogata morfemska zgradba besed, ki je posledica večstopenjske tvorbe.

V prispevku opisani *Besednodružinski slovar slovenščine kot tujega jezika* bo zapolnil veliko vrzel v slovenskem jezikoslovnem prostoru. BSSJ bo imel funkcijo: (a) besednodružinskega (in s tem besedotvornega) slovarja, (b) slovarja za govorke_ ce slovenščine kot tujega jezika, (c) dvo-/večjezičnega slovarja, (č) jezikovnega priročnika s podatki o besedotvornem mehanizmu v slovenščini in (d) didaktičnega priročnika z vajami za (samostojno) izpopolnjevanje znanja slovenščine. Uporabna vrednost tovrstnega slovarja je tudi glede na številčnost ciljne publike nedvomna: le v okviru Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik in njegove mreže lektoratov se slovenščino uči približno 3300 oseb letno, z modulom za pouk slovenščine kot prvega jezika pa bo vsekakor zelo uporaben tudi za učenke_ ce v osnovnih in srednjih šolah s slovenskim učnim jezikom.

BSSJ bo z dodatnimi vsebinami: (a) ponudil vpogled v sistemskost besedotvorja v slovenščini, pri čemer bo še posebej dragocen vidik kombinatorike obrazil, ki je v slovenskem prostoru precejšnja novost, zlasti z vidika slovenščine kot drugega in tujega jezika; (b) učecim se slovenščine omogočil lažje širjenje besednega zaklada in (c) prispeval k poznavanju funkcijskosti posameznih besedotvornih obrazil ter (č) učiteljicam_ em slovenščine kot tujega jezika uzavestil pomen poznavanja besedotvornega sistema pri usvajanju tujega jezika.

Literatura in viri

Isabel BALTEIRO, 2011: Awareness of L1 and L2 Word-formation Mechanisms for the Development of a More Autonomous L2 Learner. *Porta Linguarium* 15. 25–34.

Mateusz GAZE, 2013: *Miejsce słowotwórstwa w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. Praca magisterska. Łódź.

Boris KERN, 2010: Stopenjsko besedotvorje. *Slavistična revija* 58/3. [335]–348. Dostop 30. 4. 2022 na https://srl.si/sql_pdf/SRL_2010_3_2.pdf.

Boris KERN, 2014: Zagadnienia słowotwórcze w wybranych podręcznikach do nauczania języków słoweńskiego i polskiego jako obcych. *Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców* 21. 211–220. Dostop 30. 4. 2022 na

https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Acta_Universitatis_Lodziensis_Kształcenie_Polonistyczne_Cudzoziemcow/Acta_Universitatis_Lodziensis_Kształcenie_Polonistyczne_Cudzoziemcow-r2014-t21/Acta_Universitatis_Lodziensis_Kształcenie_Polonistyczne_Cudzoziemcow-r2014-t21-s211-220/Acta_Universitatis_Lodziensis_Kształcenie_Polonistyczne_Cudzoziemcow-r2014-t21-s211-220.pdf.

- Boris KERN, Sanja MILETIĆ, 2015: Produktivność slowotwórcza jako jeden ze wskaźników "bogactwa językowego" : (na przykładzie języków słoweńskiego, serbskiego i polskiego). *Bogactwo językowe i kulturowe Europy w oczach Polaków i cudzoziemców*. 3. Ur. Mateusz Gaze, Paula Góralczyk-Mowczan. Łódź. 92–102.
- Boris KERN, 2020a: Kombinatorika priponskih obrazil v besedotvornih sestavih glagolov čutnega zaznavanja. *Pogled v jezik in iz jezika : Adi Vidovič Muha ob jubileju*. Ur. Mira Krajnc Ivič, Andreja Žele. Maribor: Mednarodna knjižna zbirka Zora. 67–79.
- Boris KERN, 2020b: Šolske in izvenšolske besedotvorne dileme. *Slovenski jezik in književnost v srednjeevropskem prostoru : [Slovenski slavistični kongres, Gradec/Graz in Maribor, 1.-3. oktober, 8.-9. oktober 2020]*. Ur. Matej ŠEKLI, Lidija REZONIČNIK. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 189–199. Dostopno 30. 4. 2022 na <https://zdsds.si/tiskovina/2695/>.
- Erika KRŽIŠNIK, 2000: *Posredovanje slovniškega znanja v učbenikih slovenščine kot drugega/tujega jezika. Zbornik za učitelje slovenščine kot drugega/tujega jezika, Skripta 4*. Ur. Ada Vidovič Muha, Ljubljana. 7–14.
- I. NATION, 2001: *Learning Vocabulary in Another Language* (Cambridge Applied Linguistics). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139524759.
- Monika OLEJNICZAK, 2003: 30 lat slowotwórstwa gniazdowego (rys historyczny). *Słowotwórstwo gniazdowe. Historia, metoda, zastosowanie*. Kraków: Księgarnia Akademicka. 12–28.
- Mojca STRITAR, 2009: *Korpus usvajanja slovenščine kot tujega jezika. Doktorska disertacija*. Ljubljana. Dostop 30. 4. 2022 na <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=112541&lang=slv>.
- Mirosław SKARŻYŃSKI, 1999: *Powstanie i rozwój polskiego słowotwórstwa opisowego*. Kraków: Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2004: Struktura besednodružinskega slovarja slovenskega jezika za črko B. *Jezikoslovni zapiski 10/1*, 71–91. Dostop 30. 4. 2022 na <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-4YAU6BSE>.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2020: *Besedotvorje: teoretično, praktično in didaktično*. Zora 136. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Yousef TAHAINEH, 2012: The Awareness of the English Word-formation Mechanisms is a Necessity to Make an Autonomous L2 Learner in EFL Context. *Journal of Language Teaching and Research* 6. 1105–1113.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1983: *Zloženke v slovenskem knjižnem jeziku*. Doktorska disertacija. Ljubljana.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1988: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženek*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Anja Zorman, 1998: Vloga slovnice pri učenju in poučevanju tujega jezika. *Uporabno jezikoslovje*. Ljubljana. 199–205.

Word Family Dictionary of Slovene as a Foreign Language

This paper presents the concept of the online Word-Family Dictionary of Slovene as a Foreign Language (BSSJ), which is being developed at the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language ZRC SAZU. The dictionary is primarily intended for speakers of Slovene as a foreign language at various language levels (from A1 to C2), while a special version (module) is being developed for learners of Slovenian as a first language. Although knowledge of word-formation mechanisms is very important for the acquisition of a foreign language, word formation topics are often marginalised or even completely overlooked in the process of teaching. Knowledge of the regularities of word-formation mechanisms is particularly important for languages such as Slovene, since it is characterised – like other Slavic languages – by an extremely rich morphemic structure of words, which is the result of a multistage derivation.

The dictionary will fill a major gap in Slovenian linguistics. The BSSJ will serve as: (a) a word family (and thus word-formation) dictionary, (b) a dictionary for speakers of Slovene as a foreign language, (c) a bilingual/multilingual dictionary, (d) a language manual with information on the word-formation

mechanism in Slovene, and (e) a didactic manual with exercises for (independent) improvement of Slovene language skills. The value of such a dictionary is also unquestionable in view of the size of the potential users: within the Centre for Slovene as a Second and Foreign Language alone, together with its network of universities where it is possible to learn Slovene, Slovene is studied by about 3,300 people per year. Containing a module for teaching Slovene as a first language, BSSJ will undoubtedly be very useful also for students in Slovenian elementary and secondary schools.

POEZIJA MILANA MILIŠIĆA U NASTAVI HIJ-A

ANTONIO-TONI JURIČIĆ

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska, atjurici@ffzg.hr

Sažetak Lirski tekstovi u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika (HIJ-u) doprinose razvoju jezičnih i međukulturnih kompetencija. Odstupanja od jezične norme, raznovrstan leksik, prenesena značenja, povijesne i kulturne pozadine izazov su i za studente i za lektore. Uvodno ćemo se osvrnuti na ulogu poezije u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika, zatim naznačiti osnovna obilježja poetskoga opusa Milana Milišića te interpretirati nekoliko njegovih pjesama s obzirom na motivsko-tematska i jezična obilježja.

Ključne riječi:

poezija,
nastava HIJ-a,
jezične
kompetencije,
međukulturne
kompetencije,
Milan Milišić

MILAN MILIŠIĆ'S POETRY IN TEACHING CROATIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

ANTONIO-TONI JURČIĆ

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb, Croatia,
atjurici@ffzg.hr

Abstract Poetry in teaching and learning Croatian as a foreign language (CFL) contributes to the development of linguistic and intercultural competencies. This paper discusses the place of poetry in the language classroom according to the special language of poems, metaphorical meaning, and historical and cultural background. This is followed by the findings of literary critics and historians about the poetry of Milan Milišić and interpretation of his poems with particular regard to thematic and language features.

Keywords:

poetry,
CFL teaching,
linguistic
competencies,
intercultural
competencies,
Milan Milišić

1 Uvod

Poetski tekstovi obogaćuju nastavu inoga jezika. Pri njihovu se izboru nastavnici mogu voditi jezičnom i sadržajnom izazovnošću, programskim zahtjevima te studentskim interesima. Dakako, vodeći računa o jezičnoj i kulturološkoj kompetenciji studenata.

Začudnost poezije potiče na promišljanje i jezičnih i egzistencijalnih pitanja, pa tako npr. u Fonetskom dodatku, što ga je sastavila Ivančica Banković-Mandić, vježbenice za više početnike (A2-B1 stupanj prema ZEROJ-u) *Razgovarajte s nama!* (Čilaš Mikulić i dr. 2009: 160) imamo pjesmu Enesa Kiševića *Brzo se sakrij u mene* koja je polazište za uvježbavanje izgovora samoglasnika.

Brzo se sakrij u mene,
ja ću se u tebe skriti,
da ne znam tko sam ja,
da ne znaš tko si ti.

Sva se u mene zavuci,
vani se zima sprema,
to smrt nas naša traži,
i vidi da nas nema.

Od studenata se očekuje da produlje samoglasnike koji se pojavljuju u pjesmi: *Brzooo see saakriiij uuu meeneeee...* S druge strane možemo zadati da se uz imenicu *zima* navedu asocijacije (npr. *bladno, snijeg, duga noć.*) kako bismo uvježbavali leksik, ali i pokušali dočarati ugođaj koji stvaraju Kiševićevi stihovi. Na višim stupnjevima učenja HIJ-a pjesma nudi mogućnost propitkivanja mjesta povratne zamjenice u odnosu na glagol *Brzo se sakrij u mene, / ja ću se u tebe skriti*, ili uočavanja formiranja zavisnosložene rečenice *da ne znam tko sam ja, / da ne znaš tko si ti*. Što se sadržajnog dijela tiče, studenti naprednijih stupnjeva mogu pripremiti kraća izlaganja na temu ljubavi, odnosa prirode i čovjeka ili pak smrti u umjetničkim djelima.

Mladen Engelsfeld u udžbeniku *Croatian Through Conversation – Hrvatski u razgovoru* (Engelsfeld 2000: 183-191) citira stihove popularne pjesme Krunoslava Slabinca *Budi to što jesi*, Heraklitovu izreku *budi ono što jesi*, riječi Shakespeareova Hamleta *Sam prema sebi budi istinit*, Šenoine stihove pjesme *Budi svoj* te misao Czesława Miłosza *samo je*

jezik domovina kao polazne tekstove za obradu posvojno-povratne zamjenice *svoj*, ali i razgovor o identitetu.

U čitanci *Učimo hrvatski* (2003) Marijane Cesrec i Marice Čilaš zastupljene su pjesme Antuna Mihanovića, Antuna Gustava Matoša, Vladimira Vidrića, Tina Ujevića, Antuna Branka Šimića, Dobriše Cesarića, Dragutina Tadijanovića, Željka Sabola, Antuna Šoljana te Slavka Mihalića. Čitanka također donosi i dio predgovora zbirci *U ovom strašnom času* (1992) sastavljачa Ive Sanadera i Ante Stamaća.

Josipa Korljan radom *O pjesničkoj slobodi (ili: Oprostite, znaju li oni hrvatski jezik?)*, objavljenom 2010., nakon interpretacije pojedinih stilskih obilježja stihova Josipa Pupačića, Vesne Parun, Ivana Slamniga, Tina Ujevića te Antuna Branka Šimića potvrđuje tezu da čitanje i analiziranje tekstova obilježenih pjesničkom slobodom doprinosi usvajanju hrvatskoga kao inoga jezika.

Jelena Cvitanušić Tvico i Ranka Đurđević u članku *Negdje u inojezičnom hrvatskom. Poezija i projekt u poučavanju jezika* (2016) opisuju kako su studenti *Croaticuma*, različitih razina poznavanja HIJ-a (B1 i B2 prema ZEROJ-u), čitali i obrađivali pjesme Danijela Dragojevića iz zbirke *Negdje* (2013) te pisali svoje poetske tekstove. Nakon završetka projekta studenti su, između ostaloga, istaknuli da su im predviđene aktivnosti pomogle u izražavanju vlastitih emocija, pronalaženju dubljih značenja riječi hrvatskoga jezika te upoznavanju hrvatske kulture, ali i kulture drugih zemalja s obzirom na to da su u uvodnom dijelu predstavljali radove svojih nacionalnih pjesnika.

Ivana Čagalj u tekstu *Povezivanje tema iz usmene književnosti i suvremene poezije s jezičnim sadržajima* (2020), nakon rada sa studentima Šleskoga sveučilišta u Katowicama na stihovima Dorte Jagić, Ivana Hercega, Petra Gudelja te *Balade o Hasanaginici*, između ostaloga, zaključuje da književni tekst u nastavi HIJ-a potiče intrinzičnu motivaciju, pomaže pri učenju gramatičkih sadržaja te upućuje na bogatstvo hrvatskoga jezika i kulture.

2 Poezija Milana Milišića u nastavi HIJ-a

Poetski opus Milana Milišića, prema Cvjetku Milanji, obilježen je neotradicionalizmom i simulacijskim realizmom. U svojem prikazu hrvatskoga pjesništva od 1950. do 2000. Milanja će Milišića smjestiti uz bok Borisu Maruni, Stijepu Mijoviću Kočanu, Željku Kneževiću, Ernestu Fišeru, Mariji Peakić, Anti Armaniniju, Dunji Hebrang, Stjepanu Gulinu, Goranu Babiću, Andriani Škunca, Vojislavu Matagi te Sonji Manojlović (Milanja 2003: 232-239). Krešimir Bagić smatra ga jednim od važnijih hrvatskih pjesnika koji su se pojavili sedamdesetih godina 20. stoljeća (Bagić 2005: 56-57) ističući raznolikost njegove „poetske matrice“ sačinjene od „mihalićevske razgovornosti“, „razlogaške težnje preciznosti i nefigurativnosti izričaja“, „misaonoga i jezičnoga ludizma“ te „sklonosti konkretističkim atrakcijama...“ (Bagić 2002: 312). Tonko Maroević istaknut će Milišićevo kritiziranje društvenih anomalija, korištenje groteske, hiperrealizma, pop-arta, karikature, lakrdije te poigravanje jezikom (lokalizmima, žargonizmima, stranim riječima, neologizmima). Maroević upućuje i na važnost putopisne proze protkane „lirskim pasusima“ koja je okupljena u knjizi *Otoci* što predstavlja „svojevrzni zaglavni kamen čitava njegova opusa i iskaz određenog poetičkog vjerovanja“ (Maroević 1997: 155-164). Na vrijednost *Otoka* upozorava i Zdravko Zima: „Ako ne mjestom rođenja, Milišić je otočanin svojom izdvojenošću i iznimnošću koje se u konačnici otkrivaju kao njegovo punokrvno državljanstvo.“ (Zima 2011: 45) Branko Bošnjak pak primjećuje: „Milišićeva pjesma nastoji pogledati izvan ruba svakodnevnog, a ne povrijediti to čudo svakodnevlja. Stoga su njegove pjesme uvijek male pjesničke studije o čudu života i neizbježnosti smrti, ali i o neizmjernom bogatstvu koje nam je u tom kratkom trenu podareno.“ (Bošnjak 2011: 25) Tekstom *O „pjesniku stvari“: metafora u pjesmi* Vjerujući u stvari Milana Milišića Tea Rogić Musa postavlja tezu kako “posuđivanje” stvari iz zbilje nema kod Milišića svrhu njezina oponašanja ili prepisivanja, nego potvrđivanja vlastite autonomije unutar te postojeće, svakidašnje zbilje. Ovdje, dakle, stvari nisu sredstvo u nakani oponašanja stvarnosti, one jesu ta sadašnjost.” (Rogić Musa 2011: 49-54)

Jedna od Milišićevih pjesama *Vratili su mi pasoš* odgovor je na sudsku odluku prema kojoj se piscu oduzima putovnica na neko vrijeme. Zbog toga slučaja Milišić je zabilježen u tzv. Bijeloj knjizi Centra CK SKH za informiranje i propagandu 1984. godine te u *Crnom dossieru* (1992 ili 1993?) Branimira Donata koji je naveo primjere cenzure u hrvatskoj književnosti.

Vlado Gotovac, i sam osuđivani književnik i političar, konstatirat će da Jugoslaven itekako vodi računa hoće li kritizirati društvo jer time riskira da mu se oduzme putovnica.

“Ljudi koji putuju van, vezani su tom putnicom. Za Jugoslavena je najstrašnija stvar ili jedna od najstrašnijih da izgubi putnicu, a da je ne bi izgubio on mora biti silno discipliniran. Ta samodisciplina je disciplina kojom Jugoslaven plaća pasoš. Prema tome, između njegove discipline i one discipline koja se krije iza naprosto oduzimanja pasoša, vrlo je mala razlika. Mnogi Jugoslaveni, da bi mogli imati pasoš, odriču se svoje slobode da izražavaju svoje mišljenje.” (Gotovac 1981)

Milan Milišić osuđen je zbog teksta *Život za slobodu* (1982) kojemu je podtekst strijeljanje civila što su ga izvršili partizani na otoku Daksi pokraj Dubrovnika, a poruka tragičnost čovjeka u ratnim vremenima. Milišićev lik prije svoga pogubljenja pita se:

„Zašto bih ja bježio odavde, sa nekim i nekamo? Ovdje je moja kuća, ja živim ovdje; u svakom drugom mjestu sam izbjeglica bez krova i kruha. Nikomu nisam nikakvo zlo učinio, gledam svoj posao, nikomu nisam dužan.“ (Milišić 2001a)

Pripovjedač komentira:

„Šuštarev pojam časti bio je očito preslab štit za njegov život. I tako je ispalo da ništa u njegovoj osobnoj povijesti nije slavno. Malima je data mala sudbina; život jednako kao i smrt im prolazi ne ostavljajući značajnije tragove. Tko danas, skoro četiri decenije nakon oslobođenja Dubrovnika, pami dubrovačkog Čeha Mirka Šušlara, vlasnika buffeta na Stradunu, čovjeka koji je vjerovao da svijet može biti ovakav ili onakav, a ne da uvijek mora biti kakav jest.

Život je dao za pravo njegovoj ženi, rat je opravdao egzekutora, slava je naravno pravedno pripala pobjednicima. Samo je Mirku Šuštaru pripalo ništa i nema više nikoga tako moćnog da mu nešto može dati.“

Autor u svojem tekstu citira Jorgea Luisa Borgesa: *Samo se jedan čovjek rodio, / samo jedan čovjek je umro na zemlji. / Tvrditi suprotno čista je statistika* te Isidoru Sekulić: „*Za razliku od slave čast nikad nije šumna, burna, nikad ne znači bezuslovni klimaks i prvenstvo. A kad je u pitanju čuvstvo časti, onda smo definitivno unutra u čoveku, u jednom isključivo aktivnom procesu. Čuvstvo časti i ljubav za čast to je samopoštovanje čoveka zato što oseća da je poštovač velikih stvari, da na kraju poziva svoga vidi ideal i Boga.*“ (Milišić 2001a) Ti navodi mogu

biti polazište za studentske interpretacije Milišićeva teksta koji je obilježio njegov život i stvaralaštvo.

Nakon objave *Života za slobodu* razvila se polemika u kojoj je reagirao Općinski odbor SUBNOR-a Dubrovnika osuđujući Milišićevu priču, ali je bilo i osvrtu koji su branili i djelo i autora poput Predraga Čudića koji je u *Književnim novinama* napisao da je riječ o tematiziranju teških prijelomnih trenutaka u ljudskim sudbinama te da se “borci-čitaoci” znaju boriti i baviti politikom, ali ne znaju pročitati književni tekst (usp. *Bijela knjiga* 2010: 120). Predrag Matvejević u svojem pismu upućenom dubrovačkim ograncima Saveza socijalističke omladine Jugoslavije i Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata opravdava pisca, između ostaloga, navodeći:

“Pribojavam se da njegovu prozu *Život za slobodu* ne tumače suviše jednostrano i da tako pobuđuju strasti koje su u ovom slučaju neumjesne i neprimjerene. Ako se u optuženoj priči javlja ime Mirka Šušlara kao dvojnika Miroslava Šustala, Čeha koji je 1944. osuđen od Vojnog suda partizanskog VIII korpusa i strijeljan kao navodni agent Gestapoa, zar se to mora shvatiti kao “rehabilitacija fašističkog sluga”? Koji rat i koja revolucija nisu podvrgli prijekom sudu i izveli pred streljački stroj i nekog od onih koji nisu krivi za sve što im se u prijekosti vremena pripisalo? I, napokon, zar literatura nema pravo – nakon svih izraza slavlja – staviti upitnik uz jedan takav izdvojeni slučaj?”. (Matvejević 2011: 16)

Kasnije će Milan Milišić u svojem intervjuu *Poletu* (10. 2. 1988.) prokomentirati slučaj:

“U vrijeme kad je proizvedena afera oko 'Lausa' pokušao sam se braniti, reagirati u okvirima koje zakon nudi. Mučio sam se noću sastavljajući odgovore na imbecilne objede, telefonirao uredništvu i pozivao se na Zakon o štampi. A Drugovi, iz 'Kupusnog lista' naprosto bi prosljedili kopiju mog teksta u SDB. I tako sam shvatio da je to svijet, ne samo bez profesionalne etike, nego svijet kojega zakon ni na što ne obavezuje. I logično je da njima zakon ne treba; oni su odgovorni samo onima koji su ih postavili.“ (prema Benić 2001)

Pjesnikov prijatelj i suradnik Vedran Benić pita se je li u pozadini svega bio oduži popis lokalnih moćnika koji već godinama nisu plaćali stanarinu i druge naknade objavljen u istom broju *Lausa*, omladinskog časopisa što je svojim tekstovima ukazivao na društvene anomalije i tako bio trn u oku, glas koji je potrebno ušutkati. (Benić Isto). U svakom slučaju, do sudskog procesa je ipak došlo. Prema riječima Milišićeve supruge Jelene Trpković, optuženog pisca na suđenju branili su odvjetnik Vladimir Primorac te publicist Predrag Matvejević. Kazna je glasila sedam mjeseci zatvora, uvjetno na tri godine. Trpković se prisjetila kako su poslije čitanja presude Matvejević, Milišić i ona otišli u kafić te kako je Milišić upitao Matvejevića:

– Zašto si u odbrani rekao da sam Srbin? Kakve veze ima šta sam? – Zato što, odgovara Matvejević, da si Hrvat, dobio bi veću kaznu. Ovako su bili blaži da se ne kaže da su prema Srbima stroži. (Trpković 2015).

Vratili su mi pasoš:

Vratili su mi pasoš! Koliko slobode
 Najedanput
 mogu biti Bijelac
                   Muškarac
                   Katolik
                   Diplomata
 Znam ne bi trebalo otvarati usta
 Bolji uvjeti šverc hrabrosti –
 vratili su mi pasoš!
 Mogu neotputovati kamo me volja.

Zanimljiva je grafička organiziranost stihova. Poput stepenica funkcioniraju u navedenoj pjesmi. Usto opće imenice toga “stepeništa” napisane su velikim početnim slovom što, prema našem mišljenju, doprinosi ironičnosti i oštroj kritici podobnosti i privilegiranosti. Niječna čestica napisana je zajedno s glagolom. Postavlja se pitanje je li autor namjerno odstupio od pravopisne norme i napisao negaciju *ne* neodvojeno od glagola želeći možda naglasiti čvrstu povezanost tih dviju riječi, naglasnu cjelinu, ili je riječ o pravopisnoj ili pak tiskarskoj pogrešci. Istaknut ćemo da Zvonimir Mrkonjić, pišući predgovor Milišićevoj posthumno izdanoj zbirci *Fleka, e*, u kojoj je objavljena pjesma *Vratili su mi pasoš*, navedeni glagol i česticu piše odvojeno:

“Ali na provalu osjećaja slobode koja je uslijedila, Milišić će odgovoriti na samo njemu svojstven kičmeni način: ‘Vratili su mi pasoš!... Mogu ne otputovati kamo me volja.’” (Mrkonjić 2001: 6)

Vedran Benić naglašava kako je Milišić predano radio na svojim tekstovima i vodio računa o svakoj riječi i rečenici (usp. Benić Isto), pa smo bliži pretpostavci da se radi o namjernom nepridržavanju pravopisa, odnosno Milišićevoj težnji da u pjesmama zabilježi veze riječi onako kako ih možemo izgovoriti. U prilog tomu navodimo nekoliko stihova drugih pjesama u kojima se pjesnik nije pridržavao pravopisne norme:

Odjutros netaknute šoljice za kavu; stol (*Novi život*)
 Sa svojim kakoustreba zakonima (*Riječi molitve i riječi pjesme*)

Drhteći pred tvojim obličjem svunoć (Madona na Dančama)
Zastrašljivi biločim bilokad (*Lamento*)

Istaknut ćemo još neke stihove obilježene grafostilemima koji mogu biti polazišta za interpretacije. Studenti mogu potražiti i predstaviti slične primjere iz drugih književnosti. Motiv *zida* približava pjesmu *Strah u vrtu* antologijskoj pjesmi *Ubili su ga ciglama* Ivana Slamniga, pjesnika kojem je Milišić posvetio svoju zbirku pjesama *Mačka na smeću* (1984). Cvjetko Milanja naznačit će da u toj zbirci dolazi do Milišićeva “odmaka od velikog učitelja, i to namjernom uporabom grubosti i sirovosti” (Milanja Isto: 236). Maroević primjećuje:

“Sve Milišićeve knjige, baš kao i Slamnigove, dale bi se ulančati u kanconijer suvremena intelektualca, koji na svoj način govori i o precima i o vršnjacima, o znanosti i o varkama. A jedino je jasna empirijska podloga (pa čak i društveno-povijesna datiranost) omogućavala elastično treperenje slika i dvosmisleno mijenjanje fokusa, dinamično rasprskavanje silnica i euforično poigravanje riječima.” (Maroević 1998: 245)

Navodimo nekoliko stihova pjesme *Strah u vrtu*:

Pauk prekida svoj rad
O, tajno!
I gleda kako promičemo
Kroz mala postrani vrata
U unutrašnjost zida
////////////////////
////////////////////
////////////////////
////////////////III//
////////////////III//
////////////////III//

////////////////III//

Baveći se odnosima poetskog teksta s drugim diskurzivnim praksama (npr. crtežima, notama, fotografijama), Goran Rem (usp. Rem 2003a; 2003b) Milišićevu pjesmu *Strah u vrtu* uvrstio je u “Korpus hrvatskog pjesništva iskustva intermedijalnosti (1940-1991)”, a Zvonko Maković ističe: “Praznine u ovoj, pa i nekim drugim Milišićevim pjesmama, vidim kao evidenciju jezičkoga kraha, rasap jezika. Vidim u tim poljima bez riječi odsutnost riječi, ne njihovo nepostojanje.” (Maković 2011: 29)

Pjesma *Stibovi za pomirenje* posvećena je rekoncilijaciji, ali i autopoetskom pitanju svrhovitosti stihotvorstva. Prije samog čitanja i interpretiranja pjesme predlažemo da studenti pročitaju Milišićev tekst *Otok-bumerang* nastao 10. kolovoza 1990. u kojem se pisac uoči Domovinskoga rata ponovo vraća tragediji što se na kraju Drugoga svjetskog rata dogodila na Daksi, malom otoku koji, kako to autor primjećuje, gledan “iz nebeske perspektive” ima oblik kao bumerang, “srpoliko urođeničko oružje, pogodno za lov i metaforu”. Milišić će se pozvati i na Bibliju:

“I budući grad od čistog zlata – veli nam Otkrovenje – počiva na dvanaest temelja.

Prošli smo fazu vojevanja i fazu trpljenja. Četiri i četrdeset i četiri. Vratio se bumerang. U noćima listopada samo u nečijem snu svjetionik Dakse osvjetljava izobličena lica egzekutora i žrtava. Neka Bog dâ da za svu našu djecu, za mile fačice što sjede s nama za trpezom, otklanjaju zbunjene oči i s nejasnom tjeskobom slušaju razgovore što ih mi vodimo, neka Bog dâ da za njih jednom završi ovaj rat.” (Milišić 1997: 9)

Na nastavi bi se mogla provesti rasprava o pomirenju, suočavanju s prošlošću, kulturi sjećanja te ulozu umjetnosti u navedenim procesima. Kao poticaj za diskusiju mogu poslužiti riječi Günthera Grassa koji je primajući Nobelovu nagradu za književnost, istaknuo da književnost poput dinamita ima eksplozivnu snagu, citat iz Milišićeva romana *Oficirova kći*: “...vjerujem da literatura na kraju udalji od tebe sve što je pravo u životu. Počneš više vjerovati onomu što si pročitao nego onomu što si izvorno osjetio” (Milišić 2011: 102) te esej Miljenka Jergovića *Stibovi za pomirenje* (2011).

Stibovi za pomirenje

Čemu bi trebali služiti stihovi
Koji zameću razliku između dželata i žrtve?
Stihovi tako frivolno složeni
Kao faldice na suknjicama.

Čemu bi trebali služiti stihovi
Nego da svrbe kao kraste na ranama
Kao kraste da pokriju rane
Izranjivanih što su preživjeli
A da se nije doznao izvršilac

Može ih se istetovirati na slijepom prijatelju
Tražiti od žene dok se porađa, da ih ponavlja
Ali ako ne služe nezamislivom pomirenju
Kako ćemo se, ozlijeđeni, moći povjeriti riječima.

Pjesma je sastavljena od triju strofa od kojih prva i treća imaju četiri stiha, a druga pet stihova nejednake dužine. Prve dvije strofe postavljaju retoričko pitanje *Čemu bi trebali služiti stihovi koji zameću razliku između dželata i žrtve*, dok nam treća daje moguće odgovore, ali i poentira novim retoričkim pitanjem *Ali ako ne služe nezamislivom pomirenju / Kako ćemo se, ozljeđeni, moći povjeriti riječima*. Milišić je napisao i dužu varijantu pjesme *Stihovi za pomirenje* koja se sastoji od devet strofa a svaka od njih ima osam stihova. Pjesnik strofe završava refrenom koji je svaki put malo promijenjen. Za ilustraciju navodimo završetke prvih triju strofa:

Nije li vrijeme da prignemo koljeno
Da izgovorimo stihove za pomirenje?

Na nama je samo da prignemo koljeno
Da kažemo stihove za pomirenje.

Ima li snage da se prigne koljeno
Da se izgovore stihovi za pomirenje?

Sa studentima možemo uvježbavati zorno čitanje te pjesma kao što predlaže Gillian Lazar za pjesmu Johna Mandera *As it was* (Lazar 1993: 116-120).

Dubrovnik kao kronotop prisutan je na motivsko-tematskoj te jezičnoj razini Milišićevih pjesama. Osim motiva samoga Grada (Mrtvo zvono, Porporela, Danče, groblje na Mihajlu...) nailazimo i na one šireg zavičaja (obližnji otoci). U pjesmama se nadalje pojavljuju lokalizmi poput *skalina, portun, fortunala, kaban, gustijerna, teraca, kredenca, caklarija, nono, bjestimija, nijesam, bječve*... Studente možemo upoznati i s Milišićevim proznim tekstovima u kojima progovora o dubrovačkim *oridinalima* poput Iva Labaša. Tekst *Adio Ivo* napisali su zajedno Vedran Benić i Milan Milišić:

„I dok su generacije odlazile u svoje salave fotelje, Ivo je trebao ostajati uvijek u igri; uvijek dobar, uvijek u modi: poput pjevača koji ili donosi profit ili je »out«. Jer, stizali su novi, mlađi, željni zafrkavanja, koji su trebali imati opet svoga Iva. A svaki bivši, odlazeći, odnosio je po jednu moguću njegovu sudbinu. Ne kao teret — ne daj Bože, tko bi još i na to mislio! — već kao povremenu, bezličnu bodlju u primozgu. Sad kad nas nema više u njegovu životu, možemo se upitati što nas je naučio o našem. U svakom slučaju još je rano da ga žalimo; njegovu kompliciranu ali uvjerljivo iskazanu lekciju o trajanju, slabosti i sudbini još nismo svladali.“ (Milišić 2001b)

Među vratima od grada

Vrata su otvorena i most je spušten. Može se
izaći ili ući: kao vojnik, komedijaš, kmet –
kao gospar ili njegov služnik.

Ja stojim među vratima od grada, pouzdano
ne izlazeći, još odlučnije odbijajući misao
na ulazak. Od dvije mogućnosti – napadač
niti branitelj. Odolijevam
svakom pozivu.

Htio sam da mogu stati u onaj
ma kako beskrajno skućen
prostor
između vratnica
koji ostaje neispunjen i kad se vrata gradska
zatvore.

Prije samoga čitanja studentima se može dati popis riječi koje se pojavljuju u pjesmi *Među vratima od grada* i zadati da oni od njih sastave svoj tekst te onda usporediti studentske radove i Milišićevu pjesmu kao što je to napravio Krešimir Bagić s tekstovima svojih studenata i pjesmom *Zvijezda cvjetnog trga* Danijela Dragojevića (Bagić 2005: 209-220).

Među vratima od grada “pretpostavlja ulogu promatrača u povijesnoj konstrukciji grada i njegovih simbola – otvorenosti i zatvorenosti, ulaza i izlaza. Milišić kontinuirano poetski diskurz gradi na onome što je Zuppa nazivao egzistencijalnim gubitkom, gubitak koji za sobom ostavlja odsustvo. No ono je pamćenjem fiksirano, prisutno, stoga je već subjekt kao takav u tom kontekstu povijesno utemeljen. I, svakako, pjesništvo je to naglašene antropocentričnosti kada pokušava razriješiti često suprotstavljene odnose između ličnog u subjektu i bez-ličnog svijeta”. (Sorel 2011: 59)

Ivica Miškulin navodi da je, nakon još jednog okršaja s vladajućom ideologijom zbog uredništva knjižice, kojom je popraćena predstava *Klaustrofobična komedija* Dušana Kovačevića, zagrebačkom *Omladinskom radiju* 1988. Milišić izjavio kako je Dubrovnik “jedna tipična provincijalna sredina, staljinističkog tipa, u kojoj se non-stop vrše protuustavne i protuzakonite radnje s višim ciljevima. Izdržati to, a ne poludjeti, ne postati neobjektivan, vrlo je teško“ (Miškulin 2019).

S druge strane, na sam dan svoje pogibije 5. listopada 1991. Milišić piše pismo Josifu Brodskom u kojem ga moli da ga spasi, ne od smrti, nego od pobjednika koji će doslovno uzeti sve, a on je prestar da bi preživio taj revolucionarni duh još jednom. Međutim, dok opsada Dubrovnika traje, želi biti uz svoje sugrađane, dijeliti sudbinu sa svojim rodnim gradom, a poslije, ako on i njegova supruga Jelena prežive, mogu otići. Pismo je napisano na engleskom jeziku, na hrvatski ga je prevela Vesna Čučić te je objavljeno u časopisu *Dubrovnik* 2016. godine.

Milišićev osjećaj za detalje dubrovačke svakodnevice i vještina pripovijedanja vide se i u njegovim ratnim dnevničkim zapisima:

“Krenuo sam u grad. Čula se sirena. Tip u trafici na brzinu mi je dao četiri Vinstona za Jelenu. Pretpostavljam da će cigareta uskoro nestati. Ratna nestašica. Ali sam bio dovoljno glup da ne kupim štek Ronhila. Točno kada sam prišao Lazaretima, prodavačice su bježale u sklonište. Butiga Merkator u gradu stavila je sto na vrata i prodaje stvari preko banka. Red na ulici. Mima Čampara sa trbuhom do zuba, ima kruha. Placa potpuno prazna sa sandukom koji je Gundulićevo sklonište.” (Trpković 2008).

3 Zaključak

Milan Milišić jedna je od prvih civilnih žrtava napada na Dubrovnik u Domovinskom ratu. Poginuo je u svojem domu od granate ispaljene na Dubrovnik 5. listopada 1991. Hrvoje Pejaković zabilježit će da je Milišić u svojim pjesmama “progovorio o onoj banalnoj, brbljivoj svakodnevici što mu je, u svojoj metastaziranoj varijanti, naposljetku došla glave” (Pejaković 1996: 308). Međutim za njim je ostalo iznimno književno djelo koje nastavlja živjeti, između ostaloga, i u nastavi HIJ-a doprinoseći razvijanju jezičnih i međukulturnih kompetencija.

Literatura i izvori

- Krešimir BAGIĆ, 2002: *Brisani prostor*. Zagreb: Meandar.
- Krešimir BAGIĆ, 2005: *Treba li pisati kako dobri pisci pišu*. Zagreb: Disput.
- Bijela knjiga Stipe Šuvara. Originalni dokument Centra CK SKH za informiranje i propagandu od 21. ožujka 1984.* (2010) Zagreb: Večernji posebni proizvodi.
- Vedran BENIĆ, 2001: Milišića dubrovački dani. *Kolo* 11/3. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://www.matica.hr/kolo/285/r/milisc/>
- Branko BOŠNJAK, 2011: Milan Milišić i dramatična profesionalnost stišnog suglasja. *Književna republika* 7-9, 23-26. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/casopisi/knjizevna-republika/7-9-2011>
- Marijana CESAREC, Marica ČILAŠ, 2003: *Učimo hrvatski – čitanka*. Zagreb: FF press.

- Jelena CVITANUŠIĆ TVICO, Ranka ĐURĐEVIĆ, 2016: *Negdje* u inojezičnom hrvatskom. Poezija i projekt u poučavanju jezika. *Romanoslavica* 52/2, 147-161.
- Ivana ČAGALJ, 2020: Povezivanje tema iz usmene književnosti i suvremene poezije s jezičnim sadržajima. *Hrvatski jezik* 7/1, 8-12. Pristupljeno 28. 11. 2021. na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&cid_broj=18746
- Marica ČILAŠ MIKULIĆ, Milvia GULEŠIĆ MACHATA, Sanda Lucija UDIER, 2009: *Razgovarajte s nama! Vježbenica, gramatika i fonetika hrvatskog jezika za više početnike (A2-B1)*. Zagreb: FF press.
- Branimir DONAT, 1992/1993: *Crni dossier*. Zagreb: Nakladni zavod Maticе hrvatske; Globus.
- Mladen ENGELSFELD, 2000: *Croatian Through Conversation. Hrvatski u razgovoru*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Vlado GOTOVAC, 1981: *Tri slučaja*. Melbourne: M. Boban.
- Miljenko JEGOVIĆ, 2011: Milan Milišić, jedna mladost u Dubrovniku. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://www.jergovic.com/subotnja-matineja/milan-milic-jedna-mladost-u-dubrovniku/>
- Miljenko JEGOVIĆ, 2016: *Stihovi za pomirenje*. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://www.jergovic.com/ppk/stihovi-za-pomirenje/>
- Josipa KORLIJAN, 2010: O pjesničkoj slobodi (ili: Oprostite, znaju li oni hrvatski jezik?). *Croatian Studies Review* 6/1, 269-280. Pristupljeno 6. 11. 2021. na: <https://hrcak.srce.hr/86319>
- Gillian LAZAR, 1993: *Literature and Language Teaching: A guide for teachers and trainers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zvonko MAKOVIĆ, 2011: O malo važnim stvarima. *Književna republika* 7/9, 27-29. Pristupljeno 5. 11. 2021. na: <https://hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/casopisi/knjizevna-republika/7-9-2011>
- Tonko MAROVIĆ, 1997: *Otoci otaca. Milišićeva insularnost u arhipelagu dobra i zla. Pogovor putopisnoj prozi Otoci Milana Milišića*. Zagreb: Durieux.
- Tonko MAROVIĆ, 1998: *Pohvala pokudi*. Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik.
- Tonko MAROVIĆ, 2011: Posmrtni život Milana Milišića. *Književna republika* 7/9, 7-10. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/casopisi/knjizevna-republika/7-9-2011>
- Predrag MATVEJEVIĆ, 2011: Za Milana Milišića. *Književna republika* 7/9, 14-16. Pristupljeno 8. 11. 2021. na: <https://hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/casopisi/knjizevna-republika/7-9-2011>
- Cvjetko MILANJA, 2003: *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000*. (III. dio). Zagreb: Altagama.
- Milan MILIŠIĆ, 1987: *Zgrad*. Beograd: Rad, Narodna knjiga, BIGZ.
- Milan MILIŠIĆ, 1994: *Treperenje*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Milan MILIŠIĆ, 1997: *Otoci*. Zagreb: Durieux.
- Milan MILIŠIĆ, 2001a: Život za slobodu. *Kolo* 11/3. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://www.matica.hr/kolo/285/r/milicic/>
- Milan MILIŠIĆ, 2001b: Adio Ivo. *Kolo*. 11/3. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://www.matica.hr/kolo/285/r/milicic/>
- Milan MILIŠIĆ, 2001c: *Fleka, e*. Zagreb: Meandar.
- Milan MILIŠIĆ, 2011: *Oficirina kći*. Beograd. Geopolitika izdavaštvo.
- Ivica MIŠKULIN, 2019: Dubrovački Srbin Milan Milišić prva je civilna žrtva u rodnom gradu. *Vječernji list*. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/dubrovacki-srbin-milan-milicic-prva-je-civilna-zrtva-u-rodnom-gradu-1360093>
- Zvonimir MRKONJIĆ, 2001: *Strab u vrtu. Predgovor zbirci Fleka, e Milana Milišića*. Zagreb: Meandar.
- Hrvoje PEJAKOVIĆ, 1996: In memoriam Milanu Milišiću. *Na srebrnim potplatima*. Sastavila Truda Stamač. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Goran REM, 2003a: *Koreografija teksta. Pjesništvo iskustva intermedijalnosti* (I. dio). Zagreb: Meandar.
- Goran REM, 2003b: *Koreografija teksta. Pristup korpusu hrvatskog pjesništva iskustva intermedijalnosti (1940-1991)*. (II. dio). Zagreb: Meandar.
- Tea ROGIĆ MUSA, 2011: O “pjesniku stvari”: Metafora u pjesmi Vjerujući u stvari Milana Milišića. *Književna republika* 7/9, 49-54. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/casopisi/knjizevna-republika/7-9-2011>
- Sanjin SOREL, 2011: Pjesništvo visokog poetskog standarda. *Književna republika* 7/9, 57-61. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/casopisi/knjizevna-republika/7-9-2011>

- Jelena TRPKOVIĆ, 2008: 17 godina od opsade Dubrovnika. *Peščanik*. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://pescanik.net/17-godina-od-opsade-dubrovnika/>
- Jelena TRPKOVIĆ, 2015: Iz inata. *Peščanik*. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://pescanik.net/iz-inata/>
- Vojo ŠINDOLIĆ, 2011: *Ulica koja će se zvati tvojim imenom. U spomen na Milana Milišića*. Dubrovnik: Društvo dubrovačkih pisaca.
- Zdravko ZIMA, 2011: I nebo je tako blizu. (Inzularna komponenta u djelu Milana Milišića). *Književna republika* 7/9, 30-45. Pristupljeno 30. 11. 2021. na: <https://hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/casopisi/knjizevna-republika/7-9-2011>

Milan Milišić's Poetry in Teaching Croatian as a Foreign Language

The introduction focuses on the meaning of poetic texts in teaching and learning Croatian as a foreign language (CFL) based on cited examples from textbooks and exercise books, teaching experiences, and students' reactions. This is followed by the findings of literary critics and historians about the poetry of the Dubrovnik poet Milan Milišić (1941-1991) and interpretation of his poems *Vratili su mi pasoš*, *Stihovi za pomirenje* and *Među vratima od grada* with particular regard to motifs and thematic features (freedom, dealing with the past, memory, reconciliation, city, language) and stylistic features (calligrams, rhetorical questions, metaphors, paradoxes, allusions). The analysis of the poems relies on observations by Hrvoje Pejaković, Tonko Maroević, Zvonimir Mrkonjić, Krešimir Bagić, Branko Bošnjak, Zvonko Maković, Tea Rogić Musa and Sanjin Sorel. Since certain leitmotifs appear in both Milišić's prose and poetry, the interpretation also included his story *Život za slobodu*, the essay *Otok-bumerang*, and the novel *Ošćirova keč*. The author's feuilletons, interviews and diary entries and letters to Josif Brodski, which were written on the eve of the poet's death during the shelling of Dubrovnik on 5 October 1991, were also commented upon. The paper gives special emphasis to the testimonies about Milišić by his wife and friends, but also about the lawsuit that was conducted against him because of the text *Život za slobodu*. We believe that Milišić's poems can be the starting point in CFL teaching at advanced levels (B2-C2) of the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and that their interpretation and related student activities could contribute to the development of linguistic and intercultural competencies.

OD A DO Š – SPOZNAVANJE CIRILICE V SLOVENSKEM PROSTORU

NATALIJA ULČNIK

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija, natalija.ulcnik@um.si

Sinopsis Cirilica v slovenskem prostoru ni imela vidnejše vloge, saj se je vse od prvih zapisov slovenščine uporabljala latinica, kljub temu pa ji je bilo izkazano določeno zanimanje. V prispevku je najprej opozorjeno na prisotnost cirilice v starejših slovenskih slovnica in možne razloge za njeno vključevanje, v nadaljevanju pa je preverjeno, v kolikšni meri je bilo ali je še prisotno učenje cirilice v slovenskem izobraževalnem sistemu, s posebnim ozirom na spoznavanje cirilice med študentkami in študenti slovenskega jezika in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. Ob koncu je izpostavljena motivacija za učenje cirilice v današnjem času in pomen njenega poznavanja.

Ključne besede:

pisava,
učenje,
azbuka,
cirilica,
slovenski
izobraževalni
sistem

FROM A TO Š – LEARNING ABOUT THE CYRILLIC ALPHABET IN THE SLOVENIAN TERRITORY

NATALIJA ULČNIK

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia, natalija.ulcnik@um.si

Abstract The Cyrillic alphabet did not play a prominent role in the Slovenian territory, because the Latin alphabet has been used ever since the first Slovene records. Nevertheless, an interest in the Cyrillic alphabet was present. The article first mentions the presence of the Cyrillic alphabet in older Slovene grammars and possible reasons for its inclusion, and later examines the extent to which learning Cyrillic has been or still is present in the Slovene educational system, with special regard to learning Cyrillic among students of Slovene language and literature at the Faculty of Arts, University of Maribor. At the end of the article, the motivation for learning Cyrillic nowadays is stressed, as well as the importance of learning it.

Keywords:

script,
learning,
Azbuka,
Cyrillic alphabet,
Slovenian
education system

1 Uvod – razvoj slovenskega črkopisa¹

Latinica se v slovensko govorečem prostoru uporablja vse od prvih zapisov slovenščine, cirilica pa je bila v posameznih slovenskih tiskih izpostavljena v okviru dediščine slovanskih pisav, ob tem pa je v prvi polovici 19. stoletja služila tudi kot inspiracija pri poskusih prenavljanja obstoječega črkopisa.

V rokopisih do prve slovenske knjige še ni bilo trdnega sistema za zapisovanje glasov (črkopisa), ampak so glasove zapisovali »povsem poljubno, po občutku in z zgledovanjem po rešitvah v knjižnih jezikih, ki so jih znali zapisovalci« (Ahačič 2021: 238). Do spremembe je prišlo v obdobju protestantizma, ko je Primož Trubar vzpostavil prvo varianto slovenskega črkopisa,² pri čemer lahko govorimo o predstopnji bohoričice (Ahačič 2021: 238–239).³ Bohoričico kot sistem je v Biblijo uvedel Jurij Dalmatin, teoretično pa jo je v svoji slovnici opredelil Adam Bohorič (Ahačič 2015a), zaradi česar se po njem tudi imenuje.⁴ Bohoričica se je z določenimi prilagoditvami in izboljšavami obdržala vse do prve polovice 19. stoletja, ko se je pojavila težnja po alternativnem črkopisu, ki bi bil bolj prilagojen slovenščini in bi jasneje sledil načelu en glas – ena črka. O tem je intenzivno razmišljal Jernej Kopitar, ki se je v slovnici *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (1809) zavzemal za črkopis, ki bi bil utemeljen na fonetičnih načelih in bi ustrezal slovenščini ter širšemu slovanskemu jezikovnemu prostoru. Tej ideji sta skušala slediti slovničarja Franc Serafin Metelko, ki je v slovnici *Lehrgebäude der slovenischen Sprache* (1825) predstavil prenovljen črkopis, metelčico,⁵ in Peter Dajnko, ki je v slovnici *Lehrbuch der Windischen Sprache* (1824) ponudil svoj črkopis, dajncico.⁶ Opazno je, da sta tako Metelko kot tudi Dajnko ob preurejanju črkopisov navdih iskala tudi v cirilicni pisavi (prim. Bratuš 1998; Honzak Jahić 2003: 343). Črkopisni

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² V prvih dveh natisnjenih knjigah je bila sicer prisotna gotica.

³ Ahačič (2007: 229) izpostavlja, da lahko Trubarjevo pisavo razumemo kot »dovršen sad svojega časa«; pri njenem oblikovanju je namreč Trubar imel v mislih enostavnost in estetskost, pozoren pa je bil tudi na vpeljevanje čim manj črk za en glas in čim večjo podobnost z drugimi načini pisave (latinskimi, nemškimi in italijanskimi).

⁴ Ahačič (2021: 239) poudarja, da ne drži trditev, da je Sebastijan Krelj pomembno vplival na oblikovanje bohoričice; opozarja, da je šlo pri Krelju – četudi si je prizadeval za fonološko doslednejši zapis (Ahačič 2007: 229) – pravzaprav za zastranitev, saj je v *Postilli Slovenski* (1567) sistem preobložil in ga naredil manj obvladljivega za pisce.

⁵ Metelčica je bila v rabi od leta 1825 do leta 1833 (Bratuš 1998: 366).

⁶ Dajncica je bila v rabi na vzhodnoštajerskem področju, in sicer od leta 1824 do leta 1838 (Bratuš 1998: 362). Znano je, da je Dajnkov rojak Anton Krempel ni sprejel, saj je bila po njegovem mnenju v nasprotju z želenimi reformami, ki naj bi prispevale k povezovanju Slovencev in Slovanov (Jesenšek 2021: 15).

reformi nista bili uspešni,⁷ a se je sredi 19. stoletja v celotnem slovenskem prostoru vendarle uveljavil nov latinični črkopis – gajica, ki ga lahko štejemo med posredne učinke izhodiščne Kopitarjeve pobude (Merše 2015). Danes ta črkopis⁸ zaradi prilagoditev glasovnemu sistemu slovenskega knjižnega jezika imenujemo slovenica.

Cirilica torej v slovenskem prostoru ni imela vidnejše vloge, kljub temu pa ji je bila v preteklosti posvečena določena pozornost v slovenskih slovnica, zanj pa je bilo izkazano zanimanje tudi med raziskovalci in znotraj izobraževalnega sistema.

2 Cirilica v starejših slovenskih slovnica

Cirilica je mlajša izmed slovanskih pisav, ki sta se pojavili skupaj z nastankom prvega knjižnega jezika Slovanov. Poimenovana je po sv. Cirilu, njeno oblikovanje pa sega v čas delovanja Metodovih naslednikov s konca 9. oz. začetka 10. stoletja (Babič 2019: 249, 254). Zaradi svoje enostavnosti in navezanosti na grško tradicijo⁹ se je uspela obdržati in razširiti med slovanskimi narodi, pri tem pa se je razvilo tudi nekaj grafičnih različic (Babič 2019: 249).¹⁰ Zanimanje za obe slovanski pisavi, tj. glagolico in cirilico, je bilo na Slovenskem izkazano že v času protestantizma, ko sta se začela razvijati slovenski črkopis in slovenski knjižni jezik. Protestantski pisec Sebastijan Krelj (1567: VII) je na primer v predgovoru *Postille Slovenske* omenjal »ftaro Slovenfko, Hèrvatfko tèr Churilfko Pifmo« in izpostavil svoja razmišljanja o prvih slovanskih pisavah: »BOG ôtel pak, da bi to ifto, slafti Churilfko lepo Pifmo, mogli fpet v'Lüdi pèrpraviti«; »Sato fãm fpred to fvaro Abc. po imenih, inu pruti latinfke puhftabe poftavil. Ako kateri Hèrvatfko Pifmo sna, da naf tim bulie saftopi.«

Kot pomemben del slovanske dediščine je bila cirilica vključena tudi v starejše slovenske slovnice. Najdemo jo že v prvi slovnici slovenskega jezika, tj. latinsko pisani *Articulae horulae succisivae (Proste zimskie urice)* iz leta 1584. Njen avtor Adam Bohorič je že v naslovu navedel, da je v uvodu v tabelah dodal »cirilski in glagolski

⁷ Črkopisa sta se pojavljala v rokopisih in tiskih, a med sodobniki nista bila sprejeta in sta bila na koncu zavržena kot neprimerna (metelčica v glavnem iz estetskih razlogov), zaradi česar sta bila tudi prepovedana za šolsko rabo (Bratuš 1998: 366).

⁸ O razmerju med črkopisom in pisavo prim. odgovor v *Jezikovni svetovalnici* na portalu Fran (Weiss 2017).

⁹ Iz glagolice so izločili štirinajst črk in jih nadomestili z grškimi črkami (Osolnik 2011: 345).

¹⁰ Starocerkvenoslavnska cirilica je imela skupaj 43 črk in tudi sodobne različice cirilice v osnovi temeljijo na izvornem naboru znakov, razlikujejo pa se v grafemih za posebne foneme (Babič 2019: 249, 254–255).

pravopis«. ¹¹ Cirilico prikazuje prva dodana tabela (*de orthographia Cyrilica*), ki jo najdemo na straneh 1–10. Slovničar izpostavlja, da cirilski črkopis uporabljajo »na dvoru turškega cesarja, se posebej vojaki telesne straže, ki jih imenujejo janičarji. Enako vsi Bosenci, Rusi in Možoviti« (Ahačič 2007: 203). Natančneje podaja podobo posameznih črk, njihova poimenovanja in glasovno ter številčno vrednost (Ahačič 2007: 203). Zadnja (peta) tabela pa prikazuje molitev očenaš v šestih slovanskih jezikih (na straneh 35–39) in začne se prav s cirilico. Tak primerjalni način prikazovanja očenašev je bil za tedanja prakso značilen in moden (Ahačič 2007: 204). Vzoredno navajanje različnih slovanskih pisav pa je, kot izpostavlja Ahačič (2007: 204), pozitivno vplivalo na predstavo o slovenskem pravopisu, določenem v Dalmatinovi Bibliji; ob tem poudarja, da je bilo videnje in razumevanje podobnosti in razlik med posameznimi jeziki drugačno kot danes. Predvidevamo, da je bil Bohoričev namen s tem uvodnim delom olajšati razumevanje drugih slovanskih jezikov. Slovničar je želel »dvigniti ugled slovenskega jezika in dokazati njegovo uporabnost ter razprostranjenost. Znanje slovenščine namreč omogoča razumevanje vseh slovanskih jezikov, za razumevanje različnih pisav pa so slovnici dodane uvodne tabele« (Ahačič 2015a).

Naslednji slovničar, ¹² ki je cirilici odmeril prostor v svoji slovnici, je bil Marko Pohlin. Njegova *Kraynska Grammatika (Kranjska gramatika)* je izšla leta 1768 v Ljubljani (druga, na podlagi kritik popravljena in preurejena izdaja, pa je izšla leta 1783). Gre za didaktično slovnico, ki je bila namenjena maternim govorcem slovenščine in tudi tujcem, vsebovala pa je jasno težnjo po vzpostavljanju nove norme; slovničar je pri tem izhajal iz miselnosti, da je knjižnemu jeziku najboljša osnova jezik jezikovnega središča (Ahačič 2015b). V tej slovnici je na več mestih opazno zgledovanje po Bohoričevi slovnici (iz leta 1584 ali priredbi iz leta 1758), med drugim tudi v uvodu in omembi glagolskih ter cirilskih črk (prim. Ahačič 2015b).

Koroški slovničar Ožbalt Gutsman je v svoji nemško pisani slovnici slovenskega jezika *Windische Sprachlehre* (1777) obžaloval, da »so Slovani nepovezani in da so opustili svojo lastno staro pisavo, ki so jo prepustili Ilirom, torej Slovanom na jugu,

---

¹¹ Prevod celotnega naslova se glasi: »Proste zimske urice o latinskokranjski slovnici, prirejene po vzoru latinskega jezika, iz katere se zlahka opazi podobnost z moskovitskim, rutenskim, poljskim, češkim in lužiškim, obenem pa tudi z dalmatskim in hrvatskim jezikom. Spredaj je dodanih nekaj tabel, ki vsebujejo cirilski in glagolski, znotraj tega pa še rutenski in moskovitski pravopis« (Ahačič 2015a).

¹² Cirilica je bila pred tem omenjena tudi v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske* (Rotar 1987: 52).

in pa Rusom« (Rotar 1987: 53); slovansko pisavo pri tem razume kot trdno vez med slovanskimi narodi.

Cirilica je svoje mesto našla tudi v prvi slovenski znanstveni (opisni, deloma zgodovinski) slovnici jezikoslovne avtoritete 19. stoletja Jerneja Kopitarja *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark (Slovnica slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem; 1809)*. Opazno je, da je v njej prisoten tudi primerjalni vidik slovenščine z drugimi slovanskimi jeziki in da so nakazane medjezikovne paralele.¹³ Na začetnih straneh (1–13) obravnava cirilico oz. t. i. Cirilov slovanski alfabet (*Kyryll's Slavisches Alphabet*), ob tem pa so v poglavju o »elementarni ortografiji« slovanskim zgledom v latinici mestoma dodani tudi zapisi v cirilici. V slovnici je predstavil sočasno stanje slovenščine kot jezika širše družine slovanskih jezikov, ob tem pa je bil njegov namen izpostaviti potrebo po pripravi izboljšane latinice črkopisa, ki bi bil približan glasovju slovanskih jezikov (Merše 2015). Kopitarjevo idejo o preurejenem slovenskem oz. slovanskem črkopisu,¹⁴ skladnim z načelom »kolikor glasov, toliko črk«, je spodbudilo Franca Serafina Metelka in Petra Dajnka, da sta ponudila vsak svojo rešitev, a nobena ni bila dolgoročno sprejeta v širšem slovenskem prostoru. Kot odziv na Kopitarjevo črkopisno pobudo pa lahko vendarle razumemo tudi uvedbo novega latinice črkopisa (gajice) sredi 19. stoletja.

V starejših slovenskih slovnica je torej navedena tudi cirilica, in sicer kot ena izmed slovanskih pisav. Simbolizirala je vez med slovanskimi jeziki, pomagala je vzpostavljati zgodovinskorazvojno vertikalno in tako slovenščino umestiti v širši kontekst slovanskih jezikov in pisav. Obenem je navajanje cirilice vsaj posredno pomenilo tudi pot k razumevanju drugih slovanskih jezikov, slovnicaarji pa so z njo želeli doseči tudi nekoliko širšo uporabnost slovnice.

V 19. stoletju so v slovenskem prostoru torej intenzivno razmišljali o reformi (poenostavitvi) obstoječega latinice črkopisa, tj. bohoričice, in za posamezne črke (npr. šumevce) so se pojavile ideje o adaptaciji cirilicnih grafemov. Obenem je bilo opozorjeno na povezavo med slovenščino in staro cerkveno slovanščino (prim.

¹³ M. Merše (2015) ob tem ugotavlja: »S primerjalnim namenom so navedeni tudi zgledi iz drugih jezikov: iz obeh klasičnih (grščine in latinščine) ter iz sodobnih neslovanskih (poleg nemščine tudi iz italijanščine, francoščine, redkeje angleščine in španščine, izjemoma tudi iz turščine) in slovanskih jezikov (iz hrvaščine, srbsčine, češčine, poljščine, ruščine, lužičščine itd.), navaja pa tudi primere iz stare cerkvene slovanščine.«

¹⁴ Želja po skupni pisavi vseh latinsko pišočin Slovanov je osnovana na ideji Dobrovskega o jezikovnem poenotenju tistih južnih Slovanov, ki jih povezuje ista pisava – latinica (Honzak Jahić 2003: 343).

Rotar 1987: 52). Tako je bil v tem času izpostavljen in na novo opredeljen tudi odnos med slovenščino in prvim knjižnim jezikom Slovanov. Stari cerkveni slovanščini je bila namenjena vse večja pozornost. Za namen seznanjanja s tem mrtvim jezikom je izšlo nekaj odlomkov ali besedil v učnih knjigah, npr. v Janežičevi *Slovenski slovnici s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence* (Janežič 1854) ter v Miklošičevem berilu za 8. gimnazijski razred (Miklošič 1865). Izšlo pa je tudi nekaj samostojnih starocerkvenoslovanskih slovnici, npr. *Kratka staroslovenska slovnica* Josipa Marna (1863), *Staroslovenska čitanka za višje razrede srednjih šol* Jakoba Sketa (1894) ter *Starocerkvenoslovanska slovnica in čitanka za višje razrede srednjih šol* Franceta Tomšiča (1943), ki so se sprva uporabljale kot učbeniki na srednješolski (gimnazijski) ravni in so prav tako pripomogle k učenju cirilice.

3 Razmišljanja o cirilici v 20. stoletju in danes

O cirilici kot eni izmed slovanskih pisav so v slovenskem prostoru razmišljali tudi v 20. stoletju. To dokazujejo posamezni članki, npr. razprava filologa Mihaela Markiča *Izenačenje slovanskih črkopisov*, ki je bila leta 1933 objavljena v časopisu *Etnolog* (Markič 1933: 116–133). Avtor je v njej izpostavil možnosti novih črkopisnih reform, natančneje težnjo po izenačevanju obeh pisav, latinice in cirilice, kar pa v slovenskem prostoru ni imelo resnejših odzivov.

O problematiki cirilice na severozahodu južnoslovanskega etničnega prostora je leta 1977 pisal Janko Jurančič (1977) v *Nabtgalošem zborniku*. Poudaril je vpliv cirilice na poskuse prilagajanja latinice potrebam slovenskega (in hrvaškega) jezika v prvi polovici 19. stoletja.

O cirilici je razmišljal tudi Janez Rotar (1987). Izpostavil je, da je bil odnos Slovencev do slovanske pisave (glagolice in cirilice) »bolj ali manj pasiven«, a se je kljub temu razvijal štiristo let in pomembno vplival na slovensko filološko misel in zavest (Rotar 1987: 51).

V sodobnosti o prvih slovanskih pisavah veliko piše Vanda Babič. Izpostavlja (Babič 2019: 259), da je bilo oblikovanje prvega slovanskega knjižnega jezika in pisav pomembno za vse slovanske narode. Kljub temu pa je opazno, da se »znanje cirilice (že prepoznavanje črk, kaj šele tekoče branje besedil) sploh pri mlajši generaciji pospešeno izgublja, kot da se nas ta del skupne slovanske zgodovine sploh ne tiče« (Babič 2019: 260). Pri tem pa se niti ne zavedamo, da je tudi latinični grafični sistem

oblikovan »po principu cirilice, tj. da se vsak glas piše samo z enim (in to vedno istim) grafičnim znakom« (Babič 2019: 260). Avtorica je prepričana, da je poznavanje zgodovinskega ozadja nastanka slovanskih pisav ter poznavanje sodobnih ciriličnih pisav »profesionalna odlika vsakega odgovornega slavista na Slovenskem« (Babič 2019: 260).

Aktivno poznavanje cirilice lahko v slovenskem prostoru v največji meri dosežemo prav z učenjem slovanskih jezikov, v katerih se ta črkopis uporablja.

4 Cirilica v slovenskem izobraževalnem sistemu

Učenje cirilice je bilo v preteklosti sestavni del izobraževalnega sistema. Prisotno je bilo obvezno učenje ruščine in srbohrvaščine, v gimnazijskem programu pa je bilo predvideno tudi učenje starocerkvenoslovanske azbuke. S tem se je v populaciji razvijala zmožnost rabe (branja in/ali pisanja) dveh različnih pisav oz. funkcionalna dvopisavnost. V sodobnem izobraževalnem sistemu pa je situacija drugačna; le redko (na primer v okviru izbirnih predmetov ali posameznih študijskih programov) je prisotno poglobljeno spoznavanje nelatiničnih pisav, kar pomeni, da je tudi poznavanje cirilice močno okrnjeno.

4.1 Spoznavanje cirilice v preteklosti in danes

Poučevanje in učenje cirilice ima v slovenskem prostoru določeno tradicijo, saj je bilo obvezno učenje ruščine (v povojnem času) in srbohrvaščine (kot večinskega jezika in jezika sporazumevanja v SFR Jugoslaviji)¹⁵ sestavni del nekdanjega izobraževalnega sistema na t. i. nižji gimnazijski oz. osnovnošolski ravni, na univerzitetni ravni pa je bilo oba jezika možno tudi študirati (prim. Urbas 2019; Balažic Bulc, Požgaj Hadži 2019). Ruščina je bila prisotna kot obvezni tuji jezik v slovenskih nižjih gimnazijah (Urbas 2019: 237), na višji gimnaziji pa je bila izbirni maturitetni predmet (Urbas 2019: 237). Srbohrvaščina se je najprej poučevala v 8. razredu, kasneje v 5. razredu, ob novonastalih družbeno-političnih okoliščinah pa je bila ukinjena v šolskem letu 1993/94 (Balažic Bulc, Požgaj Hadži 2019: 75). Kasneje se v okviru izbirnih predmetov začne ponujati hrvaščina, leta 2007 tudi srbsčina, a sta se predmeta redko izvajala (Balažic Bulc, Požgaj Hadži 2019: 76). Kljub formalni možnosti za učenje obeh jezikov se, kot ugotavljata Balažic Bulc in Požgaj Hadži

---

¹⁵ Kar pomeni, da je bil slovenski prostor delno dvojezičen (Balažic Bulc, Požgaj Hadži 2019: 72).

(2019: 71, 76), v praksi izkaže, da je npr. zanimanje za jezike naslednike nekdanje srbohrvaščine (tako v družbeno-kulturnem in medkulturnem smislu) v slovenski družbi premajhno, razloge pa lahko iščemo tudi v »tekmovanju« med večjimi oz. manjšimi jeziki, strateško pomembnejšimi oz. manj pomembnimi, manj konkurenčnimi jeziki.¹⁶ Spodbujanje raznojezičnosti in poznavanja sosedskih jezikov torej ni možno »brez dobro premišljene strategije pristojnih institucij in širše družbene podpore« (Balažic Bulc, Požgaj Hadži 2019: 78). Pomanjkanje motivacije se je ob tem kazalo tudi za učenje ruščine, a se je stanje začelo izboljševati z načrtno popularizacijo njenega učenja in vzpostavljanjem celotne izobraževalne vertikale; število vseh, ki so se učili rusko, tudi v okviru vseživljenjskega učenja, je tako iz leta v leto raslo (Urbas 2019: 239–240).

Današnje generacije se torej praviloma naučijo zgolj latiničnih pisav, le redki pa v okviru izbirnih predmetov oz. posameznih študijskih programov spoznavajo tudi cirilico. Pri tem je od narave posameznih predmetov odvisno, v kolikšni meri to pisavo dejansko tudi utrdijo in se navadijo na njeno branje in/ali pisanje.

Učenje stare cerkvene slovanščine in njene azbuke je danes omejeno na visokošolsko raven, in sicer na slavistične oz. slovenistične študijske programe. Temeljno študijsko gradivo pri tem predstavlja *Učbenik stare cerkvene slovanščine* Vande Babič (2008). Avtorica je o stari cerkveni slovanščini v študijskih programih slavistike spregovorila v članku *Stara cerkvena slovanščina – prvi slovanski knjižni jezik* (Babič 2019a). Izpostavila je željo, da bi bilo to predmetno področje v programih prisotno vsaj do te mere, da »bi bilo dovolj časa za razlago posameznih jezikovnih dejstev, za pregled in predstavitev raznovrstnih slovanskih besedil, pa tudi za primerjanje s sodobnim stanjem v slovanskih jezikih« (Babič 2019a: 281). Tako bi lahko študentke in študenti razvili pozitiven odnos do skupne slovanske dediščine. Prepričana je, da je za poglobljeno poznavanje jezika ob obvladovanju sodobnega stanja pomemben tudi historični vidik (Babič 2019a: 282). Ciril in Metod sta namreč zaslužna ne samo za kultiviranje slovanskega jezika in prve zapise s takratnimi jezikovno-slogovnimi značilnostmi, temveč tudi za oblikovanje črkopisa, tj. glagolice; slovansko slovstvo pa se je nadaljevalo tudi v drugi slovanski pisavi – cirilici, ki je v slovanskem svetu še danes močno prisotna (Babič 2019a: 275). Ob tem pa je delovanje svetih bratov pripomoglo k razvoju slovanskega pismenstva in Slovane postavilo ob bok redkim

---

¹⁶ Na izbiro izbirnih predmetov imajo v osnovni šoli vpliv tudi starši (prim. Balažic Bulc, Požgaj Hadži 2019: 78).

ljudstvom, ki so v srednjem veku že imela izoblikovan lasten knjižni jezik in pisavo (Babič 2019a: 274).

4.2 Spoznavanje cirilice v okviru študija slovenskega jezika in književnosti na Oddelku za slovanske jezike in književnosti FF UM

Izkušnje kažejo, da študentke in študenti slovenskega jezika in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru (FF UM) na začetku študijske poti cirilico sicer prepoznajajo, vendar je (razen redkih izjem) praviloma še ne znajo brati. V 1. letniku se pri predmetu *Indoevropska, praslovanska in starocerkvenoslovanska dediščina* naučijo starocerkvenoslovanske cirilice, razvijajo veščino pisanja, seznanijo se z odlomki iz starocerkvenoslovanskih besedil in ob tem razvijajo tudi veščino branja. Kasneje pa v okviru izbirnih predmetov (lektoratov) spoznavajo tudi sodobne cirilične pisave, npr. rusko, srbsko, makedonsko.¹⁷ V okviru lektoratov nadgrajujejo svoje znanje in tako se lahko cirilica pri vseh, ki lektorate poslušajo, ustrezno utrdi. Pridobivanje kompetence branja ciriličnih besedil jim tako ob hkratnem učenju jezika med drugim odpre možnost prebiranja in študija slavističnih raziskav, objavljenih v cirilici.¹⁸

K poučevanju in učenju cirilice lahko uberemo različne pristope. Pri predmetu *Indoevropska, praslovanska in starocerkvenoslovanska dediščina* jo študenti spoznavajo in utrjujejo po petstopenjskem modelu: 1) usvajanje grafemov, 2) transliteracija iz cirilice v latinico (in obratno), 3) jezikovna analiza ciriličnih besedil, 4) branje ciriličnih besedil, 5) prenos znanja (v vsakdanje življenje). Sprva jim nekaj težav povzročajo t. i. lažni prijatelji med latiničnimi in ciriličnimi grafemi (npr. C, B, P), vendar jih hitro usvojijo in napredujejo tudi pri tekočnosti branja. Ker je usvajanju cirilice namenjeno nizko število organiziranih pedagoških ur, je njeno učenje in utrjevanje predvideno v okviru samostojnega dela. Prav zaradi tega je pomembno, da se v času študija zagotovi kontinuirano soočanje s ciriličnimi pisavami. Priložnost za to se pojavi v okviru predmeta *Zgodovina slovenskega knjižnega jezika*, npr. ob obravnavi črkopisov, ki so se uporabljali (oz. poskušali uvesti) v slovenskem prostoru, ob seznanjanju z besedili, v katerih se pojavljajo tudi sporadični zapisi v cirilici, nadalje pri predmetu *Jezikovna interpretacija starejših slovenskih besedil* ter zlasti v okviru lektoratov slovanskih jezikov (ruščine, srbsčine in makedonščine). Prav

¹⁷ O uvedbi posebnih grafemov v makedonsko cirilico prim. Hribar, Nikolovski (2010: 353).

¹⁸ Sicer pa zmožnost branja cirilice sama po sebi ni nujno povezana tudi z razumevanjem prebranega.

slednji omogočajo, da se znanje, pridobljeno v 1. letniku, aktualizira in osmisli ter da se zagotovi njegova trajnost. Največji izziv je namreč pridobljeno znanje cirilice uspešno uporabiti v novih življenjskih situacijah,¹⁹ torej razširiti zmožnosti sprejemanja besedil oz. pisnega komuniciranja.

5 Motivacija za učenje cirilice

Ena izmed možnih spodbud za učenje cirilice je njena razprostranjenost v sodobnosti. Cirilica je danes uradna pisava za zapis knjižnega jezika pri Rusih, Ukrajincih, Belorusih, Bolgarih, Makedoncih, Srbih in Črnogorcih (prim. Babič 2019: 260). Do spoznanja o koristnosti poznavanja cirilice nas lahko privedejo različne življenjske situacije. Ob notranji motivaciji, ki izhaja iz lastne želje po znanju, pa je pri mnogih prisotna tudi zunanja motivacija, ko se je treba nove pisave ali jezika naučiti zaradi potreb, na primer na poklicnem področju.²⁰ Posebna motivacija za učenje cirilice pa bi morala biti prisotna pri slovenistkah in slovenistih pedagoških študijskih programov, saj se bodo v praksi pogosto srečevali z različnimi jezikovnimi ozadji svojih učencev in učenk in bi morali izkazati tudi zanimanje za pisave, ki jih oni poznajo. Gre za pridobivanje osnovnih medjezikovnih in medkulturnih kompetenc. Balažic Bulc (2019: 20) ob tem ugotavlja, da je »že vsak šolski razred zase večjezično oz. večkulturno mikrookolje, ki od učitelja zahteva zelo dobro medkulturno ozaveščenost«; Vižintin (2011: 534) pa izpostavlja, da je treba za medkulturnost pravzaprav izobraziti celotno družbo. Veliko priložnosti za razvoj kulturne kompetence in zavesti daje prav pouk slovenščine in te priložnosti bi morali po mnenju Krakar Vogel (2011: 271) znati izkoristiti.

Danes so možnosti za učenje cirilice zelo široke in raznolike tudi izven organiziranega pedagoškega procesa. Na spletu je veliko koristnih strani, najdemo e-okolja, e-orodja, npr. prečrkovalnike (cirilizator, latinizator). Slednji so zelo koristni, če jih uporabljamo za pridobivanje informacij, ki jih lahko izkoristimo za učenje, in ne zgolj v smislu olajšanja razumevanja ter izogibanja učenju cirilice. Spletna stran BaltoSlav npr. vključuje tudi elemente igrifikacije.²¹

---

¹⁹ V okviru lektoratov so organizirane tudi strokovne ekskurzije, ki študente postavijo v avtentično okolje in omogočajo reševanje realnih problemov, povezanih s poznavanjem cirilice.

²⁰ Znan je primer, ko so v enih izmed slovenskih term morali ustrezno usposobiti kader zaradi vse več ruskih gostov. (»Osebe se je naučilo osnov ruščine. Vse tiskano gradivo v termah pa je v cirilici in ruščini,« je povedala Anita Hozjan iz Term Rogaška, za katere so Rusi pomembni gostje /.../«; *Gigafida*.)

²¹ Za učenje cirilice s pomočjo igre prim. tudi Stojmenova Duh, Koceska, Koceski 2017. Za učenje oglate glagolice na npr. portal *Jezične igre i multimedijski prikaz jezika (Pišem glagoljicom)*.

6 Pomen poznavanja cirilice

Pisavo razumemo kot integralni del nacionalne in kulturne identitete. Obenem pa gre tudi za naš pogled na svet, osnovo naših konceptov in predstav. To se kaže tudi v naslovnem frazemu *od A do Š*, ki v zavesti maternih govorcev slovenščine ne obstaja in je lahko razumljen kot napaka. Za dojetje njegovega bistva je potrebno dodatno znanje, zavedanje, da celoto zaobjamemo s prvo in zadnjo črko v abecedi, kar je v slovenščini A–Ž, v cirilici oz. azbuki pa je razporeditev črk drugačna, kar pri govoricah vzpostavlja drugačen koncept (A–Š). Razvijanje kompetence dvopisavnosti nam torej omogoča, da razumemo tudi specifične vzorce, ki se odražajo v jeziku. To je še zlasti pomembno v kontekstu jezikovno-kulturne raznolikosti in v okviru medjezikovnih in medkulturnih stikov. Ob tem se je treba zavedati, da je cirilica kot pisava tudi v slovenski družbi prisotna pri različnih jezikovnih skupnostih in da imajo te skupnosti ustavno pravico tudi do gojenja in izražanja lastne kulture ter uporabe svojega jezika in pisave.²² V širšem smislu je seznanjanje z različnimi pisavami pomembno tudi za spodbujanje medkulturnega dialoga.

7 Sklep

Cirilica je del slovanske kulturne dediščine in kot taka je bila vključena tudi v starejše slovenske slovnice, npr. Bohoričevo (1584), Pohlinovo (1768) in Kopitarjevo (1809). Slovníčarji so cirilico razumeli kot vez med slovanskimi jeziki, obenem pa so prav v tej pisavi iskali navdih za izboljšanje črkopisa, ki je bil tedaj v rabi. Če je bila sprva s prvima slovanskima pisavama (glagolico in cirilico) seznanjena le peščica strokovnjakov, se je stanje izboljšalo z uvedbo obveznega učenja sodobnih slovanskih jezikov, ki uporabljajo nelatinično pisavo. V slovenskem izobraževalnem sistemu je bilo tako v preteklosti obvezno učenje ruščine oz. srbohrvaščine in s tem tudi cirilice v osnovni oz. srednji šoli, danes pa je aktivno spoznavanje cirilice omejeno le na nekatere izbirne predmete na osnovno- oz. srednješolski ravni ter na posamezne študijske programe na univerzitetni ravni. Študentke in študenti Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru že v 1. letniku spoznajo starocerkvenoslovansko cirilico, kasneje pa se imajo možnost v okviru lektoratov naučiti tudi drugih slovanskih jezikov in sodobnih ciriličnih pisav (npr. ruske, srbske in makedonske). V današnji digitalni dobi se lahko cirilico

²² Prim. Ustavo Republike Slovenije, 61. člen (izražanje narodne pripadnosti) in 62. člen (pravica do uporabe svojega jezika in pisave).

naučimo tudi izven organiziranega izobraževalnega procesa, npr. na podlagi prosto dostopnih izobraževalnih spletnih strani in učnih e-okolij. Posebna motivacija za tako učenje je lahko povezana tudi z zanimanjem za slovanske jezike in pisave, ki jih govorijo oz. uporabljajo priseljenci in njihovi potomci ter z zanimanjem za sokulture v Sloveniji. Pomembno je namreč zavedanje, da je pisava del nacionalne in kulturne identitete in da je naša ustavna pravica, torej tudi pravica priseljske skupnosti. Rotar (1987: 57) je že pred leti izpostavil, da sta »jezik in pisava sploh najbolj očitna znaka narodne identitete in torej njen najbolj občutljiv organ, občutljiv in nenadomestljiv kot človeško oko«. Jezikovna in kulturna raznolikost je dejstvo, je naš vsakdan. Učenje jezikov in pisav drugih je lahko simbolno dejanje sprejemanja ter pomemben korak k dojetanju različnih jezikovnih vzorcev in konceptov. Z učenjem cirilice izkažemo zanimanje za raznolike jezikovne prakse, ki rastejo iz skupnih korenin, in spoznavamo jezikovno-kulturno bogastvo slovanskega prostora, v širšem smislu pa naredimo tudi korak k sodelovalni komunikaciji in medkulturnemu dialogu.

Literatura in viri

- Kozma AHAČIČ, 2007: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kozma AHAČIČ, 2015a: Adam Bohorič. Arcticae horulae succisivae de Latinocarniolana literatura. *Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovnice in pravopisov od 1584 do danes*. Različica 1.0. Ur. Kozma Ahačič. Dostop 5. 11. 2021 na: <https://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/1/1584-bohoric>
- Kozma AHAČIČ, 2015b: Marko Pohlin. Kraynska Grammatika. *Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovnice in pravopisov od 1584 do danes*. Različica 1.0. Ur. Kozma Ahačič. Dostop 5. 11. 2021 na: <https://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/7/1768-pohlin>
- Kozma AHAČIČ, 2021: 16. stoletje in jezikovni pouk slovenščine. *Slovenski jezik med slovanskimi jeziki*. Ur. Matej Šekli in Lidija Rezončnik. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 31). 163–186. Dostop 5. 11. 2021 na: <https://zdsds.si/tiskovina/3265/>
- Vanda BABIČ, 2008: *Učbenik stare cerkvene slovanščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za slavistiko, Oddelek za slovenistiko.
- Vanda BABIČ, 2019: Glagolica in cirilica: prvi slovanski pisavi. *Slovenski jezik in njegovi sosede*. Ur. Matej Šekli in Lidija Rezončnik. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 29). 249–261.
- Vanda BABIČ, 2019a: Stara cerkvena slovanščina – prvi slovanski knjižni jezik. *Poti in stranpoti poučevanja tujih jezikov v Sloveniji*. Ur. Tatjana Balažic Bulc. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 273–282. Dostop 5. 11. 2021 na: <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/download/180/276/4660-1?inline=1>
- Vanda BABIČ, 2021: Stara cerkvena slovanščina – ne mati, ampak mogočna sestra. *Slovenski jezik med slovanskimi jeziki*. Ur. Matej Šekli in Lidija Rezončnik. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 31). 163–186.
- Tatjana BALAŽIC BULC, 2019: Jezikovna raznovrstnost in medkulturni dialog pri pouku slovenščine. *Slovenski jezik in njegovi sosede*. Ur. Matej Šekli in Lidija Rezončnik. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 29). 20–26.

- Tatjana BALAŽIC BULC, Vesna POŽGAJ HADŽI, 2019: Hrvaščina, srbsščina, bosanščina in črnogorščina v slovenskem izobraževanju – novi jeziki z dolgo tradicijo. *Poti in stranpoti poučevanja tujih jezikov v Sloveniji*. Ur. Tatjana Balažic Bulc, Jana Kenda, Meta Lah in Vesna Požgaj Hadži. Ljubljana. 71–80. Dostop 5. 11. 2021 na: <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/book/180>
- BaltoSlav*. Dostop 9. 12. 2021 na: <https://baltoslav.eu/>
- Lucijan BRATUŠ, 1998: Črke v slovenskih rokopisih in tiskih od Brižinskih spomenikov do danes. *Dajnkov zbornik*. Ur. Marko Jesenšek in Bernard Rajh. Maribor: Slavistično društvo Maribor. (Zora, 3). 351–372.
- Gigafida*. Dostop 9. 12. 2021 na: <http://www.gigafida.net/>
- Jasna HONZAK JAHIČ, 2003: Pohlinov in Metelkov opis slovenskega knjižnega jezika v luči časa njunega nastanka. *Slavistična revija* 51/posebna št., 331–350.
- Nataša HRIBAR, Gjoko NIKOLOVSKI, 2010: Oblikovanje slovenskega in makedonskega knjižnega jezika. *Reformacija na slovenskem (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)*. Ur. Aleksander Bjelčevič. Ljubljana. (Obdobja, 27). 347–356.
- Anton JANEŽIČ, 1854: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slonstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence*. Celovec.
- Marko JESENŠEK, 2021: Krempljev vpliv na oblikovanje slovenskega knjižnega jezika. *Deroč vrelec Antona Krempla*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 141). 13–68.
- Jezične igre i multimedijški prikaz jezika: Pišem glagoljicom*. Dostop 9. 12. 2021 na: <https://jezicneigre.com/pisem-glagoljicom/>
- Janko JURANIČ, 1977: Problem cirilice na severozahodu južnoslovenskega etničnega ozemlja. *Slovensko jezikoslovje: Nabitgalov zbornik*. Ur. Franc Jakopin. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. 135–152.
- Boža KRAKAR VOGEL, 2011: Razvijanje kulturne zmožnosti pri pouku slovenščine. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ur. Simona Kranjc. Ljubljana. (Obdobja, 30). 271–277.
- Sebastijan KRELJ, 1567: POSTILLA SLOVENSKA. *Korpus 16. Korpus besedil slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*. Dostop 24. 11. 2021 na: https://fran.si/korpus16/Knjiga/26/postilla_slovenska?stran=1
- Mihael MARKIČ, 1933: Izenačenje slovanskih črkopisov. *Etnolog* 5/6, 116–133. Dostop 9. 12. 2021 na: www.dlib.si
- Josip MARN, 1863: *Kratka staroslovenska slovnica*. Celovec. Dostop 9. 12. 2021 na: www.dlib.si
- Majda MERŠE, 2015: Jernej Kopitar. Grammatik der Slavifchen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. *Slovenske slovnice in pravopisi: spletišče slovenskih slovic in pravopisov od 1584 do danes*. Različica 1.0. Ur. Kozma Ahačič. Dostop 24. 11. 2021 na: <https://www.fran.si/slovnice-in-pravopisi/10/1809-kopitar>
- Franc MIKLOŠIČ, 1865: *Slovensko Berilo za osmi gimnazijalni razred*. Dunaj.
- Vladimir OSOLNIK, 2011: Jezikoslovje in literatura v srednjeveških besedilih južnih Slovanov. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ur. Simona Kranjc. (Obdobja, 30). Ljubljana. 343–349.
- Vesna POŽGAJ HADŽI, Tatjana BALAŽIC BULC, 2015: (Re)standardizacija v primežu nacionalne identitete: primer hrvaškega, srbskega, bosanskega in črnogorskega jezika. *Slovenščina 2.0* 3/2, 67–94. Dostop 24. 11. 2021 na: http://slovenscina2.0.trojina.si/arhiv/2015/2/Slo2.0_2015_2_06.pdf
- Jakob SKET, 1894: *Staroslovenska čitanka za višje razrede srednjih šol*. Dunaj. Dostop 9. 12. 2021 na: www.dlib.si
- Emilija STOJMENOVA DUH, Nataša KOČESKA, Sašo KOČESKI, 2017: Game-based learning: educational game Azbuka to help young children learn writing Cyrillic letters. *Multimedia Tools and Applications* 76/12, 14091–14105.
- Janez ROTAR, 1987: Slovenski avtorji in cirilica. *Jezik in slovstvo* 33/3, 51–57.
- France TOMŠIČ, 1943: *Starocerkevnoslovenska slovnica in čitanka za višje razrede srednjih šol*. Ljubljana: Pokrajinska šolska založba.
- Janja URBAS, 2019: Vloga in pomen učenja ruščine v slovenski družbi in izobraževanju. *Poti in stranpoti poučevanja tujih jezikov v Sloveniji*. Ur. Tatjana Balažic Bulc, Jana Kenda, Meta Lah in Vesna Požgaj Hadži. Ljubljana. 71–80. Dostop 25. 11. 2021 na: <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/book/180>
- Ustava Republike Slovenije (URS)*. Dostop 25. 11. 2021 na: <https://zakonodaja.com/ustava/urs>

Marijanca Ajša VIŽINTIN, 2011: Razvijanje medkulturne kompetence in podpora šolam v okolju. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ur. Simona Kranjc. (Obdobja, 30). Ljubljana. 533–538.

Peter WEISS, 2017: Pisava in črkopis. *Jezikovna svetovalnica*. Dostop 9. 12. 2021 na: <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/2342/pisava-in-%C4%8Drkopis>

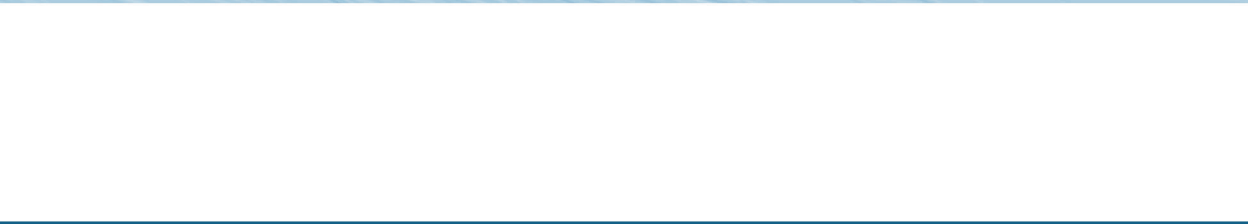
From A to Š – Learning about the Cyrillic Alphabet in the Slovenian Territory

Cyrillic is a part of Slovenian cultural heritage and has been included in older Slovene grammars, for instance, those of Bohorič (1584), Pohlin (1768), and Kopitar (1809). Grammar writers understood Cyrillic as a strong link between Slavic languages while finding the inspiration for improving the alphabet, which was used until the mid-19th century. The first Slavic scripts (Glagolitic and Cyrillic) were initially known to only a handful of experts, but the situation began to improve by introducing compulsory learning of contemporary Slavic languages using non-Latin scripts. In the past, the Slovene education system made it compulsory to learn Russian or Serbo-Croatian and thus Cyrillic, however, today, active learning of Cyrillic is limited to some elective subjects' on a primary or secondary school level and individual study programs at the university level. Students of the Slavic languages and literature department at the Faculty of Arts, University of Maribor discover Old Church Slavic Cyrillic in their first year, and later on, they have the opportunity to learn other Slavic languages and modern Cyrillic scripts (e.g. Russian, Serbian and Macedonian). However, in today's digital age, it is possible to learn Cyrillic outside the educational process based on freely accessible educational websites and learning e-environments. Special motivation for learning Cyrillic can also be related to an interest in the Slavic languages and scripts, which are used and spoken by immigrants. It is important to be aware that the script is a part of national and cultural identity and that this is our constitutional right, as well as the right of the immigrant community. By learning Cyrillic, we show an interest in diverse language practices that share common roots, and we take an important step towards understanding different language patterns and concepts.

**SLOVANSKE KNJIŽEVNOSTI –
KULTUROLOŠKI IN DIDAKTIČNI
VIDIKI**

KULTURNE ŠTUDIJE IN SODOBNI SLOVENSKI DETEKTIVSKI ROMANI: OBSTOJEČE RAZISKAVE IN MOŽNI RAZISKOVALNI PRISTOPI

PRIMOŽ MLAČNIK

Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko, Nova Gorica, Slovenija,
primoz.mlacnik@ung.si

Sinopsis Prispevek predstavi možne raziskovalne pristope k preučevanju sodobnih slovenskih detektivskih romanov, katerih priljubljenost lahko zaradi zgodovinske konservativnosti detektivskega žanra razumemo v kontekstu evropskega in globalnega družbenopolitičnega konservativnega obrata kot tudi prehoda od socialne države v neoliberalno državo. V prvem delu predstavimo analitična orodja dekonstrukcije binarnih nasprotij, ki odkrivajo značilne kulturne reprezentacije. V nadaljevanju pokažemo, da lahko s semiološko analizo detektivskih sledi odkrivamo značilno slovenske svete objekte. V zadnjem delu predstavimo kritično analizo estetike umorov, s katero lahko odkrivamo romaneskne vzorce značilno slovenskih umorov in prisotnost politike na neobičajnih mestih.

Ključne besede:
slovenski
detektivski romani,
družbeni kontekst,
dekonstrukcija
binarnih nasprotij,
semiološka analiza,
estetika umora

CULTURAL STUDIES AND CONTEMPORARY SLOVENIAN DETECTIVE NOVELS: EXISTING RESEARCH AND POSSIBLE RESEARCH APPROACHES

PRIMOŽ MLAČNIK

University of Nova Gorica, School of Humanities, Nova Gorica, Slovenia,
primoz.mlacnik@ung.si

Abstract This contribution presents potential research approaches to the study of contemporary Slovenian detective novels. Because of the historic conservatism of the detective genre, the Slovenian detective renaissance can be understood in the context of the European and global sociopolitical conservative shift and the context of the transition from the social state to the neoliberal state. In the first part, we present the deconstruction of binary oppositions revealing typical cultural representations. In the following section, we show that typical Slovenian sacred objects can be revealed using a semiotic analysis of detective clues. In the last part, we present a critical analysis of the aesthetics of murder, by which novelesque patterns of typical Slovenian murders and the presence of politics in usual places can be recognised.

Keywords:

Slovenian detective
novels,
social context,
deconstruction of
binary oppositions,
semiotic analysis,
aesthetics of
murder

1 Uvod

Detektivski roman se je v Sloveniji vzpostavil kot dobro brani žanr v osemdesetih in devetdesetih letih po razpadu Jugoslavije. V zadnjih dveh desetletjih doživlja izreden poskok v produkciji in priljubljenosti med mainstream bralstvom in televizijskim občinstvom. Število slovenskih detektivskih in (širše) kriminalnih romanov v enaindvajsetem stoletju se povečuje. Veča se njihova branost, publiciteta in priljubljenost. Čeprav postajajo slovenski detektivski romani vse bolj družbeno pomenljivi, ostajajo iz vidika kulturnih študij v znanstvenih diskusijah vsebinsko večinoma neraziskani in zapostavljeni raziskovalni predmeti. Od izdaje *Memento umori*, zbirke prevedenih klasičnih esejev o detektivski fikciji iz leta 1982 (s spremno študijo Slavoj Žižka in Rastka Močnika), so slovenski znanstveniki s področja kulturnih študij dozdevno pozabili na preučevanje slovenskih detektivskih romanov. Obstaja nepregledno število poljudnih in strokovnih kolumn o slovenskih kriminalkah in detektivkah, napisana pa je le peščica kritičnih študij ali znanstvenih raziskav slovenskega žanra kriminalke in detektivskih romanov, večinoma s področja literarne zgodovine in komparativistike, ki obravnavajo razvoj in značilnosti slovenskega detektivskega žanra v dvajsetem stoletju (Kmecl 1975; Blatnik, 2001; Pregelj Balog 2003; Pregelj 2004; Svetina 2003; Zupan Sosič 2001).

2 Priljubljenost slovenskih detektivk v kontekstu kulturne konservativnosti

Primanjkljaj poglobljenih znanstvenih raziskav sodobnih slovenskih detektivk in kriminalk na področju literarnih ved z vidika literarnih ved morda ni posebej presenetljiv. Detektivski romani za literarne študije morda niso zanimivi zaradi žanrsko ponavljajočih se pripovednih in jezikovnih vzorcev, ki so jih v preteklosti še navdihovale enigmatične postmodernistične prvine ((avto-)ironija, medbesedilni postopki ipd.), medtem ko se v sodobnosti zdi, da slovenski avtorji kriminalk in detektivk, prosto po Adornu, izbirajo med različnimi preverjenimi kulturno-industrijskimi zemljevidi: bodisi med klasično britansko detektivsko zgodbo, ki bazira na umetnosti interpretacije detektivskih sledi, bodisi med trdo ameriško-skandinavsko detektivsko zgodbo z melanholičnimi, nasilnimi in odvečnimi detektivi (Cawelti 1977: 80–161; Žižek, Močnik 1982: 333–348), kjer je vseprisotno družbeno zlo povezano z vzponom neoliberalne družbe in zatonom simbolne avtoritete države (Nesting 2011: 172–174).

Na tem mestu se odpira vprašanje, zakaj so slovenske detektivske romaneskne serije danes tako priljubljene? Glede na nekatere raziskave lahko predvidevamo, da so Slovenci v zadnjih dvajsetih letih postali bolj urbani, da so postali boljši žanrski pisci, ki so detektivko prilagodili slovenskemu kulturnemu okolju in da je prišlo pri slovenskih bralcih v zadnjih letih do sprememb v bralnem okusu, vendar je razlogov še vedno več, kot jih lahko pripišemo založniškim procesom, individualnim pisateljskim prizadevanjem in fenomenom, ki jih je težko empirično potrditi (Blatnik 2001; Levstek 2019: 79–81). Zato moramo razloge za priljubljenost slovenske detektivske fikcije verjetno iskati tudi v širših zgodovinskih, družbeno-političnih in kulturnih procesih retradicionalizacije, repatriarhalizacije in remitologizacije idealiziranih in nemrtvih preteklosti (ki se nahajajo v prihodnosti) ali retrotopij (Bauman 2017: 5), zaradi katerih kriminalke in detektivke v enaindvajsetem stoletju doživljajo globalno renesanso.

Detektivska fikcija je namreč zgodovinsko konservativen žanr (Cawelti 1977: 195; Žižek, Močnik 1982: 295), povezan z vzponom modernega družbenega reda. Klasične detektivske zgodbe so že od samih začetkov povezane z idejami disciplinske družbe (During 1992: 143–159; Foucault 1995) in policijske države (Lim 2012). Detektivska fikcija po eni strani kritično obravnava družbene spremembe, ki so se že zgodile, po drugi strani pa si zaradi žanru inherentnega lika detektiva in njegovega detektivskega dela neizogibno prizadeva ohranяти družbeni red oziroma ponovno vzpostaviti družbeni red in mir znotraj konservativnih okvirjev neke družbeno dogovorjene in nespremenljive normalnosti. V tej perspektivi lahko obravnavamo vzpon slovenskih detektivskih romanov v zadnjih dvajsetih letih kot izraz širšega družbeno-političnega in kulturnega konservativnega obrata.

3 Dekonstrukcija binarnih nasprotij in politika reprezentacij

Iz perspektiv kulturnih študij je posebej relevantna raziskava detektivskih zgodb Jakoba Alešovca iz druge polovice devetnajstega stoletja, ki izhaja iz teze, da struktura literarnega dela odseva zgodovinske okoliščine njenega nastanka (Kmecl 1975: 120). Matjaž Kmecl je ugotavljal, da so bili v obravnavanih zgodbah detektivi Slovenci in Slovani, zločinci pa praviloma tujci (Prusi in Judje), ki so ogrožali prevladujoče vrednote skupnosti – enakost in slovensko idejo neodvisnosti.

Podobno preobremenjenost z narodno identiteto (Zupan Sosič 2001: 43) zasledimo tudi v tržaški detektivski seriji Sergeja Verča (*Rolandov steber*, 1991; *Skrivnost turkižne meduze*, 1998; *Pogrebna maškarada*, 2003; *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*, 2009), ki kronološko preči slovensko tranzicijo, vstop Slovenije v Evropsko zvezo in celo pričetek svetovne gospodarske krize leta 2008. Vendar pa je pri Verču razkrinkanje zločinca bolj dvoumno, saj ni koherentno pri ponujanju kolektivne katarze. Zločinci in žrtve imajo dvonacionalne slovensko-italijanske identitete. Poleg tega, da so zločinci oportunisti, zgodovinsko povezani s fašizmom, ekonomsko pa s korupcijo in gospodarskim kriminalom, so tudi ločenci in prešuštniki. Tudi žrtve so ljudje (homoseksualci, prostitutke, samski), ki živijo v poligamnih in kulturno nenormativnih partnerskih zvezah. Poleg tega komisar Perko, glavni detektiv v Verčevi seriji, z uspehi svojega detektivska dela utrjuje svojo heteroseksualno in monogamno zvezo. Verč torej po eni strani kritično obravnava globalizacijo in slovensko kapitalistično tranzicijo, po drugi strani pa utrjuje kulturno konservativne vrednote. Podobne trende, ki bi jih morali podrobneje raziskati, lahko zasledimo tudi pri Avgustu Demšarju in Tadeju Golobu.

Kmeclova raziskava (1975), ki verjetno predstavlja prvo slovensko dekonstrukcijo binarnih nasprotij detektivske triade, obravnava univerzalno formulo, ki je značilna za detektivske romane. Ta formula predstavlja tudi razlog, da vztrajamo pri definiciji detektivskega romana. Kulturne reprezentacije, ki so povezane z osnovno formulo detektivske triade (detektiv – žrtev – zločinec), razkrivajo prevladujoče kolektivne družbene strahove, konflikte, norme, kulturne tokove in tabuje. V detektivskih romanih je polje detektivske triade polje hegemonskega boja – prosto po Stuartu Hallu – kjer se afirmirajo, negirajo in pogajajo različne reprezentacije.

Literarne reprezentacije herojskih detektivov, naivnih in neadekvatnih žrtev ter zlobnih zločincev so običajno povezane z družbenim kontekstom in s pomembnimi kolektivnimi kulturnimi pripovedmi, kot so razpad Jugoslavije, ekonomska in ekološka kriza, vzpon evropskih avtoritarnih držav in celo pandemija covid-19. Fiktivne detektivske zgodbe potrjujejo, se pogajajo in nasprotujejo resničnim kulturnim pripovedim. Ostaja vprašanje, kakšne so prevladujoče reprezentacije slovenske, evropske in globalne družbene resničnosti v slovenskih detektivkah.

Z dekonstruktivno analizo binarnih nasprotij, na katerih temelji detektivska triada, lahko torej raziskujemo značaj kulturnih reprezentacij spola, razreda, rase, etničnosti in seksualnosti. Tukaj se bilo morda smiselno vrniti k Umberto Ecu in njegovi analizi romanov o Jamesu Bondu. Tudi Eco se je namreč spraševal, kako to, da so Flemingovi romani tako uspešni. V svoji strukturalni analizi je ugotovil, da pripovedi potekajo po ustaljeni matrici, v kateri je osnovno binarno nasprotje med dobrim in zlim, ki se na manifestni ravni povezuje z nasprotjem med Zahodom in Vzhodom (Eco 1979: 144–172).

3.1 Detektivske sledi in semiološka analiza

Vež med binarnimi nasprotji, na katerih gradi pripoved, in binarnimi nasprotji, na katerih temelji detektivska triada, predstavljajo v detektivski romanu detektivske sledi ali indici. Detektivske sledi so v freudomarksističnem smislu fetiši, ki hkrati prekrivajo in odkrivajo družbene pomene (Knight 1980: 2–4). Detektivske sledi so ključni zaviralci in agensi enigmatične detektivske pripovedi ter vež med detektivom in zločincem. Detektivske sledi so tudi kriptogrami, ki so nasičeni s kulturnimi pomeni, katerih vloga je zopet dvojna. Slednje lahko ponazorimo z zapisom Rolanda Barthesa iz *Mitologiji* (1972): »Vsenavzočnost označevalca v mitu reproducira podobo alibija, ki je prostorski pojem. Tudi v alibiju je prostor, ki je poln, in prostor, ki je prazen, povezan z razmerjem negativne identitete (nisem, kjer misliš, da sem. Sem, kjer misliš, da nisem). Vendar ima navaden alibi (za policijo) konec. Resničnost na neki točki ustavi obračanje vrtljivega križa.« (Barthes 1972: 122)

V tem oziru lahko morilčev alibi obravnavamo kot mitološko pripoved, izmikajočega se zločinca pa kot mitologa. Barthesova semiološka teorija je torej relevantna za oblikovanje semiološkega pristopa k preučevanju detektivskih sledi. Barthes mit opredeli kot poseben način označevanja, pri čemer izhaja iz strukturalnolingvistične opredelitve znaka Ferdinanda de Saussura. V Saussurovem znaku, ki je sestavljen iz koncepta (npr. roža kot dišeča rastlina) in slušne podobe (npr. besede roža, cvetica, vrtnica, *a rose, die Blume, la rosa*), je pomensko razmerje med konceptom in slušno podobo oziroma med označevalcem in označencem v posameznem znaku arbitrarno in nemotivirano, vendar vseeno prikrito v jezikovnem sistemu binarnih nasprotij (de Saussure 1997: 79–80). V mitskem sistemu označevanja pa se znak prek neke vrednostne, povsem odkrite in transparentne motivacije, ki ne ovira samega delovanja mita, spremeni v nov

označevalec, ki prične pripadati povsem novemu redu označevanja (roža postane simbol strasti). Detektivske sledi so torej nasičene s pomeni, ki po Barthesu na konotativni ravni (raven forme) opravljajo vlogo mitov ali naturalizacije partikularnosti. Hkrati pa so detektivske sledi nasičene s pomeni, ki na ravni vsebine razkrivajo nov sistem označevanja (Barthes 1972: 109–136).

Detektivske sledi v novodobnih kriminalkah in detektivkah mistificirajo in odkrivajo kolektivne družbene strahove in travme (gl. Nestingen 2011). Pri omenjenem Verču lahko zasledimo kronološki prehod od banalnih detektivskih sledi, ki niso pomenljive, vendar so v procesu detekcije ključne za odkrivanje kolektivnih zgodovinskih travm identitete zločincev, do fetišiziranih, mitskih in zelo pomenljivih detektivskih sledi, ki postanejo zločinčevi osebni talismani, vendar v procesu detekcije izgubijo svojo vlogo.¹ Semiološki prehod v Verčevi seriji kaže, da detektivske sledi postopoma dobijo sinekdohično vlogo. Kronološki prehod poteka od sledi, ki pripadajo vsakdanjemu družbenemu življenju, do sledi, ki razkrivajo mitološke razsežnosti družbenega življenja. V tem smislu lahko slovenske detektivske romane iz enaindvajsetega stoletja obravnavamo kot (post)detektivke, ki se umikajo iz »objektivno fucked-up sveta v sub-jektivno fucked-up psiho« (Komel 2020: 150), pri čemer je v slovenskem primeru omenjena semiološka sprememba povezana z družbenim prehodom iz socialne države v neoliberalno državo.

S semiološko analizo detektivskih sledi v slovenskih detektivskih serijah bi torej lahko skušali odgovoriti na naslednja vprašanja: Ali obstajajo značilno slovenski sveti objekti, ki se pogosto pojavljajo v vlogi detektivskih sledi? Katere kulturne pomene naturalizirajo in katere pomene prikrivajo? Ali morda obstaja kategorija značilno slovenskih sledi?²

---

¹ V prvih treh Verčevih romanih (1991, 1998, 2003), ki tematizirajo zgodovinske travme tržaških Slovencev, globalizacijo in družbenoekonomsko tranzicijo v kapitalizem, se med detektivske sledi uvrščajo vsakdanji predmeti, kot so gumbi, cigaretni ogorki, kuverte, časopisi, avtomobilske registrske tablice, telefonske številke in številni forenzični izsledki organskih in anorganskih snovi. V zadnjem romanu (*Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*, 2009) pa so ključne sledi stripi Walta Disneyja, simbol ameriških sanj in idealizacije družbenega življenja na Zahodu. Disneyjevi stripi so sveti predmeti morilca Rajka Budina, ki jih iz nerodnosti in pozabljenosti pušča na krajih zločina. Vendar pa sledi v procesu detekcije nimajo več vloge sledi, saj se Budin sam razkrije komisarju Perku.

² Morda je tovrstna kategorija tipično slovenskih detektivskih sledi vino oziroma alkohol. Vino je ključna sled v Retrospektivi (2008), drugem detektivskem romanu Avgusta Demšarja iz njegove detektivske serije. Enako vlogo ima vsaj še v Golobovem *Virusu* (2020), četrtem delu detektivske serije o Tarasu Birsi, kjer prvo truplo, ki ga odkrije Tarasova kriminalistična ekipa, plava v cvičku. V tem ima vino kot detektivska sled enako vlogo v fikciji in resničnosti, saj povezuje pripoved in mistificira travme glavnih protagonistov.

4 Estetika umora

Tretji red raziskav, ki je relevanten za raziskovanje slovenskih detektivskih serij, je kulturološka analiza estetike umora. Thomas de Quincey je v svojem znamenitem eseju *O umoru kot o eni od lepih umetnosti* (*On Murder Considered as One of the Fine Arts*, 1827) opredelil nekaj temeljnih kriterijev estetskega umora, ki se nanašajo na žrtev in morilca. Žrtev ne sme biti znana osebnost, s katero ne moremo sočustvovati. Iz podobnega razloga ne sme biti moralno izprijena. Izhajajoč iz Aristotela mora biti umor katarzičen in tragičen, kar se doseže zgolj z dobrim zdravjem in plemenitim značajem žrtve. Estetski umor je tisti umor, ki se zgodi sredi belega dne, pri čemer ga izvrši lepo oblečeni morilec širokega kulturnega okusa, v idealnem primeru brez posebne motivacije (de Quincey 1827; Harpham 2014: 140).

De Quincey je v enem od ohranjenih rokopisov opisal umor iz Mannheima, kjer se je napadeni starejši pek slabe telesne kondicije spopadel s svojim bodočim morilcem in se za nekaj rund spremenil v suverena angleškega boksarja. De Quincey je skušal na tem resnično-fiktivnem primeru prikazati, da je pri estetiki umora zelo pomenljiv odnos med morilci in žrtvami ter da umor v umetniško formo privzdigne razmerje med morilcem in talenti, ki se prebudijo v žrtvi ob morilčevi prisotnosti (de Quincey 1890 v Burwick 2001: 70–75).³

De Quincey je izpeljal kriterije estetskega umora iz estetske teorije Imannuela Kanta. Kant v *Kritiki razsodne moči* (*Kritik der Urteilskraft*, 1790) loči med dvema vrstama refleksijskih sodb, pri čemer prva naravi in stvarjem pripisuje lepoto, druga pa sublimnost (ali vzvišenost). Obe sodbi sta subjektivni in posamični. Sodbo lepega zaznamuje prepoznava kakovosti v objektu, ki vzbuja čutno ugodje, sodbo sublimnega pa zaznamuje prepoznava količine. Ko človek nekaj prepozna kot lepo, občuti prijetno ugodje. Ko pa nekaj prepozna kot sublimno, občuti spoštovanje, občudovanje in odbijajoče oziroma negativno ugodje, ki ga občuti predvsem ob veličini divjih, kaotičnih in naravnih fenomenov (Kant 1997: 141–143).

---

³ Zdi se, da je po zgledu uglajenega, razgledanega in umetniško navdihnjenega morilca nastal lik dr. Hannibala Lecterja iz romanov Thomasa Harrisona.

O umoru kot o eni od lepih umetnosti govori satirična kritika filozofske tradicije, ki jo je predstavljal Kant: »De Quincey je pokazal razliko med lepoto in vzvišenim, v širšem smislu pa na filozofski razkol med etiko in estetiko« (Black 1991: 59). De Quinceyju je prav izhajanje iz Kantovega pojma vzvišenega, ki ljudi popade, ko v naravnih fenomenih prepoznamo ideje večnega in neskončno velikega, omogočilo, da je tudi umor obravnaval kot »naraven« fenomen, ki lahko »očisti srce s pomočjo usmiljenja in groze« (de Quincey 1827). Estetizacija fiktivnih ali resničnih umorov analitikom omogoča, da lahko o umorih govorijo kot o kulturno pomenljivih dejanjih. Zato ni naključje, da je de Quincey estetiko umora umestil poleg drugih lepih umetnosti poezije, slikarstva, kiparstva, glasbe, gledališča in plesa, s katerimi so umori pogosto posredno povezani. Pri analizi estetike umorov imamo lahko nemara v mislih prav performativne in ekspresivne razsežnosti umorov, ki presegajo golo dejanje odzema človeškega življenja.⁴

Pri tem se lahko vprašamo, kakšen je značilno slovenski umor.⁵ Ali so umori v slovenskih detektivkah instrumentalni (racionalni in pridobitniški) ali ekspresivni (iracionalni in pretirano nasilni)? Kaj nam sporoča estetika slovenskih umorov v enaindvajsetem stoletju? Če skušamo ostati analitični čistuni, lahko vztrajamo pri tem, da so reprezentacije morilske brutalnosti v detektivskih in kriminalnih romanih zgolj bralsko dramilo brez posebnega pomena. Če pa resno jemljemo de Quinceyjevo satirično estetiko umora oziroma kriterije estetskega umora, potem lahko sprevidimo, da je smrt v enaindvajsetem stoletju še vedno predmet fascinacije. Smrt je postala osrednja tema detektivski fikciji na začetku dvajsetega stoletja (Knight 2004: 68) v času, ko se je umiranje umaknilo v zasebno sfero, javni rituali žalovanja pa so bili v zatonu (Ariès 1974: 86–108). V tem smislu detektiv odkriva pomensko vlogo vedno bolj pozitivistično in forenzično nasičenih vzrokov in

⁴ V tem oziru ni naključje, da je Demšar oziroma Tomaž Zupančič pedagog likovne umetnosti.

⁵ Klokočovnik in Šterk (2019) sta izdala knjigo *Lepota po evropsko*, v kateri analizirata različne vrste narodno značilnih vrst umorov v različnih družbenozgodovinskih kontekstih italijanskega srhljivega filma (sedemdeseta leta dvajsetega stoletja), britanskega detektivskega romana (prva polovica dvajsetega stoletja) in nemškega lustmord slikarstva v Weimarski republiki (1918–1933). Avtorja sta ugotovila, da britanski ugankarski umor domače spreminja v nedomače. Italijanski umor je psihopatski, erotiziran in diskurzivno povezan s potrošništvom. Nemški umor iz slasti (oz. t. i. umor iz gušta, kot navajata avtorja monografije *Lepota po evropsko*) pa je pretirano nasilen, spolno motiviran in diskurzivno povezan z družbeno-ekonomsko krizo in spreminjanjem spolnih vlog ter identitet (Klokočovnik in Šterk 2019).

vidikov smrti.⁶ Poleg tega preučuje, kako je smrt vplivala na zasebno in javno življenje vpletenih.

Če v detektivski fikciji ni umorov, ni razloga za kulturološke raziskave (Gregoriou 2007: 61). Zločinci ustvarjajo konsenz o družbeno nesprejemljivem vedenju, detektivi pa konsenz o družbeno sprejemljivem vedenju (Gregoriou 2007: 151). Umor je gotovo družbeno nesprejemljivo dejanje, vendar je arhetip človeške družbe paradoksalno utemeljen na skupinskem umoru (patriarha). Če beremo detektivske zgodbe kot reprize arhetipskega umora, ugotovimo, da se ob umoru krivda razprši na vse člane celotne skupnosti in da skupnost nastane prav na podlagi prerazdeljene kolektivne krivde (Freud 2007: 183–188). V tej perspektivi je detektivova razrešitev zločina nedružbeno dejanje, saj ljudi atomizira v posameznike, družbeni red pa vrača v zdravorazumsko in nereflektirano delovanje. V tem kontekstu bi bilo v serijskih slovenskih detektivskih romanih zanimivo analizirati, kateri liki imajo vlogo grešnih kozlov oziroma kateri liki se zaradi umora navkljub svoji nedolžnosti znajdejo v neugodnih in krivičnih položajih.⁷

V vsakdanjem življenju je estetizacija grozljivega ali subjektivno doživetje sublimnega še vedno spontani človeški proces, ki sam na sebi ni povezan z moralnostjo ali nemoralnostjo izkustvenega subjekta. Ljudje še vedno prepoznavamo lepoto v najhujših naravnih katastrofah ali brutalnih umorih, bodisi sredi sprehoda po obali, obstrmeli v bližajoči se cunami, bodisi prikovani pred televizijskimi zasloni, prek katerih brizgajo curki krvi. Estetizacija zločinov vsaj v literarni fikciji ali v znanstvenem delu torej ni neposredno povezana z nemoralnostjo pisatelja ali analitika, ki bi tudi v zasebnem življenju stremel k estetizaciji političnega nasilja, kakor je pred fašističnimi političnimi navadami svaril Walter Benjamin (2007: 241). Prav nasprotno in dialektično. Analiza estetike zločina nam lahko pomaga razkriti prisotnost politike in nasilja na nepričakovanih mestih.

⁶ Če dojemanje detektivskega dela kot umetnosti razkriva harmoničen odnos med naborom pozitivističnih znanosti in detektivsko dedukcijo oziroma med racionalizmom in empirizmom, potem lahko analiziranje umora kot umetniškega dela razkriva najrazličnejše konotativne pomeni, ki so vezani na socialni status žrtve, način umora, morilsko orožje, prizorišče umora in videz umorjenega trupla. Analiza estetike umora nam lahko razkrije, s katerimi kolektivnimi strahovi, tabuji in kulturnimi pomeni se poigravata morilec oziroma pisatelj.

⁷ V podobnem položaju se v *Virusu* znajde Iranec Farouk Rouhani: »Tistega črnca, ki ni črnc, ampak je Irana, sta pretepla?« Spogledala sta se. »Dobu je dve na gobec, ker je hotel zbežat. Ga je on, a ne?« »Pa vino je zlil iz sodov, ker je musliman. Ti ga ne prenesejo.« (Golob 2020: 40) »Če se ne motim, ta migrant tako ali tako ni več med osumljenimi. Zakaj ga ne bi odpeljali do Bregane in poslali v lepo njihovo?« (Golob 2020: 77)

O slednjem priča morda nekoliko daljnosežen primer kubanskih socialističnih detektivskih romanov iz sedemdesetih let dvajsetega stoletja. Priljubljene kubanske socialistične detektivke so bile didaktična literatura socialističnega revolucionarnega projekta, katere proizvodnjo je odredilo kubansko Ministrstvo za notranje zadeve. Čeprav so bile kubanske policijske detektivske zgodbe eksplicitno propagandna literatura, usmerjena v sramotenje t. i. protirevolucionarnih značajskih tipov, kot se je dojemalo homoseksualce, intelektualce in odsotneže z delovnih mest in javnih proslav, v njih ni bilo reprezentacij umorov in nasilja. Oblast se je namreč bala, da bi bralci v literarnih umorih prepoznali odsev systemskega nasilja (Braham 2004: 21–37), zaradi česar bi se estetika detektivskih romanov pričela politizirati. Kubanski primer v nasprotju z žanrom, ki temelji na truplu, ki mora biti čimbolj mrtvo (Van Dine 1982 v Žižek, Močnik 1982: 14), skozi odsotnost nasilja razkriva prisotnost politike.

5 Zaključek

V prispevku smo predstavili možne raziskovalne pristope k preučevanju sodobnih slovenskih detektivskih romanov, ki bi njihovo formo in vsebino analizirali skupaj z družbenim kontekstom, v katerem so romani nastajali. V tej perspektivi je relevantno razvijati kritično misel, ki skuša obrzdati naivno navdušenje ob slovenski popularizaciji tega fenomena, ki cveti v kulturno konservativnih družbah in kriznih družbenih razmerah. Predlagani pristopi k preučevanju slovenskih detektivskih serij obsegajo dekonstrukcijo binarnih nasprotij, na katerih temelji detektivska pripoved, dekonstrukcijo binarnih nasprotij, na katerih temelji detektivska triada, semiološko analizo detektivskih sledi in kritično analizo estetike umorov. V prvem delu smo pokazali, da lahko z dekonstrukcijo binarnih nasprotij spoznamo razlike med latentnimi in manifestnimi vsebinami slovenskih detektivk oziroma nespremenljive vzorce kulturnih reprezentacij, na katerih temeljijo spremenljive detektivske zgodbe. Spoznamo lahko družbene identitete značilnih slovenskih morilcev, žrtev in detektivov oziroma poražencev, zmagovalcev, grešnih kozlov, krivcev in dolžnikov. V drugem delu smo pokazali, da lahko s semiološko analizo hipotetično spoznamo tudi značilne slovenske detektivske sledi, ki morda – tako kot latentna binarna nasprotja – prekrivajo in odkrivajo skupne in nespremenljive diskurzivne oziroma mitološke pripovedi. Pokazali smo, da lahko s preučevanjem detektivskih sledi kot svetih objektov odkrivamo tudi kolektivne strahove in želje Slovencev. V zadnjem delu smo predstavili kritično analizo estetike umorov, s katero lahko v detektivskih

romanih razkrivamo prisotnost politike na neobičajnih mestih. Umetniško prikazovanje umora je povezano z umetnostjo pisanja dobre detektivske zgodbe. Od tega pa je odvisen tudi bralski užitek.

Literatura in viri

- Philippe ARIÈS, 1974: *Western attitudes toward death from the Middle Ages to the Present*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Roland BARTHES, 1972: *Mythologies*. New York: The Noonday Press.
- Zygmunt BAUMAN, 2017: *Retrotopia*. Cambridge: Polity Press.
- Walter BENJAMIN, 2007: *Illuminations*. New York: Schocken.
- Joel BLACK, 1991: *The Aesthetics of Murder: A Study in Romantic Literature and Contemporary Culture*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Andrej BLATNIK, 2001: Kdo mori slovenske žanrske pisce (2001 remiks). 37. seminar slovenskega jezika, *literature in kulture*. Ur. Irena Orel. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 93–103.
- Persephone BRAHAM, 2004: *Crimes against the state, crimes against person: detective fiction in Cuba and Mexico*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Frederick BURWICK, 2001: *Thomas de Quincey: Knowledge and Power*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan
- John CAWELTI, 1977: *Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*. Chicago: University of Chicago Press.
- Avzug DEMŠAR, 2008: *Retrospektiva: drugi primer inšpektorja Vrenka*. Ljubljana: Sanje.
- Ferdinand de SAUSSURE, 1997: *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Thomas de QUINCEY, 1827: *On Murder Considered as one of the Fine Arts*. Dostop 21. 5. 2021 na <https://freeditorial.com/en/books/on-murder-considered-as-one-of-the-fine-arts/related-books>
- Simon DURING, 1992: *Foucault and Literature: Towards a Genealogy of Writing*. London: Routledge.
- Umberto ECO, 1979: *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts*. Indiana University Press: Bloomington.
- Michel FOUCAULT, 1995: *Discipline and Punish: The Birth of Prison*. New York: Vintage.
- Sygmunt FREUD, 2007: *Spisi o religiji in družbi*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Tadej GOLOB, 2020: *Virus*. Novo mesto: Založba Goga.
- Christiana GREGORIOU, 2007: *Deviance in Contemporary Crime Fiction*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- John HARPHAM, 2014: Detective Fiction and the Aesthetic of Crime. *RARITAN: A Quarterly Review* 34/1, 121–141.
- Immanuel KANT, 1997: Prvi del, Kritika estetske razsodne moči: Prvi razdelek, Analitika estetske razsodne moči: Druga knjiga, Analitika sublimnega. *Problemi: revija za kulturo in družbena vprašanja* 35/7–8, 158–186. Dostop 22. 5. 2021 na <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC7U0S51GB/?query=%27rel%3dproblemi%27&pageSize=25&fyear=1997>
- Jan KLOKOČOVNIK, Karmen ŠTERK, 2019: *Lepota po evropsko*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Matjaž KMECL, 1975: *Od pridige do kriminalke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Stephen KNIGHT, 1980: *Form and Ideology in Crime Fiction*. London, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Stephen KNIGHT, 2004: *Crime Fiction, 1800-2000. Detection, Death, Diversity*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mirt KOMEL, 2021: *Predavanja o literaturi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Urška Anja LEVSTEK, 2019: *Slovenske kriminalke kot uspešnice*. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta.

- Samson LIM, 2012: Detective Fiction, the police and secrecy in early twentieth century Siam. *South East Asia Research* 20/1, 83–102.
- Andrew NESTINGEN, 2011: Unnecessary Officers: Realism, Melodrama and Scandinavian Crime Fiction in Transition. *Scandinavian Crime Fiction*. Ur. Andrew Nestingen, Paula Arvas. Cardiff: University of Wales Press. 171–183.
- Barbara PREGELJ, 2004: Še o žanrih – pogostejši trivialni žanri v luči slovenske postmoderne. *Slavistična revija* 52/4, 433–446.
- Barbara PREGELJ BALOG, 2003: Detektivka v sodobni slovenski in španski književnosti. *Obdobja: metode in zvrsti*, 21. Ur. Miran Hladnik, Gregor Kocijan. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi tuj jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 221–230.
- Peter SVETINA, 2003: Slovenski kriminalni roman pred drugo svetovno vojno. *Obdobja: metode in zvrsti*, 21. Ur. Miran Hladnik, Gregor Kocijan. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi tuj jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 259–263.
- S. S. VAN DINE, 1982: Dvajset pravil za pisanje detektivske zgodbe. *Memento umori*. Ur. Slavoj Žižek, Rastko Močnik. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 12–17.
- Alojzija ZUPAN SOSIČ, 2001: Kriminalna uganka. *Slavistična revija* 49/1–2, 41–53.
- Sergej VERČ, 1991: *Rolandov steber*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Alojzija ZUPAN SOSIČ, 1998: *Skrivnost turkiške meduze*. Trst: ZIT EST.
- Alojzija ZUPAN SOSIČ, 2003: *Pogrebna maškarada*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Alojzija ZUPAN SOSIČ, 2009: *Mož, ki je bral Disneyjeve stripe*. Ljubljana: Modrijan.
- Rastko MOČNIK, Slavoj ŽIŽEK, 1982: Spremna beseda. *Memento umori*. Ur. Slavoj Žižek, Rastko Močnik. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 295–247.

Cultural Studies and Contemporary Slovenian Detective Novels: Existing Research and Possible Research Approaches

The discrepancy between the production of Slovenian detective novels in the 21st century and the number of critical analyses of Slovenian detective novels from the perspectives of cultural studies is immense. As some authors argued, numerous publishing and marketing occurrences contributed to the higher popularity of the detective genre. The rise of Slovenian detective novels can also be attributed to the transition from a social state to a neoliberal state, which 'raised the level of suspense' in everyday life or strengthened social tensions and collective anxieties. Like other European states in transition, Slovenia has also experienced the conservative processes of retraditionalisation and repatriarhalisation. At the same time, a detective novel is a historically conservative genre that legitimates modern states' repressive tendencies. Therefore, it is not surprising that detective novels have experienced a European and global renaissance in the light of rising authoritarianism and the strengthening of culturally conservative ideas in the 21st century. This paper builds on the past theoretical research of detective fiction and the cases of shorter analyses of novels from Sergej Verč, Avgust Demšar and Tadej Golob. It poses a few relevant questions and develops a few post-structuralist analytical tools suitable for researching Slovenian detective novels: deconstruction, the semiotic analysis and the critical analysis of the aesthetics of murder. The politics of representation can be researched by deconstructing binary oppositions, underlying particular detective triads (detective-victim-criminal). The detective triad can be comprehended as a field of hegemonic struggle for cultural representations: culprits, losers and winners are linked with major cultural narratives. It seems as if the Slovenian detective novels are socially critical on the manifest level, while on the level of binary oppositions, they introduce and reproduce conservative cultural representation. The semiotic analysis of detective clues as fetishes, covering and uncovering cultural meanings, could determine whether typically Slovenian detective clues exist and which particular cultural meanings they naturalise on the connotative or mythic level of signification. Critical analysis of the aesthetics of murder as culturally significant acts could reveal whether there are typically Slovenian (instrumental or excessive) murders and typical scapegoats, their relation to the collective social responsibility, and how they uncover politics in unusual places.

MOŽNOST VZPOSTAVLJANJA KULTURNEGA KONTEKSTA OB IZBRANIH KNJIŽEVNIH DELIH: PRIMERI ZA ŠTIRI IZBIRNE PREDMETE SLOVANSKIH JEZIKOV V OSNOVNI ŠOLI

DRAGICA HARAMIJA, SIMONA PULKO

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija, dragica.haramija@um.si,
simona.pulko@um.si

Sinopsis Prispevek prinaša interdisciplinarno analizo o jezikovnih znanjih pri štirih izbirnih predmetih slovanskih jezikov v slovenskem izobraževalnem prostoru in literarna besedila, ki so bila napisana v teh jezikih ter prevedena v slovenščino, s čimer smo dokazovali medkulturne povezave oz. kulturni kontekst zbranih literarnih del in ugotavljali, ali tovrstna kakovostna dela vplivajo na razumevanje kulturnega konteksta mladega bralca, ki se uči izbrani slovanski jezik. Prav tako prispevek prinaša pregled, koliko in kako kakovostna so literarna dela za otroke in mladostnike, ki so prevedena iz izbranih slovanskih jezikov v slovenščino, ter koliko in kako kakovostna so literarna dela za otroke in mladostnike, ki so prevedena iz slovenščine v izbrane slovanske jezike.

Ključne besede:
izbirni predmet v
OŠ,
hrvaščina,
srbščina,
makedonščina,
ruščina,
otročka in
mladinska
književnost,
kulturni kontekst

POSSIBILITY OF ESTABLISHING A CULTURAL CONTEXT WITH SELECTED LITERARY WORKS: EXAMPLES FOR FOUR ELECTIVE SUBJECTS OF SLAVIC LANGUAGES IN PRIMARY SCHOOL

DRAGICA HARAMIJA, SIMONA PULKO

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia, dragica.haramija@um.si,
simona.pulko@um.si

Abstract The paper presents an interdisciplinary analysis of language skills at four optional subjects of Slavic languages in the Slovene educational system and of literary texts written in these languages and translated into Slovene, thus proving intercultural connections or cultural context of the collected literary texts and determining whether such quality literary works/texts affect the understanding of specific cultural context of a young reader learning the chosen Slavic language. The paper also provides an overview of the quality of the literary works for children and adolescents translated from selected Slavic languages into Slovene and of the quality of literary texts for children and adolescents translated from Slovene into selected Slavic languages.

Keywords:

optional subject in
primary school,
Croatian,
Serbian,
Macedonian,
Russian,
children and youth
literature,
cultural context

1 Uvod¹

Program osnovne šole določa obvezne in izbirne predmete z učnimi načrti ter usmerja delo strokovnih delavcev in delavk. Obvezni program, ki so ga dolžne izvajati vse osnovne šole, vsebuje obvezne predmete, izbirne predmete in ure oddelčne skupnosti. Poleg obveznih predmetov imajo učenci in učenke v zadnjem vzgojno-izobraževalnem obdobju osnovne šole možnost izbire dveh ali treh predmetov po lastni presoji. S tem spodbujamo razvoj njihovih sposobnosti in jim dajemo možnost pridobivanja znanja s področij, ki jih najbolj zanimajo. Med ponujenimi izbirnimi predmeti lahko tako učenci in učenke 7., 8. in 9. razredov izbirajo triletne jezikovne predmete, ki so opredeljeni kot obvezni izbirni predmeti. Ponujenih je trinajst predmetov (in učnih načrtov) z dvanajstimi jeziki (madžarščina ima dva predmeta).

2 Metodologija

Teoretični članek je naravnano interdisciplinarno, saj združuje analizo o jezikovnih znanjih pri štirih izbirnih predmetih slovanskih jezikov v slovenskem izobraževalnem prostoru in literarna besedila, ki so bila napisana v teh jezikih in prevedena v slovenščino, s čimer smo dokazovali medkulturne povezave oz. kulturni kontekst zbranih literarnih del.

Metoda deskripcije je uporabljena pri skupnih izhodiščih vseh štirih učnih načrtov, ki sodijo v sklop tri leta trajajočih obveznih izbirnih predmetov. Nato je bila opravljena analizi posameznih učnih načrtov (srbsščina, hrvaščina, makedonščina, ruščina).

V drugem delu je bila najprej opravljena poizvedba gradiv v sistemu Cobiss+, in sicer po naslednjih ključnih besedah: mladinska književnost ali otroška književnost in jezik izvirnika (4 ločene poizvedbe, za vsak jezik posebej). Iskali smo tudi po kriteriju dvojezičnih ali večjezičnih knjig, v katerih se ob slovenščini pojavlja eden ali več obravnavanih slovanskih jezikov. Preverjali smo tudi prevode slovenskih del v izbrane štiri jezike. Pregled prevodov je bil opravljen na podlagi objavljenih

---

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

prevodov, ki jih je zbrala Tanja Petrič v prispevku *Prevajanje slovenske mladinske književnosti in »podporni mehanizmi«* (2020), objavljenih prevodov v antologiji *Slovenian's Best for Young Readers* (2020) in z iskanjem v sistemu Cobiss+.

Po pregledu dobljenega gradiva, ki ga nismo selekcionirali, smo izbrali kulturno pomembna kakovostna dela za posamezni jezik oz. državo. Pri posameznem jeziku je predstavljeno po eno reprezentativno delo iz ljudske književnosti; eno klasično delo, ki je temelj kanona v posamezni državi; eno delo iz novejše književnosti, ki je že sprejeto v kanon; eno delo iz sodobne književnosti (odločali smo se na podlagi kakovosti besedil in odmevnosti avtorjev v matični državi). Vključeni so bili literarnozgodovinski, literarnoteoretični in literarnoreceptijski kriteriji.

Tako smo dobili petnajst reprezentativnih besedil, ki smo jih v nadaljevanju analizirali glede na glavne in stranske like, književni prostor, književni čas, pripovedovalca, snov, temo, motive, zgradbo in zgodbo.

Zastavili smo si naslednja raziskovalna vprašanja:

- Ali so razlike med učnimi načrti za srbščino, hrvaščino, makedonščino in ruščino v uvodnem delu in pri splošnih ciljnih predmetov?
- Koliko in kako kakovostna so literarna dela za otroke in mladostnike, ki so prevedena iz izbranih slovanskih jezikov?
- Ali tovrstna kakovostna dela vplivajo na razumevanje kulturnega konteksta mladega bralca, ki se uči izbrani slovanski jezik?
- Koliko in kako kakovostna so literarna dela za otroke in mladostnike, ki so prevedena iz slovenščine v izbrane slovanske jezike? Ali se v njih izrisuje slovenski kulturni milje?
- Kako povezati jezikovne predmete štirih izbranih slovanskih jezikov z razvojem bralne pismenosti v slovenskem izobraževalnem prostoru?

3 Učni načrti za izbirne predmete slovanskih jezikov v slovenskem osnovnošolskem prostoru

Med obveznimi izbirnimi predmeti so štirje slovanski jeziki: srbščina, makedonščina, hrvaščina in ruščina. Vsi predstavljeni izbirni predmeti trajajo 3 leta, razporeditev ur pa je enaka in je naslednja: v 7. in 8. razredu izbirni predmet obsega 70 ur, v 9. razredu pa 64 ur, kar predstavlja 2 uri tedensko.

Učni načrti za srbščino, hrvaščino in makedonščino vsebujejo naslednja poglavja: *Opredelitev predmeta*, *Splošni cilji predmeta*, *Operativni cilji predmeta* (ločeno predstavljeni za 7., 8. in 9. razred), *Katalog znanja*, v katerem so predstavljeni temeljni in minimalni standardi po razredih, in *Priloge*, ki vsebujejo podpoglavja o možnostih medpredmetnih povezav za 7., 8. in 9. razred, specialnodidaktična priporočila in literaturo za učitelje, učiteljice. Vsebinsko je struktura učnega načrta za ruščino primerljiva, je pa kazalo strukturirano nekoliko drugače in bo predstavljeno ob analizi učnega načrta za izbirni predmet *Ruščina*.

V *Opredelitvi predmeta* za izbirni predmet *Srbščina* je pojasnjeno, da ima status izbirnega predmeta, ki obsega 2 uri na teden, v vseh treh letih pa skupaj 204 ure.

Čeprav gre za triletni izbirni predmet, lahko učenec, učenka po letu ali dveh izstopi, prav tako pa se lahko izbirnemu predmetu priključi tudi v 8. ali 9. razredu, če izkazuje ustrezno predznanje.

Med cilji velja izpostaviti predvsem tiste, ki se navezujejo na obravnavano temo v prispevku, npr. učeče se usposobiti za razvijanje komunikacijske kompetence (upoštevajoč različne namene, različne teme, različne sporazumevalne okoliščine) in performance; znanje pa naj ne vključuje zgolj znanja o jeziku, temveč tudi znanje o svetu. Poudarjeno je, da je učeče se treba postavljati v različne vloge, pri čemer se spodbujajo in razvijajo vse štiri sporazumevalne dejavnosti (poslušanje/gledanje, govorjenje, branje in pisanje), ob tem pa še prevajanje (Požgaj Hadži, Balažic Bulc, Dražić 2007: 3). Ker je učenje jezika tudi učenje kulture, je cilj predmeta tudi spoznavanje srbske kulture in civilizacije (predvsem vedenjske kulture), kar pripomore k uspešnejši medkulturni komunikaciji in medkulturnemu razumevanju.

»V primerjavi z drugimi tujimi jeziki imata slovenščina in srščina tudi skupno polpreteklo zgodovino, zato je v poučevanje poleg analitično-sintetičnega in interdisciplinarnega metodološkega pristopa treba vključiti medkulturnost kot celostno zasnovo vzgoje in izobraževanja ter komunikacijsko-kontrastivni pristop k jezikovnim, kulturnim in civilizacijskim vsebinam.« (Požgaj Hadži, Balažic Bulc, Dražić 2008: 3)

Med desetimi splošnimi cilji glede na obravnavano vsebino v prispevku velja izpostaviti naslednje:

- učenca opremiti z znanjem, književno kulturo in informacijami o srbski kulturni dediščini za življenje z drugimi v strpnosti in različnostih oz. za razumevanje lastnega in tujega položaja v večkulturni in večjezikovni skupnosti;
- omogočiti in razvijati doživljanje in presojanje (vrednotenje) estetskih ravni jezika in književnosti;
- oblikovati zavest o prednostih življenja v večjezikovni/večkulturni skupnosti (jeziki in kulture v funkciji zблиževanja posameznikov in narodov) (Požgaj Hadži, Balažic Bulc, Dražić 2008: 4).

Teme, ki so eksplicitno povezane z obravnavano vsebino, avtorice učnega načrta predvidevajo v 8. in 9. razredu; tako je v 8. razredu načrtovan sklop srečanje s knjigami (moje najljubše knjige, knjige, iz katerih se učim), v 9. razredu pa življenje v večjezikovni in večkulturni skupnosti, izbrane aktualne družbene teme (npr. kultura, znanost, šport) ter srbski običaji in prazniki. Ob tem ne smemo spregledati dejstva, da so sklopi, povezani s hrano in restavracijo ter prehranjevalnimi navadami zagotovo takšni, ki omogočajo in spodbujajo spoznavanje, razumevanje in spoštovanje kulturnih razlik.

Prav tako učenci in učenke v 8. in 9. razredu v okviru jezikovnih dejavnosti pri poslušanju in gledanju razvijajo kulturo poslušanja tudi ob umetnostnih besedilih, v 9. razredu pa v okviru zvrstnosti spoznavajo značilnosti umetnostne zvrsti (Požgaj Hadži, Balažic Bulc, Dražić 2008: 12).

Zapisano je dosledno upoštevano tudi pri temeljnih in minimalnih standardih.

Za doseganje in uresničevanje ciljev ter standardov je v specialnodidaktičnih priporočilih posebej poudarjeno, naj pouk srbsčine temelji na komunikacijsko-kontrastivnem pristopu, pri čemer se ne sme prezreti pomena doživljajsko-spoznavne motivacije, vloge šolske knjižnice, ves čas pa naj bo v ospredju komunikativni pristop (Požgaj Hadži, Balažic Bulc, Dražić 2008: 18).

Zasnova učnega načrta za makedonščino je primerljiva z učnim načrtom za srbsčino, zato bodo v analizi izpostavljeni le deli, kjer prihaja do razlik za obravnavano temo v prispevku.

Pri opredelitvi predmeta velja, podobno kot pri srbsčini, poudariti, da je učenje jezika tudi učenje in spoznavanje kulture, zato je cilj predmeta tudi spoznavanje makedonske kulture in civilizacije (predvsem vedenjske kulture), kar pripomore k uspešnejši medkulturni komunikaciji in medkulturnemu razumevanju.

Prav tako velja izpostaviti, da avtorice učnega načrta poudarjajo, »da ustrezno zasnovan pouk makedonščine lahko pripomore k boljšemu poznavanju materinščine, za slovenske govorce pa makedonščina pomeni tudi precej enostaven vstop v slovanski svet« (Subiotto, Arizankovska, Dolžan 2008: 3). Tudi v tem učnem načrtu je med drugim poudarjena uporaba interkulturalizma kot učinkovitega metodološkega pristopa za večjo uporabno vrednost makedonščine v primerjavi z drugimi tujimi jeziki.

Teme, ki so eksplicitno povezane z obravnavano vsebino, avtorice učnega načrta predvidevajo v 8. in 9. razredu; tako je v 8. razredu načrtovan sklop srečanje s knjigami (moje najljubše knjige, knjige, iz katerih se učim), v 9. razredu pa življenje v večjezikovni in večkulturni skupnosti, izbrane aktualne družbene teme (npr. kultura, znanost, šport) ter makedonski običaji in prazniki.

Zasnova učnega načrta za hrvaščino je primerljiva z učnim načrtom za srbsčino, zato bodo tudi v tej analizi izpostavljeni le deli, kjer prihaja do razlik za obravnavano temo v prispevku.

Pri opredelitvi predmeta velja, podobno kot pri srbsščini, izpostaviti, da je učenje jezika tudi učenje in spoznavanje kulture, zato je cilj predmeta tudi spoznavanje hrvaške kulture in civilizacije (predvsem vedenjske kulture), kar pripomore k uspešnejši medkulturni komunikaciji in medkulturnemu razumevanju.

V metodološkem pristopu k oblikovanju učnega načrta je upoštevan položaj hrvaščine kot sosednjega jezika, kar je eden najpomembnejših razlogov za uvajanje hrvaščine kot izbirnega predmeta v osnovno šolo; tudi tukaj je ob različnih pristopih poudarjen medkulturni pristop (Požgaj Hadži idr. 2004: 5).

Teme, ki so eksplicitno povezane z obravnavano vsebino, avtorice učnega načrta predvidevajo v 8. in 9. razredu; tako je v 8. razredu načrtovan sklop srečanje s knjigami (moje najljubše knjige, knjige, iz katerih se učim), v 9. razredu pa življenje v večjezikovni in večkulturni skupnosti, izbrane aktualne družbene teme (npr. kultura, znanost, šport) ter hrvaški običaji in prazniki.

V *Didaktičnih priporočilih* za 7., 8. in 9. razred avtorice ob prej omenjenih možnostih pri izbirnem predmetu Hrvaščina navajajo kot učinkovit pristop uporabo različnih vrst besedil: mladinski tisk, literarnoumetniška besedila (pesmi, zgodbe, mladinska književnost, strip) (Požgaj Hadži idr. 2004: 16).

Tudi pri analizi učnega načrta za izbirni predmet *Ruščina* bodo v analizi izpostavljeni segmenti, kjer prihaja do razlik v primerjavi s predstavljenimi učnimi načrti. Učni načrt vsebuje naslednja poglavja in podpoglavja: *Opredelitev predmeta*, *Splošni cilji predmeta*, *Operativni cilji in program za 7., 8. in 9. razred* (predstavljeni ločeno za 7., 8. in 9. razred), *Standardi znanja* (Temeljni in minimalni standardi po razredih) in *Priloge*, v katerih so predstavljena *Specialmodidaktična priporočila*, *Didaktična priporočila po sestavinah pouka*, *Medpredmetne povezave* (za 7., 8. in 9. razred), *Preverjanje in ocenjevanje*, *Literatura* (za učence, za izvajalce in izvajalke ter viri za izdelavo učnega načrta).

Pri *Opredelitvi predmeta* ne prihaja do razlik v primerjavi s predstavljenimi učnimi načrti, med splošnimi cilji glede na obravnavano vsebino pa velja izpostaviti zlasti naslednje: usposobiti učence za tekoče sporazumevanje v ruščini z razvijanjem vseh jezikovnih sposobnosti (vse štiri sporazumevalne dejavnosti, brez eksplicitno izraženega prevajanja) in posredovati avtentično podobo ruske zgodovine, poudarjati vrednost ljudskega izročila, pomen ruskih klasikov v svetovnem merilu

ter omogočiti spoznavanje načina življenja in miselnost mladih v današnji Rusiji ter tako razvijati medkulturno zavest, spoštovanje in strpnost (Urbas, Vozelj 2000: 4). Za razliko od prej obravnavanih učnih načrtov v tem ni mogoče zaslediti eksplicitno izraženih vsebin, ki bi se navezovala na medkulturnost, so pa zagotovo vsebinski sklopi o hrani in restavraciji takšni, kjer je nujno pričakovano spoznavanje, razumevanje in spoštovanje/upoštevanje medkulturnega konteksta.

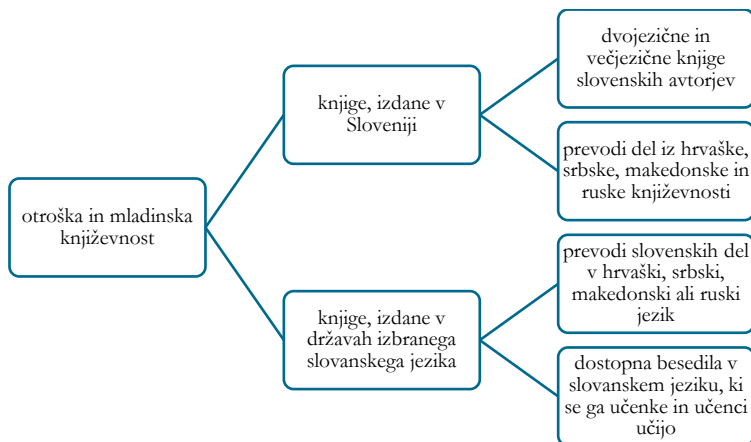
Tudi v poglavju o medpredmetnih povezavah avtorji priporočajo ob povezavi z materinščino, zgodovino in zemljepisom ter glasbo in likovno umetnostjo povezavo s poukom književnosti, pri čemer naj učenci in učenke po izboru učitelja, učiteljice spoznavajo odlomke iz pomembnejših literarnih del, kar bo v pomoč pri razumevanju ruske književnosti, zlasti v srednješolskem izobraževanju.

Pri specialnodidaktičnih priporočilih je poudarjeno, da je osnovno izhodišče sodobne didaktike učenja in poučevanja tujega jezika usmerjenost na učenca, učenko in na proces učenja. Pri tem velja posebej izpostaviti načelo samostojnosti pri učenju in ustvarjalnosti; načelo komunikativnosti in načelo integracije (Urbas, Vozelj 2000: 12).

Iz analize je razvidno, da je, čeprav gre za izrazito jezikovne predmete, v vse učne načrte vključeno tudi spoznavanje (splošne) kulture, kulturne dediščine in izvirne (mladinske) književnosti posameznega jezika oz. države. Prav tako je v vseh štirih učnih načrtih poudarjeno, da znanje jezika prinaša pozitivne učinke na razumevanje večkulturnosti in medkulturno sodelovanje.

4 Otroška in mladinska književnost

Ob preučevanju medkulturnih povezav na področju otroške in mladinske književnosti so predstavljene možnosti za branje učencev in učenk v 3. VIO OŠ, ki izberejo enega od slovanskih jezikov kot obvezni izbirni predmet. Otroška in mladinska književnost se tako pojavljata v dveh različnih položajih glede na jezik.

Slika 1: Štirje tipi knjig glede na jezik

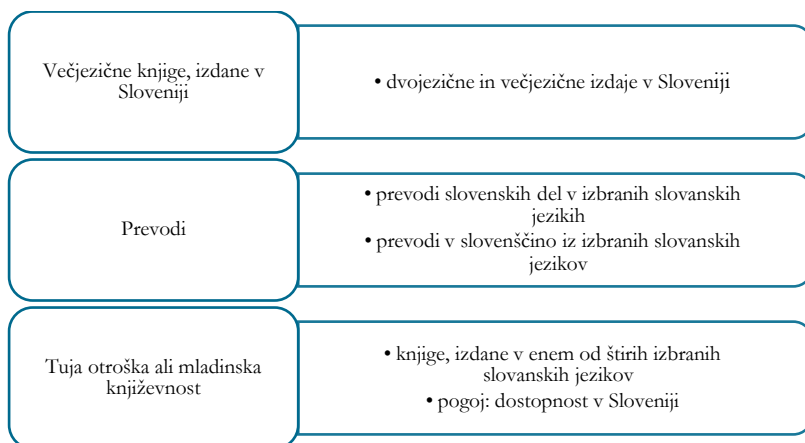
Vir: raziskava avtoric

Ne glede na izbrani slovanski jezik, se kažejo tri skupine besedil:

1. Izhodiščni jezik je slovenščina, ta skupina ima dve varianti: dvojezične ali večjezične izdaje knjig v Sloveniji.
2. Prevodi: prevodi slovenske otroške ali mladinske književnosti v obravnavane jezike, ki so izdani na Hrvaškem, v Srbiji, Severni Makedoniji in/ali Rusiji. Tovrstna besedila lahko pripomorejo k branju že znanih besedil v slovenskem jeziku pri tistih učenkah in učencih, ki se učijo enega od izbirnih slovanskih jezikov brez predhodnega znanja in je slovenščina njihova materinščina. Prevodi del iz obravnavanih štirih slovanskih jezikov v slovenščino. Pri tej skupini gre zlasti za spoznavanje kulturnega konteksta kanonskih besedil (spoznavanje literarne zgodovine), pa tudi za spoznavanje sodobne otroške in mladinske književnosti posameznih nacionalnih književnosti izbranega slovanskega jezika.
3. Obravnava otroških in mladinskih del, ki so na Slovenskem dostopna v hrvaščini, srbsščini, makedonščini ali ruščini; če so dela javno dostopna v knjižnicah, so navedena v sistemu Cobiss+ (sezname tovrstnih del niso vključeni v prispevek). Opozoriti velja npr. tudi na spletne strani Ruskega kulturnega centra, ki na svoji spletni strani med drugim promovira tudi rusko otroško in mladinsko književnost (prim. <http://rus4chld.pushkininstitute.ru/>) v ruščini. Pri tej točki je treba opozoriti

še na dejstvo, da obstaja veliko otroških in mladinskih knjig, ki so bile v času Jugoslavije prevajane iz posameznih nacionalnih književnosti (torej s hrvaške, srbske, makedonske in slovenske književnosti) v srbohrvaščino, ki je bila ob nacionalnih jezikih posameznih republik uradni jezik SFRJ. To hkrati pomeni, da so bili ti prevodi namenjeni branju pri obveznem predmetu srbohrvaščina, ko je bila ta ukinjena (kot jezik in učni predmet), so bila dela v Cobissu razporejena po nacionalnih jezikih (kar ni čisto točno).

Slika 2: Tri skupine obravnavanih del iz otroške ali mladinske književnosti glede na izhodiščni jezik

Vir: raziskava avtoric

Slovenska, hrvaška, srbska in makedonska otroška in mladinska književnost so bile kot nacionalne mladinske književnosti od leta 1918 do leta 1991 preučevane v znanstvenih delih, ki so se ukvarjala s tovrstnimi književnostmi v okviru Jugoslavije. Leta 1980 je izšlo prvo obsežnejše pregledno delo o mladinski književnosti Zlate Pirnat-Cognard z naslovom *Pregled mladinskih književnosti jugoslovanskih narodov*. Muris Idrizović je napisal monografijo *Otroška in mladinska književnost v Jugoslaviji 1*, izšla je leta 1984, kamor je uvrstil tudi poglavja o slovenski, hrvaški in bosansko-hercegovski otroški in mladinski književnosti, dve leti pozneje, 1986, je bilo izdano delo Dragoljuba Jeknića *Književnost za otroke in mladino v Jugoslaviji 2* (Srbija, Črna gora). V Novem Sadu je izšla *Slovenačka dečja književnost* (1984) Jožeta Pogačnika. Leta 1972 je začela izhajati revija *Otrok in knjiga*, ki je vse do osamosvojitve Slovenije prinašala članke in razprave teoretikov mladinske književnosti iz vseh jugoslovanskih

republik, večina študij se nanaša na eno nacionalno književnost, nekatere pa so tudi primerjalne, npr. Milan Crnković o slovenski in hrvaški mladinski književnosti. V tem obdobju so nastale tudi antologije, ki vsebujejo besedila otroških in/ali mladinskih avtorjev s celotne Jugoslavije. V slovenščini je izšla antologija *Pa mi verjamete* (1980) s podnaslovom Izbor jugoslovanskega pesništva za mladino, ki jo je uredil in spremna besedila napisal Niko Grafenauer. V njej so avtorji, ki so bili v sedemdesetih letih 20. stoletja najpomembnejši predstavniki posamezne nacionalne književnosti (npr. starejša generacija Župančič, Vitez, Tadijanović, Janevski, do takratnih sodobnikov Grafenauer, Balog, Antić, Popovski).

4.1 Slovenska otroška in mladinska književnost v prevodih izbranih jezikov

Dvojezične ali večjezične izdaje otroških literarnih del, ki vsebujejo besedilo v slovenščini in v enem ali več slovanskih jezikih, ki so izbirni predmeti, so na slovenskem knjižnem trgu relativna novost. Daljših dvojezičnih ali večjezičnih izdaj ni, pač pa gre izključno za slovensko slikaniško produkcijo, ki vsebuje tudi prevedena besedila. Pri tem tipu knjig, ki v osnovi tematsko ne ustrezajo starostni stopnji 3. VIO, ko so učenke in učenci stari približno med 12 in 15 let, so lahko zabavna popestritev pri učenju jezika.

Informativna slikanica Lile Prap *Mednarodni živalski slovar* (2004), ki je otroški učbenik o jezikih, strpnosti med narodi in državah sveta. Na veznih listih na začetku in koncu knjige so zbrani vsi onomatopoetski izrazi dvanajstih živali in kako se te oglašajo v dvainštiridesetih jezikih po vsem svetu. Avtorica ne razvrsti jezikov po abecednem redu, temveč po jezikovnih skupinah, tako omogoči učenkam in učencem nazornejšo primerjavo o podobnosti jezikov med posameznimi jezikovnimi skupinami (ker so onomatopoetski izrazi del posameznega jezika, je oglašanje živali v različnih jezikih različno). Bralec zlahka ugotovi, da so onomatopoetski izrazi slovanskih jezikov bolj podobni med seboj (navedeni so izrazi v latvijskem, poljskem, češkem, slovenskem, bosanskem, srbskem, bolgarskem, ruskem, ukrajinskem in estonskem jeziku) kot npr. isti izrazi ugrofinske jezikovne skupine. V knjigi so upoštewane originalne pisave posameznih jezikov, v oklepajih pa je fonetično zapisana izgovorjava. Serija slikanic Barbare Hanuš o Jakobu in mucu Mici (*Rojstni dan*, 2009; *Novoletna smrečica*, 2010; *Masčkare*, 2011) je izdana v več jezikih, med drugim v hrvaščini in makedonščini. Opozoriti velja, da gre za serijo, ki je namenjena

predšolskim otrokom, vendar bi jo lahko uporabili pri začetnem učenju hrvaščine ali makedonščine pri tistih učencih in učenkah, ki izbranega jezika predhodno sploh niso poznali (oz. ta jezik ni njihov materni jezik), saj so v slikanicah uporabljeni osnovni izrazi. Večjezično sta izdani tudi slikanici Nine Mav Hrovat *Miška želi prijatelja* (2016), med obravnavanimi jeziki je makedonščina, in *Poslub, jažbec gre* (2020), med obravnavanimi jeziki je tudi ruščina.

V drugo varianto slovenske otroške in mladinske književnosti sodijo dela, ki so bila iz slovenščine prevedena v tuje jezike; gre torej za izdaje istega naslova v enem ali več obravnavanih slovanskih jezikov. V preteklosti so bili v Jugoslaviji prevodi zelo odvisni od učnih načrtov posameznih republik, v ruščino je bilo prevedenih nekaj del.²

Pregled prevodov je bil opravljen na podlagi objavljenih prevodov, ki jih je zbrala Tanja Petrič v prispevku *Prevajanje slovenske mladinske književnosti in »podporni mehanizmi«* (2020),³ objavljenih prevodov v antologiji *Slovenia's Best for Young Readers* (2020)⁴ in z iskanjem v sistemu Cobiss+.⁵ Ne gre za celoten popis prevodov, temveč le za izbor tistih besedil, ki bi lahko bila zanimiva za branje pri učencih in učenkah 3. VIO osnovne šole: navedena so kakovostna besedila, ki so načeloma tudi vsebinsko in oblikovno primerna za to starostno stopnjo, z izjemami pri slikaniškem gradivu, ki je lahko ne glede na starost učenk in učencev dober začetek branja v tujem jeziku.

Med izbranimi slovanskimi jeziki je bilo v **hrvaščino** prevedenih največ literarnih del.⁶ Leta 1991 je v hrvaščini izšla znanstvena monografija Ivana Cesarja in Jožeta Pogačnika z naslovom *Slovenska književnost*, v katero je umeščeno tudi poglavje Dječja književnost. Slovensko otroško in mladinsko književnost sta avtorja predstavila literarnozgodovinsko, reševala sta tudi terminološke zagate pri poimenovanju književnih vrst in žanrov, predstavila sta vse vidne ustvarjalce slovenske mladinske književnosti od Frana Levstika do konca osemdesetih let 20. stoletja. Ivan Cesar in Jože Pogačnik sta v literarnozgodovinski pregled Dječja književnost uvrstila

² Npr. *Solžice* (1949) Prežihovega Voranca so bile prevedene v vse obravnavane slovanske jezike.

³ Petrič je črpala podatke iz popisov dveh podpornih mehanizmov: Trubarjev sklad in subvencioniranih prevodov JAK v tuje jezike.

⁴ Podatke so posredovali avtorji in založniki.

⁵ Cobiss zazna prevod šele takrat, ko je vsaj eno delo tudi v slovenskih knjižnicah in je v sistem vpisano.

⁶ Podrobnejši pregled prevodov v Haramija (2018): *Slovenska in hrvaška mladinska književnost*.

naslednje avtorje: Frana Levstika, Josipa Stritarja, Dragotina Ketteja, Ivana Cankarja, Otona Župančiča, Frana Milčinskega, Josipa Vandota, Franceta Bevka, Toneta Seliškarja, Prežihovega Voranca, Antona Ingoliča, Leopolda Suhodolčana, Lojzeta Kovačiča, Slavka Pregla, Toneta Pavčka, Daneta Zajca, Kajetana Koviča, Nika Grafenauerja, Svetlano Makarovič in Elo Peroci. Ob koncu prve dekade 21. stoletja so to avtorji (razen Cankarja, ki sodi v nemladinsko književnost, čeprav govori o otroštvu, a ne z zornega kota otroka), ki v korpusu slovenske mladinske književnosti tvorijo klasično (celo kanonsko) literaturo za otroke in mladostnike. V 21. stoletju je bila med slovensko mladinsko prozaisitiko največkrat prevajana Desa Muck (zbirka *Anica, Lažniva Suzi ...*), literarna dela pa so v hrvaščini izšla tudi nekaterim drugim avtorjem: Marjana Moškrič *Ledene magnolije* (2005), Janja Vidmar *Debeluška* (2005), *Kebarie* (2013), *Pink* (2014), Bina Štampe Žmavc *Muc Mehkošapek* (1998), *Bajka o svetlobi* (1997), Slavko Pregl *Odprava zelenega zmaja* (1978), tri knjige so zavedene kot hrvaški in srbski prevodi, vse so izšle leta 1981, in sicer *Zgodbe na dvoru kralja Janeza*, *Strašna bratranca* in *Umažana godba*, nato še *Srebro iz modre špilje* (2005), Lila Prap *Male živali* (2006) in *Moj očka* (2008), Feri Lainšček *Mislíce* (2007), Jana Bauer *Groznovilca v Hudi hosti* (2013), *Groznovilca in divja zima* (2017), *Ding dong zgodbe* (2018), Neli Kodrič Filipič *Punčka in velikan* (2009), Lela B. Njatin *Zakaj je babica jezna?* (2014), Andrej Rozman Roza *Kako je Oskar postal detektiv* (2018), Ida Mlakar *Cipercoperček* (2018), Suzana Tratnik *Tombola ali življenje* (2018), Manica K. Musil *Lev Robi* (2019), *Slon Stane* (2019).

Leta 2006 je izšla tudi antologija slovenskih avtorjev v hrvaščini, njen naslov je *Priče izrasle u tajne*, v kateri so zbrani sodobnejši (takrat aktualni) slovenski mladinski pesniki in pisatelji.

V **srbsčino** prevedenih del, ki so navedena v Cobiss+, je 333 (vključno s prevodi). Po drugi svetovni vojni je bila večkrat izdana slikanica *Martin Krpan* (1947 in več izdaj) Frana Levstika, skoraj vsa dela Toneta Seliškarja, med njimi največkrat *Bratovščina Sinjega galeba* (1947 in več izdaj) ter dela Franceta Bevka (od 1951, ko so izšli *Pastirji*), Antona Ingoliča (od 1960, ko izide *Tajno društvo PGC*) in dela Elo Peroci, med njimi največkrat *Moj dežnik je lahko balon* (1955) in *Muca Copatarica* (1963); dela navedenih avtorjev so bila pogosto ponatisnjena vse do konca 20. stoletja, nekatera ponatisnjena tudi v 21. stoletju, npr. Ela Peroci). Ob zgoraj navedenih avtorjih se v petdesetih in šestdesetih letih tiskajo še naslednja dela: *Ptički brez gnezda* (1951) Frana Milčinskega, *Solžice* (1952) Prežihovega Voranca, *Pod svobodnim soncem*

(1953) Frana Saleškega Finžgarja, *Jure-Mure u Africi* (1958) Toneta Pavčka. V sedemdesetih letih začnejo izhajati dela Leopolda Suhodolčana, npr. *Rdeči lev* (1974), *Krojaček Hlaček* (1976), Slavka Pregla *Geniji v kratkih blačab* (1981), Nika Grafenauerja *Pedenped* (1983), Daneta Zajca *Vrata* (1987). V zadnjih dvajsetih letih so izšla naslednja dela: Lila Prap *Moj očka* (2008), serija Dese Muck *Anica* (2009), Primož Suhodolčan *Košarkar naj bo!* (2010), Slavko Pregl *Srebro iz modre špilje* (2010) in *Basni* (2018), Milan Petek Levokov *Zgodbe Sinjega ptiča* (2018), Suzana Tratnik *Tombola ali življenje!* (2018), Miha Mazzini *Zvezde vabijo* (2018), Jana Bauer *Groznovilca v Hudi hosti* (2019).

Leta 2014 je bila izdana antologija *Ljubičasti kišobran: antologija slovenačke priče za decu i mlade*.

V **makedonščino** je bilo po drugi svetovni vojni prevedenih nekaj del,⁷ med njimi izstopajo *Ciciban* Otona Župančiča, ki je bil izdan večkrat (1951 in več izdaj), *Martin Krpan* (1962 in več izdaj) Frana Levstika, *Bratovščina Sinjega galeba* (1960) Toneta Seliškarja, nekaj del Franceta Bevka, npr. *Knjiga o Titu* (1962), *Pastirji* (1963), *Črni bratje* (1968), *Franca izpod klanca* (1965) Kajetana Koviča, *Solzice* (1965) Prežihovega Voranca, Antona Ingoliča *Tajno društvo PGC* (1968), Leopolda Suhodolčana *Rumena podmornica* (1973) in *Krojaček Hlaček* (1979), *Bosopeta družčina* (1990) Mihe Mateta. Po številu prevodov izrazito izstopa Ela Peroci: *Majbno kot mežinec* (1961), *Muca Copatarica* (1963), *Hišica iz kock* (1964), *Za lahko noč* (2000), *Moj dežnik je lahko balon* (2016). V zadnjih nekaj letih so bila prevedena naslednja dela: Lila Prap *Moj očka* (2008), Niko Grafenauer *Pedenped* (2016), Kajetan Kovič *Maček Muri* (2017), Svetlana Makarovič *Pekarna Mišmaš* (2017), Andrej Rozman Roza *Gospod Filodendron* (2017), Suzana Tratnik *Ime mi je Damjan* (2017), Vinko Möderndorfer *Kot v filmu* (2018), Jana Bauer *Groznovilca v Hudi hosti* (2019).

V **ruščino** so po podatkih iz Cobiss+ bila v zadnjih nekaj letih prevedena naslednja klasična dela: *Zvezdica Zaspanka* (2020) Franeta Milčinskega, *Geniji brez blač* (2014) in *Priročnik za klatenje* (1985) Slavka Pregla, *Sneguročka* (2012) Svetlane Makarovič, *Kozlowska sodba v Višnji Gori* (2012). Pred tem je izšlo nekaj mladinskih del, ki tvorijo kanon slovenske otroške ali mladinske književnosti: Prežihov Voranc (*Solzice*, 1986), Leopold Suhodolčan (*Skriti dnevnik*, 1971, *Krojaček Hlaček*, 1978), Ela Peroci (*Moj*

⁷ Vsa navedena besedila razen Möderndorferjevega romana so dostopna na Slovenskem, zadetki so bili dobljeni na Cobiss+, vseh skupaj jih je bilo 60 (vključno s ponatisi).

dežnik je labko balon, 1962), Branka Jurca (*Rodiš se samo enkrat*, 1976), Anton Ingolič (*Mladost na stopnicah*, 1967), Fran Levstik (*Kdo je napravil Vidku srajčico*, 1977); v Cobissu je navedenih zgolj 21 prevodov; niso navedeni prevodi Lile Prap (*Pasji zakaji*, 2019; *Mačji zakaji*, 2019) in Manice K. Musil (*Slon Stane*, 2019; *Lev Robi*, 2019).

4.2 Prevodi otroških in mladinskih literarnih del iz hrvaščine, srbsčine, makedonščine in ruščine v slovenščino

Izhodiščni jezik je eden od izbranih slovanskih jezikov, obstaja prevod v slovenščino; takšen izbor prinaša možnost branja književnih del v izvirnem jeziku literarnega dela in v slovenščini, kar je lahko v pomoč obema skupinama učenk in učencev, ki izberejo enega od slovanskih jezikov kot izbirni predmet – tistim, katerih materni jezik je izbirni predmet, in tistim, katerih materni jezik je slovenščina, saj gre za spoznavanje literarne zgodovine otroške in mladinske književnosti v izbranem jeziku.

V času skupne države Jugoslavije so bili **hrvaški** avtorji uvrščeni v sezname učnega načrta za slovenščino v osnovni šoli in bili v ta namen tudi prevedeni v slovenščino, npr. Ivana Brlić-Mažuranić z deloma *Čudovite dogodivščine vajenca Hlapiča* (1955 in več izdaj) in *Pripovedke iz davnine* (1972), Mate Lovraka z deloma *Vlak v metežu* (1948) in *Tovarišja Petra Grče* (1946 in več izdaj), Grigor Vitez z ugankami *Vesele zanke* (1955), s *Pravljico o glinasti ptici* (1964) in slikanico *Zrealce* (1965 in več izdaj; ta slikanica je še vedno zelo brana). Odmevna so bila še prevedena dela Gustava Krkleca *Zvonček na repu* (1954), Vesne Parun *Čudežna skrinja* (1961), Sunčane Škrinjarić *Veter na počitnicah* (1978), *Plesna obleka rumenega regrata* (1981), *Ulica prednikov* (1991) in *Trgovina pri sraki* (2008), Zvonimirja Baloga zbirka kratke proze *Jaž, osel* (1980), Hrvoja Hitreca *Smogovci* (1980), Jože Horvata *Waitapu* (1980), Luke Paljetka *Mačke vrtitačke* (1980), *Zvezda Danica* (1992), *Zgodbe iz sobice* (2006). Konec 20. in v začetku 21. stoletja so bila izdani še prevodi Božidarja Prosenjaka (*Dviji konj*, 1989 in več izdaj; *Miš*, 1997; *Jezusovo rojstvo*, 1999; *Zgodbe o svetem Miklavžu*, 1999; *Sejalec sreče*, 2006; *Zgodba o kravati*, 2009) ter dve knjigi Mira Gavrana (*Pozabljeni sin ali Angel iz Omorine in Srečni dnevi*, 2002). Del hrvaških avtorjev, prevedenih v slovenščino, je v 21. stoletju še manj: Ratko Bjelčić (*Mali dnevnik velike ljubezni*, 2009; *Zgodbe o odraščanju*, 2010; *Ratkodivščine*, 2011), Ratko Bjelčić, Robert Mlinarec, Vladimir Bakarić (*Moji grafiti*, 2008; *Stari grafiti*, 2009), Tomislav Zagoda (*Balada o Buginih spodnjicah*, 2006), Hrvoje Kovačević (*Skrivnost ribjega očesa*, 2008; *Skrivnost Titana Horvata*, 2009), Sanja Pilić (*Dobil sem bratca*,

2006; *Sem se zaljubila?*, 2009; *O mamah vse najboljše*, 2016), Mila Pavičević (*Ledena deklica in druge pravljice*, 2007), Želimir Hercigonja (*Gorski dub*, 2009), Stanislav Marijanović (*Hišni nebodijih treba: družinski vodnik*, 2002), Kašmir Huseinović (*Lektor Jakob*, 2004; *Z računalnikom do znanja*, 2006; *Zgodba o snežakih*, 2006; *Hektor in Leopoldina*, 2008; *Vseznalčki*, 2009; *Čarovnik iz Oza – po zgodbi Lymana Franka Baumana* priredila K. Huseinović in A. Petrlik Huseinović, 2009; *Oskar*, 2009; *Medenjaki*, 2009; *Zmaja*, 2010; *Barve*, 2010; *Nenavadna knjižničarka*, 2011; *Srečna družina*, 2011; *Ptice*, 2011; *Poljski mišek in mestni mišek*, 2012; *Obuti maček – a ne tisti, ki ga poznate*, 2013; *Zumbombon*, 2013; *Črček in mravlja ter druge basni*, 2013; *Pradavni palčki*, 2013; *Leti, leti – želva*, 2014; *Janko in Metka* (priredba), 2015; *V divjini*, 2016; *Letni časi*, 2016), Andrea Petrlik Huseinović (*Modro nebo*, 2004; *Malček*, 2006; *Noetova barka*, 2011; *Ljubezen*, 2012). Prevod je doživela tudi slikanica Grigorja Viteza in Tomislava Torjanca *Antonton* (2010), ki je na Hrvaškem prejela nagrado »Grigir Vitez« za ilustracije; posebej je treba opozoriti na prevode Vitezovega *Zvalca* (1980, 2015) in na njegovo delo *O zajcu, ki se je rad smejal* (2018). V zadnjem desetletju so bila prevedena še naslednja dela: Nada Horvat *Zgodbe o mucah* (2013), Ines Hrain *Samotni otok* (2017), Ingrid Divković *Zdaj živim* (2019) in *Nisem ti povedala* (2019), Rosie Kugli *Dve črti modro* (2019), Rosie Kugli in Marijana Pleše *Hoja po robu* (2020), Tisja Kljaković Braić *Unadva* (2020).

Prevodi iz **srbsčine** so bili do leta 1991 pogostejši (zlasti v učbeniškem gradivu); v slovenščino so prevedena dela srbskih otroških ali mladinskih klasikov: Jovana Jovanovića *Zmaja Pesmi za otroke* (1948), Desanke Maksimović *Vetrova uspavanka* (1986), Branka Čopića *Oslavska leta* (1983) in *Orli vzlete zgodaj* (1984), Miroslava Antića *Koder plavih las* (1970). Zanimivo je, da Dragoljub Jeknić (1986) med mladinske avtorje uvršča tudi Branislava Nušića in Danila Kiša, vendar v slovenskih prevodih ni izšlo nobeno njuno otroško ali mladinsko besedilo. Omeniti velja še roman Milovana Vitezovića *Ljanje na zvezde* (1987); v zadnjih nekaj letih so bila prevedena tri besedila Bojane Dimitrovski *Kako je Vilko vzljubil zimo* (2013), *Vilko in Azaleja* (2014) in *Vilko in Lina in njuna družina* (2015), knjigi Uroša Petrovića *Misterij Ginkove ulice* (2017) in *Temačne skrivnosti Ginkove ulice* (2017), ter deli Milutina Đuričkovića *Kako sta rastle dvojčka* (2018) in Zorana Penevskega *Sara in pozabljeni trg* (2020).

Prevodi iz **makedonščine** so zelo redki, v Cobissu je namreč le 10 zadetkov, od tega 5 knjig ljudskega slovstva, prevedena so naslednja avtorska dela: Olivera Nikolova *Zoko Poki* (1968), Vidoe Podgorec *Hajduški studenec* (1974), Gligor Popovski *Bojan* (1975), Duško Nanevski *Vilinski konjič* (1983) in Aleksandar Popovski *Zgodba o učilnici* (1984).

Prevodi iz **ruščine** od 1945. leta obsegajo v Cobissu 109 zadetkov, vendar ne moremo z gotovostjo trditi, da gre zgolj za prevode ruske otroške ali mladinske književnosti (predvidevamo lahko, da so vpisi povezani tudi s književnostmi drugih narodov, danes samostojnih držav). Izpostavljam zgolj nekatere avtorje: Samuil Jakovlevič Maršak *Mucin dom* (1947), Boris Žitkov *Kaj sem videl* (1948), Arkadij Petrovič Gajdar *Komandant snežene trdnjave* (1948), Nikolaj Vasiljevič Gogolj *Taras Bulba* (1948), Krilov *Basni* (1950), Anton Pavlovič Čehov *Beloglavček* (1950), Ruvim Isaevič Fraerman *Divji pes dingo ali Povest o prvi ljubezni* (1960), Nikolaj Nikolaevič Nosov *Neznančkove dogodivščine* (1960), Aleksandr Sergejevič Puškin *Pravljice* (1960 in več izdaj) in *Pravljica o carju Saltanu* (1980), Samuil Jakovlevič Maršak *Bajke iz balalajke* (1961), Kornej Ivanovič Čukovskij *Doktor Jojboli* (1963), Nikolaj Sladkov *Planet čudes* (1964), Vera Čapljina *Beli medved Fomka* (1965), Maksim Gorki *Ivanček Bedaček* (1977), Aleksandr Stepanovi Grin *Begavka po valovih* (1989), Ivan Petrovič Belišev *Trmoglavci mucek* (2009), Nina Imanova *Maša in medved* (2015), Andrej Aleksevič Usačev *Pametna psička Sonja* (2019).

5 Izbira bralnih gradiv

Pri skupini prevedenih besedil iz hrvaščine, srbsčine, makedonščine in ruščine smo pregledali dinamiko prevodov, pri čemer lahko ugotovimo, da je veliko več prevodov iz obravnavanih treh slovanskih jezikov (hrvaščine, srbsčine in makedonščine) izhajalo do leta 1991, torej do osamosvojitve Slovenije oz. razpada Jugoslavije; hkrati lahko ugotovimo, da je bilo iz obravnavanih slovanskih jezikov v zadnjih treh desetletjih prevedenih zelo malo otroških ali mladinskih del.

Pri obravnavi prevedenih del smo izbrali po eno besedilo iz ljudskega slovstva, eno pomembno klasično delo iz posamezne nacionalne otroške ali mladinske književnosti in sodobno prevedeno delo, ki je izšlo (tudi v izvirnem jeziku) v zadnjih nekaj letih. Pri ljudskem slovstvu so izbrane tipične pravljice iz prevedenih zbirk ali slikaniškega gradiva, saj je v pravljicah ohranjeno mitsko jedro, ki razkriva arhetipe.

Združljivost fantastičnih in realističnih prvin v enovito celoto, ne da bi se glavni literarni lik zavedal vdora fantastike v svoj svet, se namreč zdi tista lastnost, ki pravljico loči od drugih književnih vrst, ki vsebujejo prvine obeh svetov ali dejanj ali literarnih likov, torej združenost realnega in irealnega v kompleksno celoto. Pravljice imajo podobno strukturo (začetek, preizkušnja, konec, pripovedovalec, preobrazba), literarne like, književni prostor in čas (kronotop po Bahtinu, 1982; Nikolajeva 1996: 122), pravljlična števila, prepovedi, zapovedi in prerokbe, čudeže in enodimenzionalnost.

Med klasičnimi deli je bil opravljen izbor na podlagi študij o otroški in mladinski književnosti v Jugoslaviji, in sicer hrvaška književnost v monografiji Murisa Idrizovića (1984), srbska književnost v monografiji Dragoljuba Jeknića (1986), antologiji *Na sončni strani: izbor povojne jugoslovanske kratke proze* (1976)⁸ in *Od sna do zvezd: antologija jugoslovanske mladinske proze 2* (1984) Dragutina Ognjanovića ter ob pregledu v slovenščino prevedene ruske otroške in mladinske književnosti. Zlasti odličen uvid v prevajanje poda Ognjanovićeve izbor, ki ga je avtor dopolnil s spremno besedo, v kateri je izpostavil najpomembnejše avtorje do začetka 80. let 20. stoletja, ki jih je razvrstil v štiri zaokrožene celote: Roke in krila, Igre, Košarica smeha, Čudesa vseh čudes.

Sodobna dela so bila izbrana po Cobissu in niso nujno reprezentativna, saj se zdi prevajanje iz slovanskih jezikov v slovenščino in iz slovenščine v obravnavane slovanske jezike precej stihijsko in je v primerjavi z velikimi jeziki (angleščina, nemščina, francoščina, španščina) zelo omejeno. Npr. Vojko Zadavec (2019: 18) predstavlja podatke za leto 2018: v slovenščino je bilo prevedenih 386 otroških ali mladinskih del (brez ponatisov), od tega kar 252 iz angleščine; tega leta sta bila izdana po dva prevoda leposlovja iz hrvaščine in ruščine, dva prevoda informativnih del iz srbsčine in nobenega prevoda iz makedonščine.

---

⁸ Ta antologija prinaša besedila, ki bi jih smeli šteti v literaturo za odrasle (Andrić, Kaleb, Koneski, Desnica, Lalić, Marinković, Čopić, Janevski, Isaković, Bulatić), čeprav je delo izšlo v zbirki Kondor; odlično spremno besedo in izbor besedil je opravil Miha Matè.

Tabela 1: Izbor predstavljenih besedil iz ljudskega slovstva in avtorske otroške ali mladinske nacionalne književnosti

	Hrvaščina	Srbščina	Makedonščina	Ruščina
Ljudsko slovstvo	<i>Mala vila</i>	<i>Laž ima kratke noge</i>	<i>Petelin in sonce</i>	<i>Trije medvedi</i>
Klasična književnost	Ivana Brlić-Mažuranić: <i>Pripovedke iz davnine</i>	Ivo Andrić: <i>Pripovedka o vezirjevem slonu</i>	Slavko Janevski: <i>Pot na Mars</i>	Lev Nikolajevič Tolstoj: <i>Starejši brat</i>
Novější književnost	Zvonimir Balog: <i>Jaz, osel</i>	Momo Kapor: <i>Zapiski neke Ane</i>	Vido Podgorec: <i>Hajduški studenec</i>	Kornej Ivanovič Čukovski: <i>Doktor Jojboli</i>
Sodobna književnost	Robert Mlinarec, Ratko Bjelčić in Vladimir Bakarić: <i>Moji grafiči, Stari grafiči</i>	Zoran Penevski: <i>Sara in požabljeni trg</i>		Andrej Aleksevič Usačev: <i>Pametna psička Sonja</i>

Vir: raziskava avtoric

Hrvaška književnost

Pri ljudskem slovstvu predlagamo pravljico *Mala vila*, ki jo je prevedel Janko Moder, v slovenščini je izšla leta 1983 kot slikanica z ilustracijami Srečka Planinića, ponatisnjena je v izboru svetovnih pravljic *Modrost pravljicne školjke* (2015: 125–128) v zbirki Domače branje, ki je namenjen obravnavi ob koncu 2. ali začetku 3. VIO OŠ. Pravljica je za to starost zanimiva, ker upoveduje vprašanja zvestobe, resnice, ljubezni in bolečine.

Ivana Brlić-Mažuranić je z zbirko klasičnih avtorskih pravljic *Pripovedke iz davnine*, ki so v hrvaškem originalu prvič izšle pod naslovom *Priče iz davnine* (1916, Matica hrvatska), zaznamovala tudi slovenske mlade bralce. Delo je bilo prevedeno v slovenščino leta 1955 (ponatis 1972), prevedel ga je Tone Potokar; učenci so ga že pred tem brali v originalu; zbirka je bila uvrščena kot obvezno ali izbirno berivo pri različnih predmetih.

Med najbolj prevajanimi in prepoznanimi hrvaškimi avtorji je gotovo Zvonimir Balog, zlasti z zbirko poezije in kratke proze *Jaz, osel* (1980), pa tudi z nekaterimi drugimi besedili. Balog je v svoja dela vpeljal nonsens, iz katerega gradi humor, kakor npr. v kratki zgodbi *Dežela smejalca* (obstaja tudi knjiga z istim naslovom, v

slovenščino prevedena 1976), v kateri pripovedovalec utemeljuje, da je smejanje najpomembnejši šolski predmet; kdor se ne zna smejati, ga izženejo na Zemljo.

Med novejšimi prevedenimi deli velja omeniti pustolovski pripovedi *Moji grafiti* (2008) in *Stari grafiti* (2009), ki so ju v soavtorstvu pisali Robert Mlinarec, Ratko Bjelčić in Vladimir Bakarič. Realistična romana vsebujeta akcijske elemente, stiske sodobnega mestnega otroka, odtujenost družine, rahljanje in vzpostavljanje prijateljskih vezi.

Srbska književnost

Laž ima kratke noge je ena od tistih pravljic, ki jih je v srbskem narodnem slovstvu zapisal Vuk Stefanović Karadžić in je bila večkrat izdana v slovenščini. Gre za pravljico s tipično ponovitvijo, kjer starejša nepoštena brata ne rešita naloge, tretji, dober in pošten pa na koncu postane kralj. V slovenščino je pravljico prevedel Alojz Gradnik, leta 1956 je izšla v slikaniški obliki z ilustracijami Mihe Maleša, že pred tem pa v izboru narodnih pripovedk (1950). Leta 1967 sta Alojz Gradnik in Severin Šali izdala zbirko *Srbske narodne pripovedke*, ki je bila ponatisnjena 1981. Že leta 1922 je izšel izbor z istim naslovom, ki ga je prevedel Fran Erjavec.

Pripovedka o vezirjevem slonu (1951) Iva Andrića se dogaja v Travniku, kjer so pričakovali novega vezirja, ta naj bi strl in uklonil begovsko oblast v Bosni. Bil je zelo krut, za svojo zabavo pa si je omislil slona Fila. Ljudje so se slona bali, se mi prilizovali z zlagano prijaznostjo, a ga poskušali zastrupiti, zato je slon zbolel. Otroci pa so slona sprejeli, igrali so se »slona in njegovo spremstvo«. Vezir je prav takrat prejel ukaz, da mora svojo oblast prepustiti drugemu. Zastrupil se je in umrl, četrti dan po vezirjevem pogrebu pa je poginil še slon. Takrat se je po Bosni začela širiti povest o vezirjevem slonu.

Med novejšimi besedili velja omeniti Moma Kaporja, ki je s prevodom dela *Zapiski neke Ane* (1978) močno vplival na takratno sodobno književnost tudi v Sloveniji. Urbani roman o beograjski mladostnici odpira vprašanja odrasčanja na zelo neposreden, hkrati pa humoren način (npr. izpuščeno je 13. poglavje, da ne bi prineslo nesreče). Zorenje v velikem mestu prinaša prednosti in slabosti, zlasti pa roman predstavlja duh časa, v katerem je nastal (prvo poglavje je umeščeno v leto 1970).

Med sodobnimi besedili je zanimiv prevod mladinskega romana Zorana Penevskega *Sara in pozabljeni trg* (2020), ki kljub fantastičnim elementom (nonsens v osrednjem delu romana) odpira zlasti bivanjska vprašanja oz. usmerja Sarin pogled na svet. Šele zadnje poglavje odkrije ključ med realnim in fantastičnim svetom, ki je pojasnjen z babičino smrtjo (in pismom, ki ga je napisala vnukinji), domiselno pa povezan z vožnjama Sare in njenega očeta (odvijeta se v razmaku dveh let). Pozabljeni trg je fantastični prostor romana, na trgu stojijo most, ki ničemur ne služi, muzeji in prodajalne, v katerih Sara ob iskanju babice Kristine odkriva odgovore o pomenu popravljanja preteklosti, o nastajanju zgodb, belini, o razliki med videti in opaziti ipd.

Makedonska književnost

Opozoriti velja na pripovedko *Petelin in sonce*, ki je izšla v zbirki Makedonske narodne pripovedke (1981: 126–129), prevedel jo je Maks Rodič, pozneje tudi kot slikanica (1984) z ilustracijami Jane Vizjak. V ospredju je dnevni cikel življenja, pri čemer je izpostavljena sreča: kar je za enega sreča, je lahko za drugega nesreča in obratno. V dokaj obsežni spremni besedi Dragija Stefanije so izpostavljene vrste pravljič in pripovedk, ki se v zbirki pojavljajo.

Slavko Janevski v kratki fantastični zgodbi *Pot na Mars*, objavljeni v antologiji *Od sna do zvezd* (1984: 177–181), skozi živalsko pripoved podaja vzorčni primer zamenjave, iz katere izhajajo nesporazumi (komični zaplet in razplet). Poljski mišek ni v tipični podrejeni vlogi (boječ, plašljiv), podal se je v mesto k sorodniku, ta pa si omisli znanstveno ekspedicijo na Mars: poletita s staro konzervo (raketa) in pristaneta pri poljskem mišku doma. Miškove sosede se čudijo, kaj počneta, onadva pa se čudita nevednosti živali, da ne vedo, da so na Marsu.

Eden najbolj plodovitih ustvarjalcev za otroke in mladino v Severni Makedoniji je bil Video Podgorec; njegov zgodovinski roman *Hajduški studenec* (1964) je prevedla v slovenščino Nada Carevski leta 1967, nato je bil še štirikrat ponatisnjen (1974, 1976, 1979 in 1983) in je sodil v korpus domačega branja. V njem je avtor uporabil zgodovinska dejstva (fakt: Ilindenska vstaja proti Turkom 2. 8. 1903 in razglasitev republike, pripovedovanje se začne z letom 1880 in se konča po koncu 2. sv. vojne) in jih prepletel z zanimivo zgodbo o hajdukih (borcih proti Turkom), v prologu se izkaže, da je bil ded Ilija hajduk; gre torej tudi za razkritje osebne družinske pripadnosti (ljubezni) brata in sestre v določenem zgodovinskem trenutku.

Po letu 1985 ni bilo v slovenščino prevedeno nobeno delo iz makedonščine.

Ruska književnost

Med ljudskimi pravljicami je bila večkrat izdana slikanica *Trije medvedi* (1958, 1964, 1970, 1981, 1982, 1991, 2013), ob tem pa je izšla še v nekaterih antologijah (npr. *Klasične pravljice 2*, 2008, *Medved kosmatinec*, 2017) in v otroški periodiki (*Cicido*, 2002, 2009). Gre za tipično zgodbo o siroti dekllici, ki pride v domovanje medvedov (oče, mama in mali medved), ti so odsotni. V njihovem domu se zgodba trikrat ponovi, saj poskusi hrano iz vseh treh skodelic, preizkusi sedeti na treh stolih in zaspri v najmanjši postelji; pravočasno pobegne, saj je najmlajšemu pojedla vso hrano, potrla njegov stol in zaspala v njegovi postelji. Omeniti velja zbirko zgodb *Pametna psička Sonja* (prev. 2019) Andreja Usačova in ilustratorja Jevgenija Antonekova, ki govori o pametni psički Sonja, kraljevski mešanki (kakor jo je po lastniku poimenoval sosedov pesnik, drugi pa so mislili, da je to pasma), ki obožuje višnjevo marmelado. Njen lastnik Ivan Ivanič Kralj vsak dan odide v službo, psička Sonja pa ostane sama. A mali radovedni psički ni v velikem stanovanju nikoli dolgčas, saj jo vsi *zakajji* in *pa potemi*, ki se ji nenehno porajajo, vsak dan peljejo novim dogodivščinam, pustolovščinam naproti. Skupaj z zvedavo psičko tako spoznamo, da vzgojeni psi pozdravljajo, so vljudni in poznajo pravila lepega vedenja, skupaj z njo odkrivamo odgovore na vprašanja, kot so npr., zakaj elektrika grize, zakaj ni slabo biti majhen, čemu služi daljnogled, pa samovar, čemu se je dobro izogniti in kako odstranimo madež.

Doktor Jojbolji (prev. 1986) priljubljenega ruskega pisatelja za otroke Korneja Ivanoviča Čukovskega je predviden za branje po delih v tretjem razredu osnovne šole, sicer pa ga najdemo na več priporočilnih bralnih seznamih. V delu se srečamo z doktorjem Jojbolijem, ki je bil velik ljubitelj živali: imenitno se je razumel z njimi, poznal je tudi njihovo govorico, zato jim je lahko vselej pomagal, ko so se zatele k njemu. Pri njem v sobi so živeli zajci, v njegovi omari je živela veverica, na divanu je živel bodeči jež, v skrinji so živele bele miši. Izmed vseh svojih živali je imel doktor Jojbolji najrajši raco Kiko, psa Pika, prašičko Hru-Hru, papagaja Karuda in sovo Bumbo. Imel je hudo sestro, ki ji je bilo ime Mica in ki živali ni marala, a doktor se ni zmenil za to. Skrbel je zanje, jih zdravil in šel je celo v Afriko, da bi ozdravil bolne opice. Na veliko jadrnico je vzel s seboj opico Čiči, papagaja Karuda, prašičko Hru-

Hru, raco Kiko. naprejnazaja in druge živalske prijatelje. Napadli so jih morski roparji, doživeli pa so še vrsto dogodivščin in se naposled srečno vrnili domov.

Omeniti velja še trilogijo ruskega ustvarjalca Leva Nikolajeviča Tolstoja *Detinstvo – Otroštvo – Mladost* (prev. 1978), v kateri je bila objavljena tudi avtobiografska črtica *Starejši brat*. V njej Tolstoj predstavi odnos med Nikolajem (Tolstojem) in starejšim bratom Volodjo. Nikolaju se je zdelo, da se Volodja zaveda tega, da je starejši brat, zato je zaradi tega ponosen. Vse to je Nikolaja odtujevalo od brata in mu povzročalo moralne muke. Tudi sicer je menil, da je bil Volodja olikan, srečen, plemenit in odkrit, potrpežljiv, popustljiv, odpustljiv in dobrodušen, skratka boljši na vseh področjih od mlajšega brata. Bil je tudi ognjevit, odkrit in nestanoviten v svojih navdušenjih; navduševale so ga najrazličnejše stvari, ki se jim je predajal z vso dušo. Medtem je Nikolaj o samem sebi menil, da je tekmovalen, občutljiv, nagnjen k analiziranju, nevoščljiv, preveč ponosen, nesramen, hitre jeze ... Njune osebnostne lastnosti so prikazane tudi v črtici. Nekoč je Nikolaj po nesreči razbil prazno pisano stekleničko, ki je bila na Volodjevi mizi, Volodja pa mu je rekel, naj se ne dotika več njegovih stvari. Volodja se ni želel prepirati, rahlo je odrinil Nikolaja, saj ga je hotel potegniti od mize, Nikolaj pa je razkačen pograbil mizo, jo prevrnil ter razbil vse porcelanaste in kristalne okrase. Brata sta se sprla in do večera nista spregovorila besede. Zvečer se je prvi opravičil Volodja, nato se je opravičil še Nikolaj.

6 Sklep

Program osnovne šole v zadnjem vzgojno-izobraževalnem obdobju ob obveznih predmetih učečim se daje možnost izbire dveh ali treh izbirnih predmetov, s čimer spodbuja razvoj njihovih sposobnosti in jim daje možnost pridobivanja znanja s področij, ki jih najbolj zanimajo. Med ponujenimi izbirnimi predmeti lahko tako učenci in učenke 7., 8. in 9. razredov izbirajo tudi triletne jezikovne predmete, med katerimi so štirje slovanski jeziki (srbsščina, makedonščina, hrvaščina in ruščina). Analiza teh obveznih izbirnih predmetov, ki so sicer izrazito jezikovni predmeti, je pokazala, da je v vse učne načrte vključeno tudi spoznavanje (splošne) kulture, kulturne dediščine in izvirne (mladinske) književnosti posameznega jezika oz. države. Prav tako je v vseh štirih učnih načrtih poudarjeno, da znanje jezika prinaša pozitivne učinke na razumevanje večkulturnosti in medkulturno sodelovanje.

Z mislijo na razumevanje medkulturnosti in večkulturnosti so predstavljena tudi vzorčna besedila, ki so v slovenščino prevedena iz obravnavanih slovanskih jezikov. Pri ljudskem slovstvu so izbrane tipične pripovedke iz prevedenih zbirk, saj so v tej književni vrsti poudarjeni dogajalni prostori in narodni junaki. Med klasičnimi deli je bil opravljen izbor na podlagi študij o otroški in mladinski književnosti v Jugoslaviji Murisa Idrizovića (hrvaška) in Dragoljuba Jeknića (srbska) in ob pregledu v slovenščino prevedene makedonske in ruske otroške in mladinske književnosti. Med navedenimi hrvaškimi avtorji in njihovimi deli je še vedno zelo bran Grigor Vitez s slikanico *Zrvalce*, ki je postala klasično delo v predšolskem obdobju, drugi avtorji in njihovi prevodi pa so nekako potonili v pozabo. Med slovenske avtorje z največ prevedenimi deli v vse štiri slovanske jezike sodijo dela Slavka Pregla, Lile Prap in Manice K. Musil.

Ker je učenje jezika tudi učenje kulture, je cilj predmeta tudi spoznavanje srbske, hrvaške, makedonske ali ruske kulture in civilizacije (predvsem vedenjske kulture), kar pripomore k uspešnejši medkulturni komunikaciji in medkulturnemu razumevanju. Oboje, poznavanje jezika in kulture, pa je temelj kakovostne bralne pismenosti.

Literatura in viri

- Ivo ANDRIĆ, 1951: *Pripovedka o vezirjevem slonu in druge zgodbe*. Ljubljana: Slovenski knjižni zavod.
- Mihail Mihajlovič BAHTIN, 1982: *Teorija romana*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ivana BRILIĆ-MAŽURANIĆ, 1955: *Pripovedke iz davnine*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Cobiss+. Dostop 30. 5. 2022 na: <https://www.cobiss.si/>
- Dragica HARAMIJA, 2018: Slovenska in hrvaška mladinska književnost. *Series Philology* 51/69, 262–271.
- Dragica HARAMIJA (ur.), 2015: Mala vila. *Modrost pravljicne školjke: izbor svetovnih pravljic*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 125–128.
- Dragica HARAMIJA (ur.), 2020: *Slovenia's Best for Young Readers*. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev in Javna agencija za knjigo RS.
- Muris IDRIZOVIĆ, 1984: *Otroška in mladinska književnost v Jugoslaviji 1* (Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Slovenija). Maribor: Obzorja.
- Dragoljub JEKNIĆ, 1986: *Književnost za otroke in mladino v Jugoslaviji 2* (Srbija, Črna gora). Maribor: Založba Obzorja.
- Ljubičasti kišobran: antologija slovenačke priče za decu i mlade*. Čačak: Legedna, 2014.
- Maria NIKOLAJEVA, 1996: *Children's Literature Comes of Age*. New York, London: Garland Publishing.
- Dragutin OGNJATOVIĆ, 1984: *Od sna do zvezd: antologija jugoslovske mladinske proze*. Ljubljana: Univerzum; Beograd: IRO Vuk Karadžić.
- Tanja PETRIĆ, 2020: Prevajanje slovenske mladinske književnosti in »spodorni mehanizimi«. *Otrok in knjiga* 47/108, 23–37.

Vesna POŽGAJ HADŽI, Mirjana BENJAK, Đurda STRSOGLAVEC, Olga KOŠOROK, Magdalena SVETINA TERČON, 2004: *Učni načrt. Izbirni predmet: program osnovnošolskega izobraževanja. Hrvaščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo.

Vesna POŽGAJ HADŽI, Tatjana BALAŽIĆ BULC, Jasmina DRAŽIĆ, 2008: *Učni načrt. Izbirni predmet: program osnovnošolskega izobraževanja. Srbsščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo.

Ruski kulturni center. Dostop 30. 5. 2022 na: <http://rus4chld.pushkininstitute.ru/#/>

Namita SUBIOTTO, Lidija ARIZANKOVSKA, Sonja DOLŽAN, 2008: *Učni načrt. Izbirni predmet: program osnovnošolskega izobraževanja. Makedonsščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo.

Janja URBAS, Ines VOZELJ, 2000: *Učni načrt. Izbirni predmet: program osnovnošolskega izobraževanja. Ruščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Zavod RS za šolstvo.

Vojko ZADRAVEC, 2019: Prostor med α in Ω ' vrednoteno knjigo 2018. *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2019*. Ur. Darja Lavrenčič Vrabc in Ida Mlakar Črnič. Ljubljana: Mestna knjižnica. 12–20.

Possibility of Establishing a Cultural Context with Selected Literary Works: Examples for Four Elective Subjects of Slavic Languages in Primary School

In the Slovene primary school system, the 7th, 8th and 9th grade pupils can choose three-year language subjects, which are defined as obligatory or optional subjects. Thirteen subjects (and curricula) are offered in twelve languages (Hungarian has two subjects). Obligatory optional subjects include four Slavic languages: Croatian, Serbian, Macedonian and Russian. This paper presents the curricula for all four optional Slavic languages, namely the definition of subjects, general goals, operational goals and minimum standards of knowledge. Although these are distinctly linguistic subjects, all curricula also include learning about (general) culture, cultural heritage and original (youth) literature of the individual language or state. All four curricula also emphasize that language skills have positive effects on the understanding of multiculturalism and intercultural cooperation.

A review of children and youth literary texts revealed four groups of texts according to specific language:

- for books published in Slovenia: (1) bilingual and multilingual books by Slovene authors; (2) translations of works from Croatian, Serbian, Macedonian and Russian literature;
- for books published in the countries of the selected Slavic languages: (3) translations of Slovene texts into Croatian, Serbian, Macedonian or Russian; (4) accessible texts in the Slavic language the pupils learn.

By studying intercultural connections in the field of literature, the basic guiding principle being the understanding of one of the Slavic languages, offered as obligatory optional subjects, three groups of literary works were formed:

1. The source language is Slovene:

- Bilingual or multilingual editions of children or youth literary texts that contain a text in Slovene and in one Slavic language or more, the last being optional subjects. This group includes picture books that contain some basic vocabulary and are inappropriate in terms of the age of the pupils, but may be the first (independent) reading project for a pupil in the chosen Slavic language.
- Variants are taken into account where the same title/literary text is published in Slovene and in one or more of the discussed Slavic languages, while in Slovenia (mostly), the works written in Slovene and translated into foreign languages are accessible.

2. The source language is one of the selected Slavic languages, and translation into Slovene is accessible:

Such a selection brings the possibility of reading literary works in the source language (the original language of the literary text) and in Slovene. The dynamics of translations was examined in this group of texts, and we can conclude that many more translations from the four Slavic languages were published until 1991, i.e., until the independence of Slovenia (especially in terms of the original languages of former Yugoslavia).

3. Texts in Croatian, Serbian, Macedonian or Russian available in Slovenia (public access in libraries; limited access in associations or private collections):

The third group of texts is not presented specifically, as these are national children and youth literature pieces of other countries, while the typical texts from the first and second group are selected for presentation. When dealing with translated works from the Slovene language into selected Slavic languages, the authors most often translated into several (or all) selected Slavic languages are highlighted. When translating Croatian, Serbian, Macedonian and Russian literature into Slovene, one text from folk literature, one important classic work from individual national children or youth literature and a modern translated literary text published (also in the original language) in the last few years are highlighted.

SLOVENSKI PISCI U LEKTIRI I UDŽBENICIMA ZA HRVATSKI JEZIK

VALENTINA MAJDENIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek, Hrvatska, vmajdenni@gmail.com

Sažetak Pojam školske lektire odnosi se na popis djela koja učenici moraju obvezatno pročitati tijekom školske godine, a propisan je Nastavnim planom i programom za svaki razred te Nacionalnim okvirnim kurikulumom. Svrha lektire jest prvenstveno razvijati kulturu čitanja kod učenika, bogatiti njihov rječnik i upoznati ih s pisanom riječi kao takvom. Nastavni plan i program propisuje djela za književnu lektiru za svaki razred, daje temeljna metodička određenja, svrhu i zadaće čitanja lektirnih djela, a to su stjecanje književne kulture i kulture čitanja. Književno djelo odabrano za učenike razredne nastave mora biti na razini njihovog emocionalnog i intelektualnog razvoja, a to znači da je primjereno doživljajno – spoznajnim mogućnostima učenika. U udžbenicima književnosti za mlađu školsku dob zastupljena su brojna književna (literarna) djela, domaćih i stranih pisaca, među kojima su i slovenski. U radu će se istražiti u kojoj su mjeri zastupljeni slovenski pisci u lektiri i udžbenicima književnosti za mlađu školsku dob te kojim su književnim vrstama zastupljeni. Istraživački korpus čine popisi lektirnih naslova iz Nastavnoga plana i programa i Nacionalnog okvirnog kurikuluma te udžbenici Hrvatskoga jezika za mlađu školsku dob (od 1. do 4. razreda) tiskanih od 2019. godine do danas.

Ključne riječi:
lektira,
udžbenici,
slovenski autori,
književne vrste,
kultura čitanja

SLOVENIAN WRITERS IN COMPULSORY SCHOOL READINGS AND TEXTBOOKS FOR THE CROATIAN LANGUAGE

VALENTINA MAJDENIĆ

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek,
Faculty of Education, Osijek, Croatia, vmajdeni@gmail.com

Abstract The term compulsory school reading refers to the list of works that students must read during one school year, and is prescribed by the syllabus for each grade and the Croatian National Curriculum Framework. The purpose of compulsory school reading is primarily to develop a reading culture among students, enrich their vocabulary and introduce them to the written word as such. The syllabus prescribes works for the compulsory reading for each class, gives the basic methodological definitions, purpose, and tasks for reading the works, among others the acquisition of reading and literary cultures. The Croatian National Curriculum Framework on another hand defines four educational cycles for the acquisition of students' core competencies. There are numerous literary works by domestic and foreign writers, including Slovenian ones, which are represented in Croatian literature textbooks for the primary education. The present paper will investigate the extent to which Slovene writers are represented in compulsory reading lists and textbooks for primary school students, as well as the literary genres they are represented by. The research corpus consists of lists of reading titles from the Croatian language syllabi and the National Curriculum Framework, the Croatian language textbooks for students in grades 1 to 4 printed from 2019 until today.

Keywords:
compulsory
reading,
textbooks,
Slovenian authors,
literary genres,
reading culture

1 Uvod

1.1 Čitanje

Čitanje je složena aktivnost, vještina koja je nastala pojavom pisma i važna je kako bismo se snašli u ovom suvremenom svijetu. Čitanje može postati poželjna aktivnost u djeteta poticajem roditelja i učitelja te upornošću i uloženiim trudom njega samog.

„Čitanje je iznimno važna vještina za uspješnu prilagodbu i snalaženje u suvremenom svijetu u kojem su pisane informacije i pisana komunikacija nezaobilazni u svim područjima života, od učenja i školovanja, preko aktivnoga sudjelovanja u društvu, do rekreacije i zabave.“ (Keresteš i sur. 2019: 39)

Lasić Lazić tvrdi da se za čitanje može reći kako je to jedna od najsloženijih ljudskih vještina koja je nastala pojavom pisma. Čitanje se definira i kao umna djelatnost, vještinu koja se stječe znanjem. Svrha je čitanja moći razumjeti pisanu riječ, a bez pisma i pisanja nema ni čitanja (Lasić Lazić i sur. 2008).

Eva Leniček navodi kako je čitanje „oblik intelektualnog rada, uči se postupno i u kontinuitetu od početka školovanja sa svrhom samoobrazovanja i obrazovanja. Zato knjiga mora biti stalno u središtu nastave što zahtjeva uporan rad i strpljivo vježbanje koje dugo traje. Knjiga je sredstvo, izvor stjecanja znanja, užitak – primanje i prijenos informacija“ (Leniček 2002: 6).

Benček (1985) smatra da je čitanje preduvjet i temelj svakog učenja, a posebno individualnog. Razviti sposobnost samostalnog učenja jedan je od ključnih zadataka nastave u nižim razredima osnovne škole. „Čitanje nije samo sredstvo i izvor stjecanja znanja, davanja i primanja informacija, već i sredstvo kojim se djeluje na ljudska osjećanja, misli i akcije“ (Benček 1985: 7).

1.2 Motivacija za čitanje kod djece

Čitanje je zahtjevna aktivnost koja uključuje simultano odvijanje više složenih kognitivnih procesa. Kako bi se djeca odlučila uključiti u takvu aktivnost, prvenstveno je potrebna motivacija, a nju čine oni procesi koji proizlaze iz pojedinca i njegove okoline (Reeve 2010).

Temeljno pitanje u istraživanju motivacije za čitanje je Što potiče djecu na čitanje? Razumijevanje motivacijskih procesa pri čitanju iznimno je važno jer istraživanja pokazuju da vrijeme i količina čitanja, koji u velikoj mjeri ovise o motivaciji za čitanje, pridonose razvoju ne samo čitalačkih vještina, nego i verbalnog izražavanja, rječnika, općeg znanja i informiranosti te uključenosti u zajednicu (Keresteš i sur. 2019).

Prema teoriji Wigfielda i Guthriea (1997) motivacija za čitanje kombinacija je jedanaest dimenzija: čitalačke samoefikasnosti, odnosno vjerovanja da se može biti uspješan u čitanju, znatiželje, čitanja da bi se dobile dobre školske ocjene, izazova i želje za znanjem, izbjegavanje čitanja, uključenosti u čitanje, natjecanje s drugima, želja za dobivanjem priznanja za čitanje, čitanja zbog utjecaja društva, čitanja zbog udovoljavanja drugima i čitanja zbog važnosti same te aktivnosti. Ove se dimenzije mogu svesti na tri faktora višeg reda, intrinzičnu i ekstrinzičnu motivaciju te samoefikasnost u čitanju, no u istraživanjima koja su se provela u zadnjih nekoliko godina najčešće korišteni model je onaj koji razlikuje intrinzičnu od ekstrinzične motivacije za čitanje. Kad se govori o intrinzično motiviranim čitačima, govori se o onim čitačima koji čitaju zbog toga što im to pruža zadovoljstvo i ta aktivnost im je sama po sebi nagrađujuća. Intrinzična motivaciju može se podijeliti na dvije vrste. Prva vrsta usmjerena je na sadržaj koji se čita, moglo bi se reći kako budi znatiželju u čitaču zbog teme o kojoj govori. Ekstrinzično motiviranim čitačima čitanje je sredstvo pomoću kojega će postići neki vanjski cilj. Čitač koji je ekstrinzično motiviran može čitati kako bi dobio pohvalu od učitelja, roditelja, prijatelja, postigao bolje ocjene u školi, bio bolji od svojih vršnjaka. Ako je neka osoba intrinzično motivirana za čitanje, ne znači da ona ne može biti istovremeno motivirana i ekstrinzično i obratno. Dapače, osoba koja je intrinzično motivirana i čita određeni tekst zato što ju zanima njegov sadržaj, ali istovremeno i zato da bi postigla dobru ocjenu (Keresteš i sur. 2019). Ne može se poreći da je povezanost motivacije za čitanje i čitalačkog postignuća rezultat stečenih navika i količine čitanja, odnosno da viša razina motivacije automatski dovodi do češćeg i dužeg čitanja, što samim time pridonosi boljim postignućima u čitanju. Baker i Wigfield (1999) utvrdili su da kod djece koja su peti i šesti razred osnovne škole dolazi do smanjenja važnosti društvenog priznanja na motivaciju za čitanje (Keresteš i sur. 2019).¹

---

¹ Više o čitanju i motivaciji učenika za čitanje u radu: Valentina Majdenić, Martina Kajkić: Poticanje učenika na čitanje u digitalnom dobu. Osijek: X. međunarodni znanstveni skup. *Dijete i jezik danas, Čitanje u suvremenom okruženju*. Osijek (Hrvatska), 16.-18. rujna 2021., Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. (Rad u postupku recenzije.)

2 Lektira

2.1 Pojam lektire

U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* pojam lektira definiran je kao „ono što se čita; čitano gradivo, štivo [zabavna lektira; laka lektira; popularna lektira]; tekstovi (čitava djela ili ulomci) koje učenici čitaju prema nastavnom planu.“ Termin lektira dolazi od francuske riječi *lecture* koja je nastala od srednjovjekovne latinske riječi *lectura* – čitanje, izvedene od latinske riječi *legere* – čitati (HER, 2002: 665).

Vladimir Anić školsku lektiru definira kao „ono što se čita, čitano gradivo, štivo“ (Anić 1994). Međutim, ovo je preširoko objašnjenje jer se učenici u svojem obrazovanju susreću s građom i tekstovima koji se nalaze u udžbenicima ili sličnom literaturom koja ne mora biti književna pa ih ne smatramo lektirom. Rosandić je dao drugačiju definiciju lektire. Navodi da je lektira književno djelo za samostalno čitanje kod kuće uključena u nastavni program (Rosandić 2005).

Jerkin navodi da „iako je u imeniku izdvojena, lektira zapravo nije dodatna sastavnica, nego pripada području književnosti“ (Jerkin 2021: 114).

U knjizi *Kreativni pristup lektiri* Marina Gabelica i Dubravka Težak naglašavaju da je lektira spoj čitanja knjiga, razgovora o knjizi, nadahnuća za vlastito izražavanje i stvaranje u različitim medijima, a ne samo čitanje. Ona treba biti „saveznik u stvaranju neraskidivoga prijateljstva između djeteta i knjige“ (Gabelica, Težak 2019: 14).

Lektira je neodjeljiva sastavnica nastave hrvatskog jezika u području književnosti. Ona je sve što se čita, može biti zabavna, laka i popularna. Povezuje se s nastavom ostalih predmeta, a učenici je čitaju samostalno izvan nastave. Njezina svrha je služenje knjigom u samoobrazovanju i samoodgoju, čine ju književna djela propisana nastavnim programom. Nastavni plan i program također propisuje temeljna metodička određenja, svrhu i zadaće čitanja lektirnih djela – stjecanje književne kulture i kulture čitanja (Leniček 2002).

Književnost je samostalno nastavno područje Hrvatskoga jezika sa svojom posebnom svrhom, ciljevima i zadacima. Dakle književnost se uključuje u nastavu svih jezika s jednakim ciljem poboljšanja jezične kompetencije, ali nastavi materinskoga jezika povjerava se još jedan primaran cilj „razvijanja čitateljske kulture“ (Jerkin 2012).

Iako bi trebala poticati čitanje iz užitka i ljubav prema čitanju, lektira je učenicima često samo još jedna školska obaveza. Temeljni su razlozi takvog razmišljanja obvezatnost lektirnog popisa, neusklađenost tematike djela i interesa učenika, lektirni dnevници, ocjenjivanje lektire te nezanimljiv način obrade lektire (Gabelica, Težak, 2019).

2.2 Kriteriji za izbor lektire

Nastavni plan i program propisuje djela za književnu lektiru za svaki razred, daje temeljna metodička određenja, svrhu i zadaće čitanja lektirnih djela, a to su stjecanje književne kulture i kulture čitanja. „Svrha čitanja lektirnih djela je upoznavanje, razumijevanje i čitanje vrijednih književnoumjetničkih tekstova hrvatske i ostalih književnosti, upoznavanje vrsta i rodova pisane riječi, uočavanje žanrovskih razlika i osobitosti, a kao 10 najvažnije napominjemo: pobuđivanje potrebe za čitanjem i sjećanjem želje za čitanjem“ (Leniček 2002: 13). Književno djelo odabrano za učenike razredne nastave mora biti na razini njihovog emocionalnog i intelektualnog razvoja, a to znači da je primjereno doživljajno – spoznajnim mogućnostima učenika. Kata Lučić-Mumlek napominje kako bi učenike na kraju školske godine valjalo upoznati s lektirnim naslovima o kojima će se govoriti u sljedećem razredu (Lučić-Mumlek 2002: 57). To može biti posebno korisno u slučaju kada učenici imaju pravo vlastitog izbora lektire jer stignu o tome promisliti tijekom praznika. No, praksa je u školi uglavnom drugačija gdje se učenike upoznaje s popisom lektire na početku školske godine.

Marina Gabelica i Dubravka Težak (2019) smatraju da bi popis trebao biti prilagodljiviji pa bi se uz kanonska djela učenicima trebala ponuditi i novija djela hrvatskih i stranih autora budući da se svake godine objavljuju novi naslovi.

Lektirna djela koja će se ponuditi učenicima moraju biti odabrana prema nekim kriterijima. Trenutni je lektirni popis sastavljen od reprezentativnih književnoumjetničkih djela iz nacionalne književnosti i književnosti drugih naroda te djela antologijske vrijednosti. Pri izboru je važna i tematska i žanrovska raznolikost te primjerenost djela doživljajno-spoznajnim mogućnostima učenika (Gabelica, Težak 2019).

Prema Kurikulumu (2019: 104) navode se sljedeći kriteriji izbora lektirnih djela:

- recepcijsko-spoznajne mogućnosti učenika,
- žanrovska uravnoteženost i tipičnost (poezija, proza, drama),
- oglednost književne poetike,
- literarne vrijednosti,
- podjednaka zastupljenost hrvatskih i svjetskih književnih tekstova iz različitih književnopovijesnih razdoblja.

Marina Gabelica i Dubravka Težak (2019: 50) navode još neke kriterije o kojima bi trebalo razmisliti pri izboru lektirnih djela:

- kriterij književnoumjetničke vrijednosti nekog djela,
- kriterij prilagodbe pristupa književnome djelu prema doživljajno-spoznajnim mogućnostima učenika,
- kriterij povezanosti sa školskim programom,
- kriterij raznolikosti,
- kriterij učeničkog ukusa,
- kriterij dostupnosti knjiga.

Leniček (2002) kod kriterija za izbor lektirnih djela spominje umjetničku i odgojnu vrijednost, primjerenu komunikaciju, primjerenost doživljajno-spoznajnim mogućnostima učenika, različitost tema i rodova, djela hrvatske književnosti za djecu i najvrjednija djela svjetske književnosti za djecu, zavičajnu književnost te razvoj jezične komunikacije učenika s djelom. Mnogo je kriterija koje treba uvažiti pri izboru lektirnih naslova kako bi se ostvarila svrha lektire, odnosno razvila kultura čitanja kod učenika mlađe školske dobi. Leniček (2002) smatra da je umjetnička vrijednost osnovni kriterij za odabir djela zato što samo umjetničko djelo kod

učenika može pobuditi vrijednosti na emocionalnoj, spoznajnoj, fantazijskoj, etičkoj i drugim razinama.

2.3 Lektira u Nastavnom planu i programu

Hrvatski jezik najopsežniji je predmet osnovnoškolskoga obrazovanja. Nastava hrvatskoga jezika najuže je povezana sa svim ostalim predmetnim područjima jer se sva nastavna komunikacija ostvaruje hrvatskim jezikom. Predmet je zastupljen od prvoga do osmoga razreda, a obuhvaća četiri predmetne sastavnice koje se međusobno prožimaju i nadopunjuju: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijsku kulturu (Nastavni plan i program 2006: 25). Nastavni plan i program propisuje djela za književnu lektiru za svaki razred, daje temeljna metodička određenja, svrhu i zadaće čitanja lektirnih djela – stjecanje književne kulture i kulture čitanja (Leniček 2002: 12). Prema Nastavnom planu i programu lektira nije zasebno područje već pripada području književnosti iako je u školskom imeniku izdvojena jer zahtijeva ocjenjivanje i vrednovanje (Gabelica, Težak 2019).

2.4 Lektira u Nacionalnom okvirnom kurikulumu

Prijedlog Nacionalnog kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik donesen je u veljači 2016. godine, a 29. siječnja 2019. godine Ministarstvo znanosti i obrazovanja donijelo je dokument Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije. U sklopu kurikularne reforme *Škola za život* ovaj se kurikulum eksperimentalno počeo provoditi početkom školske godine 2019./2020. u 1. i 5. razredu osnovne, a u školskoj godini 2020./2021. za učenike 2., 3., 6. i 7. razreda osnovne škole te 2. i 3. razreda gimnazije, dok se za učenike 4. i 8. razreda osnovne škole i 4. razreda gimnazije kurikulum počinje provoditi od školske godine 2021./2022. (MZO, 2019).

Predmet Hrvatski jezik čine tri međusobno povezana predmetna područja, a to su: hrvatski jezik i komunikacija, književnost i stvaralaštvo, kultura i mediji. Područje književnost i stvaralaštvo temelji se na čitanju i recepciji književnoga teksta koji je iskaz umjetničkoga, jezičnog, spoznajnog i osobnog shvaćanja svijeta i stvarnosti, a obuhvaća (NOK 2019: 9):

- razumijevanje, interpretaciju i vrednovanje književnoga teksta radi osobnoga razvoja, stjecanja i razvijanja znanja i stavova te vlastitoga stvaralaštva,
- razumijevanje stvaralačke i umjetničke uloge jezika i njegova kulturnoga značenja,
- stjecanje književnoteorijskih i književnopovijesnih znanja te uvida u reprezentativne tekstove hrvatske i svjetske književnosti radi razvoja stvaralačkoga i kritičkog mišljenja o književnome tekstu te proširivanja vlastitoga iskustva čitanja,
- povezivanje jezičnih djelatnosti, aktivne uporabe rječnika i stečenoga znanja radi dubokoga i asocijativnog razumijevanja teksta; potrebu za čitanjem književnih tekstova i pozitivan stav prema čitanju iz potrebe i užitka,
- osobni i nacionalni identitet te razumijevanje općekulturnoga nasljeđa
- razvoj kreativne verbalne i neverbalne komunikacije,
- stvaralačko izražavanje potaknuto različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta (NOK 2019: 9).

Prema *Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije* učenik u 1. i 2. razredu osnovne škole čita dva obvezna od ukupno deset književnih tekstova, a od 3. do 8. razreda čita dva obvezna od ukupno osam književnih tekstova. Jednom godišnje učenik čita djelo po vlastitome izboru, međutim broj djela za čitanje po vlastitome izboru učenika nije ograničen. Učenike je potrebno poticati na čitanje iz užitka kako bi se razvila navika i kultura čitanja (*Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik*, 2019).

Lektirna su djela prema *Kurikulumu* (2019) birana u cilju ostvarivanja odgojno-obrazovnih ishoda u predmetnome području književnost i stvaralaštvo. Popis lektirnih djela vođen je idejom o profesionalnoj autonomiji učitelja i nastavnika. Učitelj izborna književna djela za cjelovito čitanje i čitanje na ulomcima odabire prema svojoj profesionalnoj procjeni i interesima te potrebama učenika u pojedinome razrednome odjelu. *Kurikulum* (2019) učitelju pri izboru književnih djela predlaže odabir suvremenijih tekstova za poticanje literarnoga čitanja prema načelima: od poznatoga prema nepoznatome, od bliskoga prema udaljenom. Učenik bi se s temom ili žanrom trebao upoznati na suvremenim tekstovima, a svoje spoznaje i vještine produbiti na tekstovima iz književnopovijesnih i stilskih razdoblja.

2.5 Popis književnih tekstova za cjelovito čitanje

U Prijedlogu kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik (2016: 292) riječ je o otvorenom, neobvezujućem popisu s kojeg učitelj može izabrati tekstove prema svojim profesionalnim kriterijima te je istaknuto kako navedeni popis nije zaokruženo, obvezujući kanonski popis. Prema Prijedlogu kurikuluma (2016) ovaj popis predstavlja prijedlog tekstova koji, prema procjeni članova Stručne radne skupine, omogućuju cjelovito čitanje usmjereno prema navedenoj svrsi nastave književnosti. Učitelj za cjelovito čitanje može izabrati i neki drugi primjereni tekst koji se ne nalazi na popisu. Naglašeno je da je otvoreni karakter ovog popisa posljedica uvjerenja da su „usmjerenost na učenika i profesionalna autonomija učitelja temeljna pretpostavka kvalitetnog odgoja i obrazovanja“, međutim u Kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik donesenome u siječnju 2019. godine ipak je dodan popis obveznih književnih tekstova za cjelovito čitanje, ali proširenog popisa i izbornih lektirnih naslova u Kurikulumu (2019) nema već je učiteljima dana sloboda pri izboru lektirnih djela.

3 Slovenski pisci u lektiri i udžbenicima za hrvatski jezik

Književno djelo odabrano za učenike razredne nastave mora biti na razini njihovog emocionalnog i intelektualnog razvoja, a to znači da je primjereno doživljajno – spoznajnim mogućnostima učenika. U udžbenicima književnosti za mlađu školsku dob zastupljena su brojna književna (literarna) djela, domaćih i stranih pisaca, među kojima su i slovenski. U radu će se istražiti u kojoj su mjeri zastupljeni slovenski pisci u lektiri i udžbenicima književnosti za mlađu školsku dob te kojim su književnim vrstama zastupljeni. Istraživački korpus čine popisi lektirnih naslova iz Nastavnoga plana i programa i Nacionalnog okvirnog kurikuluma te udžbenici Hrvatskoga jezika za mlađu školsku dob (od 1. do 4. razreda) tiskanih od 2019. godine do danas.

3.1 Branka Jurca

Slovenska književnica i pedagoginja Branka Jurca rođena je 24. svibnja 1914. godine u Koprivi, a umrla je 6. ožujka 1999. godine u Ljubljani. Bila je urednica dječjeg časopisa *Ciciban* te časopisa *Otrok in družina*. Nakon uređivačkoga rada, svoj je interes usmjerila na književnost za djecu i mlade. U integriranom radnom udžbeniku iz hrvatskoga jezika za prvi razred osnovne škole *Škrinjica slova i riječi 1*, drugi dio,

objavljena je njezina priča *Tončke i voda* (Dubravka Težak, Marija Gabelica, Vesna Marjanović, Andrea Škribulja Horvat 2019: 126-127). U metodičkom instrumentariju s učenicima se razgovara o strahu od vode, što sve činimo iz inata te kako se možemo igrati glasovima i slovima.

3.2 Oton Župančić

Slovenski pjesnik Oton Župančić rođen je 23. siječnja 1878. godine u Vinici, a umro je u Ljubljani 11. lipnja 1949. godine. U čitanci *Čitam i pišem 2* nalazi se njegova pjesma *Da je meni drvo biti* (Tamara Turza-Bogdan, Vladimira Velički, Slavica Pospiš 2020: 53). U metodičkom instrumentariju s učenicima se razgovara o drveću o kojemu pjesnik govori u pjesmi (breza, lipa, jela) te da na satu Prirode i društva usporede izgled drveća.

Igor Saksida u knjizi *Priče izrasle u tajne* navodi kako je Oton Župančić, zajedno sa svojim suvremenicima u svoju poeziju uključivao „igru kao (karakteristično djetinji) način doživljavanja svijeta, dakle kao pjesničko držanje, koje se osjeća u pretežitom dijelu suvremene poezije za mlade, a naglašavaju je i temelji zapisi o njoj (autopoetični i esejistički)“ (Saksida u Mlinarec 2006: 9). U pjesmama Otona Župančića moguće je, prema Saksidinim tvrdnjama, pratiti i odgojnost i udaljenost između odrasloga i djeteta; „dijete je naime još uvijek i radoznalo, razigrano biće, ljupko u svojoj naivnosti, radoznalosti i divljenju osunčanoj i procvjetaloj prirodi“ (Saksida u Mlinarec 2006: 9).

3.3 Desa Muck

Slovenska književnica za djecu i mlade, Desa Muck, rođena je 29. kolovoza 1955. godine u Ljubljani. U čitanci *Čitam i pišem 2* objavljena je priča *Neobičan susret* (Tamara Turza-Bogdan, Vladimira Velički, Slavica Pospiš 2020: 102-103). Priča je ulomak iz knjige *Anica i sportski dan*. U metodičkom instrumentariju s učenicima se razgovara o Aničinom susretu sa psom, njezinim strahom prilikom tog susreta te na koji je način Jakov utješio Anicu. Učenike se potiče i na akciju prikupljanja hrane, pokrivača i drugih potrepština povodom Dana životinja te da posjete obližnje sklonište za pse. Serija tekstova pod naslovom *Anica*, kratke su realističke pripovijesti, a kako navodi Dragica Haramija „radi se o vrsti ilustriranih knjiga koje su odabirom velikog, prepoznatljivog pisma i ilustracija u boji gdje na pojedinoj stranici ima najviše sedamnaest redaka teksta, oblikovno prilagođene čitateljima u

početnom čitalačkom razdoblju (prve tri godine osnovne škole)“ (Haramija 2009: 173). U *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* u popisu lektire za drugi razred osnovne škole nalaze se dvije knjige Dese Muck: *Anica i sportski dan* i *Anica i čarobnica Lili*.

3.4 Ela Peroci

Slovenska dječja spisateljica, pedagoginja i novinarka, Ela Peroci rođena je 11. veljače 1922. godine u Rogaškoj Slatini, a umrla je 18. studenoga 2001. godine u Ljubljani. U čitanci *Čitam i pišem 2* nalazi se njezina priča *Pokvareni telefon* (Tamara Turza-Bogdan, Vladimira Velički, Slavica Pospiš 2020: 62-63). U metodičkom instrumentariju s učenicima se razgovara o šaljivome u priči, o igri pokvareni telefon te o prijedlogu igara koje bi se mogle igrati u jesenje i kišovite dane. U *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* u popisu lektire za drugi razred osnovne škole nalazi knjiga Ele Peroci *Djeco, laku noć*. U *Nacionalnom kurikulumu Nastavnog predmeta Hrvatski jezik* u popisu predloženih književnih djela za cjelovito čitanje nalazi se i knjiga Ele Peroci *Maca papučarica*.

3.5 Bina Štampe Žmavc

Slovenska književnica, pjesnikinja, redateljica i prevoditeljica rođena je 4. listopada 1951. godine u Celju. U književnom opusu za djecu piše o životinjama te kratke bajke. Bina Štampe Žmavc autorica je priče *Mačak Mucko* (Tamara Turza-Bogdan, Vladimira Velički, Slavica Pospiš 2020: 30-31) u čitanci *Čitam i pišem 3*. Priču je prilagodila Tamara Turza Bogdan. U metodičkom instrumentariju s učenicima se razgovara o kućnim ljubimcima, njihovu zdravlju, što treba činiti kada se kućni ljubimac razboli i slično. Dragica Haramija navodi kako Bina Štampe Žmavc u svojim bajkama zahvaća bavljenje vremenom i ljudskom prolaznošću, prihvaćanje razlika te probleme suvremenoga svijeta (Haramija, u Mlinarec 2006: 57).

3.6 Tone Pavček

Tone Pavček rođen je 29. rujna 1928. godine u Šentjuruju, a umro je u Ljubljani 21. listopada 2011. godine. Bavio se jezikoslovnim, književnim, prevodilačkim, uredničkim i drugim radovima. Bio je pjesnik i esejist. U čitanci *Švjet riječi 4 2*. dio nalazi se pjesma *Čitanje* (Terezija Zokić, Benita Vladušić, Ankica Španić, Jadranka

Jurić 2021: 110-113) Tone Pavčeka koju je sa slovenskoga preveo Joža Skok. U metodičkom instrumentariju s učenicima se razgovara o čitanju, važnosti čitanja, što se sve može upoznati čitanjem.

4 Zaključak

Književno djelo odabrano za učenike razredne nastave mora biti na razini njihovog emocionalnog i intelektualnog razvoja, a to znači da je primjereno doživljajno – spoznajnim mogućnostima učenika. U udžbenicima književnosti za mlađu školsku dob zastupljena su brojna književna (literarna) djela, domaćih i stranih pisaca, među kojima su i slovenski. U radu se istražilo u kojoj su mjeri zastupljeni slovenski pisci u lektiri i udžbenicima književnosti za mlađu školsku dob te kojim su književnim vrstama zastupljeni. Istraživački korpus čine popisi lektirnih naslova iz Nastavnoga plana i programa i Nacionalnog okvirnog kurikuluma te udžbenici Hrvatskoga jezika za mlađu školsku dob (od 1. do 4. razreda) tiskanih od 2019. godine do danas. Iz istraživanja udžbenika i popisa lektire razvidno je kako je broj slovenskih pisaca zastupljen jako malo, svega šest autora s jednim ili dva naslova (Branka Jurca, Oton Župancić, Desa Muck, Ela Peroci, Bina Štampe Žmavc i Tone Pavček). Preporuka je budućim autorima udžbenika i sastavljačima popisa lektire uključiti više, u ovom slučaju, slovenskih autora, ali autora drugih nacionalnih književnosti.

Čitanje je iznimno složena aktivnost i jako je važno učiniti sve kako bi ona postala intelektualna potreba svakog djeteta. Djeci je za čitanje potrebno osigurati vrijeme i mjesto te ih motivirati prije čitanja, ali i nakon čitanja, kako bi poželjela ponovo primiti knjigu u ruke i čitati iznova.

Iznimno je važna uloga odraslih u životima i školovanju današnjih generacija. Roditelji, učitelji i ostali odgojno-obrazovani djelatnici dužni su djeci i mladima usaditi prave vrijednosti, poticati ih na knjigu i čitanje te im pokazati pravi put u život.

Literatura

- Vladimir ANIĆ, 1994: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
Goranka ARMANO LUGOMER, Gordana KESESTEŠ i sur., 2019: *Čitanje u doba rane adolescencije*. Zagreb: Kolor klinika d.o.o.
Štefica BENCĀEK, 1985: *Razgovor s knjigom: tekstovi i zadaci za čitanje s razumijevanjem u nižim razredima osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
Marina GABELICA, Dubravka TEŽAK, 2019: *Kreativni pristup lektiri*. Zagreb: Naklada Ljevak.

- Dragica HARAMIJA, 2009: *Desa Muck. Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* 22/55, 170-184.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik. Ur. Vladimir Anić, Ranko Matasović, Ljiljana Jojić. Zagreb: Novi Liber, 2002.
- Corrina JERKIN, 2012: *Lektira našeg doba. Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* 27 58/1, 113-133.
- Jadranka LASIĆ LAZIĆ, Marija LASZLO, Damir BORAS, 2008: *Informacijsko čitanje*. Zagreb: Zavod za informacijske studije.
- Eva LENIČEK, 2002: *Lektira u razrednoj nastavi*. Petrinja: Visoka učiteljska škola u Petrinji.
- Kata LUČIĆ-MUMLEK, 2002: *Lektira u razrednoj nastavi: Metodički priručnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2019.
- Robert MLINAREC (ur.), 2006: *Priče izrasle u tajne. Antologija suvremene slovenske književnosti za djecu i mlade*. Zagreb: Naklada Mlinaerc & Plavić.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2006.
- Prijedlog Nacionalnog Kurikuluma nastavnoga predmeta Hrvatski jezik*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2016.
- Johnmarshall REEVE, 2010: *Razumijevanje motivacije i emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Dragutin ROSANDIĆ, 2005: *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.

Izvori

- Vesna BUDINSKI, Martina KOLAR BILLEGE, Gordana IVANČIĆ, Vlatka MIJIĆ, Nevenka PUH MALOGORSKI, 2019: *Prvi trag. Radna početnica za 1. razred osnovne škole*. 1. dio. Zagreb: PROFIL Klett. (1. izdanje.)
- Vesna BUDINSKI, Martina KOLAR BILLEGE, Gordana IVANČIĆ, Vlatka MIJIĆ, Nevenka PUH MALOGORSKI, 2019: *Trag u riječi. Radna početnica za 1. razred osnovne škole*. 2. dio. Zagreb: PROFIL Klett. (1. izdanje.)
- Vesna BUDINSKI, Martina KOLAR BILLEGE, Gordana IVANČIĆ, Vlatka MIJIĆ, Nevenka PUH MALOGORSKI, 2019: *Trag u riječi. Radna početnica za 1. razred osnovne škole*. 3. dio. Zagreb: PROFIL Klett. (1. izdanje.)
- Vesna BUDINSKI, Martina KOLAR BILLEGE, Gordana IVANČIĆ, Vlatka MIJIĆ, Nevenka PUH MALOGORSKI, 2020: *Trag u priči. Radni udžbenik hrvatskoga jezika za 2. razred osnovne škole*. 1. dio. Zagreb: PROFIL Klett. (1. izdanje.)
- Vesna BUDINSKI, Martina KOLAR BILLEGE, Gordana IVANČIĆ, Vlatka MIJIĆ, Nevenka PUH MALOGORSKI, 2020: *Trag u priči. Radni udžbenik hrvatskoga jezika za 2. razred osnovne škole*. 2. dio. Zagreb: PROFIL Klett. (1. izdanje.)
- Sonja IVIĆ, Marija KRMPOTIĆ, 2020: *Zlatna vrata 3. Integrirani radni udžbenik hrvatskoga jezika u trećem razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)
- Sonja IVIĆ, Marija KRMPOTIĆ, 2021: *Zlatna vrata 4. Integrirani radni udžbenik hrvatskoga jezika u četvrtom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)
- Sonja IVIĆ, Marija KRMPOTIĆ, 2020: *Pčelica. Radni udžbenik hrvatskog jezika u drugom razredu osnovne škole*. 1. dio. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)
- Sonja IVIĆ, Marija KRMPOTIĆ, 2020: *Pčelica. Radni udžbenik hrvatskog jezika u drugom razredu osnovne škole*. 2. dio. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)
- Dunja PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, Vladimira VELIČKI, Katarina ALADROVIĆ SLOVAČEK, Vlatka DOMIŠLJANOVIĆ, 2019: *Čitam i pišem 1. Hrvatska čitančica. Radna čitanka za prvi razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa. (1. izdanje.)
- Dunja PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, Vladimira VELIČKI, Katarina ALADROVIĆ SLOVAČEK, Vlatka DOMIŠLJANOVIĆ, 2019: *Čitam i pišem 1. Hrvatska početnica. Radni udžbenik za prvi razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa. (1. izdanje.)
- Ankica ŠPANIĆ, Jadranka JURIĆ, Terezija ZOKIĆ, Benita VLADUŠIĆ, 2020: *Svijet riječi 3. Integrirani radni udžbenik hrvatskoga jezika u trećem razredu osnovne škole*. 1. dio. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)

- Ankica ŠPANIĆ, Jadranka JURIĆ, Terezija ZOKIĆ, Benita VLADUŠIĆ, 2020: *Svijet riječi 3. Integrirani radni udžbenik hrvatskoga jezika u trećem razredu osnovne škole*. 2. dio. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)
- Ankica ŠPANIĆ, Jadranka JURIĆ, Terezija ZOKIĆ, Benita VLADUŠIĆ, 2019: *Svijet riječi 1. Integrirana radna početnica hrvatskoga jezika u prvome razredu osnovne škole*. 1. dio. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)
- Ankica ŠPANIĆ, Jadranka JURIĆ, Terezija ZOKIĆ, Benita VLADUŠIĆ, 2019: *Svijet riječi 1. Integrirana radna početnica hrvatskoga jezika u prvome razredu osnovne škole*. 2. dio. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)
- Vesna ŠREDL, Mira TOMASEK, Zrinka HERAK PEROVIĆ, Luči BURSAC, 2019: *Moj hrvatski 1. Početnica. Radni udžbenik za učenje školskog formalnog pisma*. 1. dio. Zagreb: Alka script. (2. izdanje.)
- Vesna ŠREDL, Mira TOMASEK, Zrinka HERAK PEROVIĆ, Luči BURSAC, 2019: *Moj hrvatski 1. Radni udžbenik za hrvatski jezik za prvi razred osnovne škole*. 2. dio. Zagreb: Alka script. (2. izdanje.)
- Dubravka TEŽAK, Marina GABELICA, Vesna MARJANOVIĆ, Andrea ŠKRIBULJA HORVAT, 2019: *Škrinjica slova i riječi. Integrirani radni udžbenik iz hrvatskoga jezika za prvi razred osnovne škole*. Prvi dio. Zagreb: Alfa. (1. izdanje.)
- Dubravka TEŽAK, Marina GABELICA, Vesna MARJANOVIĆ, Andrea ŠKRIBULJA HORVAT, 2019: *Škrinjica slova i riječi. Integrirani radni udžbenik iz hrvatskoga jezika za prvi razred osnovne škole*. Drugi dio. Zagreb: Alfa. (1. izdanje.)
- Dubravka TEŽAK, Marina GABELICA, Vesna MARJANOVIĆ, Andrea ŠKRIBULJA HORVAT, 2020: *Škrinjica slova i riječi 3. Integrirani radni udžbenik iz hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Prvi dio. Zagreb: Alfa. (1. izdanje.)
- Dubravka TEŽAK, Marina GABELICA, Vesna MARJANOVIĆ, Andrea ŠKRIBULJA HORVAT, 2020: *Škrinjica slova i riječi 3. Integrirani radni udžbenik iz hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Drugi dio. Zagreb: Alfa. (1. izdanje.)
- Tamara TURZA-BOGDAN, Vladimira VELIČKI, Slavica POSPIŠ, 2020: *Čitam i pišem 3. Radna čitanka iz hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa. (1. izdanje.)
- Tamara TURZA-BOGDAN, Vladimira VELIČKI, Katarina ALADROVIĆ SLOVAČEK, Vlatka DOMIŠLJANOVIĆ, 2020: *Čitam i pišem 3. Radni udžbenik iz hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa. (1. izdanje.)
- Tamara TURZA-BOGDAN, Vladimira VELIČKI, Slavica POSPIŠ, 2020: *Čitam i pišem 2. Radna čitanka iz hrvatskoga jezika za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa. (1. izdanje.)
- Saša VERONEK GERMADNIK, Maja KRIŽMAN ROŠKAR, Miroslava VEKIĆ, Ulita POCEDIĆ, 2021: *Nina i Tino. Hrvatski jezik. Udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. 1. dio. Zagreb: PROFIL Klett. (1. izdanje.)
- Saša VERONEK GERMADNIK, Maja KRIŽMAN ROŠKAR, Miroslava VEKIĆ, Ulita POCEDIĆ, 2021: *Nina i Tino. Hrvatski jezik. Udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. 2. dio. Zagreb: PROFIL Klett. (1. izdanje.)
- Saša VERONEK GERMADNIK, Miroslava VEKIĆ, Maja KRIŽMAN ROŠKAR, 2019: *Nina i Tino. Hrvatski jezik. Početnica za hrvatski jezik*. 1. dio. Zagreb: PROFIL Klett. (1. izdanje.)
- Saša VERONEK GERMADNIK, Miroslava VEKIĆ, Maja KRIŽMAN ROŠKAR, 2019: *Nina i Tino. Hrvatski jezik. Početnica za hrvatski jezik*. 2. dio. Zagreb: PROFIL Klett. (1. izdanje.)
- Terezija ZOKIĆ, Benita VLADUŠIĆ, Ankica ŠPANIĆ, Jadranka JURIĆ, 2020: *Svijet riječi 2. Integrirani radni udžbenik hrvatskog jezika u drugom razredu osnovne škole*. 1. dio. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)
- Terezija ZOKIĆ, Benita VLADUŠIĆ, Ankica ŠPANIĆ, Jadranka JURIĆ, 2020: *Svijet riječi 2. Integrirani radni udžbenik hrvatskog jezika u drugom razredu osnovne škole*. 2. dio. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)
- Terezija ZOKIĆ, Benita VLADUŠIĆ, Ankica ŠPANIĆ, Jadranka JURIĆ, 2021: *Svijet riječi 4. Integrirani radni udžbenik hrvatskog jezika u četvrtom razredu osnovne škole*. 1. dio. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)
- Terezija ZOKIĆ, Benita VLADUŠIĆ, Ankica ŠPANIĆ, Jadranka JURIĆ, 2021: *Svijet riječi 4. Integrirani radni udžbenik hrvatskog jezika u četvrtom razredu osnovne škole*. 2. dio. Zagreb: Školska knjiga. (1. izdanje.)

Slovenian Writers in Compulsory School Readings and Textbooks for the Croatian Language

The term compulsory school reading refers to the list of works that students must read during one school year, and is prescribed by the syllabus for each grade via the Croatian National Curriculum Framework. The purpose of compulsory school reading is primarily to develop a reading culture among students, enrich their vocabulary and introduce them to the written word as such. The syllabus prescribes works for the compulsory reading project for each class, gives the basic methodological definitions, purpose, and tasks for reading the works, and among other things, the acquisition of reading and literary cultures. The Croatian National Curriculum Framework, on one hand, defines four educational cycles for the acquisition of students' core competencies. The first cycle includes the first four grades of elementary school and also prescribes educational areas of general compulsory education, such as language and communication, mathematics, science, technical and information science, social sciences, humanities, arts and physical and health education. The literary works selected for primary school students must be at the level of their emotional and intellectual development, which means they should be appropriate to the experiential-cognitive abilities of students in the respected class. There are numerous literary works by domestic and foreign writers, including Slovenian ones, which are represented in Croatian literature textbooks for primary education. The present paper will investigate the extent to which Slovene writers are represented in compulsory reading lists and textbooks for primary school students, as well as the literary genres they are represented by. The research corpus consists of lists of titles from the Croatian language syllabi and the National Curriculum Framework: the Croatian language textbooks for students in grades 1 to 4 printed from 2019 until today.

CONTEMPORARY CONCEPTION OF FAMILY IN CROATIAN NOVELS FOR CHILDREN AND YOUNG ADULTS BY MEANS OF THE EXAMPLE OF THE NOVELS BY JASMINKA TIHI-STEPANIĆ

VEDRANA ŽIVKOVIĆ ZEBEC,¹ IVA ČAVAR²

¹ Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Education, Osijek, Croatia, vzivkovic@foozos.hr

² Elementary School of Julij Benašić, Ilok, Croatia, crivacavar7@foozos.hroatia

Abstract Jasminka Tihi-Stepanić is a contemporary Croatian author for children and young adults. She successfully depicts childhood, growing up and youth in the 21st century and brings various current issues that surrounding contemporary childhood and adolescence. In her novels she depicts different family types and family (non)functioning effects on identity formation of children and youth. Family pictures in novels of Jasminka Tihi-Stepanić emphasize the importance of the family community and the importance of the role of parents in the life of the child and young adult.

Keywords:

Jasminka Tihi-Sterpanić, contemporary children and young adult literature, family in children's literature, identity formation, family type

SUVREMENA OBITELJSKA KONCEPCIJA U HRVATSKOM ROMANU ZA DJECU I MLADE NA PRIMJERU ROMANA JASMINKE TIHI-STEPANIĆ

VEDRANA ŽIVKOVIĆ ZEBEC,¹ IVA ČAVAR²

¹ Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek, Hrvatska, vzivkovic@foozos.hr

² Osnovna škola Julija Benašića, Ilok, Croatia, Crivacavar7@foozos.hroatia

Ključne riječi:

Jasminka
Tihi-Stepanić,
suvremena
književnost za
djecu i mlade,
obitelj u dječjoj
književnosti,
formiranje
identiteta,
tip obitelji

Sažetak Jasminka Tihi-Stepanić suvremena je hrvatska književnica za djecu i mlade koja u svojim djelima uspješno oslikava djetinjstvo, odrastanje i mladenaštvo u 21. stoljeću. U svojim romanima oslikava različite tipove obitelji te obiteljsko (ne)funkcioniranje utječe na formiranje identiteta djece i mladih. Slika obitelji u romanima Jasminkne Tihi-Stepanić naglašava važnost obiteljske zajednice i ulogu roditelja u životu djece i mladih.

1 Introduction

Jasminka Tihi-Stepanić is a contemporary Croatian author for children and young adults who builds up stories on situations from everyday life and psychologically profiles the characters of children and adults in her novels. She talks about current issues that occupy and surround contemporary childhood and adolescence, and the subjects that appear in her novels are related to the challenges that children and young adults face during adolescence and identity formation, such as issues of integration into society and vices that teenagers encounter during adolescence (alcohol, pliability), body image, the role and dangers of social networks, addiction to computer games, issues of homosexuality, etc. The author belongs to the generation of contemporary authors who successfully depict childhood, growing up and youth in the 21st century and is well received by implicit readers. Her literary work has been on the lists of most read titles in recent years, and she has also been recognized by critics and has repeatedly won national and regional awards for best novel.¹

In all of Jasminka Tihi-Stepanić's novels, the family appears as an important socioeconomic narrative figure. Although her novels are not defined as family novels, depiction of the family and its (non)functioning is associated with the formation of secure or insecure youth identities, so the image of the family influences the behavior of children's characters, especially adolescent characters characterized by "we - they" opposition (Flaker 1983: 47).

The corpus of analysis of this paper presents six novels published so far by Jasminka Tihi-Stepanić: *Do you Have the Face?* (2011), *I'll Throw your Computer out the Window* (2013), *My Enemy Ana* (2015), *Home Behind the Wire* (2017), *Summer on Lake Čiču* (2018) and *Where's Beata?* (2020).

---

¹ With her novels, Jasminka Tihi-Stepanić entered the shortlist of several regional and national awards for children's literature, and she won the following awards: the "Mato Lovrak" award for the novels *Do you Have Face?* (2011) and *Summer on Lake Čiču* (2019), the "Anto Gardaš" Award for the novel *My Enemy Ana* (2015), the "Grigor Vitez" Award for the novel *Summer on Lake Čiču* (2019) and the "Little Prince" Regional Award for novel *Summer on Lake Čiču* (2019). With the novel *Summer on Lake Čiču*, she was included in the IBBY Honorary List for 2020. (<http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/jasminka-tihi-stepanic>).

² Title translation by Vedrana Živković Zebec.

According to Vrcić-Mataija (2018), children's characters build their personality under the strong influence of family relationships and parental characters, finding within them patterns of their actions or opposing them, often taking on gender-typed roles. Jasminka Tihi-Stepanić's novel corpus shows the appearance of different family relationships and types of families, which correspond to the image of the family in modern society, and this paper will show which types of family appear in her novels, how the image of the family influences the formation and destiny of the children and young adult characters, and what values tend to be projected.

2 The importance of the family in the lives of children and young adults

Sociologists, psychologists, pedagogues and other experts who study the importance of the family emphasize the importance of the family community, but they also notice the changes in that community. The family is the first community in which an individual acquires their first knowledge and experiences, and it is the place of realization of their first relationships and emotions. It is „(...) a social community that has changed and adapted to socio-economic relations throughout history.” (Maleš 1995: 431). In today's context of modern society, the family is increasingly moving away from its conservative understandings. Thus, in addition to traditional nuclear families, completely new family forms appear in all spheres of society (single-parent families, single parents who are not a reflection of social unhappiness, divorced parents who start new families and various other family forms). The family is also subjected to internal turmoil and problems caused by lack of parental time and business preoccupation, and therefore, children spend a lot of time alone or with technology (Rečić 2003).

3 Family in children's literature and literature for young adults

The depiction of the family in children's literature and literature for young adults can, on one hand, be a reflection of the state of society and, on the other, a reflection of literary trends or conventions. Children's literature and literature for young adults differ in established conventions because literature has a greater tendency to portray the ideals of the concept of home and the nuclear family, despite the fact that different family forms appear in children's literature (according to Alston 2008). In literature for young adults, a common occurrence is the opposition “we - they” and

the resistance of young adults to authorities; it could be to parents or other members of adult culture, but the image of the family portrayed in literature for young adults has a significant impact on teenage characters' behavior and choices, interests and problems.

Therefore, in both children's literature and literature for young adults, adults and parents appear as an important element in constituting the identity of characters. Vrcić-Mataija (2018) states that the family worldview is important in building the identity of children's characters and influences the formation of different identities of children and young adult's characters.

4 Types of family and family upbringing in Jasminka Tihi-Stepanić's novels

The family is a special social creation that has its own characteristics and greatly affects the functioning of all individuals, especially children and young adults. In modern society, there are different types of families and different factors that affect the (non)functioning of the family, and such diversity is reflected in children's literature and literature for young adults. Jasminka Tihi-Stepanić's novels depict different types of families, but the type of family and the type of upbringing can be connected with the problems that the characters of children and young adults go through.

4.1 The nuclear family

Two subtypes of the nuclear family appear in the analyzed novels, and these are the ideal nuclear family and the modern dysfunctional nuclear family.

4.1.1 Ideal nuclear family

In the novel *Do You Have the Face?*, in the background of the plot, two types of families can be seen in the two protagonists of the novel, and the types of families influence the behavior of the characters and the construction of their identity, pointing to the importance of the family community in the growth of children and teenagers. The emergence of an ideal nuclear family affects the formation of a secure

individual. Kate's family shows a trusting relationship between children and parents and attention and respect in the relationship between father and mother; this family performs two basic family functions (according to Parsons 1991), which are to protect and socialize children and provide children with emotional experiences which prepare them for further life. Svilar Blažinić (2014) talks about how it is certain that good partnerships have a positive effect on children and their development, while bad partnerships have a negative effect on children and their development.

The girl, Kata, is in her formative years and, despite her mature attitudes and responsible behavior, falls under the influence of her peers and teenage temptations, which Živković Zebec and Zbožil (2019) see as the hesitation of her identity between peer groups and parents. The relationship between the child and the parents is based on trust, which helps them overcome the temptations and problems in which the girl found herself. Through Kata's family we recognize the type of postmodern family that Elkind (1994: 211) calls the "vital family," which can be both a nuclear and a single-parent family, but its strength in human development and adaptability to change is important.

4.1.2 The modern dysfunctional nuclear family

The type of modern dysfunctional nuclear family appears in several novels by Jasminka Tihi-Stepanić (*Do you Have the Face?*, *My Enemy Ana*, *Summer on Lake Čiču* and *Where is Beata?*), and the problems affecting these families manifest differently and can often be related to the situation in extra-literary reality. Children in these novels do not receive the necessary emotional support which affects their choices and their behavior, sometimes with tragic consequences.

In two novels, *My Enemy Ana* and *Where's Beata?*, a family depicted on the outside tries to give the impression of ideal relationships, but internal relationships in the family reveal the impossibility of family functioning and a family model in which the child grows up with feelings of loneliness and misunderstanding while parents try to meet their career or intimacy needs (outside the primary family) or try to meet their needs to prove themselves to society through their children. Both families depicted in the novels are well-situated families and high on the social ladder, with respectable parents, or successful fathers. In both novels, there is a "model of separate areas"

(Čudnina-Obradović and Obradović 2006: 163), and families function so that men (fathers) have a public sphere; they are the breadwinners while mothers live in a private sphere and care for the household and children, i.e., women do all the unpaid work within the family. In both novels, fathers are dedicated to their jobs or political career development, and they are not emotionally or temporally committed to raising their children. Aware of their non-involvement in this part of family life, they practice a permissive type of upbringing and try to make up for emotional absences with material ones. Mothers are left to take care of their children, and this is manifested in these novels in two ways. In the novel *My Enemy Ana*, the mother does routine housework and takes care of her daughter; but in time, she becomes more and more preoccupied with thoughts of dissatisfaction with herself as an unfulfilled person who has neglected her career due to motherhood and family. Her daily work at home is “invisible” and underestimated and she has very few opportunities for self-affirmation and any form of recognition she really craves. According to Gruden and Gruden (2006), a mother who is tied only to the household does not have the ability to expand her psychic horizon in order to confirm her personality, and therefore becomes irritable, depressed and aggressive. The mother solves her dissatisfaction, which culminates for a long time, by finding a job and moving to another city.

The parenting style of the parents in the novel is contradictory and they do not have the same considerations and obligations on the issues of upbringing, which sometimes results in the daughter's manipulative behavior in order to turn the situation in her favor.³ The father's parenting approach is dominated by a permissive parenting style where he agrees to her demands without critical thinking, while the mother nurtures an authoritative parenting style that gives emotional support in necessary situations, but the boundaries and rules she sets were well known. Ella is in her formative years when she is torn between constantly striving for resistance and necessary parental support, and in the relationship between mother and daughter there is a typical opposition in the relationship between children and adults, and Ella's disrespect for her mother's authority appear. But when the situation arises that her mother wants to start a new, self-centered life, the girl again encounters

---

³ "I could easily persuade Dad. I wrapped him around my little finger anyway. Mom was a tough nut to crack and there were no jokes with her. She claimed that my dad fulfilled all my wishes just so that he would not be bothered with anything other than his job and damn politics". (Tih-Stepanić 2015: 14)

misunderstanding and a sense of rejection. Neither father nor mother, preoccupied with their own problems, notice the most important thing – the eating disorder and the disease that Ella got. Juul and Øien (2011) talks about how, for a person on the path for developing anorexia, a very important effect could be bringing the whole family together and getting everyone to express fears about what is happening in the family; and that is what Ela was missing. Despite the non-functioning of the family, the female private sphere is recognized in the mother-daughter relationship, but also, the maternal relationship, where the woman remains the "guardian" of the family and the one who takes care of the child despite her own problems. Despite the ruined marriage and relationship with her husband, the mother remained consistent in her upbringing of her daughter, and when she sees the problem, she supports her emotionally in her recovery.

Furthermore, in the novel *Where's Beata?*, the mother belongs to the private sphere and takes care of her daughter's upbringing. Although they are materially well-off and part of the social elite thanks to their father's business success, the mother is dissatisfied with her life's circumstances. She left college and a possible promising career because of the children, which is one of the causes of her dissatisfaction; and on the other hand, she is caring for her mentally disordered daughter and has misunderstandings with her teenage daughter Beata and dissatisfaction with her husband's indifference to family life. Her type of upbringing is not the same for both daughters because one sister is autistic and requires special care and an accurate routine. The mother's attitude towards her is almost masochistic and her efforts to help and "cure" her affect the whole family, especially the teenage girl Beata. In the background of such a relationship lies the mother's guilt, as she had had an abortion during her studies and believes that her mentally disordered daughter came as a form of punishment. She has a different type of upbringing towards her daughter Beata, through whom she tries to project her unfulfilled wishes. The mother's upbringing of Beata is authoritarian, without warmth and support, but only with the goal of making Beata the best in everything, especially in ballet, which she failed to do when she was young. The mother tries to control everything - what she reads, what she does, what she eats, constantly checking grades - just to achieve her set ideal. This type of upbringing leads to mutual misunderstandings, Beata's dissatisfaction and secret resistance, while still having an ideal image for her mother and still doing what she wants without her mother's knowledge. Disturbed relationships and

misunderstandings result in running away from home, which puts Beata in serious danger. The diary entries reveal a picture of Beata, about which the mother, guided only by her idea of an ideal child, knew nothing.

The criminal background of the novel, i.e., the escape in which Beata is in danger for her life, affects the family situation and the awareness of the parents, which is very important. Social prestige and a false image of perfection become irrelevant while the child is gone, and the parents agree to do everything just to find her. The end of the novel emphasizes the importance of a family community that is together again, and despite problems and misunderstandings, only family is important. Therefore, this novel also advocates the importance of the family community and growing up in a family filled with understanding and parents that primarily understand teenage interests. The novel also opens a topic that is still taboo in our society - living with a mentally disordered child and their placement in institutions.

The dysfunctional nuclear family appears as a contrast to the ideal family in the novel *Do you Have the Face?*. In this family, parental as well as private - public roles are replaced in relation to the expectations common in a patriarchal society.⁴ The father has a private sphere and the mother a public sphere, which causes disagreements in their relationship. The father is tormented by an existential crisis because he is not the one who earns money for the family. The mother decides to act in the public sphere because she neglected herself as a young woman due to the birth of a child; and now, when her daughter is an adolescent, she does not want to do it again. Nataly grows up without parental authority and emotional support, which she tries to substitute by hanging out with peers and looking for friends and emotional connections on social media. Nataly, in one period, lives in the so-called "empty nest," as both parents leave home for work. The larger financial resources she has thanks to her grandmother and her permissive and neglectful family upbringing affect the teenager's behavior in both real and virtual environments, and ultimately bring her in danger.

---

⁴ Pateman states that, in a patriarchal society, there are different expectations regarding the role of a woman or a man with regard to the private and public sphere: "(...) the way in which men and women are placed differently within private life and the public world is a complex issue, but beneath the complex reality lies the belief that the nature of women is such that they should be subordinate to men and that their rightful place is in the private, domestic sphere. Men should be in both spheres and rule in them." (Pateman 1998: 114)

Regarding the example of novels depicting dysfunctional families, we can see that parental dissatisfaction with emotional and business life affects the behavior and feelings of children; negative examples point out the importance of an ideal family, as well as parenting and relationships with children and their importance of self-examination.

4.2 An incomplete and neglected single-parent family

Home Behind the Wire (2017) is a novel for young adults that shows a picture of modern childhood and family functioning in which violence has influenced the formation of insecure children, and later on, youthful identities. According to Vukasović (1994), the family from this novel belongs to an incomplete family, because one of the parents is missing, and to a neglected family, because the boy is neglected by his mother and is often on his own. The mother, Ljiljana, and the boy, Gabriel, live in a modest tenant apartment in poor conditions for the child's growth and development. The mother tries to make money and stay employed in various ways, but she does not succeed. At the same time, the son spends time alone with a sense of neglect, thinking about new things, warm clothes and shoes, a cell phone and food. Bad family relationships lead to juvenile delinquency and, ultimately, to life in a foster family and a home institution for neglected children. The absence of same-sex authority, his father, also affects the formation of an insecure young individual. Although Gabriel meets his father during his stay in a foster family, where he is housed while his mother is in prison, his father does not want to have a close relationship with him.

The family depicted in the novel is a single-parent family, and that kind of a difference from a nuclear family that is considered “ideal” is typical of the so-called western countries and countries of Eastern and Central Europe (according to Puljiz 2002). In this geographical area, there is a strong increase in the number of single-parent families, which is a consequence of the increased number of divorces, but also, the increased number of children born out of wedlock.⁵ Ljiljana has children born out of wedlock. Gruden and Gruden (2006) state that, in such situations,

---

⁵ In Croatia in 2001, 15% of all families were single-parent families, of which 80% were single mothers. If this development direction continues, it is clear that more and more children in our country will live in single-parent families. Retrieved: Census (2001) Central Bureau of Statistics.

children are most often born against the will of their parents, so they are a burden to mothers, while fathers often do not even know about them. Therefore, a child raised in such circumstances grows up without love, and he or she is exposed to a negative attitude of their environment; they are often raised by unknown people in a foster family or in a children's institution. That is the situation in Gabriel's family. The fourteen-year-old grows and develops in a home that is full of violence, both physical and mental, and daily neglect. He lives with his mother, but she is lost and very naive in decision making. They do not spend time together and mistrust and mutual blame prevails in their relationship. An individual who grows up in such a family develops into an insecure and delinquent young man, behind which lies a desire for parental reaction and emotional support that he does not receive. The absence of same-sex parental authority also affects the development of an insecure individual. Biddulph (2006) says that boys who grow up without a father are more likely to get into trouble, have poor school performance, and often become members of teenage gangs. Precisely because of the insufficiently developed relationship with his father, Gabriel does not have a male figure in his life and is not ready for the "outside world". The only person who supports Gabriel in his life is his neighbor Prahir, who represents a 'substitute' parent because, in many situations, she replaces his mother, takes care of Gabriel, and gets temporary custody of him.

Gabriel's life in his own family, in a foster family, as well as life in a institution for neglected children is full of coldness, neglect and misunderstanding and he does not get the support he needs while growing up. Nevertheless, the author in the novel tries to show the importance of the concept of family, so the novel has a happy ending. The family unites and problems and challenges are resolved, preceded by Gabriel's acquaintance with the sister his mother gave up for adoption before his birth, as well as his mother's awareness of her own mistakes after she ended up in prison.

4.3 Extended and truncated families

In the novel *Summer on Lake Čiču*, the nuclear family consisting of father, mother, son and daughter is extended to include a grandmother who takes care of the children. The family in the novel can also be seen as truncated because the parents leave home in an emergency to look for work and are not present as primary educators. Čudina-Obradović and Obradović (2006) state that economic changes in most countries of the world reject the sustainability of the traditional model of separate areas, and for this reason, the male/foster and female/housewife family form is becoming more rare and the double foster family is increasing. That kind of family situation can also be seen in the novel *Summer on Lake Čiču*. The problem of economic migration, which the writer uses as the main problem of the family from the novel, is extremely current in contemporary Croatian history, and Croatia has recorded a negative migration balance in the past decade.⁶ The departure of parents from home leads to a deterioration of relations with children and alienation, and the opposition “we-they” and “the conflict between adult culture and youth culture” (see Flaker 1983 :47) is expressed in the relationship between the grandmother and the girl, Lucija. This relationship is permeated with misunderstandings and quarrels, and the grandmother's style of upbringing is authoritarian – rigid and strict. She sets limits and rules, and as a consequence of violating them, penalties follow. Children, on the other hand, find ways to do what they want, from completely basic things like eating sweets to an uncontrolled departure from home to Lake Čiču, which ultimately ends in a family tragedy.⁷ Grandma's upbringing lacks the proportion of love and warmth her grandchildren need. She is torn between caring for her grandchildren and maintaining their home, caring for her mother who is in the nursing home and her own life and her own interests. Her dissatisfaction dates back to the time of Lucija's birth, which she did not approve of because of her mother; although she an excellent student, she gave up college and her career, which ultimately resulted in a worse job and financial insecurity. After the birth of the child,

⁶ According to the Central Bureau of Statistics of the Republic of Croatia, in the period from 2005 to 2008, Croatia had a positive migration balance, while from 2009 to 2014, it had a negative migration balance – which is constantly increasing. (<https://www.dzs.hr/>)

⁷ Lucija and Janko went to Lake Čiču despite their grandmother's bans. Janko drowned in a lake during one such adventure. After Janko's death, Lucija struggles, thinking about her guilt regarding this great tragedy and thinks about her role in her brother's life. "I wanted to please my brother, to breathe into his life a breath of freedom that my grandmother restrained; I wanted to encourage his curiosity, be the main person, be a responsible big sister who knows better than adults, be more sensitive and considerate, and I was just a child who had to rebel to direct somewhere." (Tihi-Stepanić 2018: 176)

the mother was given the private sphere of the family and the care of the children, which resulted in a bad economic situation in the family.

Although Lucija perceived her grandmother negatively throughout most of the novel, it was her grandmother who was in an unenviable situation and who was constantly torn between caring for her grandchildren and living her own life. She neglects her job, life and her habits⁸ in order to dedicate herself completely to her grandchildren while their parents are away from home. No matter how hard the grandmother tries, she fails to fully achieve the affection of her grandchildren, which further complicates her already sufficiently demanding role.

The interaction between children and parents lacks togetherness. The children contact their parents by telephone, and this is the only way for them to communicate, with the present desire to meet in real life, which cannot be achieved until the tragedy.

Furthermore, in this novel, one can see an advocacy for the importance of the family community. Problems arose when the family was not together - they were separated - which leads to a deterioration of relationships, misunderstandings between generations, and ultimately to a great tragedy. After their son's death, family relations are further deteriorated by the mother's difficulty coping with the tragedy, but over time, the family decides that they must continue living together in Germany⁹. It can be concluded that the author emphasizes the importance of the family community and the growth of children in a family in which they will be cared for and under parental care.

---

⁸ The grandma is characterized as a person of modern attitudes who also advocates for women's education, which can bring about financial independence; a healthy diet is important to her; she has a job that is important to her, etc.

⁹ The relocation of the family to Germany also corresponds to the extra-literary situation because the economic migrations of individual family members resulted in the departure and permanent relocation of entire families.

4.4 A single-parent divorced family

The new life circumstances in which the young man Luka finds himself in the novel *I'll Throw Your Computer out the Window* after his parents' divorce affect the events in his life - changing schools and coming to a new peer group affect his relationships with peers, and his behavior is influenced by the fact that his parents have new partners after their divorce. These facts cause dissatisfaction and insecurity in the young man, and he begins to develop an addiction to computer games in which he finds a substitution for the world in which he is dissatisfied. Changes in his family relationships also cause poor performance in school and getting bad grades.

In a new situation, the position and financial situation of his parents change, and the mother has to work harder to provide everything necessary for the material functioning of the family. This causes less control on the habits and behavior of the young man. The mother notices that Luka has problems, but tries unsuccessfully to help him because the same-sex parental authority is important to him in his teenage years, which he loses due to the broken relationship with his father. The care of the child is also given to the mother in this novel, and although she is not to blame for the father starting a new family, she feels a sense of guilt for everything that happens to Luka, which allows him to manipulate her.

Luka feels insecure and rejected; he lacks the demonstration of feelings and family security he had when he was little. In certain situations, there is a desire for the absence of "narcissistic shift" (Rudan 2004: 38), which is characteristic of his age, and he wants to exchange tenderness with his mother again, as when he was little, but now he cannot because he is a teenager and it is "not appropriate".

In the new family situation, the children, Luka and his younger sister Maja, try to find their place and are often left to take care of themselves and spend time with the media. The children look at the new situation and parental behavior differently, and their reaction is related to their age. The young man is critical of the actions of his parents, especially his father, whom he blames for everything, while his sister Maja, who is younger and has not yet entered adolescence, adapts more easily to the new situation and new family relationships. Luka does not accept his mother's new

relationship either, which results in a broken relationship with all family members, thus expressing disagreement with their decisions.

Furthermore, in this novel, the importance of the family community and the support the child receives in the family is emphasized. A conversation with his mother in which there are no raised voices shows Luka that the family is a safe heaven, and he also begins to realize that the situation his parents found themselves in is not easy for them, but they tried to enable them to have a normal life. Given that the number of divorces in modern society is large¹⁰, the novel does not condemn parents for such behavior but resolves the family crisis so that children accept the new situation, accept their parents' new partners and their right to happiness.

5 Conclusion

Jasminka Tih-Stepanić's novels on the issue of depicting family issues correspond to the extra-literary reality in which a large number of divorces, economic migrations, neglect of children for the purpose of careerism, etc. are observed. The author's poetics clearly indicates the importance of the family community and contrasts the ideal nuclear family with several family types in which family issues manifest themselves in various ways, from neglecting a child due to business ambitions, own unfulfilled ambitions, economic migrations, raising and caring for children after divorce to neglect and raising an "unwanted" child. Characters growing up in an ideal, nuclear family ruled by harmonious relationships leads to the formation of a secure individual who, although facing the challenges of growing up, successfully overcomes them. On the other hand, families with more or less family pathology, neglect of children, permissive upbringing caused by parental indifference, absence of same-sex authority, or absence of both parents shape either problematic individuals who have a harder time growing up and facing challenges themselves, or dissatisfied teenagers who can't cope with parental ambitions. Also, the absence of parents due to increasingly present economic migration leads to a great tragedy. Establishing order at the end of the novel and uniting the family in possible frames depending on the plot of the novel, emphasize the importance of the family

---

¹⁰ According to the statistics of the Central Bureau of Statistics, the number of developments in the period 2019-2020 is rising. Statistics show that one third of the total number of divorced persons remarry with other partners. <https://www.dzs.hr/Hrv/important/Interesting/articles/Ljubav%20kroz%20statistiku.html>

community and emphasize the importance of the role of parents in the life of the child and young adult.

References

- Ann ALSTON, 2008: *The Family in English Children's Literature*. London: Routledge.
- Steve BIDDULPH, 2006: *Odgoj dječaka: zašto su dječaci različiti i kako im pomoći da postanu sretni i uravnoteženi*. Zagreb: Naklada Kosinj.
- Mira ČUDINA OBRADOVIĆ, Josip OBRADOVIĆ, 2000: Obitelj i zaposlenost izvan kuće: međusobno ometanje i/ili pomaganje. *Revija za socijalnu politiku* 7/2, 131–145. Accessed on 15.11.2021 on <https://hrcak.srce.hr/30016>
- Mira ČUDINA OBRADOVIĆ, Josip OBRADOVIĆ, 2006: *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- David ELKIND, 1994: *Ties That Stress: The New Family Imbalance*. Cambridge: Harvard University Press.
- Aleksandar FLAKER, 1983: *Proza u trapericama: prilog izgradnji modela prozne formacije na građi suvremenih književnosti srenjo-istočnoeuropske regije*. Zagreb: Liber.
- Zdenka GRUDEN, Vladimir GRUDEN, 2006: *Dijete, škola, roditelj: u trokutu dijete-škola-roditelj najzdraviji dio je djeteta*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Jesper JUUL, Monica ØIEN, 2011: *Prostor za obitelj*. Zagreb: Naklada Pelago.
- Dubravka MALEŠ, 1995: *Između djetinjstva i zrelosti*. Đakovo: Temposhop.
- Carole PATEMAN, 1998: *Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija*. Zagreb: Ženska infoteka.
- Vlado PULJIZ, 2002: Pokazatelj o prirodnom kretanju stanovništva, strukturi kućanstava i obitelji u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku* 9/2, 231–240. Accessed on 15.11.2021 on <https://hrcak.srce.hr/30095>
- Mijo REČIĆ, 2003: *Obitelj i školski uspjeh učenika*. Đakovo: Tempo.
- Vlasta RUDAN, 2004: Normalni adolescentni razvoj. *Medix* 10/52, 36–39. Accessed on 15.11.2021 on <https://hrcak.srce.hr/20237>
- Dubravka SVILAR BLAŽINIĆ, 2014: Partnerski odnosi, obitelj i roditeljstvo u suvremenom društvu. *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Eds. Andreja Brajša-Žganec, Josip Lopižić, Zvezdan Penezić. Osijek: Hrvatsko psihološko društvo. 23–43.
- Tacott PARSONS, 1991: *Društva*. Zagreb: August Cesarec.
- Sanja VRČIĆ-MATAIJA, 2018: *Hrvatski dječji realistički roman 1991. – 2001.* Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Ante VUKASOVIĆ, 1994: *Obitelj – vrelo i nositeljica života*. Zagreb: Alfa.
- Vedrana ŽIVKOVIĆ ZEBEC, Marija ZBOŽIL, 2019: Formiranje mladenačkog identiteta u romanima Imaš fejs? i Bacit ću ti kompjuter kroz prozor Jasminke Tihi-Stepanić. *LINGUA MONTENEGRINA: časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja* 2/24, 277–294. Accessed on 15.11.2021. on <http://www.fcjk.me/lingua-montenegrina>

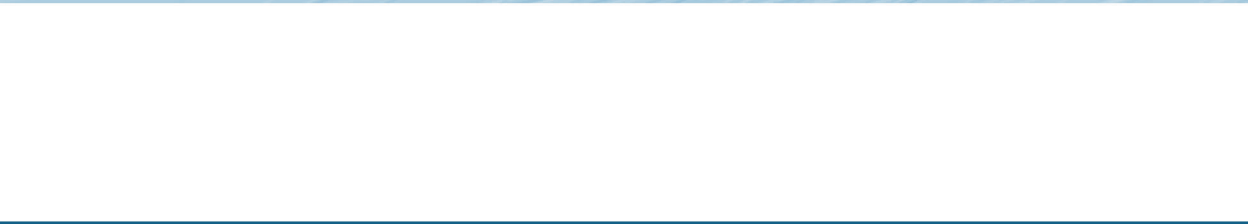
Internet sources

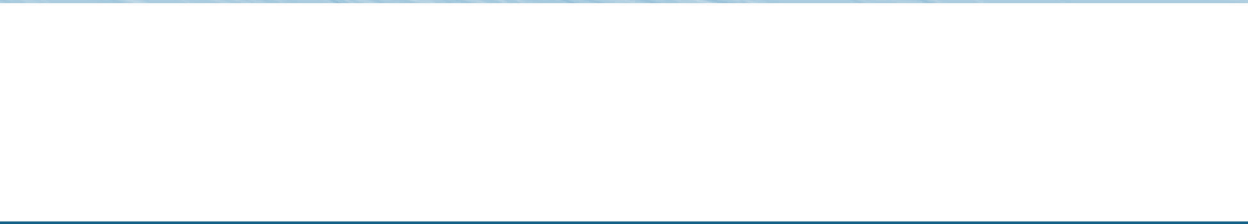
- Jasminka TIHI-STEPANIĆ, *Društvo hrvatskih književnika*. Accessed on 15.11.2021 on <http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/jasminka-tihi-stepanic>
- Ljuban kroz statistiku*. Državni zavod za statistiku. (Love Through Statistics. Central Bureau of Statistics.) Accessed on 15.11.2021. on <https://www.dzs.hr/Hrv/important/Interesting/articles/Ljubav%20kroz%20statistiku.htm>
- Migracije*. Državni zavod za statistiku. (Migration. Central Bureau of Statistics.) Accessed on 15.11.2021. on <https://www.dzs.hr/>
- Popis stanovništva*, 2001. Državni zavod za statistiku (Census, 2001. Central Bureau of Statistics.) Accessed on 15.11.2021. on <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/census.htm>

Suvremena obiteljska koncepcija u hrvatskom romanu za djecu i mlade na primjeru romana Jasminke Tihi-Stepanić

Jasminka Tihi-Stepanić suvremena je nagrađivana hrvatska književnica za djecu i mlade koja u svojom djelima progovara o problemima koji okružuju suvremeno djetinjstvo. U radu je proučena koncepcija obitelji u šest autoričnih romana te se uočava pojavnost različitih obiteljskih odnosa i tipova obitelji što korespondira sa slikom obitelji u suvremenom društvu. Tip obitelji i način funkcioniranja obiteljskih odnosa utječu na ponašanje likova i izgradnju njihova identiteta. Obitelji prikazane u romanima zaokupljaju različiti problemi poput zaokupljenosti poslom i zanemarivanja obitelji, poremećenih odnosa među roditeljima, razvoda, ekonomskih migracija, slabo situiranih jednoroditeljskih obitelji, nezadovoljstva vlastitim životnim postignućima i drugih problema, a svi se problemi prelijevaju na likove djece i tinejdžera te se manifestiraju okretanjem medijima, odnosno društvenim mrežama i opasnostima istih, problemima s prehranom, delikvencijom, bijegom od kuće ili neposluhom koji ima i tragične posljedice i dr. Dihotomija privatno-javno pri čemu muškarcima pripada javna sfera, a ženama privatna bez sudjelovanja u javnoj sferi, kao i zamjena, za patrijarhalno društvo tipičnih, muških i ženskih sfera, u roditelja, prije svega majki, uzrokuje nezadovoljstvo i osjećaj neispunjenosti i neravnopravnosti. Ipak, romani ne teže ostaviti sliku „sebičnih“ roditelja koji gledaju samo vlastite interese nego se želi naglasiti potreba za ravnopravnošću i na privatnom i na javnom planu za sve članove obitelji. U romanima Jasminke Tihi-Stepanić uočavana se težnja za afirmacijom važnosti obiteljske zajednice i razvijanjem komunikacije na relaciji roditelj-dijete te prevladavanja problema.

SLAVISTIČNA PREPLETANJA 4

GJOKO NIKOLOVSKI, NATALIJA ULČNIK (UR.)

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija,
gjoko.nikolovski@um.si, natalija.ulcnik@um.si

Povzetek Znanstvena monografija *Slavistična prepletanja 4* prinaša petnajst prispevkov, razporejenih v tri tematske sklope. Prvi sklop slovanske jezike postavlja v širši družbeni in kulturni kontekst, se dotika družbene kritičnosti, stereotipizacije ter jezikovnopolitičnih in jezikovnokulturnih tem. Drugi sklop je namenjen poučevanju in učenju slovanskih jezikov kot neprvih jezikov, zlasti v južnoslovanskem jezikovnem prostoru. Tretji sklop združuje literarnovedne in književnodidaktične raziskave, ki literarna dela v slovanskih jezikih prikažejo v luči kulturnih konceptov in izobraževalnih sistemov. Obravnavane teme so le nekatere od raziskovalnih izzivov slavističnih jezikoslovnih raziskav, ki so aktualne tako z vidika raziskovalnih tematik kot tudi metodologij.

Ključne besede:

slavistika,
slovanski jeziki,
slovanske
književnosti,
interdisciplinarne
raziskave,
slovanski jeziki kot
drugi in tuji jeziki

SLAVIC INTERTWINING 4

GJOKO NIKOLOVSKI, NATALIJA ULČNIK (ED.)

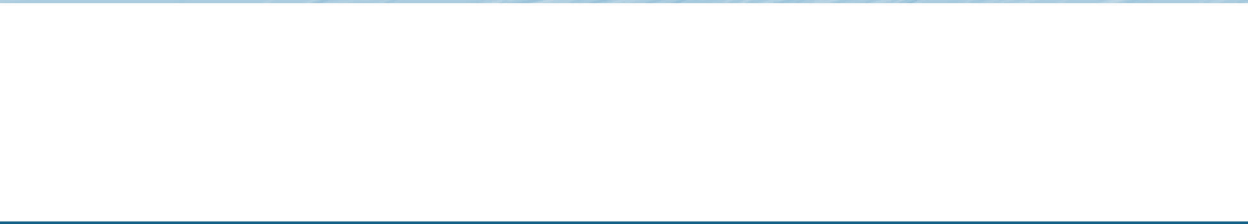
University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia,
gjoko.nikolovski@um.si, natalija.ulcnik@um.si

Abstract The scientific monograph *Slavic Intertwining 4* contains fifteen papers, arranged in three thematic sections. The first set places the Slavic languages in a broader social and cultural context, touches on social criticism, stereotyping, and linguistic-political and linguistic-cultural themes. The second set is intended for teaching and learning Slavic languages as second and foreign languages, especially in the South Slavic language area. The third set combines literary and literary didactic research, which presents literary works in Slavic languages in the light of cultural concepts and educational systems. These are just some of the research challenges of Slavic linguistic research, which is current in terms of both research topics and methodologies.

Keywords:

Slavic studies,
Slavic languages,
Slavic literature,
interdisciplinary
research,
Slavic languages as
as second and
foreign languages

Gjoko Nikolovski je doktor znanosti s področja slovenskega jezikoslovja in izredni profesor za slovenski jezik. Zaposlen je na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, kjer predava slovenščino kot drugi in tuji jezik ter južnoslovanske jezike (hrvaščino, srbsščino in makedonščino). S sinhronega in z diahronega vidika raziskuje južnoslovanske jezike na različnih jezikovnih ravneh. Vključen je bil v raziskovalne in aplikativne projekte Slovenski jezik v stiku evropskega podonavskega in alpskega prostora (2011–12) in Digitalizacija in dostopnost slovarskih virov (2018–2019) ter Slovenščina na dlani (2017–2021). Bil je vodja Študentskih inovativnih projektov za družbeno korist, v okviru katerih sta nastali dve prostodostopni spletni aplikaciji SOS slovenščina (2019) in Hotel Slovenščina (2020), ki sta namenjeni učenju slovenščine kot drugega in tujega jezika. Je član programske skupine Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine

Natalija Ulčnik je doktorica jezikoslovnih znanosti in izredna profesorica za slovenski jezik. Predava na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Raziskovalno se ukvarja z zgodovino slovenskega (knjižnega) jezika, leksikologijo, leksikografijo, frazeologijo in paremiologijo. Osredinja se na jezikovnorazvojne zakonitosti, spremembe v slovenščini in knjižnojezikovno variantnost, v zadnjem času pa tudi na pripravo frazeoloških učnih gradiv v digitalnem okolju. Med letoma 2017 in 2021 je vodila projekt Slovenščina na dlani, v okviru katerega je bilo pripravljeno učno e-okolje za slovenščino. Uredila je monografijo Slovenščina na dlani 4, ki je vsebinsko vezana na digitalizacijo v jezikoslovju, razvoj in rabo jezikovnih virov ter učnih e-okolij. Sodelovala je v več raziskovalnih projektih s področja jezikoslovja, med drugim tudi v leksikografskem projektu Madžarsko-slovenski slovar (2015–2019), ki se je izvajal na Filozofski fakulteti univerze ELTE v Budimpešti. Je članica raziskovalnega programa Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine.

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta